

Devrimci teori olmaksızın devrimci bir hareket olamaz.

V. İ. Lenin, Ne Yapmalı?

Devrimci Marksizm

Sayı: 25 - Kış 2015-2016

Üç aylık Teorik / Politik dergi
(Yerel, süreli yayın)

Sahibi ve Sorumlu Yazı İşleri Müdürü: Şiar Rışvanoğlu

Yönetim Yeri: Adliye Arkası 3. Sokak Tüzün İşhanı No: 22/2 ADANA

Baskı: Yön Matbaacılık
Güven Sanayi Sitesi,
B Blok No: 366 Topkapı - İSTANBUL
Tel: 0212 544 66 34

Yurtdışı Fiyatı: 10 Avro Kıbrıs Fiyatı: 15 TL

Fiyatı: 15 TL (KDV Dahil)

Kapak fotoğrafı

*Cephede kardeşleşmenin uç noktasını gösteren bu fotoğrafta,
1918 Kasım'ında Almanya'da devrim patlak verince
Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesini Rus ve Alman askerleri
Doğu cephesinde erkek erkeğe dans ederek kutluyorlar.*

Devrimci Marksizm

Teorik / Politik Dergi
K1ş 2015-2016

İÇİNDEKİLER

	Bu sayı	4
<u>Savaş dosyası</u>		
Levent Dölek	Devrimci Marksist savaş politikası	11
Sungur Savran	Savaşı karşı savaş: Cihan Harbi'nde Lenin Liebknecht, Luxemburg	39
Lev Davidoviç Trotskiy	<i>Emperyalist Savaş ve Dünya Proleter Devrimi</i> Dördüncü Enternasyonal'in 1940 Manifestosu	81
Pierre Broué	İkinci Dünya Savaşı karşısında Trotskiy ve Trotskistler	115
Vladimir İlyiç Lenin	Kâhince sözler	143
Friedrich Engels	Savaş üzerine - XII	149
Friedrich Engels	Maddi nedenlerden çıkartılmış piyade taktiği	157
<u>Dosya dışı</u>		
Özgür Öztürk	Bukharin'in Marksizmi	163
Sungur Savran	120 yıl sonra Friedrich Engels	187
<u>Kitap değerlendirmesi</u>		
Mehmet İnanç Turan	Kirov cinayeti	211

Bu sayı

Devrimci Marksizm'in 25. sayısı yayına hazırlanırken, Türkiye ve dünya şiddetli gelgitlerle sarsılıyordu. Türkiye'de sarsıntı 20 Temmuz'da Suroç'ta patlayan bomba ile başladı. Bu olay AKP iktidarı tarafından 30 yıllık Kürt savaşında yeni bir tırmanmanın mazereti olarak kullanılacaktı. Temmuz sonundan bu satırların yazılmakta olduğu Kasım sonuna kadar bir yandan Türk Silahlı Kuvvetleri ile PKK arasında savaş yeniden alevlenirken, bir yandan da Silvan, Cizre, Nusaybin, Yüksekova, Varto ve daha birçok kent hendek savaşlarına sahne oluyordu. Bu kent senin, o kent benim, bazen on gün, bazen on beş gün halk, evlerine hapsediliyor, elektrik, internet, cep telefonu bağlantıları kesiliyor, kelimenin gerçek anlamıyla yediden yetmişe siviller öldürülüyordu.

Türkiye böyle sarsılırken, Kasım başından itibaren dünyada askeri şiddet ani bir sıçrama gösterdi. 12 Kasım Beyrut ve 13 Kasım Paris katliamlarından sonraki günler dünyayı bir kıyamet atmosferine sokuyordu. Olguları ardı ardına sayalım: Almanya-Hollanda maçı bomba korkusuyla iptal edildi; Brüksel'de Paris'le aynı tür bir katliam korkusu dolayısıyla maksimum güvenlik tedbiri alındı, hayat günlerce durdu; Somali kökenli Eş Şabap adlı tekfiri örgüt Kenya'da bir üniversitede 174 kişiyi öldürdü; Mali'nin başkenti Bamako'da tekfiri örgüt El Murabitun bir otele baskın yaparak yaklaşık 170 kişiyi rehine aldı, olay 22 kişinin ölümüyle sonuçlandı; DAİŞ'e bağlılığını ilan etmiş olan Boko Haram örgütü Nijerya ve Kamerun'da çok sayıda insanın hayatını yitirmesine yol açan saldırılar örgütledi; THY'nin New York-İstanbul uçağı bomba korkusu ile Kanada'nın Halifax kentinin hava limanına iniş yaptı.

Aynı günlerde elbette Suriye'de ABD, Rus ve Fransız uçakları bombardımana

devam ediyordu; Kürt güçleri Şengal'e hücum ederek DAİŞ'i yerleştiği mevzilerden söküyordu; Suriye ordusu ve Hizbullah Rus hava kuvvetlerinin desteğinde Suriye Türkmenleriyle çarpışıyordu. Ukrayna'dan savaşın yeniden alevlendiğine dair haberler geliyordu. Libya bitmeyen bir silahlı çatışma girdabına düşmüş durumdaydı.

Asya'da henüz silahlı çatışma ve savaş gündemde değil. Ama orada da ciddi bir tehdit dolaşiyor. Japonya, Başbakan Şinzo Abe yönetiminde, İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminden bu yana, yani 70 yıldır var olan ülke dışında askeri operasyon yapma yasağını kaldırdı. ABD Güney Çin Denizi'nde Çin'in suni yöntemlerle genişletmekte olduğu Spratly adalarına silah gösterdi. Çin Savunma Bakanı bu olay üzerine ABD'yi savaş çıkabileceği konusunda uyardı.

Ama vahameti bütün bu olayları kat kat aşan, bir Üçüncü Dünya Savaşı olasılığı konusunda bütün insanlık için somut bir uyarı olması gereken olay, Tayyip Erdoğan ve AKP hükümetinin, Rusya Federasyonu'nun bir savaş uçağını (doğru olduğu çok kuşkulu olan bir sınır ihlali bahanesiyle) düşürmesidir. Bütünüyle kınanması gereken bu açık provokasyon, Türkiye'yi dünyanın ikinci büyük askeri ve nükleer gücüyle karşı karşıya getirmiştir. Gelecekte aynı politikada ısrar edilmesi halinde ise bütün bölgeyi hatta dünyayı bir savaş tehlikesinin içine sürükleyecektir.

Öyle anlaşıyor ki dünya yeniden savaş dönencesine girmiştir. Başta Orta-doğu, eski Sovyet cumhuriyetleri ve Afrika'da olmak üzere, dört-nala bir aske-rileşme/militarizasyon gözleniyor. İnsanlığın önündeki sorunların gittikçe daha büyük ölçekte savaş meydanlarında ve kentlerde sokak savaşlarında çözüleceği anlaşıyor.

İşte *Devrimci Marksizm*'in 25. sayısı tam bu ortamın içine doğuyor. Konusu ise savaş. Savaş, savaş konusundaki tartışmaları, Marksistlerin bu tartışmaların içindeki yerini ayrıntısıyla ele alıyor. Bu sayı Birinci Dünya Savaşı'ndan bir yüz-yıl sonra geriye dönüp o savaşın bize neler öğrettiğini anlamak üzere planlanmış-tı. En dar anlamda, Birinci Dünya Savaşı'nda bütün Avrupa gözü dönmüş şekilde savaş taraftarı haline gelmişken uluslar arasında kardeşliğin ve savaş düşmanlı-ğının tek tutarlı taşıyıcısı olan enternasyonalist devrimci akımın örgütlediği Zim-merwald Konferansı'nın 100. yıldönümü vesilesiyle Marksizmin savaş politika-sını gündeme getirme amacını taşıyordu. Ama öyle görünüyor ki, savaş ne 20. yüzyılın emperyalist savaşlarına, ne de geçmişin ve günümüzün ulusal kurtuluş savaşlarına referansla tartışmamız gerekmiyor. Savaş, hatta koskoca bölgelerde, kıtalarda ve dünya çapında savaş, günümüzün belki de en güncel, en yakıcı ko-nularından biridir!

Dünya yeni bir savaş dönencesine girerken işçi hareketi ve sol her alanda ol-duğu gibi burada da bütünüyle silahsızlanmış durumdadır. Solda savaşa ve askeri meselelere ilişkin neredeyse içtihat halini almış olan tavır, vicdani ret ile beslen-miş bir pasifizmdir. Emperyalist kapitalizm dünyayı ateşe ve kana sürüklerken,

Marksizme sırtını dönmüş sosyalist akımlar, hareketin geçmişte savaş olgusunu anlamakta ve bütün savaşları sona erdirmek için benimsenmesi gereken stratejik ve taktik yöntemlerin geliştirilmesinde attığı dev adımları kazanılmış mevziler olmaktan bütünüyle çıkarmış, hiçbir maddi temele dayanmayan ve hiçbir gerçekliğe uymayan yavan bir pasifizmi solun tek pusulası haline getirmişlerdir. *Devrimci Marksizm*’in bu sayısı, bir bakıma pasifizme savaş açmaktadır. Açmaktadır ki işçi sınıfı ve gençlik, kapitalizmin insanlığı sürüklediği savaşlara karşı bir savaş açsın ve o savaşı kazansın. İddialıyız, soruyoruz: insanlığı iki büyük dünya savaşının barbarlıkla sonuçlanmasından kim, nasıl kurtarmıştır? Altını çizerek söylüyoruz, bu sorunun cevabı pasifizm değil, proleter devrimdir. Herkesi, altı doldurulmamış hayaller geliştirmek yerine bu sorunu tartışmaya çağırıyoruz.

Savaş dosyamız konuya sadece bir giriş niteliğini taşıyor. Esas olarak Marksistlerin savaş olgusuna genel yaklaşımı ile 20. yüzyıla damgasını vuran iki büyük emperyalist savaşta izledikleri politikanın ve uyguladıkları taktiklerin incelenmesine yönelik bir dosya. Levent Dölek’in Marksizmin savaşa ilişkin yaklaşımını genel olarak ele aldığı yazısı dışında, Sungur Savran’ın yazısı Birinci Dünya Savaşı’nın derslerini çıkarıyor, Trotskiy’in kaleme aldığı IV. Enternasyonal Manifestosu ile Pierre Broué’nin yazısı ise İkinci Dünya Savaşı’nda Marksistlerin tutumunu ele alıyor. Dosyanın geri kalan yazıları ise klasik Marksizmin savaş ve askerlik konularındaki büyük uzmanı Engels’in çalışmalarından örneklerden oluşuyor. Biri Lenin’in kaleminden çıkan, ikisi kendi yazılarından oluşan üç yazılıklı bir alt dosya bu.

Dosyanın ilk yazısında Levent Dölek, Marksizmin savaş olgusuna ilişkin yaklaşımını özetlediği kapsayıcı yazısında önce sorunun metodolojik yanına eğiliyor. Marksizmin, ünlü Alman savaş teorisyeni von Clausewitz’i izleyerek savaşı, politikanın başka araçlarla devam ettirilmesi olarak tanımladığını ortaya koyduktan sonra, bütün savaşlara karşı tek bir politikanın mümkün olmadığına, her savaşın kendi somut koşulları içinde ele alınması gerektiğine işaret ediyor. Dölek, kendi yaklaşımını daha baştan pasifizmden keskin biçimde ayırıyor ve bu akıma özellikle Hindistan’da Gandhi yönetiminde verilen mücadelenin kazandığı efsanevi itibarı da hedef alarak önemli eleştiriler yöneltiyor. Ne var ki, Dölek’in metodolojik uyarıları sadece pasifizme karşı bir polemige değil, solda pasifizm dışında yaygın olan tek yaklaşıma karşı da bir uyarı niteliğini taşıyor. Özellikle Türkiye’de solun bazı kesimlerinin her savaş karşısında kulaktan dolma “devrimci bozgunculuk” ya da aynı anlama gelmek üzere “devrimci yenilgicilik” politikasını Marksizmin tek politikası imişçesine savunması karşısında “somut savaşın somut analizi” diyebileceğimiz metodolojik vurgu büyük önem taşıyor. Dölek’in yazısı, kendi kurduğu metodolojiye uygun olarak bütün bir yelpaze üzerinden farklı savaş türlerini, emperyalist paylaşım savaşlarını, emperyalist ülkeler veya hâkim uluslar ile ezilen ulus ve ülkeler arasındaki savaşları, 20. yüzyılın sonlarına doğru yaşanan bürokratik işçi devletleri arasındaki savaşları, emperyalist

olmayan devletler arasında iki tarafın da haksız savaş yaptığı durumları, iç savaşları vb. ele alıyor. Bunların yanı sıra, daha somut durumlara da eğiliyor: örneğin Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı'nın konumuna ışık tutan bir tartışmada emperyalist olmayan devletlerin emperyalist savaşlarını, özellikle İkinci Dünya Savaşı'nı anlamamız bakımından çok önemli bir tartışmada ise, haklı ve haksız savaşların iç içe geçtiği durumları da ele almadan geçmiyor. Dölek'in yazısı Marksizmin savaş konusunda bugüne kadar biriktirdiği derslerin ve yaklaşımların anlaşılması için mükemmel bir başvuru kaynağı oluşturacaktır.

Dosyanın ikinci yazısında Sungur Savran Marksistlerin Birinci Dünya Savaşı'nda izlediği politikaları mercek altına alıyor. Savran bu savaşla birlikte sosyalizmin “masumiyet çağı”nın sona erdiğine ve işçi hareketinin bir kanadının savaşı destekleyerek düzenin yanına geçmesinin tamamlandığına işaret ediyor, dönemin devrimci Marksist akımlarının iki görevle karşı karşıya kaldığının altını çiziyor: hem savaşa karşı mücadele hem de proletarya enternasyonalizmini yeniden örgütleme. Bu sorunların çözümü için çabada iki akım başı çekiyor: 19. yüzyıl sonunda ve 20. yüzyıl başında Avrupa sosyalizminin merkezi olmuş olan Alman hareketinin Rosa Luxemburg ve Karl Liebknecht önderliğindeki muhalif kanadı Spartacus hareketi ve Rusya'nın devrimci Marksistleri olan Bolşevik Partisi. Savran, bu genel tablo içinde başta bu iki akım olmak üzere enternasyonalizmin savaşa karşı mücadelesini örgütleyen Zimmerwald hareketini ve onun içinde Bolşeviklerin başını çektiği azınlık akımı olan Zimmerwald Solu'nu inceliyor. Lenin'in ve Bolşeviklerin politikasının ise daha ötede ince farklarla her ikisinden de ayrıldığını ortaya koyuyor. Bu yelpazenin incelenmesinden Savran'ın çıkardığı sonuç, Lenin'in 1914-16 arasında herkese rağmen izlediği “devrimci bozgunculuk” politikasının yukarıda söz edilen ikili göreve tek doğru cevap olduğu, ama bu politikanın geçerliliğinin de bütün başka Leninist politikalar gibi somut koşulların analizine yaslandığıdır. Bu bakımdan Savran'ın yazısı da Dölek ile aynı yönde metodolojik vurguları içeriyor. Yazı, “devrimci bozgunculuk” politikasının İkinci Dünya Savaşı'nda daha nüanslı tarzda uygulanması gerektiğine atıfla sona eriyor.

Bunu izleyen iki yazıda ele alınan tam da bu konudur: İkinci Dünya Savaşı'nda devrimci Marksizmin politikası. Bu savaş birinci emperyalist savaşın devamıdır, ama Trotskiy'in hep vurguladığı gibi devam demek tekerrür demek değildir, gelişme demektir. Koşullar önemli bakımlardan farklıdır. Sadece ikinci savaş, ağırlık merkezi Avrupa olan birinci savaştan farklı olarak gerçekten bütün dünya çapında bir savaş olduğu için değil. En az dört faktör ikincisini birincisinden önemli bakımlardan farklı kılar. Birincisi, kapitalizmin gerileme çağının barbarlık eğilimlerinin açık bir ifadesi olarak faşizm tarih sahnesine yükselmiştir. İkincisi, ikinci savaş sadece emperyalistler arası bir savaş değildir, aynı zamanda emperyalistlerin, kendi aralarındaki çelişiklere rağmen, o tarihsel anda var olan tek işçi devleti olan Sovyetler Birliği'ni ortadan kaldırma yolundaki ortak amacına

hizmet etmektedir. Üçüncüsü, birinci emperyalist savaşta ulusal kurtuluş davasının rolü marjinalken (Sırbistan) ikinci savaşta birçok sömürge ve yarı-sömürge (en başta Çin, Hindistan, Vietnam, Endonezya) savaşta bu amaçla mücadele eden hareketlere sahiptir. Nihayet, ilk savaşta devrimci Marksistler sosyal demokrasinin enternasyonalizme ihaneti ile mücadele etme görevi ile karşı karşıya kalmışken, şimdi buna Stalinizmin Ekim devrimine ve enternasyonalizme ihaneti eklenmiştir!

Trotsky'ın kaleme aldığı Dördüncü Enternasyonal'in savaş konusunda kabul edilen Manifesto'su, savaşın ilk aşamasında dünya durumunun ve devrimci Marksistlerin görevlerinin göz kamaştırıcı kapsayıcılıkta bir özetidir. Bu metin, Marksizmin ana bildirgeleri arasında yeri olan bir belgedir. Burada Trotsky geniş bir ufuk taramasıyla savaşın ardındaki dinamikleri analiz etmekle yetinmez, geleceğin eğilimlerini saptamaya da yönelir. Vardığı sonuç, Hitler'in bin yıllık hâkimiyet iddiasının bir hayal olduğudur. Trotsky Leninist "devrimci bozgunculuk" politikasının bu savaşta da geçerliliğini koruduğunu vurgular ama bununla yetinmez. Bu kez buna somut başka görevlerin dayattığı ilave politikaları eklemek gerekir. Bunların başında artık bağımsızlıkları için mücadele etmeye başlamış yoksul sömürge ve yarı-sömürge ülkelerin emperyalist efendilerine karşı verdikleri haklı kurtuluş savaşlarının ikirciksiz biçimde desteklenmesi ve insanlığın Ekim devrimiyle yaptığı büyük atılımın ürünü Sovyet devletinin koşulsuz olarak savunulması gelir. Trotsky Lenin'in politikasını ayrıca bir başka yönden de geliştirmiştir. Emperyalist kapitalizmin bütün hayatı askerileştirdiği bir dönemde, bütün hayati sorunların silaha dayalı olarak çözüleceği bir ortamda, pasifizme inat, işçi sınıfının da silahsız bırakılmaması gerektiği noktasından hareketle, proletaryanın sendikalar denetiminde askeri eğitimden geçirilmesi gerektiğini savunmuştur.

Manifesto IV. Enternasyonal'in savaş dolayısıyla topladığı Olağanüstü Kongre'de kabul edilir. Bu kongrenin tarihi Mayıs 1940'tır. Bu tarihten sonra Trotsky savaşın somut gelişmesi karşısında, özellikle de birçok daha küçük ülke ile birlikte Fransa'nın Nazi işgali altına girmesiyle birlikte proletaryanın silahlanması politikasını daha da derinleştirecek, işçi sınıfının "militarist" olması gerektiğini savunmaya başlayacaktır. Buna bir de ad takmıştır: Proleter Askeri Politika. Pierre Broué'nin yazısı bu politikanın açıklanmasına ve Trotsky'nin Ağustos 1940'ta bir Stalinist ajan tarafından katledilmesinden sonra Trotskizmin İkinci Dünya Savaşı'nda yaşanan gelişmeler karşısında nasıl bir sınav verdiğinin incelenmesine hasredilmiştir. 20. yüzyılın ikinci yarısının çok üretken bir devrimci Marksist tarihçisi olan Pierre Broué, Trotsky'nin, yaşamının son aylarında dünya durumunun anahtarının askeri alanda yattığını iyice gördüğünü ve proletaryanın bu alanda güçlü olması için yeni bir hat çizdiğini vurgulamaktadır. Broué'ye göre, Trotsky'nin bu yaklaşımı savaşın daha sonraki gelişmesi tarafından bütünüyle doğrulanmıştır. Nazizm ve faşizmin hâkimiyetine girmiş bütün ülkelerde,

ama özellikle güney Avrupa kuşağında (Fransa, İtalya, Yugoslavya, Arnavutluk, Yunanistan) savaşın içinde işçi sınıfı, yoksul köylülük ve halk müthiş bir isyan eğilimi geliştirmiştir. Proleter öncüsünün görevi açıkça bu isyanı devrime dönüştürmektir. Yani Lenin'in "emperyalist savaşı iç savaşa çevirme" hedefi, bu sefer bu biçimi almak zorundadır. Broué bunu iki düzeyde göstermeye çalışır. Yunanistan örneğinde hareketin kendiliğinden bir biçimde nasıl Stalinist yönetimin koyduğu sınırları aştığını ve devrimci boyutlar kazandığını ortaya koyar. Daha genel olarak da yukarıda sayılan ülkelerde savaş döneminde Trotskist hareketin politikasını izler ve hareketin çeşitli nedenlerle Trotskiy'in işaret ettiği yönde yürüyememiş olduğunu ortaya koyar. Öyleyse, Marksistler birinci emperyalist savaşın derslerini mutlaka ikinci savaşın dersleriyle zenginleştirmelidir. Türkiye okuru için, bu yazı bir başka bakımdan da çok değerlidir: komşumuz, kardeş halk Yunanların İkinci Dünya Savaşı sırasında verdiği kahramanca mücadelenin iki cephesi (ülke içinde partizan savaşı ve Mısır'da askeri isyan) konusunda düzgün ve sağlam bir biçimde bilgilenme fırsatını veriyor Broué'nin yazısı.

Savaş dosyasında Engels öbeğinde ilk yazı Lenin'in Engels hakkında yazdığı bir yazı. Lenin Engels'in nasıl birinci emperyalist savaştan yaklaşık 30 yıl önce savaşın hemen hemen bütün ana özelliklerini öngördüğünü ortaya koyuyor. Bir savaşı öngörmek ile savaşın askeri yönlerini ince ayrıntılarına kadar kavrayabilmek elbette ayrı şeyler. Engels sadece savaşın genel toplumsal ve siyasi hayat içindeki yerini iyi kavramakla kalmıyordu. Daha önemlisi, askerlik sanatını, stratejiyi ve taktiği, orduların yapısındaki farklılıkların önemini, silah sistemlerini ve askerlik kurumunun öteki boyutlarını ayrıntısıyla kavramıştı. Buradaki yazılarının ilkinde 1870 Fransız-Alman savaşının muharebelerinden birinin sonucunu önceden nasıl tam tamına doğru tahmin ettiği ortaya çıkıyor. Bu, Engels'in bir kurmay gibi savaşın sanatını kavramış olduğunu gösterir. Ötekinde ise, usta bir tarihsel maddeci düşünür olarak aynen üretim araçlarının değişiminin üretimin düzenlenmesinde yarattığı etkiler gibi, silah sistemlerinin gelişiminin piyade güçlerinin taktiği üzerinde nasıl etkili bir rol oynadığını ortaya koyuyor.

Bu sayıdaki savaş dosyamız devrimci Marksizmin savaşa ilişkin söyleyebileceklerine ve yapabileceği analizlere daha bir ilk giriş niteliği taşıyor. Daha tartışılacak çok konu var. Bir tarihsel gerçeklik olarak Kızıl Ordu, genel olarak milis, düzenli ordu, zorunlu askerlik, gerilla savaşı, halk savaşı, barikat savaşları ve bunlara ilişkin Marksist yaklaşım, 21. yüzyıl askeri teknolojisi, asimetrik savaş, siber savaş ve başka bir dizi konu deşilmeyi ve tartışılmayı bekliyor. Marksizm, içinde yaşadığımız sınıf toplumunun eldivenlerle ele alındığı bir akademik disiplin olmaktan çıkarılıp yeniden dünyayı değiştirmenin düşünsel silahına dönüştürülmelidir. *Devrimci Marksizm*, savaşı kazanmak için önce ciddiye almak gerektiğini biliyor.

Dosya dışı yazılardan ilki Özgür Öztürk'ün Bolşevik Partisi'nin önemli teorisini Nikolay Bukharin'in Marksizmi konusundaki değerlendirmesi. Öztürk,

bu yazıya önce Bukharin'in emperyalizm teorisine katkısı olan *Emperyalizm ve Dünya Ekonomisi* (1915) başlıklı kitabının yayınlanışının 100. yılı vesilesiyle bir değerlendirmesini yapma niyetiyle girişmişti. Böylece daha önce *Devrimci Marksizm* sayfalarında yer alan Hilferding'in *Finans Kapital'i* ve Rosa Luxemburg'un *Sermaye Birikimi* üzerine yapmış olduğu 100. yıl değerlendirmeleri dizisine bir yenisini katacaktı. Ancak yazarımız konuya girişince Bukharin'i daha derinlemesine, Marksizminin teorik ve pratik yönleriyle bir bütün olarak değerlendireceği bir şekilde ele almaya yöneldi. Ortaya bir Marksist teorisyen ve militanın, tarihi koşulları ve çevresiyle etkileşimi içindeki gelişmesinin örnek denebilecek bir değerlendirmesi çıktı. Öztürk'ün yazısında Bukharin hakkında öğrenilecek çok şey var. Ama burada vurgulanması gereken en önemli nokta bu düşünürün diyalektikle ilişkisi üzerine söylenenler. Lenin, ünlü "Vasiyet"inde Bukharin'i çok övmekle birlikte diyalektik konusunda çok zayıf olduğunu vurgular. Öztürk, Bukharin'in bütünsel düşüncesini incelerken Lenin'in bu yargısını test ediyor ve doğru bir yargı olduğunu saptıyor. Yazı, diyalektiğin devrimci bir yöntem olarak önemini vurgulamakla da ayrıca değer kazanıyor.

Bu sayıda bir ana dosya, bir bakıma da bir "gizli dosya" var. İçinde olduğumuz 2015 yılı, Engels'in ölümünün 120. yıldönümü. Marksizmin iki kurucu atasından biri olan bu büyük devrimci ve düşünür genellikle ihmal edilir. Devrimci Marksizm "gizli dosya"sı ile bunu birazcık da olsa onarmaya çalışıyor. Engels hakkında Lenin'in övgü dolu yazısı 120. yıl için güzel bir açılış yazısı. Engels'in bütün Marksistlerden üstün olduğu savaş ve askerlik alanına ilişkin iki yazısı dosyanın bir başka ögesi. Nihayet Sungur Savran'ın, ölümünün 120. yılında Engels'in Marx'la ilişkisini, Marksizme katkısını ve kendi çağının oportünistlerine ve revizyonistlerine karşı verdiği mücadeleyi serbest tarzda anlatan yazısı "gizli dosya"mızı tamamlıyor.

Bu sayıda kitap değerlendirmesi olarak bir tek yazımız var. Düzenli yazarlarımızdan Mehmet İnanç Turan Stalinizmin tarihinin en karanlık sayfalarından biri olan Kirov cinayetinin perdesini aralayan bir kitabı gündeme getiriyor.

Devrimci Marksizm'in yeni sayılarında yeniden görüşmek dileğiyle...

Devrimci Marksist savaş politikası

Levent Dölek

Bir savaş ne türden olursa olsun her şeyden önce ve her durumda siyasetin şiddet araçları kullanılarak devam ettirilmesidir. Lenin'in de benimsediği bu tanımlama eski bir Prusya generali ve savaş tarihçisi olan Carl Von Clausewitz tarafından yapılmıştır: "Savaş sadece politikanın başka araçlarla devamıdır... Bir toplumun -tüm halkın- özellikle uygar halkların savaşı, daima politik bir durumdan doğar ve ancak politik bir gerekçeyle başlatılır. O halde savaş politik bir eylemdir."¹

Siyasi hedeflere şiddet yoluyla ulaşma çabası olarak savaş, düşmana irademizi zorla kabul ettirmek için kuvvet kullanma eylemidir. Bunun için düşmanın silahtan arındırılması esastır. Silahtan arındırılmış olan taraf zora dayalı iradeyi kabule mecburdur. Dolayısıyla da karşı tarafı silahtan arındırma hedefi, siyasi amacın yerini alır ve onu savaşa ait olmayan bir şeymiş gibi kenara iter.² Savaşın siyasi bir eylem olmasına dair gerçeğin yalın şekilde görünmemesinin sebebi budur.

Pasifizme karşı Marksizm

Savaşın, siyasi bir olay değil de talihsiz bir şiddet tırmanması, akıl tutulması,

¹ Carl Von Clausewitz, *Savaş Üzerine*, çev. Selma Koçak, İstanbul, Doruk Yayımcılık, 2011, s. 45.

² Clausewitz, A.g.e., s. 30.

milliyetçi bir histeri ya da şiddet sarmalı şeklinde algılanması da aynı sebepten kaynaklanır. Öte yandan savaşların içinde, şiddetin daha fazla şiddet doğurması anlamında bir şiddet sarmalının var olduğu da bir gerçektir. Clausewitz bunu aşırı kuvvet kullanma eğilimi olarak adlandırır.

Şimdi insancıl kimseler, fazla kan dökmekten düşmanı silahtan arındırmanın ya da yenmenin sanatkârane bir yolu olabileceğini ve harp sanatının gerçek eğiliminin de bu olduğunu kolayca hayal edebilirler. Ne kadar iyi izlenim bırakırsa bıraksın bu yanılmanın ortadan kaldırılması zorunludur; çünkü harp gibi çok tehlikeli şeylerde iyi niyetlilikten doğan yanılıklar, yanılmanın en kötüsüdür. Fiziksel kuvvetin bütün kapsamıyla kullanılması hiçbir zaman aklın da beraber kullanılmasına engel olmadığından bu fiziksel kuvveti acımadan, kan dökmekten çekinmeden kullanan taraf, -düşmanı da aynı şeyi yapmazsa- üstünlük sağlar. Böylece diğer tarafa da kuralı öğretmiş olur ve artık taraflar, içinde bulundukları dengeden başka sınır tanımaksızın aşırılığa kadar tırmanırlar.³

Tarafların sınır tanımaksızın aşırılığa kadar tırmanması olgusu şiddeti öyle bir düzeye kadar çıkarır ki çoğu zaman savaşın nedeni olan politik anlaşmazlığın çapıyla orantısız bir yıkım ve vahşetle karşılaşılır. Dolayısıyla da savaşın kendisi kontrolden çıkmış bir şiddet çılgınlığı imiş gibi görünür. Ancak şiddet sarmalı savaşın sebebi değil sonucudur.

Şiddet kullanan bir düşman karşısında diğer yanağını çevirmenin ya da salt pasif direnişin etkili olacağını düşünenler kendilerini akıllı karşı tarafı ise daha az akıllı olarak görme hatasına düşerler. Pasif direniş ya da barışçıl eylemler tümüyle etkisizdir demiyoruz. Tam tersine kitleleri harekete geçirdikleri ölçüde çok büyük ve hatta zaman zaman önemli etkilerde bulunabilirler. Ancak mesela Hindistan'ın salt Gandi'nin pasif direnişi sayesinde bağımsızlığına ulaştığını düşünmek, Hindistan'da bağımsızlık için verilen silahlı mücadeleyi görmezlikten gelmek anlamına gelir. Gandi'nin kendisi silahlı mücadeleye ve şiddete karşı olmakla birlikte onu görmezden gelmemiştir. Hatta silahlanmaktan ve direniş göstermekten korkanların kendi hareketine (*satyagraha*) katılmamalarını istiyor ve korkaklık ile şiddet arasında seçim yapmak gerekirse şiddeti öğütlerdim diyordu. Gandi bir pasifistti ama asla bir ahmak değildi. Pasif direnişin vahşetle kırılmasının daha büyük bir silahlı direnişe yola açması tehdidi olmadan Britanyalı sömürgecileri adım atmaya zorlayamayacağını gayet iyi biliyordu.⁴ Bu anlamda pasif direniş Britanyalı sömürgecilere olduğu kadar, Hindistan burjuvazisine de bir mesaj içeriyordu. Zira pasif direniş Britanya sömürgeciliğinden kurtulma mücadelesinin dizginlenmesinin, sosyalistlerin önderliğinde “amacını” aşarak yerli

3 a.g.e., s. 30.

4 Joan V. Bondurant, *Conquest of Violence: The Gandhian Philosophy of Conflict*, Princeton UP, 1988, s. 28.

burjuvazinin mülksüzleştirilmesine kadar varmasına karşı da bir güvence anlamı taşıyordu.

Yine Hindistan'ın bağımsızlığını salt pasif direnişin başarısına bağlamak tarihin gördüğü en büyük ve kanlı savaşı olan İkinci Dünya Savaşı'nın Britanya'nın sömürgeleri üzerindeki askeri ve mali kontrolünü zayıflatan etkisini ve tabii ki muzaffer Sovyetler Birliği faktörünü göz ardı etmek olur. ABD'nin Vietnam'dan çekilmesinde, kamuoyunun barışçı baskısının etkisi son derece önemlidir. Ancak ABD'deki savaş karşıtı muhalefetin, Vo Nguyen Giap komutasında, ABD Konsolosluğu'nun intihar komandoları tarafından basılmasıyla başlayan ve yüzden fazla noktada basılmadık ABD ve Güney Vietnam üssü bırakmayan efsanevi Tet taarruzunun⁵ sonucunda tırmanışa geçtiği de unutulmamalıdır.

Elbette ki savaşın tarafı için herhangi bir çarpışma olmadan karşı tarafı teslim almak tercih edilir. Bunun için düşmanı bölmek, içeriden zayıflatmak, rüşvetle satın almak, kuşatıp yalıtarak teslim olmaya zorlamak, ezici bir kuvvet oluşturmak ya da kendi kuvvetini olduğundan büyük göstererek düşmanı caydırmak ve tüm bunlar için hiçbir genel geçer ahlaki değer gözetmeksizin türlü yöntem ve hilelere başvurmak savaş sanatının içindedir.

“Girdiği her savaşı kazananlar aslında usta değildirler, başka orduları savaşmadan çaresiz bırakanlar işte onlar en iyisidir”⁶ ya da “Sizi açlıkla yenebilecek bir düşman asla kılıç kullanmaz. Bu yoldan elde edilmiş bir zafer pek onurlu olmasa da kesindir.”⁷ Ancak düşmanı çaresiz bırakmanın da açlığa mahkûm etmenin de, etkili bir zor aygıtı ile desteklenmesi gerektiği açıktır. Düşmandan daha büyük bir silahlı kuvveti toplamadan onu kuşatıp teslim olmaya zorlayamazsınız. Bolşevikler, Kışlık Saray'ı hemen hemen hiç kan dökmeden ele geçirmişlerdi. Ancak bunu sağlayan Bolşeviklerin hümanizmi değil sarayın karşı kıyısındaki Pyotr ve Pavel kalesi ile genel olarak Petrograd garnizonunun Bolşeviklerin kontrolüne geçmiş olması, kentin onbinlerce fabrika işçisinin silahlanması ve Avrora zırhlısının saraya yönelik göstermelik ama korkutucu top atışlarıydı.

Sarayın muhafızları Bolşeviklere direnebilir ve çetin bir savaşın sonucunda çok kan dökülebilirdi. Ancak mevcut güç dengesi muhafızları siyaseten iflas etmiş burjuvalar için direnmenin çok riskli olduğuna ikna etme konusunda son derece etkiliydi. Clausewitz, aşırı kuvvet kullanma eğiliminin temel bir eğilim olmakla birlikte mutlak olmadığını belirtiyordu. Kışlık Saray'ın alınmasında olduğu gibi düşmanın siyasi sefaleti askeri bir tutukluğa neden olabilir ve savaşan taraflardan biri şiddeti tırmandırmak yerine teslim olabilir ya da ricat edebilir.

5 Tet taarruzunun ayrıntıları ve Amerikan kamuoyu üzerindeki etkisinin kapsamlı bir değerlendirmesi için bkz. Don Oberdorfer, *TET*, New York, Avon Books, 1972.

6 Sun Tzu, *Savaş Sanatı*, çev. Sibel Özbudun ve Zeynep Ataman, İstanbul, Anahtar Kitaplar Yayınevi, İkinci Basım, 2006, s. 84.

7 Machiavelli, *Askerlik Sanatı*, çev. Nazım Güvenç, İstanbul, Anahtar Kitaplar Yayınevi, İkinci Basım, 2008, s. 233.

Clausewitz bunu “gerçek hayatın olasılıkları” olarak adlandırmaktadır.⁸

Ancak genel olarak şunu söyleyebiliriz ki savaşta ya da daha genel bir ifadeyle savaşı gündeme getirecek denli derinleşip keskinleşen siyasi sorunların çözümünde askeri araçların barışçıl olanlara nazaran baskın olma eğilimi ve özelliği vardır. Sonuçta: “Askerler, demir, para ve ekmek savaşın bam telidir. Ama bu dördünden en gerekeni ilk ikisidir çünkü askerler ve demirle ekmek de bulunur, para da; oysa para ve ekmekle ne demir bulunur ne de asker.”⁹

Askeri araçların baskınlığı, güçlerin aşırı kullanımı eğilimi ile birleştiğinde savaş döneminde izlenecek politikaların sonuçlarının çok daha kesin, bedellerinin çok daha yüksek ve telafisinin çok daha zor olması anlamına gelir. Bu anlamda savaşın tarafı olan herkes için izlenecek politikanın doğruluğu da bir ölüm kalem meselesi haline gelir. Sosyalist hareketin tarihindeki bir dizi önemli bölünme ve ayrışmanın doğrudan ya da dolaylı olarak savaşta izlenen politikalarla ilgili olmasının nedenini burada aramak gerekir. Savaşın gerçeğini kavramak, savaşa ilişkin doğru politika belirlemenin anahtarıdır. Şüphesiz ki savaş ve şiddet birbirinden ayrılmaz bir ikilidir. Savaşta şiddetin sınırsızca tırmanma eğilimi tarafların caniliğinden ya da sadistçe duygularından değil savaşın doğasından kaynaklanmaktadır.

Savaşın, nedensiz bir şiddet gösterisi olmadığını, politikanın şiddet araçlarıyla sürdürülmesi olduğunu ve bir kez savaş başladı mı askeri alanın tamamen belirleyici hale gelme eğilimi taşıdığını görüyoruz. Ancak kendisini ne ölçüde askeri biçimler altında gösterirse göstereceği savaşın esası politik kalmaya devam eder. Dolayısıyla da sadece sosyalistler açısından değil politik mücadele veren tüm güçler açısından savaşı ve şiddeti reddetmek politikanın reddi anlamına geleceğinden doğru değildir. Bu açıdan bakıldığında komünizm sömürsüz olduğu kadar savaşı bir dünya da vadeder ancak komünizme birçok savaşlar içinden geçerek gidileceği de muhakkaktır.

Sosyalistler, halklar arasındaki savaşları daima barbarca ve canavarca bulmuşlar ve kötölemişlerdir. Bizim savaşa karşı tutumumuz gene de aslında burjuva pasifistleri ile anarşistlerden farklıdır. Her şeyden önce, biz, bir yanda savaşlar ile öte yanda bir ülke içindeki sınıf savaşımı arasındaki ayrılmaz bağlılığı; sınıflar ortadan kaldırılmadan ve sosyalizm kurulmadan savaşların ortadan kaldırılmasının olanaksızlığını ve iç savaşların, örneğin ezilen sınıfın ezene, kölenin köle sahiplerine, serflerin toprak beylerine, ücretli işçilerin burjuvaziye karşı savaşlarının haklılığını ve ilerici niteliğini ve gerekliliğini tamamen kabul ederiz. Biz Marksistler her savaşın ayrı ayrı, (Marx’ın diyalektik materyalizmi görüşü açısından) tarihsel bir incelemesi gereğini kabul ederek, hem pasifistlerden hem anarşistlerden ayrılırız. Her savaşta kaçınılmaz biçimde olagelen dehşete, zulme, sefalete ve

⁸ Clausewitz, A.g.e., s. 36.

⁹ Machiavelli, A.g.e., s. 263.

işkenceye karşı, tarihte ilerici nitelikte pek çok savaş vardır; bu savaşlar (örneğin mutlakiyet ya da kölelik gibi) çok kötü ve gerici kurumların yıkılmasına (Türkiye ve Rusya’da olduğu gibi) Avrupa’da en barbar despotlukların ortadan kalkmasına yardım ederek, insanlığın gelişmesine hizmet etmişlerdir.¹⁰

Hal böyle iken, şiddet sarmalı üzerine edilen bütün tumturaklı söylevler ve şiddetin karşısına, barış dili ve askeri olan her şeyin reddi anlamında anti-militarizm¹¹ ile çıkan yaklaşımları nasıl yorumlamalıyız? Açık ki bunlar ya dürüst barışseverlerin Clausewitz’in dediği gibi ne kadar halisane görünürlerse görününler mutlaka ortadan kaldırılması gereken yanılgılarıdır ya da taarruz altındaki ezilen yığınları siyaseten savunmasız bırakmayı amaçlayan liberal manipülasyonlardır. Bunlardan ilki ikna edilmeli ikincisi ise teşhir ve mahkûm edilmelidir.

Halkın ilerici pasifizmine karşı profesörlerin gerici pasifizmi

Yaşadığımız topraklardan tipik bir örnek görmek için, Ahmet İnsel’in demokratik mücadele ve şiddet ilişkisini ele aldığı bir yazısındaki yaklaşımına bakalım:

Toplumsal ihtilafın şiddet yöntemleri içinde vücut bulması, ihtilafın niteliğini de değiştirir. Şiddetin devreye girdiği andan itibaren karşı taraf düşmana dönüşür. Şiddet düşmanı bastırmak, yok etmek için gerekli olur. Hâlbuki demokrasinin en büyük gücü ve belki erdemi, toplumsal ihtilafın taraflarını düşman olmaktan çıkarıp veya düşman konumuna gelmelerini engelleyip, hasım konumunda karşı karşıya getirebilmesidir. Hasımla düşman farklı kategorilerdir. Hasımlar arasında sadece rekabet ve çatışma değil, çatışmanın sonucu ne olursa olsun, bunun ardından birlikte yaşamaya devam edileceğinin ortak bilinci de vardır. Düşman ise eninde sonunda yok edilmesi gerektirir.¹²

Burada teşhir ve mahkûm edilmesi gereken, liberal bir manipülasyona ilişkin güzel bir örnek görüyoruz. Şiddeti ihtilafın sonucu olarak değil ihtilafın niteliğini belirleyen bir neden olarak sunan İnsel, şiddet kullanımının tarafları düşmanlaştırdığını iddia etmektedir. Ona göre şiddet devreye girmese düşmanlar bir arada yaşayacak hasımlara dönüşürler. Mesela işçiler ve burjuvalar düşman değil İnsel’in terminolojisine göre hasım olmalıdır. Yani işçiler burjuvaları yok etmeye çalışmamalıdır. Yani işçiler fabrikaların burjuvaların özel mülkiyetinde kalması-

10 V.I.Lenin, *Sosyalizm ve Savaş*, çev. N. Solukçu, Ankara: Sol Yayınları, 1992, s. 11.

11 Gerçekte anti-militarizm askeri olana karşıtlık değil toplumun ekonomik, sosyal ve siyasal olarak askeri ihtiyaç ve öncelikler temelinde örgütlenmesi anlamına gelir. Bu anlamda Rosa Luxemburg ve Karl Liebknecht’in Birinci Dünya Savaşı’nda savaş bütçesine karşı çıkması anti-militarist bir eylemdir. Ancak diğer tüm komünistler gibi ne Rosa’da ne de Liebknecht’te devrimci askeri eylem aleyhinde herhangi bir tutuma rastlamak mümkün değildir.

12 Ahmet İnsel, “Demokratik Mücadele ve Şiddet”, 3 Ocak 2015, <http://www.birikimdergisi.com/haftalik/1333/demokratik-mucadele-ve-siddet>.

na, sömürü düzenine, burjuvaların iktisadi gücü elinde bulundurmalarına dolayısıyla da siyasi gücü kullanarak işçileri bastırmalarına rıza göstermelidir. Zira işçilerin fabrikalar üzerinde hak iddia etmeleri, fabrikada patronun mülkiyetini ve toplumun yüzde birlik azınlığını oluşturan asalakların iktidarını sorgulamaları her zaman ve dünyanın her yerinde devletin şiddetiyle karşılaşmaktadır. O halde işi buralara kadar ilerletmeye lüzum yok. Neme lazım bir şiddet sarmalına sürüklenebiliriz. Ya da emperyalist tahakküm altındaki bir ulus da ülkesinde emperyalist güçlerin varlığına son vermeye uğraşmamalı -ki bu hiç şüphesiz ihtilafın şiddet yöntemleri içinde vücut bulmasına neden olacaktır- onunla bir arada yaşamının hal çaresine bakmalıdır. Aksi takdirde emperyalist devletle bağımlı ya da sömürge ülke arasında ihtilaf şiddet kullanılır kullanılmaz nitelik değiştirebilir!

İnsel ve onun gibi safını hâkim sınıfların tarafında belirlemiş liberallerin, aynı şiddet karşıtı yaklaşımı uygar dünyanın (biz ona emperyalizm diyoruz) eylemleri karşısında göstermiyor oluşu mesela NATO'nun Yugoslavya'ya askeri saldırısını uluslararası camianın insanlık suçuna karşı bir "koruyucu girişi" olarak tanımlaması sanırım şaşırtıcı olmayacaktır.¹³ Aynı İnsel, 2004 yılında Irak'ın Felluce kentinde ABD işgaline karşı direnenlere, dünyanın en büyük askeri aygıtına karşı şiddet kullanımında aşırıya gittiği için ABD ile aynı derecede karşı çıkmak gerektiğini savunuyordu.¹⁴ Bu tutum tam da emperyalist işgal altında eldeki olanaklarla direnmeye çalışan bir halka, ister bilinçli şekilde işgalci askerlerin moralini bozmak amacıyla isterse salt intikam dürtüleriyle olsun vahşet uyguladığı için destek vermemenin, direnişi siyaseten tecrit etmek, yani emperyalizmi siyaseten desteklemek anlamına geldiği açık değil mi?

İnsel'in bir dizi liberal pasifistin ortak görüşünü yansıtan tutumuyla, Engels'in Çinli köylülerin İkinci Afyon Savaşı sırasında İngiliz istilacılara ve genel olarak yabancılara karşı uyguladığı vahşete ilişkin değerlendirmesini karşılaştıralım:

Çinlilerin korkunç gaddarlıkları üzerinde şövalyelik taslayan İngiliz basınının yaptığı gibi ahlak tartışması yapacak yerde, bu bir *pro aris et focus* (kutsal vatan savunması) savaşı, Çinli ulus topluluğunu korumak için bir halk savaşıdır, ve nasıl ifade edilirse edilsin, tanrısal batıl itikatlarına cahillikten gelen ukalalığına, bilgiçlik taslayan barbarlığına karşın, bunun gene de bir halk savaşı olduğunu anlamamız gerekir. Ve halkçı bir savaşta ne düzenli savaşın genel olarak kabul edilen kurallarına, ne de herhangi bir başka soyut ölçüte göre; yalnızca ayaklanan ulusun

13 Ahmet İnsel, "Sorumluluk Hukuku'na Karşı Yeni Emperyal Vizyon", *Birikim*, no: 122, Haziran 1999, <http://www.birikimdergisi.com/birikim-yazi/5810/sorumluluk-hukukuna-karisik-yeni-emperyal-vizyon>.

14 İnsel'in bu yaklaşımı İkinci Körfez Savaşı sırasında Irak'ta işgale hayır diyen ama direnişi desteklemekten uzak durmak istediği için, anti-emperyalist grupların etkisinin daha güçlü olduğu Irak'ta İşgale Hayır Koordinasyonu'ndan ayrılıp Küresel Barış ve Adalet Koalisyonu'nu (Küresel BAK) kuranların (ÖDP, DSİP, SODEV, Yeşiller vb.) temel görüşlerini yansıtmaları bakımından da önemlidir.

uygarlık düzeyine göre ölçülebilir.¹⁵

Marx'ın da Engels'le aynı paralelde düşündüğünü ve birlikte yine Britanya sömürgeciliğine karşı Hint halkının silahlı isyanını, III. Bonaparte'ın Meksika seferinde Fransız sömürgeciliği karşısında savaşan Meksika'yı, Mısır'da Britanya ve Fransız sömürgeciliği ile yerli işbirlikçilerine karşı Arabi Paşa'nın silahlı ayaklanmasını ve İngiliz Afgan savaşında Afganistan'ı, İngiliz İran savaşında İran'ı desteklemiş olduğunu belirtelim.¹⁶

Belli ki 19. yüzyılın ortasında da sömürgecilerin korsanca politikalarını, bu politikalara apaçık şiddet hatta vahşet yöntemleriyle direnen halkı eleştirerek mazur göstermeye çalışanlar mevcuttu. Bu türden gerici Birinci ve İkinci Dünya Savaşları sırasında da eksik olmadılar. Trotskiy onlar için şöyle diyordu: “Diplomatın, profesörün, gazetecinin pasifizmini, marangozun, tarım işçisinin, hizmetçi kadının pasifizminden kesinlikle ayırt etmek gerekir. Birinde pasifizm, emperyalizm için örtü, diğerinde ise emperyalizme olan güvensizliğin bulanık ifadesidir.”¹⁷

Lenin de halkın ilerici nitelikli pasifizmi ile kötü niyetli, esas saldırganı özürleyen gerici pasifizm arasında kesin bir ayrım koymaktan yanaydı:

Yığınların barıştan yana duyguları, çoğu zaman, bir protestonun başlangıcını, savaşın gerici niteliğine karşı kızgınlığı ve yığınların bu niteliğin bilincine vardıklarını ifade eder. Bu duygudan yararlanmak, sosyal demokratların görevidir. Bu anlamdaki her harekete her gösteriye bütün güçleriyle katılacaklar, ama toprak ilhakları olmadan, uluslara tahakküm edilmeksizin, yağmasız, şimdiki hükümetler ile egemen sınıflar arasında yeni yeni savaşların tohumları atılmaksızın bir barışın devrimci bir harekete geçilmeden mümkün olabileceğini söyleyerek halkı kandırmayacaklardır. Halkın bu şekilde aldatılması hasım hükümetlerin gizli politikalarına hizmet etmek ve bunların karşı-devrimci planlarını kolaylaştırmak demektir. Sürekli ve demokratik barış isteyen herkes, hükümetler ile burjuvaziye karşı, bir iç savaştan yana olmak zorundadır.¹⁸

Marx, Engels, Lenin ve Trotskiy'in savaş ve barış konusundaki tutumlarının tam bir süreklilik arz ettiğini görüyoruz ve onların bu görüşlerini takip ediyoruz.

Biz devrimci Marksistler olarak, siyasette hâkim sınıfların çıkarlarının karşısına işçi sınıfının ve ezilen halk kesimlerinin çıkarlarına dayalı bir bakış açısıyla ve mücadele programıyla çıkıyoruz. Bu anlamda yaptığımız işçi sınıfı siyasetidir.

15 Marx ve Engels, *Sömürgecilik Üzerine*, çev. Muzaffer Erdost, İstanbul: Sol Yayınları, 2009, s. 136.

16 S.F. Kissin, *War and the Marxists*, Boulder, Colorado: Westview Press, 1988, p. 30, 31; aktaran: Sungur Savran, *Avrasya Savaşları-Körfez'den Afganistan'a Yeni Dünya Düzeni'nin Kuruluşu*, İstanbul: Belge Yayınları, 2001, s. 52.

17 Lev Troçki, *Bildirgeler*, çev. Erdal Tan, Masis Kürkçügil, İstanbul: Yazın Yayıncılık, 2003, s. 36.

18 *Sosyalizm ve Savaş*, s. 27

Savaşlara da temelde aynı bakış açısıyla işçi sınıfının çıkarlarını esas alarak yaklaşmalıyız.

Trotskiy bu perspektifi, Clausewitz'in savaş tanımını tersinden formüle ederek şu sözlerle ifade ediyor: "Savaş zamanındaki siyasetimiz barış zamanındaki siyasetimizin yoğunlaşarak devam ettirilmesidir."¹⁹ Gayet açık. Dolayısıyla en genel prensipler açısından barış zamanındaki siyasetle savaş zamanındaki siyaset arasında bir fark yoktur. Bir savaş kendi içinde ele alınıp, bu savaşla ilgili tutum geliştirirken Marksistler öncelikle savaşın siyasi nedenini bulup çıkarmalıdır. Savaşan tarafları, savaşın siyasal nedeniyle ilişkileri içinde tanımlanmalıdır. Bu tanımlamaların sonucunda işçi sınıfının çıkarlarını yansıtacak, aynı anlama gelmek üzere devrimin önünü açacak doğru politikayı belirlemelidir. Burada daha net olmak adına işçi sınıfından uluslararası proletaryayı, devrimden de proleter dünya devrimini kastettiğimizi belirtmekte özellikle fayda vardır ve bu metodun en etkin şekilde uygulandığı ve devrimci Marksist savaş politikasının berrak ilkelere temeline oturtulduğu dönem Birinci Dünya Savaşı olmuştur.

Birinci Dünya Savaşı ve devrimci Marksist savaş politikası

1914'te patlak veren Birinci Dünya Savaşı ilkin sadece Büyük Savaş olarak adlandırılıyordu. Ancak İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bu savaş dünya savaşlarının birincisi olarak kabul gördü.²⁰ Sonuçta tarihçiler ne derse desin her iki savaş da artık bir dünya sistemi olarak kapitalizmin ulaştığı son aşama olan emperyalizmin ürünüydü. Kapitalizmin tekelci aşamaya gelmesiyle, banka ve sanayi sermayesinin bütünleştiği dev finans kapital örgütleri üzerinde yükselen emperyalist dünya sistemi, kendisini dünyanın kapitalist gruplar ve büyük güçler arasında paylaşılması kavgası olarak ortaya koyuyordu.²¹

Avusturya Macaristan veliahtı Ferdinand'ın bir Sırp milliyetçisi tarafından Saraybosna'da suikast sonucu öldürülmesinin ardından "Büyük Savaş" Avusturya-Macaristan'ın Sırbistan'ı işgal etmesiyle başlamıştır. Tabii ki bu büyük savaşın nedeni söz konusu suikast değildir. Ancak savaşların görünürdeki sebepleri hiçbir zaman savaşın arkasındaki çıkar çatışmalarını tümüyle yansıtmaz. Clausewitz de kendi döneminin savaşlarında aynı olguyu tespit etmiştir: "İki ulus ya da devlet arasında öyle gerginlikler, öyle düşmanlıklar bulunabilir ki, çok önemsiz bir politik savaş nedeni, kendi doğasını çok aşan büyük bir etki, gerçek bir patlama yaratabilir."²² Birinci Dünya Savaşı söz konusu olduğunda

¹⁹ a.g.e., s. 114.

²⁰ Keith Robbins, *Birinci Dünya Savaşı*, çev. Müfit Günay, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2005, s. 35.

²¹ Bkz. V. I. Lenin, *Emperyalizm Kapitalizmin En Yüksek Aşaması*, çev. Cemal Süreya, Ankara: Sol Yayınları, 1998.

²² Clausewitz, a.g.e., s. 37.

Clausewitz'in bahsettiği gerginlik ve düşmanlıklar, Marksizmin daha kesin şekliyle ortaya koyabildiği biçimiyle emperyalizmin bağrında gelişen finans kapitalin artan rekabeti ve bu rekabetin keskinliğinin barışçıl aşamayı çoktan aşmış olmasıdır. Finans kapitalin bağrında gelişen ve emperyalist devletlerin politikalarında yansımaları bulan bu gerginlik ve düşmanlık düzeyi bir suikasttan dünya savaşı çıkartmıştır. 1914'e gelinceye kadar tüm Avrupa yaklaşan savaşın ayak seslerini duymuştur. Özellikle sosyalist siyasetin ve işçi hareketinin ana politik eksenini hiç değilse 1907'den itibaren yaklaşan savaşa karşı mücadele olmuştur.

Paris Komünü'nün yenilgisinin ardından 1876'da dağılan Birinci Enternasyonal'den sonra 1889'da başta Alman Sosyal Demokrat Partisi olmak üzere bir dizi kitlese ve sosyalist işçi partisinin oluşturduğu İkinci Enternasyonal, dünyanın adım adım savaşa sürüklendiği 20. yüzyıl başında özellikle Avrupa çapında işçi sınıfının siyasal ağırlık merkezini oluşturuyordu. Marksizmi kabul eden partilerden oluşan Enternasyonal, Birinci Dünya Savaşı'nın öncesinde Basel Kongresi'ni topladı. Bu kongre, daha önceki Stuttgart (1907) ve Kopenhag (1910) kongrelerine referansla savaşı önlemek için mücadele etmenin yanında eğer yine de savaş patlak verirse bu savaş tarafından yaratılmış ekonomik ve politik krizi halkı ayaklandırmak ve kapitalist sınıfın egemenliğinin düşüşünü hızlandırmak için kullanma çağrısını yineliyordu.²³

Ancak savaş bir olasılıktan gerçeğe dönüşür dönüşmez, sosyalist işçi hareketi de bir ölüm kalım sınavına girmiş oldu. Basel Bildirisi'nin Stuttgart ve Kopenhag kongrelerindeki devrimci ve enternasyonalist çağrılara referans vermekle birlikte, bildirinin ağırlığını "savaşı durdurma" çabasına vermiş olması anlamlıdır. Zira savaş yaklaştıkça, enternasyonalist politikanın bedeli de daha ağır olmaya başlamıştır. Barış döneminde hükümetlere karşı mücadele etmekle savaş döneminde mücadele etmek hiçbir zaman aynı kolaylıkta olmamıştır. Kitleler coşkulu geçit törenleri ve şovenist gösteriler eşliğinde silah altına alınırken, sosyal demokrat partilerin barışçı politikası derhal vatana ihanet suçlamalarıyla yüzleşmelerine neden olmuştur. Bu da sosyal demokrat saflarda daha muhafazakâr eğilimlerin güçlenmesi yönünde bir etkiye bulunmuştur.

Bu basınçlar altında adım adım burjuvaziye devirmek için savaştan yararlanma politikasının yerini burjuvaziyle birlikte anayurt savunmasına atılmak aldı. Basel bildirisinin muğlak bırakılmış yanlarından bu gerici manevranın ön işaretlerini almak mümkündür. Ancak yine de Enternasyonal'in kongre belgeleri, savaşı hiçbir şekilde meşru kabul etmeyen bir lafza sahipti ve Lenin sonuna kadar bu belgelere sahip çıkarak Kautsky başta olmak üzere emperyalist burjuvaziyle işbirliğine soyunan sosyalist liderleri sosyal şoven olarak tanımladı ve Enternasyonal'e ve kongre kararlarına ihanet etmekle itham etti:

23 <https://www.marxists.org/history/international/social-democracy/1912/basel-manifesto.htm>.

Uygulamada sosyal şövenler, proletaryaya düşman bir burjuva politikası izlemektedirler; çünkü bunlar yabancı istilacılara karşı savaş anlamında “anayurdun savunulmasını” değil, “büyük devletlerden” şunun ya da bunun, sömürgeleri yağma etme ve öteki ulusları ezme hakkını savunmaktadırlar... Sosyal şövenler, saldırgan büyük devletler grubundan birisinin hükümetini ve burjuvazisini haklı çıkaran ve övenler ile Kautsky gibi bütün saldırgan devletlerin sosyalistlerinin “anayurdu savunmada” eşit hakları olduğunu öne sürenlerdir. “Kendi” (ya da her) emperyalist burjuvazisinin çıkarlarını, ayrıcalıklarını, soygununu ve zulmünü savunmak anlamına gelen sosyal şövenizm, aslında bütün sosyalist inançlar ile Basel Uluslararası Sosyalist Kongresi’nin kararlarına ihanet etmek demektir.²⁴

Ancak Lenin sadece siyasi hasımlarını suçlamakla ve mahkûm etmekle yetinmiyor onların oportünist politikasının altındaki sınıfsal dinamikleri de Marksist yöntemi kullanarak analiz ediyordu. Emperyalizm, sömürgelere yapılan sermaye ihracı ile hem finans kapitale aşırı kârlar sunuyor hem de bu aşırı kârlardan bir kısmını rüşvet olarak kullanma, işçi sınıfı içinde görece daha iyi ücret alan, muhafazakâr ve işbirlikçiliğe yatkın bir tabakanın oluşturulmasına harcama olanağı veriyordu. Engels, *İngiltere’de Emekçi Sınıfların Durumu* kitabının 1892 yılında yayımlanan İngilizce baskısına önsözde ilk defa, kadın ve çocuk işçilerin kullanılmadığı ve sendikaların gücünün kırılmadığı sektörlerde işçi sınıfı içinde bir aristokrasi oluştuğunu söyleyerek işçi sınıfı içinde muhafazakâr eğilimler gösteren bir katmanın oluştuğunu tespit etmiştir.²⁵ Lenin ise bu tabakayı kapitalizmin emperyalist aşaması ile ilişkisi içinde işçi aristokrasisi ya da burjuvalaşmış işçiler olarak adlandırmıştır. Lenin’in bu analizi, sosyal şövenizmin hangi sosyal zemine dayanarak devasa boyutlara ulaşmış işçi partilerine hâkim olduğunun açıklanmasında elzemdir:

19. yüzyılın sonundaki nesnel koşullar oportünizmi olağanüstü güçlendirdi, legal burjuva olanak ve fırsatlarının kullanılmasını legalizme tapma durumuna getirdi; işçi sınıfı içinde ince bir bürokrat ve aristokrat katman yarattı, sosyal demokrat partilerin saflarına birçok küçük-burjuva “yoldaşı” çekti... Oportünizm ile sosyal şövenizmin ekonomik temeli aynıdır; ayrıcalıklı işçilerin önemsiz bir kesimi ile kendi ayrıcalıklı durumlarını savunan küçük burjuvazinin ortak çıkarları: yani kendi ulusal burjuvazilerinin egemen ulus durumundan yararlanarak öteki ulusları soymasından paylarına düşecek kırıntılar...²⁶

Sosyal şövenizme ve oportünizme karşı devrimci Marksizmin politikası ise emperyalist paylaşımdan hiçbir çıkarı olmayan buna karşılık savaşın yükünü en

24 V. I. Lenin, *Sosyalizm ve Savaş*, s. 19.

25 Friedrich Engels, *İngiltere’de Emekçi Sınıfların Durumu*, çev. Yurdakul Fincancı, Ankara: Sol Yayınları, 1997 s. 39.

26 V.I. Lenin, a.g.e., s. 22.

ağır şekilde çeken proletaryanın en yoksul katmanlarının çıkarlarına dayanıyordu. Enternasyonalist safta başı çeken şüphesiz ki Lenin ve Trotskiy idi. Rosa Luxemburg ve Karl Liebknecht ise Almanya’da hem savaşın hem de sosyal demokrat ihanetin merkezinde en ön safta savaşıyorlardı.

Karl Liebknecht milletvekili idi ve tek başına savaş bütçesine karşı çıktı. Bizzat yazdığı bildirilerde ve konuşmalarında daha sonra emperyalist savaşa karşı enternasyonalist mücadelenin evrensel sloganı haline gelen “esas düşman içeridedir!” sözünü cesaretle haykırıyordu.²⁷ Rosa Luxemburg ise mevcut savaşın yarattığı koşulları kapitalizmin yıkılması için kullanacak devrimci bir politikanın en ön saftaki sözcülerinden biriydi. En tutarlı savaş karşıtlarının temsilcisi olan Rosa Luxemburg, aynı zamanda pasifist ütopyalara karşı da uzlaşmaz bir tutum içerisindeydi: “Kapitalizmin bugün içinde bulunduğu emperyalist süreçte, var olan militarizmden, gizli diplomasiden, birçok ulusal devletin merkezileşmesinden vazgeçmek öylesine olanak dışıdır ki, bu önerileri tek bir basit öneride, ‘kapitalist sınıflı toplumdan vazgeçilmesi’nde birleştirmek çok daha tutarlı olacaktır.”²⁸

Lenin ise enternasyonalist politikayı en berrak ve kesin şekilde formüle eden kişidir. Lenin için emperyalist savaşta her ülkenin proletaryası sadece kendi hükümetinin savaşçı politikalarına destek vermemekle yetinmemeli, bizzat kendi yağmacı burjuva hükümetinin yenilgisi için mücadele etmelidir.

Bugünkü savaşta, gerek “kendi” hükümetinin zaferini savunmak, gerek “ne zafer, ne yenilgi” sloganını savunmak, sosyal-şovenizm görüşünden kaynaklanır. Gerici bir savaşta, devrimci bir sınıf, hükümetinin yenilmesini istemekten başka bir şey yapamayacağı gibi, hükümetin askeri başarısızlıkları ile onu devirme olanaklarının arttığını görmemezlik de edemez. Hükümetlerin başlattığı bir savaşın ancak hükümetler arasında bir savaş olarak biteceğine inanan ve bunun böyle olmasını isteyen bir burjuva, *bütün* hasım ülkelerin sosyalistlerinin, “kendi” *hükümetlerinin* yenilgisini istemelerini ve bunu söylemelerini “gülünç” ve “saçma” bulur. Tersine, bu tür bir söz, sınıf bilincine varmış her işçinin beslediği düşünceyi doğrular, ve bizim, bu emperyalist savaşı bir iç savaş durumuna çevirme çabalarımız ile aynı doğrultuda olur.²⁹

Enternasyonalist cephenin tümüyle ve homojen biçimde Lenin’in bu satırlarda ifadesini bulan berraklığı paylaştığını söyleyemeyiz. II. Enternasyonal son kongresini Basel’de yapmış, ondan sonra savaş boyunca tekrar toplanmamış ve adeta kendini feshetmişti. Enternasyonalistler ise 5-8 Eylül 1915’te Zimmerwald’de bir konferans düzenleyerek taşın altına ellerini sokuyorlardı. Lenin, Zimmerwald’in

27 Karl Liebknecht, *Main Enemy At Home*, <https://www.marxists.org/archive/liebknecht-k/works/1915/05/main-enemy-home.htm>.

28 Rosa Luxemburg, “Junius Broşürü”, *Rosa Luxemburg Kitabı. Seçme Yazılar* içinde, Haz. Peter Hudis ve Kevin B. Anderson, çev. Tunç Tayanç, Ankara: Dipnot Yayınları, 2013, s. 500.

29 V. I. Lenin, a.g.e., s. 27.

sol kanadının önderiydi. Sol kanat, emperyalist savaşta kendi hükümetinin yenilgisini savunma çizgisini öne çıkarıyordu. Trotskiy'in bu konferansta sağ ve sol kanatları uzlaştırma çabası ise Lenin'le sert polemiklere girmesine neden oldu. Zimmerwald'in sonuç bildirgesi Trotskiy tarafından tasarlandı ve delegasyonun genel eğilimlerini yansıtmakla birlikte, savaşa karşı enternasyonalist tutumu öne çıkarıyor, sosyalizm için mücadeleye çağırıyor ve "bütün ülkelerin işçileri birleşin" sloganıyla sona eriyordu. Rosa Luxemburg'un, Kautsky gibilerinin her ülkenin işçi sınıfına kendi anayurdunu savunma görevi vermesinin mantıklı sonucunun Manifesto'nun son cümlesini "bütün ülkelerin işçileri barış zamanında birleşin, savaş zamanında birbirinizi boğazlayın" şeklinde değiştirmek olduğunu söyleyerek Marksizm adına konuşma cüretini sürdüren bu sosyal şöven liderlere en ağır cevabı verdiği hatırlanırsa, Zimmerwald'in Manifesto'ya bu şekilde sahip çıkmasının anlamı daha iyi anlaşılacaktır.

Bu politika daha sonraları devrimci yenilgicilik olarak anılmışsa da bu aslında Lenin'in baştan itibaren benimsediği bir tanımlama değil sosyal şöven hasımlarının suçlayıcı tarzda enternasyonalist politikaya taktıkları addı. Lenin bundan hiç gocunmadı tersine savaşın tüm gelişmelerinin "yenilgicilik" olarak adlandırılan politikalarını doğruladığını, Rusya'nın askeri başarısızlıklarının Çarlığın temellerini sarstığını ve işçi sınıfının uluslararası dayanışmasını kolaylaştırdığını söylüyordu.³⁰ Bu politikanın en kesin biçimde doğrulanışı ise tabii ki Ekim devriminin zaferiyle olacaktır.

Bu anlamda Lenin'in ve genel olarak Bolşeviklerin yenilgicilik politikasının, kendi hükümetlerinin bozguna uğraması için bir tür sabotajcılığa indirgenemeyeceği ortaya çıkmaktadır. Sözgelimi Bolşevikler askerler arasında cepheden kaçmaları ya da sabotajda bulunmaları için ajitasyon yapmıyorlardı. Bu ne olursa olsun birbirleri ile ateş altında bir dayanışma ve yoldaşlık duygusu geliştiren askerler açısından kabul edilemez olurdu. Ya da ancak cephenin kişiliksiz ve korkak unsurları arasında yankı bulurdu. Bolşevik ajitasyon, devrimci idi. Rus burjuvazisinin (hem Çarlık yönetimi altında hem de 1917 Şubat devrimiyle Çarlık yıkıldıktan sonra) yağmacı amaçlarını teşhir ediyor, subayların mezalimine karşı subayların askerler tarafından seçilmesini, milis sistemini ve halkın silahlandırılmasını savunuyorlardı. Bu politika şüphesiz ki Bolşeviklerin bozguncu olarak suçlanmasına neden oldu. Ancak hedef savaşı Almanların kazanması değil Rusya'da proleter devriminin muzaffer olmasıydı. Nitekim Rusya'nın yenilgisinin Rusya dışında da devrimci sonuçlar doğurabilmesinin de yegâne yolu buydu. Aksi takdirde zafer kazanmış bir emperyalist gücün iç politikada da proletaryaya karşı gerici bir tahkimata girişmesi kaçınılmazdı.

Lenin, Çarın yenilgisini savunan çizgiyi gerçekçi olmamakla eleştiren ve salt

30 V.I. Lenin, "To A.G. Shlyapnikov", *Collected Works*, Moscow: Progress Publishers, 1976, Vol. 35 içinde, s. 204-205.

bozgunculukla eş tutanların sorgulamalarına karşı şu cevabı veriyordu:

İnsanlar soruyor: “Siz” ne yapacaksınız? Eğer “siz”, devrimciler Çarlığı yenilgiye uğrattığınızda ne yapacaksınız? Onları şöyle cevaplıyorum: 1) Zaferimiz Almanya’daki “Sol” hareketin ateşini yüz kat daha kuvvetli şekilde harlayacaktır; 2) Eğer “biz” Çarlığı tümüyle yenilgiye uğratırsak, savaşı güçlere demokratik şartlarda bir barış önereceğiz, eğer bu reddedilirse *devrimci* bir savaş yürüteceğiz.³¹

1917’de muzaffer olan Ekim devriminin icraatları, Lenin’in 1915’te verdiği cevapların ne kadar gerçekçi olduğunun kanıtı oldu. Ekim devrimi hem barışı sağladı hem de 1918 Alman devriminin ateşini harlayan muazzam bir devrimci etki uyandırdı. Ancak geriye dönüp baktığımızda hem barışın gerçek anlamda demokratik şartlarda gerçekleşemediğini, hem devrimci iktidarın, Brest-Litovsk’ta Rusya ile savaşı taraflar arasında yapılan anlaşma ile devrimi yapan işçi ve köylü kitlelerinin ve askerlerin barış talebi karşılanmakla birlikte önemli tavizler vermek zorunda kaldığını hem de Alman devriminin sosyal demokrasinin ihaneti ile yenilgiye uğradığını görüyoruz. Şüphesiz ki savaşlar ortaya çıkardığı tüm dehşet ve yıkımın yanında neden olduğu siyasi krizlerle de devrimci olanaklar yaratmaktadır. Ancak bu olanaklardan devrimci tarzda yararlanmak öznel koşulların belirli bir olgunluk düzeyine ulaşmasını bu anlamda savaşa ve savaş koşullarında gelişecek bir devrimci duruma programatik, siyasal ve örgütsel olarak hazırlanmış bir devrimci işçi partisini gerektirir. Rusya’da devrim muzaffer olduysa bu çok daha önceden hem siyasal ama hem de örgütsel olarak oportünizmden ve sosyal şovenizmden koparak Leninist temellerde bir parti inşasına girişmiş Bolşeviklerin bilinçli ve sebatkâr çabası sayesindeydi. Almanya’da ise devrimci Marksizm Rosa ve Liebknecht gibi en kahraman liderlerini sosyal şovenizm karşısına çıkarmışsa da bu liderler Alman Sosyal Demokrat Partisi’nden çok geç kopmuşlardı, Lenin’e nazaran kitle hareketinin kendiliğindenliğine daha fazla vurgu yapmaları bunun en önemli nedenlerinden biriydi ve Alman devrimi başladığında Bolşevik Partisi’nin muadili olan Spartakistler Birliği son derece zayıf ve hazırlıksızdı.³²

Tüm bunlardan savaş politikasının devrimci programın kopmaz bir parçası olduğunu, bu anlamda devrimci Marksizm’in savaş politikasının en sağlam temellerinin de Lenin tarafından Birinci Dünya Savaşı sürecinde ve sosyal şovenizme karşı mücadele içinde atıldığını ve pratik mücadelenin sınavından da tam bir başarıyla geçtiğini rahatlıkla söyleyebiliriz.

31 V.I. Lenin, a.g.e.

32 Rosa Luxemburg’un Lenin’le parti anlayışı ve kitle hareketinin kendiliğindenliği konularında düştüğü fikir ayrılıkları için bkz. Sungur Savran, *Lenin’i Yakmal mı?*, İstanbul: Kardelen Yayınları, 1998, s. 40-46.

Emperyalist savaş bağlamında devrimci Marksist strateji ve taktik

Devrimci Marksist ya da aynı anlama gelmek üzere Leninist savaş politikasının stratejik yönü ile taktiksel yönünü birbirinden ayırmak bir zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Konumuz savaş olduğu için strateji ve taktik ilişkisini de askeri terminolojiye referansla ele almamızda sakınca yoktur. Yine Clausewitz’e başvuracak olursak “taktik silahlı kuvvetlerin muharebede kullanılması, strateji ise muharebelerin savaşın amacına ulaşması için kullanılması kuramıdır.”³³ O halde, “strateji, savaş hareketinin tümü için amaca uygun bir hedef saptamak durumundadır. Bu, stratejinin savaş planını yapması hedefe götürecek bir dizi harekâtı bu hedefe bağlaması demektir.”³⁴

Bu tanımlamalar ışığında devrimci Marksist savaş politikasına baktığımızda, bu stratejik hedefin devrim olarak belirlendiğini görüyoruz. Lenin’in daha açık tanımlamasıyla emperyalist savaşa karşı devrimci Marksist savaş stratejisi “emperyalist savaşın iç savaşa çevrilmesi”dir.

Savaş, kuşku yok ki, şiddetli bir bunalım yaratmış, yığınların kaygısını beklenmedik ölçüde artırmıştır. Bugünkü savaşın gerici niteliği ile *bütün* ülkelerin burjuvazisinin kendi yağmacılık amaçlarını “ulusal” ideoloji sözü ardına gizleyerek söyledikleri hayasızca yalanlar, nesnel devrimci bir temele dayanarak, kuşkusuz, yığınlar arasında kıpırdanışlar yaratmaktadır. Bu duyguların bilinçli bir duruma gelmesi, derinleşmesi ve biçimlenmesinde yığınlara yardım etmek bizim görevimizdir. Bu görev ancak şu slogan ile doğru olarak ifade edilir: emperyalist savaşı iç savaş durumuna çeviriniz; ve savaş sırasındaki *bütün* tutarlı sınıf savaşimleri, ciddi bir biçimde yürütülen bütün “yığın hareketleri”, eninde sonunda bu amaca yönelmelidir.³⁵

Lenin’in yaklaşımı son derece berraktır ve tüm çabaların stratejik hedefe tabi kılınması genel metodunun açık bir ifadesidir. “Emperyalist savaşın iç savaşa çevrilmesi” sloganının işaret ettiği devrimci strateji özü itibarıyla II. Enternasyonal’in Stuttgart ve Kopenhag kongrelerine referansla Basel Kongresi bildirisinde de tam bir açıklıkla ifade ediyordu.

Bir savaş tehlikesi belirirse, savaşan ülkelerdeki işçi sınıfının ve parlamentodaki temsilcilerinin görevi, Uluslararası Sosyalist Büro’nun eylem koordinasyonu altında, doğal olarak keskinleşen sınıf mücadelesinin genel politik durumuna bağlı olarak değişecek en uygun yöntemlerle savaşı önlemek için elinden gelen tüm çabayı sarf etmeleridir. Yine de savaş patlak verecek olursa, onu hızla durdurmak ve ellerindeki tüm güçle savaş tarafından yaratılan ekonomik ve siyasi krizi, halkı

33 Clausewitz, a.g.e., s. 99.

34 a.g.e., s. 195.

35 V. I. Lenin, *Sosyalizm ve Savaş*, s. 25.

ayaklandırmak ve kapitalist sınıf hâkimiyetinin düşüşüne hız vermek için kullanmak göreviyle karşı karşıyadır.³⁶

Zimmerwald Kongresi de uluslararası işçi sınıfına yaptığı çağrı ile aynı stratejik hedefi tüm açıklığıyla yineledi: “Savaşın yükselmesiyle birlikte tüm enerjini, cesaretinizi ve sabrınızı, hâkim sınıfların hizmetine sundunuz. Şimdi uzlaşmaz bir proleter sınıf mücadelesi aracılığıyla, kendi davanız, Sosyalizmin aziz hedefleri, ezilen sınıflar kadar ezilen ulusların kurtuluşu için de ayağa kalkın!”³⁷

Saydığımız bildirilerin hiçbirisi Lenin’in ve Bolşevikler’in tutumunun kesinliğine sahip değildi. Ancak bu bildirgeler Birinci Dünya Savaşı boyunca devrimci Marksist politikanın temel referansları olarak kabul edildiler. Bunun sebebi, proletaryanın ve dünya devriminin çıkarları açısından stratejik hedefi doğru tayin etmiş olmalarıydı. Ancak stratejik hedef o hedefe ulaşacak doğru taktiklerin belirlenmesini gerektirir. Savaşta zafere muharebeleri kazanmadan gitmek olanaksızdır. Bu bakımdan, dar anlamda Birinci Dünya Savaşı’nın belirlediği koşullarda ve zaman aralığında benimsenecek politika nispeten taktiksel bir seviyeye tekabül etmek zorundadır. Tam da bu yüzden Lenin, yukarıda “emperyalist savaşın iç savaşa çevrilmesine yönelik” alıntı yaptığımız pasajı şu cümle ile bitirmiştir: “Güçlü devrimci bir hareketin, büyük devletler arasındaki birinci mi, yoksa ikinci emperyalist savaş sırasında olacağını; savaştan önce mi, savaştan sonra mı patlak vereceğini şimdiden söyleyemeyiz, ama ne olursa olsun bizim görevimiz bu yönde sistemli olarak, yılmadan çalışmaktır.”³⁸ Savaş vardır, sebebi kapitalizmin emperyalist aşamasında yatmaktadır. Dolayısıyla da bu savaşı yeni savaşların izlemesi kaçınılmazdır. Stratejimiz bu savaşın yarattığı koşulları kullanarak yani “emperyalist savaş iç savaşa çevirerek” emperyalist kapitalist sisteme son vermektedir.

Emperyalistler arası savaşın hüküm sürdüğü durumda emperyalist savaşın tarafı olan her bir ülkede benimsenecek temel taktik ise “kendi hükümetinin yenilgisi için mücadele etmektir”. Elbette ki taktik ve stratejinin kesin çizgilerle ayrılmasından değil taktik ve stratejinin diyalektik ilişkisinden bahsetmeli ve kararların görece olarak stratejik ve taktiksel özellik gösterebileceğini akıllardan çıkarmamak gerekir. Söz gelimi savaşın yarattığı olanakları devrim için kullanmak bu anlamda emperyalist savaş iç savaşa çevirmek stratejidir. Kendi yağmacı hükümetinin yenilgisi için mücadele etmenin görece olarak taktiksel bir nitelik taşıdığı kabul edilmelidir. Ancak cephede askerlere yönelik bir bildiri kaleme alınırken subayların seçimini talep etme ya da cephede kardeşleşme propagandası

36 II. Enternasyonal Basel Bildirisi 1912, <https://www.marxists.org/history/international/social-democracy/1912/basel-manifesto.htm>.

37 Zimmerwald Bildirisi 1915, <https://www.marxists.org/history/international/social-democracy/zimmerwald/manifesto-1915.htm>.

38 V. I. Lenin, a.g.e., s. 25.

yapma taktikleri ile birlikte değerlendirildiğinde “kendi hükümetinin yenilgisi için mücadele etme” politikasının görece olarak – ama sadece görece olarak- stratejik bir nitelik taşıdığından bahsedilebilir. Bu ayrımı doğru şekilde yapmak bizi Birinci Dünya Savaşı sırasında benimsenen taktik perspektiflerin tarihsel olarak ve tüm savaşları kapsayacak şekilde genelleştirilmesi yanlısına düşmekten alıkoymacaktır. Bunu vurgulamamızın sebebi devrimci Marksizm’in Birinci Dünya Savaşı’nda izlediği taktiklerin tüm savaşlara birebir uygulanmasının ve “devrimci yenilgicilik” adı altında genel geçer bir savaş politikasının Marksizme ve hatta Bolşevizme mal edilmesinin sık karşılaştığımız bir tutum olması ve bunun son derece vahim sonuçlar doğuran oportünist yaklaşımlara temel oluşturmasıdır.

Genel olarak stratejiden taktiğe doğru gittikçe esneklik payı artacaktır. Savaşta strateji, savaşın karakteri tarafından belirlenir. Savaşın karakteri değişmeden stratejide köklü bir değişikliğe gidilmesi söz konusu olamaz. Taktikler ise savaşın karakteri aynı kalmakla birlikte savaşın seyrinin değiştirdiği koşullara bağlı olarak daha esnek şekilde yenilenebilir.

Emperyalist olmayan devletlerin emperyalist savaşları

Emperyalistler arası savaşta, savaşan tarafların tümü haksızdır. Her ülkenin proletaryasının kendi haksız hükümetinin yenilgisi için mücadele etmesi buradan ileri gelir. Emperyalist yerine haksız kelimesini özellikle kullandık. Zira emperyalistler arası savaşta, Rusya gibi büyük devletler arasında sayılmakla birlikte emperyalist paylaşım savaşında geri kalmış sosyo-ekonomik yapısı dolayısıyla ancak gelişmiş emperyalist devletlerle ittifak içinde paylaşım mücadelesine katılabilen ya da büyük emperyalist güçlerin paylaşım mücadelesinden arta kalan kırıntılara talip olan pek çok küçük hatta yarı sömürge konumundaki devletler de savaşa katılmaktadır. Birinci Dünya Savaşı’nda Rusya’nın konumuna bakıldığında bu ülkenin emperyalist bir güç olarak paylaşım mücadelesinin emperyalizm üzerine Marksizm açısından önemli bir referans kaynak yazmış olan Lenin ve Bukharin’in hiçbir zaman Rusya’yı sosyo-ekonomik özellikleri temelinde emperyalist nitelikte bir ülke olarak tanımlamadığını görürüz. Tersine her zaman Rusya’nın kapitalist olmakla birlikte az gelişmiş bir tarım ülkesi olduğunu vurguladılar.³⁹ Çarlığın savaşının karakteri esas olarak Rusya’nın gelişmiş kapita-

39 Lenin, *Emperyalizm* kitabında Rus bankacılık sektörünün başta Alman olmak üzere yabancı bankaların hakimiyetinde olduğunu rakamlarıyla ortaya koymaktadır (a.g.e. s. 57-63). Lenin’e göre Rusya, ne Amerika, Almanya ve Japonya gibi genç ve yükselmekte olan emperyalist kapitalist bir güçtür ne de Fransa ve Büyük Britanya gibi kapitalist gelişmenin eski ve köklü olduğu bir ülkedir. Rusya, bırakın gelişmiş bir kapitalist ekonomiye sahip olmayı, modern kapitalist emperyalizmin, kapitalizm öncesi ilişkiler ağı tarafından kuşatılmış halde olduğu son derece geri kalmış ekonomiye sahip bir ülkedir. (Bkz. <https://www.marxists.org/archive/lenin/works/1916/imp-hsc/ch06.htm>) Bukharin ise savaşın gelişimiyle Rusya üzerindeki Alman nüfuzunun yerini müttefiklerin hakimiyetine bıraktığını ifade etmektedir (Nikolay İ. Buharin, *Emperyalizm ve Dünya Ekonomisi*,

list emperyalist sosyo-ekonomik yapısından değil (Rusya için durum bunun tam tersiydi), Fransa, Britanya ve ABD gibi emperyalist güçlerle beraber yer aldığı kampın emperyalist bir kamp olmasından ileri geliyordu.

Yarı-sömürge bir ülkenin emperyalist savaşına örnek ise savaşın karşı cephesinde yer alan Osmanlı Devleti'dir. Osmanlı Devleti o dönemde Marksist akımlar içinde genel kabul gören biçimde bir yarı-sömürge olarak tanımlanıyordu. Osmanlı'nın Kırım Savaşı ile içine düştüğü borç batağı, Düyun-u Umumiye aracılığıyla, devletin vergi toplama yetkisini yabancılara devretmesine kadar varmıştı. Birinci Dünya Savaşı'na gelindiğinde ise Osmanlı tamamen Alman nüfuzu altına girmiş, ordusunun yüksek komuta kademesini Alman subaylara vermiş, tastamam bir yarı-sömürge konumuna gelmişti. Osmanlı'nın bu durumu Almanya ve Avusturya-Macaristan'la birlikte giriştiği savaşın emperyalist bir savaş karakteri taşıdığı gerçeğini şüphesiz ki değiştirmeyecek ve Osmanlı Devleti'nin savaşı da haksız bir savaş olarak değerlendirilecekti.⁴⁰

Haklı savaşlarda “devrimci bozgunculuk” olmaz

Osmanlı açısından savaşın ittifak devletleri aleyhine sonuçlanmasının ardından, Türkiye'nin kazanan emperyalist devletlerce paylaşılmaya başlanmasıyla savaşın niteliği değişti. Türkiye'deki işgal ve emperyalizm karşıtı savaş, haklı bir nitelik kazandı. Ekim devrimi ile iktidara gelen Bolşevikler sadece Türkiye'nin paylaşılmasına ilişkin gizli anlaşmaları ve Çarlık rejiminin tüm toprak taleplerinden vazgeçtiklerini açıklamakla kalmadılar, milli mücadeleye de askeri, mali ve siyasi destekte bulundular. Bu destek hiçbir şekilde Mustafa Kemal önderliğindeki hareketin sosyalist ya da genel anlamda ilerici olarak nitelendirilmesinden ileri gelmiyordu; esas olarak bu savaşın emperyalizmi geriletme potansiyeli göstermesinden ve bu temelde haklı bir nitelik kazanmasından ileri geliyordu.

Bu açıdan Komünist Enternasyonal'in Türkiye seksiyonu olarak kurulan Türkiye Komünist Partisi önderleri Mustafa Suphi ve yoldaşları, milli mücadeleye yani haklı savaşa katılmak için Anadolu'ya gelmişlerdi. Mustafa Suphi ve yoldaşlarının milliyetçiler⁴¹ tarafından Karadeniz'de katledilmesine rağmen bu

çev. Gülsüm Akalın ve Uğur S. Akalın, İstanbul: Spartaküs Yayınları, 1996, s. 136). Hatta bunun en somut ifadesi başkent St. Petersburg'un isminin “burg” son eki aldığı için Almanca'dan gelmesi dolayısıyla savaş sırasında Petrograd olarak değiştirilmesidir. Sosyalist devrim daha sonra bu şehrin adını 1924 yılında Lenin'in anısına Leningrad yapacaktır.

40 Sol çevrelerde, Osmanlı'nın emperyalist savaştaki rolünde anlaşma sağlansa bile yaygın biçimde Çanakkale Savaşı'nın anti-emperyalist bir retorik eşliğinde savunulmasına şahit olmaktadır. Oysa emperyalist savaşın bir muharebesi olan Çanakkale haklı bir savaş olarak nitelendirilemez. Clausewitz başta olmak üzere tüm savaş teorisyenlerinin ortaya koyduğu ve tüm askerlerin bildiği bir şey vardır ki bir savaşın muharebelerinin karakteri taktiktir ve savaşın stratejik karakterine tabidir. Bu konunun daha ayrıntılı bir açıklaması için bkz. Sungur Savran, *Çanakkale Geçildi*, <http://gercekgazetesi.net/teori-tarih/canakkale-gecildi>.

41 Mustafa Suphi ve arkadaşlarının Mustafa Kemal'in dahliyle mi yoksa ondan bağımsız şekilde

destek hiçbir aşamada kesilmedi.

Marx ve Engels'ten, Lenin ve Trotskiy'e uzanan gelenek içerisinde haklı bir savaşı desteklemek için hiçbir zaman bu haklı savaşın yürütücüsünün siyasi ilericiliği bir ön koşul olarak kabul edilmemiştir. Savaşta bir tarafın haklı olması desteklenmesi için yeterli kabul edilmiştir. Bu noktada Lenin, Marksizm'in yaklaşımını en baştan ve hiçbir tartışmaya yer bırakmayacak kesinlikte ortaya koymuştur:

Örneğin yarın Fas Fransa'ya, Hindistan İngiltere'ye, İran ya da Çin Rusya'ya... savaş açsalar, ilk saldıran kim olursa olsun, bu savaşlar, haklı savaşlar, savunma savaşları sayılırlar; ve her sosyalist, ezilen bağımlı eşit olmayan devletin ezen, köleci, soyguncu büyük devlete karşı kazanacağı zaferi sevgi ile karşılar.⁴²

Lenin'in meseleyi ortaya koyuşunda haklı tarafın siyasi görüş ve tutumuna ilişkin herhangi bir koşul belirtilmemiş olduğu çok açık. Ezilen, bağımlı, eşit olmayan "devlet", ezen, köleci, soyguncu devlete karşı her zaman haklıdır. Burada kimin önce saldırdığına dair bir değerlendirme yapmak savaşı politikanın devamı olarak değil şiddetin tırmanması olarak gören pasifistlerin görüş açısını yansıtır.

Trotskiy de aynı devrimci Marksist çizgiyi Çin'in Japon emperyalizmine karşı savaşında savunmuştur: "Eğer Japonya emperyalist bir ülkeyse ve eğer Çin emperyalizmin kurbanıysa, Çin'den yana oluruz. Japon yurtseverliği dünya çapındaki soygunculuğun korkunç maskesidir. Çin yurtseverliği meşru ve ileridir."⁴³

Lenin'in Birinci Dünya Savaşı'nda öne sürdüğü yenilgici taktiği mutlaklaş-tıran ve Japon işgali sürerken hem Japon hem de Çin ordusuna karşı savaşmayı savunanlara karşı Trotskiy açık ve net bir şekilde Çin komünistlerine Çan Kay Şek'in milliyetçi ve karşı-devrimci ordusuyla birlikte Japon işgaline karşı savaş-maları gerektiğini söylüyordu. Lenin'e referansla savunulan bozguncu politikayı şu sözlerle mahkum ediyordu:

Bütün savaşları aynı kefeye koymayız ve hiçbir zaman da koymadık. Marx ve Engels İrlandalıların Büyük Britanya'ya ve Polonyalıların Çara karşı devrimci savaşlarını desteklediler; hem de bu iki ulusçu savaşın liderleri çoğunlukla burjuvazinin, hatta bazen feodal aristokrasinin üyeleri ve her halükarda Katolik gericiler oldukları halde. Abdülkerim Fransa'ya başkaldırdığında, demokratlar ve sosyal demokratlar "vahşi bir Tiran"ın "demokrasi"ye karşı savaşından nefretle söz ettiler... Ama biz, Marksistler ve Bolşevikler olarak Riflilerin (Abdülkerim önderliğinde İspanya ve Fransa'ya karşı ayaklanan Fas'ın Rif bölgesindeki berberi kabileleri) emperyalist egemenliğe karşı mücadelelerini ilerici bir savaş olarak gördük.

İttihatçılar tarafından mı katledildiği sorusunun cevabı üzerine farklı görüşler olduğu için bu konuyu burada ayrıntısıyla girmiyoruz.

42 V.I.Lenin, *Sosyalizm ve Savaş*, s. 13.

43 Lev Trotskiy, "Ülta Solcular ve Çin'deki Savaş", *Sınıf Bilinci*, sayı 9-10, Temmuz 1991, s. 45.

Lenin emperyalist uluslarla, insanlığın büyük çoğunluğunu kapsayan sömürge ve yarı sömürge ulusları birbirinden ayırt etmenin temel gereğini kanıtlayan yüzlerce sayfa yazdı. **Ezen** ülkeler ile **ezilen** halkları birbirinden ayırt etmeksizin, genel olarak “devrimci bozgunculuk”tan söz etmek, Bolşevizmin sefil bir karikatürünü çizmek ve bu karikatürü emperyalistlerin hizmetine sunmaktır.⁴⁴

Trotskiy bu yaklaşımı benimseyenler için, “burada ya hainlerle ya da katıksız ahmaklarla karşı karşıyayız. Ama ahmaklığın bu derecesi ihanete eşdeğerdir” diyordu. Bu ahmaklar ve hainler sosyalist hareketin yakasından bir türlü düşmek bilmediler. NATO, Yugoslavya’ya saldırırken, haklı taraf olan Yugoslavya’yı desteklemekten kaçındılar, Amerikan kuklası UÇK’dan devrimci örgüt yaratmaya çalıştılar; ABD, Afganistan’ı işgal ederken ne savaş ne terör sloganını ortaya attılar; Irak’ı işgal ederken “devrimci bozgunculuk”tan bahsettiler, “ne Sam ne Saddam” dediler ve hala Ukrayna’da, emperyalizmin ve faşizmin yürüttüğü gerici savaşın karşısında, Rusya’nın desteğini bahane ederek “tarafsız” kalabiliyorlar.

“Devrimci bozgunculuk” adıyla referans verilen politika Bolşevikler açısından Birinci Dünya Savaşı’nın tüm aşamalarında bile mutlak şekilde benimsenip uygulanmamıştı. Lenin savaş sürerken proletaryanın Rusya’da iktidara geldiği durumda devrimci bir savaş yürütmesinin olanaklı olduğunu belirtmişti. Henüz Ekim devrimi gerçekleşmeden önce yayınlanan son propaganda broşürlerinden *Yaklaşan Felaket*’te ifadesini bulan biçimde Lenin ve Bolşevikler “yenilgicilik” olarak ifade edilen politikayı değiştirmişlerdi. Bu broşürde burjuva geçici yönetimi altında ekonomik ve sosyal felakete doğru sürüklenen Rusya’da, bankaların ve büyük sanayinin millileştirilmesinden (kamulaştırılmasından) tüketim ve ticaretin devlet kontrolü altında düzenlenmesine kadar pek çok geçiş talebi öne sürülürken bu programın hayata geçirilmesinin ülkenin savunma kapasitesini de arttıracığı vurgulanıyor ve savaşın iç savaşa çevrilmesinden farklı olarak savaşın kapitalistlerin fetih savaşından haklı bir savaşa dönüştürülmesi savunuluyordu.⁴⁵ Sadece bu bile “yenilgicilik” tutumunun mutlaklaştırılmasının ne kadar yanlış olduğunu ve Lenin’in ve Bolşeviklerin bu tür bir tavrı benimsemediğini ortaya koymaktadır.

Haklı ve haksız savaşların iç içe geçmesi

Haksız bir savaşın haklı bir savaşa dönüşmesi ya da haksız bir emperyalistler arası savaşın içinde güçlü bir haklı savaşın yükselmesine ve buna bağlı olarak da savaş politikasının taktiklerinin değişmesine en kapsayıcı örnek olarak İkinci Dünya Savaşı’nı vermek gerekir. Lenin, emperyalistler arası savaşın birincisiyle sınırlı kalmayabileceğini önceden öngörmüştü. Hatta yukarıda aktardığımız bir

44 A.g.e., s. 45.

45 V.I. Lenin, “*Impending Catastrophe and How to Combat It*”, *Collected Works*, Moscow: Progress Publishers, 1977, Volume 25 içinde, s. 323.

pasajda ifade edildiği biçimiyle daha ikincisi olmadan “büyük savaş”ı birinci savaş olarak niteleyen belki de tek kişi oydu. Ancak ömrü ikinci emperyalist savaş görmeye yetmedi. Tarihin ikinci büyük emperyalistler arası savaş 1939’da patlak verdi ve bu savaşta devrimci Marksist savaş politikasını uygulamak Trotskiy’in ve çiçeği burnunda IV. Enternasyonal’in omuzlarındaydı.

IV. Enternasyonal’in savaş dolayısıyla toplayacağı acil konferans için Trotskiy’in kaleme aldığı *Emperyalist Savaş ve Dünya Proleter Devrimi* başlıklı bildirge, devrimci Marksist savaş politikasının yeni savaşa mükemmel şekilde uyarlanmasıydı. Bildirge savaşın nedenini şu netlikte tanımlıyordu: “Bugünkü savaşın doğrudan nedeni eski ve zengin sömürge imparatorlukları; Büyük Britanya ve Fransa ile geç kalmış emperyalist çapulcular; Almanya ve İtalya arasındaki rekabettir.”⁴⁶ IV. Enternasyonal’in bu savaşta sosyal şövenizmin “ulusal savunma”sına karşı yükselttiği şiar ise “ulusal devletin devrimci yıkımı” idi. IV. Enternasyonal savaşın yarattığı koşulları devrim için kullanmaktan yanaydı ve stratejik hedefin adı bir yanda “demokratik” öte yanda faşist emperyalizmin “kapitalist Avrupa”sına karşı Avrupa Birleşik Sosyalist devletleri idi.⁴⁷

Nazizme karşı kendisini demokrasi mücahidi kılığına sokan emperyalist haydutlar konusunda da IV. Enternasyonal’in tavrı netti: “İkinci emperyalist savaşın kasapları Hitler’i kendi günah keçilerine dönüştürmeyi başaramayacaklardır. Bugünkü tüm yönetimler proletaryanın sanık kürsüsünde yargılanacaklardır. Hitler caniler arasında suçlu sandalyesinde sadece birinci yeri alacaktır.”⁴⁸ Tüm bunlar genel olarak Birinci Dünya Savaşı’nda izlenen enternasyonalist tavrın devamı niteliğindeydi. İkinci Dünya Savaşı da birincisinin devamıydı. Ancak tek-rarı değildi. En büyük farklılık Sovyetler Birliği’nin varlığıydı. SSCB, Stalin’in gerici ve milliyetçi tek ülkede sosyalizm politikası uyarınca, dış politikasını dünya devrimine değil Sovyet bürokrasinin çıkarlarına göre belirlemeye başlamıştı. Bu çerçevede savaşın hemen öncesinde İspanya devrimini faşizme karşı demokratik emperyalizme satan Stalinist rejim, daha sonra da Nazilerle meşhur 1939 Molotov-Ribbentrop saldırılmazlık paktını imzalamıştı. IV. Enternasyonal bu hamleyi hak ettiği şekilde bir ihanet olarak tanımladı. IV. Enternasyonal kuruluşundan itibaren Stalinist bürokrasinin devrimci devrilişini savunuyordu. Savaşla birlikte bu politikadan vazgeçmedi ama bürokrasinin devrilişini SSCB’nin emperyalizme karşı savunulması görevi ile birlikte formüle etti. Burada öncelik Ekim devriminin kazanımlarının savunulmasıydı. SSCB bürokratik yozlaşmaya da uğramış olsa bir işçi devleti idi ve Sovyet işçisinin değil de emperyalizmin Stalin’i yenilgiye uğratması demek, sadece Stalin’in ve bürokrasinin değil Ekim devriminin de yenilmesi anlamına gelecekti. IV. Enternasyonal sorunu şu şekilde

46 Trocki, *Bildirgeler*, a.g.e. s. 74.

47 a.g.e., s. 83.

48 a.g.e., s. 87.

formüle etti:

IV. Enternasyonal SSCB'yi ancak devrimci sınıf mücadelesi yöntemleriyle savunabilir. İşçi, sömürge, emperyalist devletlerin sınıf karakterini ve iç çelişkilerinin yanı sıra bu türden devletler arasında var olan karşılıklı ilişkileri işçilere öğretmek, onlara, her verili durum için doğru pratik sonuçlar çıkarma yeteneğini kazandıracaktır. Moskova oligarşisine karşı yorulmak bilmez bir mücadeleyi yönetirken IV. Enternasyonal, SSCB'ye karşı emperyalizme yardım edecek her türlü politikayı kesin olarak reddeder. SSCB'nin savunulması dünya proleter devriminin hazırlanması ile ilkede çakışır. Biz tek ülkede sosyalizm teorisini, Stalinizmin bu cahil ve gerici zihni üretimini mutlak olarak reddediyoruz. Ancak dünya devrimi SSCB'yi sosyalizm için kurtarabilir. Ama dünya devrimi Kremlin oligarşisini kaçınılmaz olarak yerinden sökülüp atacaktır.⁴⁹

Burada devrimci Marksist savaş politikasının müthiş bir uygulamasını ve sürekliliğini görüyoruz. Strateji dünya devrimidir. Bu stratejiye hizmet eden uğraklar ise öncelikle dünya devriminin en önemli mevzisi olan SSCB'nin savunulmasından geçmektedir.

SSCB'nin varlığı emperyalistler arası savaşta alınacak tutumun belirlenmesinde de yeni bir faktörün devreye girmesi anlamına gelir. Emperyalist savaşın tarafı olan tüm ülkelerde proletaryaya “ulusal devletin devrimci yıkımı” görevinin biçildiği koşullarda bu faktörün her durumda çok somut bir şekilde işin içine sokulması gerekir. Söz gelimi SSCB ve Nazi Almanyası arasındaki pakt yalıtılmış işçi devletinin kendini savunmak üzere emperyalist güçler arası taktik bir manevra olarak görülemez. Stalinistler bu paktı, zaman kazanmak uğruna yapılmış dahiyane bir taktik olarak sunmayı severler. Ancak paktın sonucunun sadece askeri saldırmazlık olmadığı kısa sürede ortaya çıktı. Zira bu saldırmazlık durumu, 22 Haziran 1941'deki Alman taarruzuna kadar sürmüştü, güya aradaki dönemi hazırlık yaparak geçirecek olan Stalin, Alman orduları üç ay içinde Leningrad ve Moskova kapılarına dayanmıştı. Bu esnada Sovyetler 30 bin sınai tesisi, 65 bin kilometre demiryolunu kaybetmiş, tarım hasılatında dev kayıplara uğramıştı.⁵⁰ Sovyetler Birliği'ni tamamen hazırlıksız yakalayan saldırının ilk iki haftasında Minsk'te 3 bin 300 Sovyet tankı imha edildi, 324 bin savaş esiri verildi. Smolensk'te ise bu rakamlar 3 bin tank ve 300 bin savaş esiri oldu. Milyonlarca insan (asker ve sivil) da Nazi savaş makinesi tarafından daha ilk haftalar içinde katledilmişti.⁵¹ Böyle bir tablo karşısında hiçbir ciddi askeri uzman ya da tarihçi

49 a.g.e., 95.

50 Ernest Mandel, *İkinci Dünya Savaşı'nın Anlamı*, çev. Bülent Tanatar, İstanbul: Yazın Yayıncılık, 1995 s.148.

51 A. Murray Williamson, “Çatışan Dünya (1919-1941)”, *Cambridge Savaş Tarihi*, derleyen: Geoffrey Parker, çev. Füsün Tayanç ve Tunç Tayanç, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2014 içinde, s. 346.

organize bir ricattan, bilinçli şekilde düşmanı Rusya'nın içlerine çeken kurnazca bir taktikten söz edemez.

Saldırmazlık paktını, bu taarruzun hazırlığını yapmak için asıl değerlendiren Hitler olmuştu. Fransa işgalini pakt gereği Sovyetlerden elde ettiği enerji ve hammaddelerle finanse etmiş ve bu sırada doğu cephesinden hiçbir tehdit görmemişti. Bu ihanet paktı sadece askeri ve ekonomik sonuçlar doğurmamış Komintern'in siyasal teslimiyetini de beraberinde getirmişti.

Komintern ansızın, 1939 sonbaharında, batı demokrasilerinin caniyane emperyalizmini keşfetti. Ne yön değişikliği! O andan beri Çekoslovakya ve Polonya'nın yıkımı, Danimarka ve Norveç'in el çabukluğu ile işgali ve Polonyalı ve Yahudi halklara Hitlerci güruhlar tarafından yapılan canavarca iğrençlikler üzerine suçlayıcı tek bir kelime söylenmedi! Hitler, batı demokrasilerince sürekli olarak kışkırtılan barışsever bir etyemez haline dönüştürüldü. Fransız-İngiliz ittifakı, Komintern basınında artık "Alman halkına karşı emperyalist blok" olarak anılıyordu. Göbels bile bundan daha iyisini uyduramazdı!... Kremlin'in siyaseti basittir: Zeytinyağı ve manganezle birlikte Komintern'i Hitler'e satmak.⁵²

Komintern'in bu ihanet çizgisinin SSCB'nin savunulması adı altında desteklenmesi tabii ki olanaksızdır. Kaldı ki bu ihanet politikasının kendisi Hitler'e SSCB'ye saldırmak için hem zaman hem finans kaynağı hem de siyasal destek sağladığından tam da SSCB'yi savunmak adına karşı çıkılması gereken bir politikadır.

Diğer yandan Alman taarruzunun ardından gelişen süreçte SSCB ve müttefik devletler arasındaki ittifak ilişkisine farklı yaklaşmak gerekir. Sovyetler Birliği'nin Nazilerle savaşıyor oluşu ABD ve Britanya'nın emperyalist karakterini ve o ülkelerde proletaryanın kendi hükümetlerine karşı devrimci siyasi görevlerini değiştirmez. Ancak bu görevler askeri anlamda SSCB'nin Nazi orduları karşısındaki askeri konumunu gözetererek formüle edilmek zorundadır. SSCB henüz fiilen savaşa girmeden önce mevcut olasılıklar değerlendirilmiş ve Trotskiy önderliğinde IV. Enternasyonal'in bu durumda izlemesi gereken politikanın temel kuralları belirlenmişti:

IV. Enternasyonal, SSCB ile ittifak halinde veya ona düşman kampta olup olmadıkları olgusundan bağımsız olarak bütün emperyalist ülkelerde proletarya partilerinin savaş sırasında iktidarı ele geçirme amacıyla sınıf mücadelesini geliştirmeleri gerektiğini kararlı bir tavırla saptamıştır. Aynı zamanda emperyalist ülkelerin proletaryası SSCB'nin (veya sömürge devrimlerinin) savunulmasındaki çıkarları gözden kaçırmamalıdır ve gerektiğinde, en kararlı eylemlere, örneğin grevlere, sabotaj eylemlerine vb. başvurmalıdır. IV. Enternasyonal bu kuralı formüllendir-

52 Troçki, a.g.e., s. 108

diğinden bu yana güç gruplaşmaları radikal biçimde değişmiştir. Fakat kuralın kendisi hâlâ geçerli olmaya devam ediyor. Yarın İngiltere ve Fransa'nın Leningrad veya Moskova'yı tehdit etmesi halinde, İngiliz ve Fransız işçileri, askerlerin ve askeri ekipmanın gönderilmesini engellemek için en kararlı önlemleri almalıdır. Eğer Hitler durumun mantığı gereği kendisini Stalin'e askeri ekipman göndermek zorunda bulursa, bu somut durumda Alman işçilerinin, tam aksine, grevlere veya sabotaja başvurmaları için hiçbir neden olmayacaktır.⁵³

Savaşın gidişatı 1939'da yazılan bu satırların öngördüğü şekilde gerçekleşmiş, tek farkla kendini Sovyetlere 9 milyar dolarlık askeri yardımda bulunmak zorunda bulan Roosevelt olmuştu.⁵⁴ Bu zorunluluk Roosevelt'in ve daha genel anlamda Amerikan emperyalizminin Sovyetler Birliği'nin düşmanı olduğu gerçeğini değiştirmemiştir. Nitekim, Amerikan aşırı sağcı generali Patton ısrarla Nazilerin yenilgisinden sonra Sovyetlere karşı bir askeri harekate girişilmesini savunmuştur. Eğer Patton'un macerası kabul görmediyse bunun sebebi sadece bu seferin askeri riski ya da yüksek maliyeti dolayısıyla değil, Amerikan işçi sınıfını bu tür bir saldırı için ikna etmenin son derece güç olmasındandır. Eğer her şeye rağmen bu olsaydı, ABD'de bulunan, IV. Enternasyonal'in en güçlü seksiyonlarından birisi olan, James Cannon önderliğindeki SWP'nin (Sosyalist İşçi Partisi) izleyeceği politika önceden net şekilde tespit edilmişti: Sovyetler Birliği'ni her türlü emperyalist saldırıya karşı kayıtsız koşulsuz savunmak!⁵⁵

Bürokratik işçi devletleri arasında savaş

Bürokratik işçi devletleri söz konusu olduğunda en çetrefil konu şüphesiz iki işçi devletinin savaşa tutuşması durumunda alınacak tavra ilişkindir. Öncelikle bu paradoksal durumun ancak bürokratik yozlaşmanın ileriye gitmiş bir aşamasında gerçekleşebileceğinin altını çizelim ve bu duruma ilişkin tek örneğin 1978 yılındaki Vietnam-Kamboçya ve 1979 yılındaki Çin-Vietnam savaşları olduğunu belirtelim. Genel olarak ilke aynı olacaktır. Dünya devriminin ve uluslararası proletaryanın çıkarları. Bu temelde somut durumun somut analizi yapılarak stratejik amaca uygun taktiklerin belirlenmesi gerektiğini söyleyerek genel bir tavır ortaya koyabiliriz ancak. Sözü edilen savaşlarda ise durum nispeten açıktır. Bu savaşta Vietnam Halk Cumhuriyeti, SSCB tarafından, Demokratik Kamboçya ise Çin Halk Cumhuriyeti tarafından desteklenmiştir. Dönem Mao'nun Nixon'la başlattığı meşhur diplomatik yakınlaşmanın Üç Dünya Teorisi adı altında teorileştirildiği ve SSCB'nin Çin bürokrasisi tarafından "sosyal emperyalizm" tanımlamasıyla dünya halklarının baş düşmanı olarak lanse edilmeye başlandığı

53 Trotskiy, *Marksizmi Savunurken*, çev. Yavuz Alogan, İstanbul: Kardelen Yayınları, 1992, s.63-64.

54 <http://orientalreview.org/2015/05/12/wwii-lend-lease-was-the-us-aid-helpful-enough-i/>

55 Cannon, James P., "Speech On Russian Question", 15 Ekim 1939, <https://www.marxists.org/archive/cannon/works/1939/ussr.htm>.

dönemdir. Nitekim Vietnam, Kamboçya başkenti Phnom Penh'e girdikten sonra Çin, ABD, Fransa ve Britanya'nın ortak önerisiyle Birleşmiş Milletle Güvenlik Konseyi'nden tüm yabancı güçlerin Kamboçya'dan çekilmesine yönelik bir karar çıkarıldı ancak bu karar Sovyet vetosu dolayısıyla uygulanamadı. Bu durumda hiç şüphesiz ki savaşın bir tarafında emperyalist güçlerin desteğinin bulunması dolayısıyla devrimci Marksistler Vietnam'ı haklı taraf olarak görecek ve destekleyeceklerdir. Ancak bu destek Vietnam ve Sovyet bürokrasisinin ilerici karakterinden değil Hindicini'nde emperyalizmin mevzi elde etmesini engellemek gerekliliğinden ve işi emperyalizm ile işbirliğine kadar vardırıran Çin ve Kamboçya bürokrasilerinin yıkılmasının ehveni şer olarak görülmesinden kaynaklanacaktır.

Emperyalist olmayan haksız savaşlar

Emperyalizm çağında savaşan taraflardan en azından birinin emperyalist olmadığı ya da emperyalist bir güç tarafından desteklenmediği bir savaş örneği bulmak zordur. Ancak örneğin bölgesel hegemonya mücadelesi veren ancak emperyalist olmayan iki devletin savaşı söz konusu olduğunda, her iki taraf da küçük ve bölgesel çapta da olsa bir fetih ve talan savaşı veriyor olacağından tüm taraflar haksız konumda olacaktır diyebiliriz. Genel prensip yine savaşın yarattığı koşulları proletarya devrimi için kullanmaktır. Bu açıdan bakıldığında izlenecek uygun politika emperyalistler arası savaşta izlenecek politikaya benzer biçimde her iki tarafın işçi sınıfının da kendi hükümetinin yenilgisi için mücadele etmesidir.

Bu örneğe en yakın savaş 1947 ve 1965'te Hindistan ve Pakistan arasında gerçekleşen Keşmir savaşlarını, 1988-1994 arasındaki Ermenistan-Azerbaycan savaşını (Karabağ Savaşı) verebiliriz. Her iki örnekte de benzer konumdaki iki devletin toprak ihtilafının, dinsel ve etnik motifler altında savaşa dönüşmesi söz konusudur. Hindistan-Pakistan savaşı, Hindistan'ın sömürgecilikten kurtulma mücadelesinin toplumsal bir kurtuluşa doğru evrilmesine engel oluşturmuş, Karabağ Savaşı ise Sovyetler Birliği'nin yıkılışı sürecinde milliyetçiliğin gerici rolünün çarpıcı bir tezahürü olarak karşımıza çıkmıştır.

1980 yılında İran'da Amerikan yanlısı Şah rejiminin devrilmesinin ardından başlayan ve sekiz yıl süren İran-İrak savaşı Fırat ve Dicle'nin birleştiği Şattül Arap Nehri etrafında gelişen bir sınır ihtilafından kaynaklanıyor gibi gözüke de, İran'a karşı ABD emperyalizminin ve işbirlikçi Sünni Arap devletlerinin Irak'ı desteklediği bir savaştır. Bu özelliğiyle Irak'ın haksız İran'ın haklı olduğu tespit edilmelidir. Devrimci Marksist savaş politikası Humeyni rejiminin gerici karakterine rağmen ABD destekli Irak'ın askeri yenilgisini savunmayı gerektirirdi.

İç savaşlar

İç savaşlar, hâkim sınıflar ile ezilen sınıfları karşı karşıya getiren ve kesin bir hesaplaşmaya sürükleyen savaşlar olarak tabiri caizse haklı savaşların en haklıla-

rıdır. Ezilen sınıfların zaferi doğrudan kapitalist sömürü sisteminin ortadan kaldırılmasını gündeme getirir. Rus İç Savaşı (1918-1921), Çin İç Savaşı (1927-1949) ve İspanya İç Savaşı örnek olarak alınabilir. Bu örneklerden Rusya’da iç savaş Ekim devriminin ardından başlamış, Sovyet rejiminin perçinlenmesi ve emperyalist destekli karşı devrimin ezilmesiyle sonuçlanmıştır. Çin’de ise iç savaş Japon işgali ile iç içe geçmiş Çin Komünist Partisi hem Japon işgaline son vererek hem de Çan Kay Şek’in milliyetçi ordularını sürerek, ulusal kurtuluş savaşını sosyalist bir devrimle taçlandırmıştır. İspanya’da ise iç savaşta devrim yenilmiş ve faşist Franco iktidara gelmiştir.

Etnik ve mezhepsel iç savaşları ise gerici iç savaşlar olarak değerlendirmek gerekir. Genel olarak eğer mezhepsel ya da etnik temelde kendini gösteren bir iç savaşta, herhangi bir taraf emperyalizm tarafından destekleniyorsa bu durumda yine fiilen emperyalizm karşısında tutum almak ancak bunu yaparken de savaşı mezhepsel ve/veya etnik temelden kurtararak anti-emperyalist ve anti-kapitalist bir temele oturtmak için mücadele etmek gerekir. Bugün buna yakın bir örnek olarak Suriye’yi verebiliriz. Arap Devrimi’nin bir parçası olarak Suriye’de yükselen halk isyanı Esad rejiminin megalimi, emperyalizm ve işbirlikçi Sünni Arap Devletleri ile aynı eksende yer alan Türkiye’nin müdahalesiyle bir mezhep savaşına dönüştürülmüştür. Suriye’de çözüm ancak gerici mezhep savaşının, anti-emperyalist bir savaşa dönüştürülmesiyle gerçekleşebilir.

Suriye açısından Rojava’daki durum ise bir miktar daha karmaşıktır. Burada etnik ve mezhepsel bir savaştan ziyade bir ulusal kurtuluş hareketinden bahsetmek daha doğru olur. Bu bölgede tekfirci mezhepçi çetelere karşı Kürt ulusu PYD önderliğinde haklı bir savaş yürütüyor. Bu savaşta Suriye iç savaşının kendine özgü gelişimi içinde ABD emperyalizmi de aynı tekfirci mezhepçi güçlerle savaşır konuma geldiği için PYD ile ABD arasında bir askeri işbirliği yapılmaktadır. Ancak bu işbirliği hala taktik düzeydedir. Bunu en açık olarak ABD emperyalizminin NATO müttefiki olan Türkiye’nin PKK’ye karşı askeri harekâtlarını desteklemesinde görüyoruz. Rojava’daki haklı savaş ancak PYD ve müttefikleri ile ABD arasındaki ittifak stratejik bir karakter kazanırsa ve Rojava’daki Kürt güçleri Suriye’nin emperyalizm tarafından sömürgeleştirilmesinin bir aracı haline gelirse karakter değiştirir ve haksız bir savaşa dönüşür. Bu bağlamda, Barzani ve Talabani önderliğindeki peşmergenin Irak’ta Baas sömürgeciliğine karşı verdiği savaş haklı bir savaş olduğu halde bu güçlerin ABD ve emperyalist koalisyon tarafından Irak’ın işgal edilmesini desteklemesi ile birlikte bu Barzani ve Talabani güçlerinin haksız ve gerici bir rol oynamaya başladığını hatırlamak gerekir.

Etnik ya da mezhepsel görünüm altında sınıfsal çelişkilerin ya da emperyalizm karşı bir mücadelenin var olduğu savaşların olabileceği hiçbir zaman unutulmamalıdır. Türkiye’de 70’li yıllarda Alevilere yönelik katliamlar hâkim sınıfların yükselen sınıf mücadelesine karşı faşist çeteleri kullanarak yürüttüğü düşük yoğunluklu bir iç savaştan farklı bir yerde değerlendirilemez. Ya da Lübnan iç

savaşında İsrail Siyonizmi ve emperyalizme karşı savaşı cephede Şii mezhebin-den halkın ve örgütlerin ağırlığı bu savaşı bir mezhep savaşı yapmaz, iç savaşta anti-Siyonist, anti-emperyalist pozisyona sahip tarafın haklılığı ortadan kalkmaz. Yine Yugoslavya'nın parçalanma sürecinde mezhepsel ve etnik çatışmaların gerici karakteri ortada olmakla birlikte NATO'nun Sırbistan'ı bombalamaya başlaması ile birlikte mesele bir mezhepsel ve etnik çatışma olarak algılanamaz. NATO'ya ve emperyalizme karşı olan güçlerin savaşı haklı bir savaş olur.

Tüm bu genel ifadelerin yanında iç savaşların, ulusal ölçekte iktidar sorununu dolaysız ve kesin şekilde gündeme getirmesi dolayısıyla genel olarak savaş politikasından ayrı olarak kendi içinde apayrı bir alan olarak daha ayrıntılı olarak incelenmesi gerektiğini belirtmek gerekir.

Sonuç

Savaş, işçi sınıfı ve geniş halk kitleleri açısından kelimenin her anlamıyla hayatı bir meseledir. Her şeyden önce savaşlarda orduların saflarında silah altına alınmış işçiler, köylüler ve emekçi halktan insanlar ölmektedir. Hâkim sınıfın temsilcilerinin savaşlarda bizatihi yer aldığı, şövalyelik zamanlarının ya da bizdeki tımarlı sipahilerin dönemleri çağlar öncesinde kalmıştır. Kapitalist çağda milyonlarca işçi, emekçi ve köylü dünyanın her yanında tekeli kapitalistlerin çıkarları uğruna savaş meydanlarına sürülmüştür. Bugün de aynı şekilde sürülmektedir.

Hâkim sınıfların yağma ve talan savaşlarının karşısında ezilen halkların sömürgecilere ve emperyalistlere karşı, işgal edilen ülkelerin işgalcilere karşı, işçi devletlerinin emperyalizme karşı savaşları da vardır. Emekçi sınıfların sömürücü sınıflara karşı savaşları, iç savaşlar da vardır. Bunlar büyük emekçi kitlelerin nefis müdafaasını ve/veya devrimci atılımını içinde barındırır. Ancak içerdikleri şiddet ve yıkım açısından diğer savaşlardan da eksik kalır yanları yoktur. Hatta şunu diyebiliriz ki iç savaşlar, tarihin en kanlı sayfaları olarak karşımıza çıkmaktadır.

Dolayısıyla savaş, ister hâkim sınıfların çıkarları uğruna savaş olsun, ister emperyalizme karşı vatani savunmak ya da sermayeyi yenerek özgürlüğe ulaşmak için olsun geniş emekçi kitleleri hem fiziki olarak hem de siyaseten bir ölüm kalım mücadelesine sürüklemektedir.

Savaş sadece, cephede çatışan askerler için değil geride savaşın yarattığı ekonomik yıkıntı, açlık, salgın hastalıklar ve sefaletle boğuşan, başta kadınlar ve çocuklar olmak üzere tüm halk için büyük bir felaket olarak yaşanmaktadır. Dolayısıyla savaş bir olgu olarak halkların haklı nefretini üzerine çekmektedir. Barış özlemi son derece kitlesel bir duygu seli halinde toplumsal mücadelelerin ve siyasetin etrafını kuşatmaktadır.

Diğer yandan her savaş düşmana duyulan nefreti, intikam hırsını da körükler. En az barış özlemi kadar güçlü şekilde bu duygular tüm ulusa yayılır. Savaşı yürüten güçler orduları toplayacak siyasi kudrete sahipse toplumun duygu dün-

yasını etkileyecek ideolojik aygıtlara da sahip demektir. Dolayısıyla barış özlemi ile savaşçı duygular karşı karşıya geldiğinde, savaşı yürütenler, çıkarlarına şiddet yoluyla ulaşmayı benimsediği müddetçe, barış talebinin ihanetle savaşın ise kahramanlıkla birlikte anılması kaçınılmazdır.

Sadece sömürsüz değil savaşsız bir dünyanın da müjdecisi olan sosyalistler için savaşın kendisi hakkında berrak bir anlayışa sahip olmak mutlak bir gereklilik. Her savaşı ayrı ayrı değerlendirmek ve savaşa karşı mücadeleyi devrim mücadelesiyle birleştirecek politikalar belirlemek ise takip edilecek yegâne doğru yol.

Davasına sahip çıkan ve gerçekten savaşsız bir dünyaya ulaşmak için mücadele edenlerin “barışın dilini kurmak” türünden naifliklerle oyalanması ancak savaşı yaratan sistemin uzamasına, daha çok kan dökmesine ve yıkıma yol açmasına yardımcı olur. Bizim savaşa ilişkin politikamızın temeli devrimci Marksizmdir. Tabii ki öncelikle de Lenin! Hiç şüphesiz ki referansımız bir dizi liberal ve pasifist tarafından çok demode bulunacaktır. Oysa biz burjuva akademisinin “barışolog”larından ziyade bizzat devrimci eylemiyle tarihin o ana kadar tanıdık olduğu en kanlı savaş olan Birinci Dünya Savaşı’nı bitirmiş bir şahsiyeti, ekmek ve toprak kadar barışın devrimi olan Ekim devriminin liderini referans almakla ayağımızı yere çok daha sağlam basıyoruz.

Kitap Tanıtımı

Hikâye seni anlatıyor!

Karl Marx'ın ve Marksizmin temel yapıtı **Kapital**'in,
Almanca aslından çevirisi tamamlandı.

Üç cilt, karton kapak ve ciltli alternatifleriyle satışta!



Kapital, Cilt I-II-III

Çeviri: Mehmet Selik - Nail Satlıgan - Erkin Özalp

Kavram Editörü: Nail Satlıgan

Editörler: Erkin Özalp, Oktar Türel

Cilt 1: 880 sayfa, Cilt II: 512 sayfa, Cilt III: 912 sayfa.

Savaşa karşı savaş: Cihan Harbi'nde Lenin, Liebknecht, Luxemburg*

Sungur Savran

*Yeryüzü bir hurda demir yığını
Lime lime olmuş bir insanlıkla sarmaş dolaş.
Çılgınlığın orta yerinde
Ayık ve yapayalnız belirdi Zimmerwald.*

Vladimir Mayakovskiy, “Vladimir İlyiç Lenin” şiirinden

Cihan Harbi, yani bugünkü adıyla Birinci Dünya Savaşı, sosyalist hareketin ateşle imtihanı oldu. Sosyalizmin “masumiyet çağı”nı geri dönülmezcesine kapa-

* “Kongre Sosyalist partilerin ve sendikaların savaşa karşı savaş ilan etme konusundaki mutabakatını memnuniyetle kaydeder. (...) Hâkim sınıfların dünya savaşının sonucu olarak doğacak olan proleter devriminden duydukları korku, barışın esaslı bir güvencesi olmuştur.” İkinci Enternasyonal’in 1912 Basel Kongresi’nde savaş üzerine aldığı karar böyle demektir. Aktaran: John Riddell (der.) *Lenin’s Struggle for a Revolutionary International. Documents: 1907-1916, The Preparatory Years*, ikinci basım, New York: Monad Press, 1986, s. 89. Bu yazının başlığının ilhamı buradan geliyor. Yazının daha başında şimdi atfı yaptığımız kaynağın karakteri üzerine okuyucuya bilgi vermek yararlı olacaktır. Riddell’in bu kitabı, İkinci Enternasyonal’in Stuttgart Kongresi’nden Rusya’da Şubat devrimine kadar uluslararası sosyalist hareket içinde savaş konusunda benimsenecek tutum üzerine yapılan tartışmalara ilişkin belgeleri bir araya getiren çok yararlı bir kaynaktır. Bu yüzden bu yazıda bu kaynağa sık sık atfı yapılacaktır. Yapılacak atıfların büyük çoğunluğu bir yazar olarak Riddell’e değil, o dönemin belgelerinedir.

tan, bu tarihi dönüm noktasıdır. *Komünist Manifesto*'nun yazıldığı 1848'den, hatta ondan öncesinde Britanya'da yükselen işçi hareketi Çartizm'den 1914'e kadar, bir bütün olarak alındığında sosyalist hareket henüz kendini ve dünyayı yeni yeni tanımakta olan bir çocuk gibi her şeyi denemiş, bol bol hata yapmış, Marksizmin okuluna giderek dünyayı tanımaya başlamış, ama her şeyi bir saflıkla yapmıştır. Cihan Harbi, kapitalizm çirkefinin sosyalist harekete de bulaşabileceğini, onu içinden bozabileceğini, hatta çürütebileceğini yadsınamaz biçimde göstermiştir. Harp geldiğinde İkinci Enternasyonal'e üye 27 partinin yaklaşık üç milyon üyesi vardı. Salt Almanya'da SPD üç milyon oy alıyordu. Fransa ve Avusturya'da birer buçuk milyon oya, Britanya'da ise yarım milyon oya ulaşmıştı sosyalist işçi partileri.¹ Başta Almanya olmak üzere birçok ülkede muazzam bir işçi örgütleri halesi (sendikalar, yardımlaşma kasaları, işçi koroları, spor kulüpleri vb.) partilerin etrafında karmaşık bir yapı oluşturmuştu. Enternasyonal, *Komünist Manifesto*'nun savaş narasının cisimleşmesiydi: "Bütün ülkelerin işçileri, birleşin!"

Ama bu dev işçi sınıfı yığınağı Cihan Harbi'nin başlaması ile birlikte un ufak olacaktı. İstisnai durumlar dışında, Enternasyonal'in bütün büyük partilerinde liderler kendi burjuvazilerinin yanında yer alarak savaşa destek veriyor, böylece farklı ülkelerden işçilerin kendi burjuvazilerinin emperyalist yağmadan alacağı payı arttırma çabası uğruna birbirlerini katletmelerine onay vermiş oluyordu. O zamana kadar İkinci Enternasyonal'in önde gelen teorisyeni olan Karl Kautsky'nin güya çaresizlik içinde Enternasyonal'in bir barış dönemi örgütü olduğu görüşünü ileri sürmesi karşısında, Rosa Luxemburg şöyle yazacaktı: "Komünist Manifesto'nun dünya tarihsel çağrısı, Kautsky tarafından düzeltilecek hatırı sayılır ölçüde zenginleştirilmiştir ve şimdi şöyledir: 'Bütün ülkelerin proleterleri, barış zamanında birleşin, savaş zamanında birbirlerinin boğazını kesin!'"²

Sosyalizm kendi içinden kirlenmişti. Lenin ve Bolşevikler, Engels'i izleyerek bunun "işçi aristokrasisi" olarak anılan ve emperyalist aşırı kârlardan beslenen bir katmanın ve onun bir uzantısı olarak işçi bürokrasisinin (sendikalar, parlamento, belediyeler vb.) yarattığı oportünizm ve revizyonizmin politika alanında bir ifadesi olduğunu ısrarla vurgulayacaklardır.³ Yani burjuvazi işçi sınıfı hareketinin bir bölümünü kendi saflarına çekecek biçimde satın almıştır. "Masumiyet

1 R. Craig Nation, *War on War: Lenin, the Zimmerwald Left and the Origins of Communist Internationalism*, Durham: Duke University Press, 1989, s. 21.

2 Rosa Luxemburg, "The Reconstruction of the International", Riddell, a.g.y. s. 187.

3 Bunu Lenin savaş hakkında yazdığı hemen hemen her yazıda dile getirecektir. Sorunun en kapsamlı biçimde ele alınışı, Lenin ile Zinovyev'in ortak imzasını taşıyan *Sosyalizm ve Savaş* başlıklı broşürde olmuştur. "Socialism and War. The Attitude of the RSDLP Towards the War", V. I. Lenin, *Collected Works*, cilt 21, Moskova: Progress Publishers, 1977, s. 295-338. Lenin'e bütün referanslar bundan sonra *Toplu Eserleri*'nin bu basımına dayanarak yapılacak ve "CW, cilt 21, s. 295" formatında verilecektir.

çağı” sona ermiştir. Artık devrimci Marksistlerin⁴ görevleri sadece proletaryanın karşısındaki ve yanındaki güçlere bakılarak saptanamaz. Politikaların, taktiklerin, hatta stratejinin belirlenmesinde öncelikli görevlerden biri de proletaryanın içine sızmış burjuva ve küçük burjuva güçlerin de hesaba katılmasıdır. İşte Cihan Harbi bu anlamda devrimci sosyalist hareket için aynı zamanda bir olgunlaşma çağıdır. Yani çocukluğun masumiyetinin geride bırakılması, kirli bir dünyada nasıl hareket edilmesi gerektiğinin öğrenilmesi dönemi.

Sosyalistler, Lenin'in ve Bolşeviklerin Cihan Harbi'nde izledikleri politikayı her şeyden önce bu yüzden dikkatle incelemelidir. Onların yanı sıra işçi aristokrasisi ve bürokrasisinin en güçlü olduğu, aynı zamanda Enternasyonal'in yönetici partisi olan SPD'nin vatani olan Almanya'da savaşa karşı devrimci enternasyonalist bir tavır alarak sosyalizmin yüz akı haline gelen Rosa Luxemburg ve Karl Liebknecht'in ve onların oluşturduğu Spartacus akımının politikalarını da anlamak için elden gelen çabayı göstermelidir. Şu noktayı vurgulamadan geçmek olmaz: Sol içinde barış kavramını her türlü sınıf temelinden bağımsız biçimde yücelten, ezilen sınıf ve grupların kurtuluşu uğruna savaşa bile karşı çıkan **pasifizm**, burjuva demokrasisine bağlılıkla, şiddet hatta devrim karşıtlığı ile el ele yürür. Ama Cihan Harbi türü savaşlar patlak verdiğinde “demokratlar”, “barışçı geçiş taraftarları”, devrimci şiddeti reddedenler savaşın bir tarafı haline gelirken, insanlığı felakete sürükleyecek olan bu çılgınlığa karşı en tutarlı biçimde mücadele edenler devrimi ve gerekirse şiddeti savunan Marksistler olmuştur. Dolayısıyla, Lenin, Luxemburg ve Liebknecht'in savaş politikasını solda herkesin öğrenmesi gerekir. Savaş karşıtlığında gerçekten samimi ise.

Birçok okuyucunun bu aşamada, “canım, ne var dikkatle incelenecek? Lenin devrimci bozgunculuğu,⁵ yani kendi devletinin yenilgiye uğramasını temel hat olarak benimsemişti, Liebknecht de ‘esas düşman kendi ülkemizdedir’ demişti, bütün bunlar biliniyor” dediğini duyar gibiyiz. Bir kere, bir ulus devletler dünyasında, hele hele savaş döneminde bu tür bir hattın benimsenmesinin ne kadar sıra dışı olduğunu herkesin teslim etmesi gerekir. Aşağıda özellikle Lenin'in ısrarla savunduğu “kendi devletinin yenilgisi” yaklaşımının en yakın çalışma arkadaşlarınınca bile ne kadar zor kabul edildiğine gireceğiz. Burada siyasi aklın sınırlarını zorlayan, aynı zamanda kahramanca bir şey vardır. Ama mesele bununla sınırlı

4 Dergimize de adını veren “Devrimci Marksizm” ve “devrimci Marksist” kavramları, birçok cehahtan “Marksistin devrimci olmayı mı olumsuz?” gibi çokbilmiş tepkilerle karşılanıyor. Bu kavram **kendine Marksist diyenler arasında** gerçekten devrimci olan akımları sahtelerinden ayırmak için **ilk kez Lenin tarafından** yaygın olarak kullanılmıştır. Lenin zaman zaman da Ekim devrimine kadar Marksist hareketin kitlelere dönük adı olan “sosyal demokrasi”nin başına devrimci sıfatını ekler bunu anlatmak için. Sayısız örnek arasında Lenin'in, merkezinde Bolesvizm'in yer aldığı Zimmerwald Solu'nu devrimci Marksist olarak nitelediğine değinelim: Bkz. “Revolutionary Marxists at the International Socialist Conference, September 5-8”, 1915, *CW*, cilt 21, s. 389-93.

5 Veya “devrimci yenilgiciliği.”

değil. Esas mesele, devrimci bozgunculuk politikasının öyle söylenip geçilmeyecek kadar incelikli yanlarının olması.

Bir kere, devrimci bozgunculuk şiarına sadece sosyal yurtseverler, yani kendi emperyalist burjuvazilerinin yanında yer alanlar ve ortayolcular (merkezçiler)⁶ karşı çıkmamıştır. Lenin Cihan Harbi'nde enternasyonalizmin yüz akı olan Zimmerwald hareketi içinde, bu hareketin en ileri unsurlarında, örneğin Rosa Luxemburg ve Trotskiy'de, hatta kendi partisi içinde bile bu politikaya karşı muazzam bir dirençle karşılaşmıştır. Bu tartışmalar bilinmeden kavramın ezbere tekrarlanması bir anlam ifade etmez çünkü bu tartışmalar Lenin'in devrimci bozgunculuğu neden savunduğunu anlamanın anahtarıdır.

İkincisi, bugün solun birçok unsuru Marksist kültürün zayıflamasının da etkisiyle devrimci bozgunculuk politikasını olduk olmadık durumlarda, sanki bu politika Lenin'in bütün savaşlarda savunduğu tek politika imişçesine ortaya atıyor. Örneğin 1991 Körfez Savaşı'nda hem ABD hem de Irak için devrimci bozgunculuğu savunan çoktu. Oysa emperyalist bir ülke ile emperyalizm tarafından ezilen bir ülke arasındaki savaşta Leninizmin tavrı açıkça ve tartışmasız biçimde emperyalist ülkede bozguncu, ezilen ülkede ise tersine savunmacıdır. Bu ayrımlar *Devrimci Marksizm*'in bu sayısında Levent Dölek'in yazısında ele alınmış olduğu için burada ayrıntıya girmemize gerek yok. Ama mesele bundan çok daha derindir. Lenin devrimci bozgunculuk politikasını bırakın her savaşa uygulamayı, **Cihan Harbi'nin tamamında bile savunmamıştır**. Devrimci bozgunculuk sadece 1914-16 yılları için geçerli bir politikadır. Bunun önemi aşağıda göreceğimiz gibi büyüktür. Hem Lenin'in taktik esnekliğini ortaya koyması açısından, hem de belirli bir dönemde ne kadar parlak bir taktik olursa olsun, devrimci bozgunculuğu bırakın başka durumlarda, emperyalist savaşlarda bile somut koşulları göz önüne almadan tekrarlamamanın doğru bir tutum olmadığını ortaya koyması bakımından.

Üçüncüsü, Lenin'in Cihan Harbi esnasındaki politikası, Birinci ve İkinci Enternasyonallerin deneyimleriyle göz kamaştırıcı bir düzeye gelmiş olan uluslararası proletarya öncüsünün inşasına aniden vurulan darbeye karşı mücadelesinden, öncüyü yeniden inşa çabasından, yani yeni bir Enternasyonal için mücadelesinden ayrı tutulamaz. Yani bu politika sadece bir savaş politikası değildir, bir dünya partisinin inşası (daha doğrusu yeniden inşası) için verilen mücadelenin bir parçasıdır. Devrimci bozgunculuk, gerçek anlamını ancak Üçüncü Enternasyonal'in kurulması için Lenin'in savaşın ilk gününden itibaren önüne

6 “Merkezci” terimi, uluslararası Marksist literatürde kullanılan bir terimdir (İngilizcesi “centrist”) ve genellikle iki ana pozisyon (mesela reformizm ve devrimcilik) arasında kalan, çoğu zaman yalpalayan kişi ve akımları niteler. Ne var ki, Türkiye’de bu kavram, yetkileri merkezde toplamaya yatkın anlamında “merkezîyetçi” kavramıyla karışıyor. Buna karşılık, Türkçe’de Batı dillerinde esnek bir kullanıma sahip olan bir karşılığı var olmayan bir terim var bu anlatılmak isteneni ifade eden: “ortayolcu”. Biz bu terimi tercih ediyoruz.

koyduğu görev çerçevesinde kazanır.

Bütün bunlardan dolayı, Cihan Harbi'nde Lenin'in izlediği politika bütün Marksistlerin yakından kavraması gereken bir önem taşır. Burada Lenin'in yeri özel olmakla birlikte, sosyal yurtseverlerin ve ortayolcuların yerle bir ettiği İkinci Enternasyonal'in öncü partisi Alman SPD'si içinde verdikleri mücadeleyle devrimci enternasyonalizmi bütün Avrupa çapında kitleler nezdinde yaşayan bir akım haline getiren Luxemburg ve Liebknecht'in de katkısı büyüktür. Aşağıda göreceğiz: Lenin ile Almanya'nın bu devrimci Marksistleri arasındaki fark önemlidir. Ama iki nokta onları ayrılmaz biçimde birbirlerine bağlar: tavizsiz enternasyonalizmleri ve Üçüncü Enternasyonal için verdikleri ortak mücadele. Öyküyü biraz hızlıca ileri doğru sarmak pahasına şunu belirtelim: 1 Ocak 1919'da, Luxemburg ve Liebknecht önderliğinde Spartacus grubu uzun bir gecikmeyle de olsa Almanya Komünist Partisi'ni kurduğunda Lenin derin bir nefes almış ve şöyle söylemiştir: "İşte şimdi, gerçekten proleter, gerçekten uluslararası, gerçekten devrimci bir III. Enternasyonal, Komünist Enternasyonal bir olgu haline gelmiştir."⁷

Biz Lenin'in savaş politikası konusunda hem Spartacus'a, hem de Trotskiy'e karşı haklı olduğumuz kanısındayız. Üstelik bu tartışmada Lenin'in üstün konumda olmasının daha önce başka yerlerde ele almış olduğumuz parti-kitle ilişkisi tartışmasıyla da yakından ilgili olduğumuz kanısındayız.⁸ Bu gerçek, bu tartışmaların devrimci Marksizm alanında yapılan tartışmalar olduğuna hakikatinin üzerine örtmemelidir. Lenin'in çizdiği yolun doğruluğunu Trotskiy daha sonra teslim etmiştir. Ama kendi ifadesiyle bu doğruluğu kendi bağımsız yaklaşımıyla kavradığı için daha sonra Lenin'in taktiğine ne ihanet etmiş, ne de papağan gibi tekrarlamıştır. Değişen koşullara göre yaratıcı biçimde geliştirmiştir. Luxemburg ve Liebknecht'e gelince: Karşı devrim onları erken bir aşamada (partinin kuruluşundan hemen sonra) ortadan kaldırdı. Bu yüzden kendi hatalarıyla yüzleşme fırsatına kavuşamadılar.

Öyleyse, Cihan Harbi'nin derslerini öğrenme çabamıza girebiliriz. Derhal söyleyelim: Bu dönem, daha önce başka bir yerde altını çizdiğimiz gibi,⁹ **Lenin'in Rus proletaryasının önderliğinden dünya proletaryasının önderliği rolüne geçtiği dönemdir.** Bu dönemde kendi bakışını çok önemli yönleriyle ileriye doğru taşımış, önemli bir sıçrama gerçekleşmiştir. Bunun içinde savaş politikası, devrimci bozgunculuk şiarı ve Zimmerwald hareketi unsurlardan sadece biridir. Savaşın ilk döneminde yüzünü diyalektiğe dönmesinden emperyalizmi teorileş-

7 Aktaran: Nation, *War on War*, a.g.y., s. 215.

8 Sungur Savran, *Lenin'i Yakmalı mı?*, İstanbul: Kardelen Yayınları, 1998, s. 29-63, Luxemburg ve Trotskiy'e ilişkin olarak özellikle s. 40-46.

9 "1914'ten sonra hem düşüncesiyle hem pratiğiyle dünya devriminin önderidir." Bkz. Sungur Savran, "Lenin'in Marksizm içindeki yeri," *Devrimci Marksizm*, sayı 21-22, Kış 2015, s. 166.

tirmesine, ulusal sorunu (özellikle 1916 yazılarında) yepyeni bir ışıktta, sosyalizmin bir sorunu olarak ele almasından¹⁰ 20. yüzyıl için çizdiği, sömürge ve yarı-sömürge ülkelerin kurtuluşunu uluslararası proletaryanın baş müttefiki hâline getiren stratejik yaklaşıma, *Devlet ve Devrim*’le gerçekleştirmeye çalıştığı teorik sağlamlaştırmadan Bolşevik Partisi’nin programını değiştirme çabasına kadar teori ve politika alanında birçok yenilik bu yeni geniş bakış açısının ürünüdür. Biz burada bu bütünsel dönüşümün sadece savaş ve yeni Enternasyonal ile ilgili yönüne bakacağız.¹¹

1. Birinci “Uluslararası Sol Muhalefet”: Zimmerwald

1914, uzun süren bir sükûnet ve istikrar döneminin ardından gelmişti. 19. yüzyılı 20. yüzyıla bağlayan dönüm noktasına bu yüzden Fransızca bir kavramla “*belle époque*” (güzel çağ) adı takılmıştı. Oysa bu dönem sömürgeler konusunda gerilimlere, silahlanma yarışına ve yerel savaflara sahne oluyor, Cihan Harbi’ne giden yolun taşları döşeniyordu. İspanya-Amerika savaşı, Boer savaşı, Rus-Japon savaşı, İtalya’nın Trablusgarp seferi ve nihayet Balkan savafları, tabii özellikle sonuncusu, yaklaşan felaketin habercileriydi. Bu yüzdendir ki, İkinci Enternasyonal de savaş ve militarizm sorunlarına kongrelerinde gittikçe daha çok yer ayırmaya başlamıştı. Enternasyonal’in Stuttgart (1907), Kopenhag (1910) ve olağanüstü Basel (1912) kongrelerinde aldığı kararlar açıktı. Aslında her şey Stuttgart’ta belirlenmişti. Lenin savaş üzerine karar taslağını kaleme alacak komisyona Rosa’yı önermiş, Rosa ise uzun bir metnin sonuna bütün karar tasarısına rengini veren iki paragraf eklenmesini teklif etmişti. Bu iki paragrafın da dahil olduğu taslak oybirliğiyle karar haline geliyordu:

Eğer savaş çıkması tehlikesi belirirse, söz konusu ülkelerde işçi sınıflarının ve onların parlamentodaki temsilcilerinin görevi, Uluslararası Sosyalist Büro’nun koordinasyon desteğiyle, savaşın çıkmasını engellemek için her türlü çabayı göstermektir. En etkili olacağını düşündükleri, elbette sınıf mücadelesinin keskinlik düzeyi ve genel siyasi duruma göre değişiklik gösterecek olan araçları kullanmalıdır.

Her durumda savaş yine de patlak verirse, savaşın hızla sona erdirilmesi için ve savaşın yaratacağı ekonomik ve politik krizi bütün güçleriyle kullanma yoluyla kitleleri ayağa kaldırarak kapitalist sınıf hâkimiyetinin yıkılışını hızlandırmak gö-

10 Lenin’in ulusal soruna yaklaşımı genellikle burjuva demokratik çerçevede ele alınır. Bir aşamadan sonra böyle olmadığını daha önce göstermeye çalışmıştık. Bkz. *Kod Adı Küreselleşme. 21. Yüzyılda Emperyalizm*, İstanbul: Yordam Kitap, 2. Basım, 2008, Bölüm 17, s. 315-346.

11 Lenin’deki atılımın daha geniş çerçevesi ile ilgili olarak başlangıç amacıyla şu iki kaynağa başvurulabilir: Michel Löwy, “Hegel’in Büyük Mantığı’ndan Petrograd Finlandiya İstasyonu’na”, *Devrimci Marksizm*, sayı 21-22, Kış 2015, s. 144-157 ve Savas Mihail-Matsas, “Plehanov’un Marksizmi, Lenin’in Diyalektiği: Güncel Bir Tartışma”, *Devrimci Marksizm*, sayı 13-14, İlkbahar-Yaz 2011, s. 207-220.

revleridir.¹²

Kopenhag ve Basel kongrelerinde kabul edilen karar, bu iki paragrafı, tırnak içinde bir alıntı olarak tıp tıpına tekrarlamaktadır. Kopenhag'da buna eklenen, sosyal demokratların savaş bütçesine olumlu oy kullanmayacağına dair hükümdür.¹³ 1914'te yaşanacaklar göz önüne alınca bu konunun önemi ortadadır. Basel kongresi ise Balkan savaşının ateşi içinde kararına şunları yazar:

Kongre Sosyalist partilerin ve sendikaların savaşa karşı savaş ilan etme konusundaki mutabakatını memnuniyetle kaydeder. (...) Hâkim sınıfların bir dünya savaşının sonucu olabilecek bir proleter devriminden korkusu barışın asli bir güvencesi olmuştur. (...) Proleterler, kapitalistlerin kârı, hanedanların hırsı ya da gizli diplomatik antlaşmaların peşine düştüğü şan yüzünden birbirlerine silah çekmeyi bir suç sayarlar.¹⁴

Daha ne kadar açık olabilir? Savaşın devrim uğruna kullanılacağı üç kez tekrarlanıyor. Burjuvazi devrimle tehdit ediliyor. Bütün bunlar uluslararası sosyalist işçi hareketinin şovenizm dalgası henüz aklını başından almamış olduğu bir aşamada doğruyu gördüğünü, açıkça dile getirdiğini gösteriyor. Stuttgart'ta 800 delege, öteki kongrelerde de benzeri rakamlar bu kararları oybirliğiyle alıyor. Basel'da işçilerin "kapitalistlerin kârı... yüzünden birbirlerine silah çekmesini bir suç" sayan partiler, sadece iki yıl sonra tam tamına beklenen tipte bir dünya savaşı, tam da Balkanlarda bir çatışma sonucunda patlak verdiğinde tersini yapınca, tek bir şey söylenebilir: ihanet!

"4 Ağustos" uluslararası işçi hareketi için bir ihanet, bir cinayet simgesidir. Bu cinayeti işleyen de daha sonra bütün 20. yüzyıl boyunca barışçılıktan, şiddete karşı olmaktan dem vuran sosyal demokrasi! Sadece Avrupa'dan değil, Hindistan'dan Senegal'e sömürgelerden de 65 milyon insanın askere alındığı, 10 milyon insanın canını verdiği bir dünya savaşına onay veren, savaş bütçelerine olumlu oy kullanan, yetmedi burjuva hükümetlerine giren bir sosyal demokrasi.

Kimlerdi bu hainler? Hemen hemen bütün partilerin önderlikleri. Her şeyden önce Almanya'nın ve onun küçük kardeşi gibi olan Avusturya'nın partileri. Bunlar sadece 4 Ağustos günü parlamentoda savaş tahsisatına oybirliğiyle olumlu oy kullanmayacak, ayrıca Almanca *Burgfrieden* (iç barış ya da toplumsal barış) olarak adlandırılacak olan sınıflar arası barış ilan edeceklerdir. Sonra İtilaf ülkeleri Fransa, Britanya, Belçika'nın partileri. Bunlar da Almanca konuşulan

12 Aktaran Riddell, a.g.y., s. 35. Bu metin, Lenin'in tanıklığına göre (aynı yerde, s. 47), Rosa'nın orijinal metni değildir. Alman partisinin önde gelen yöneticisi August Bebel'in partinin kapatılması riski kaygısıyla parti avukatlarına danışması sonucunda tekrar tekrar hukuken evcilleştirilmiş bir versiyonudur.

13 A.g.y., s. 70.

14 A.g.y., s. 89.

lkelerdeki partilerle aynı yola girecek, *Burgfrieden*’in karşılığı olarak da daha yaygara içeren bir kavramı benimseyeceklerdir: “*union sacrée*”, yani kutsal birlik. Sınıflar arasında elbette! Bunlar derhal savaş hükümetlerine bakan vereceklerdir (Fransız Jules Guesde ve Marcel Sembat, Enternasyonal’in yürütme organı olan Uluslararası Sosyalist Büro’nun sekreteri Belçikalı Vandervelde vb.) Rusya’da Marksizmin tarihi nderi Plekhanov ve Menşeviklerin bir bölümü. Kısacası Enternasyonal’in en büyük partileri.

Devrimci enternasyonalist muhalefet

Bunların karşısında yer alan ve enternasyonalizme şu ya da bu ölçüde sadık kalan, hiç olmazsa savaş taraftarı olmayan bir dizi g vardır ama bunlar hareketin küçük bir azınlığıdır. Bunların başında Rusya’da Bolşevikler gelir. Bolşeviklerin en inançlı mtfeffikleri Balkan sosyalist partileridir: Sırp sosyalistleri, Bulgaristan’ın “dar” Sosyalist Partisi, Kristiyan Rakovski’ın önderliğinde Romanya sosyalistleri, Osmanlı’dan yeni ayrılmış topraklarda Selanik İşçi Federasyonu vb. İkinci sırada tarafsız ülkelerin sosyalist partileri içinden beliren güçlü azınlıklar gelir. Kuzey’de İsveç, Danimarka ve en önemlisi Hollanda’da güçlü enternasyonalist akımlar doğacaktır. Güney’de İsviçre ve İtalya partileri daha ikircikli biçimde olmakla birlikte sosyal yurtseverlikten uzak durur. Bir de davaya ihanet eden büyük partilerin içinden çıkan enternasyonalist azınlıklardan söz etmek gerekir.

Bunlar arasında en önemlisi, Almanya’da Rosa Luxemburg ve Karl Liebknecht önderliğinde, yaşlı Clara Zetkin ve Franz Mehring’in de içinde yer aldığı Spartacus hareketidir. Milletvekili olan Liebknecht, 4 Ağustos’tan önce parti grubunda yapılan n oylamada savaş tahsisatına karşı yönde oy kullanmakla birlikte Reichstag’da (mecliste) yapılan oylamada parti disiplinine uyarak çoğunluk ile birlikte “evet” oyu kullanmıştır. Liebknecht daha sonra kendisini böylesine hayati bir konuda, karşı olduğu halde çoğunluğa boyun eğmekle suçlayan sosyal demokrat işçilere özeleştiri vermiş, dört ay sonra Aralık başında yapılan ikinci savaş bütçesi oylamasında bütün mecliste **tek başına** “hayır” diyerek müthiş etkileyici bir çıkış yapmıştır. Liebknecht bu tutumunu ısrarla devam ettirecek, Reichstag’da hem oylamalarda hem sorular sorarak hükümeti sıkıştıracaktır. “Esas düşman kendi ülkemizdedir” sloganı bütün Avrupa’da müthiş bir etki yaratır.¹⁵ Milletvekili dokunulmazlığı dolayısıyla, bu bozguncu propagandasına rağmen devlet onu hapse atmaktansa askere almayı tercih eder. Buna rağmen 1 Mayıs 1916’da Berlin’de yapılan bir gösteride asker üniformasıyla ne çıkar, gösteriyi gr sesiyle “Kahrolsun savaş! Kahrolsun hükümet!” sloganı ile açar. Derhal gözaltına alınır, tutuklanır ve Haziran sonunda mahkeme tarafından iki buçuk yıl hapse mahkûm edilir. Savaş döneminin geri kalanını o da Rosa Luxemburg gibi

¹⁵ Karl Liebknecht, “The Main Enemy Is at Home”, Riddell, a.g.y., s. 176.

hapiste geçirecektir.¹⁶

Bu tutum Liebknecht'i sadece Almanya'da değil, neredeyse bütün Avrupa'da işçiler ve askerler arasında bir kahraman, bir idol haline getirmiştir. Liebknecht'i çok tehlikeli gören Kautsky bir yandan da ona ve Spartacus'a istemeden müthiş bir paye vermiştir:

Onların radikalizmi geniş, eğitimsiz kitlelerin hâlihazırdaki ihtiyaçlarına denk düşüyor. **Liebknecht bugün siperlerde en çok sevilen adamdır.** Her kim siperlerde bulunduyorsa istisnasız aynı şeyi söylüyor. Memnuniyetsiz kitleler onun somut politik hattından hiçbir şey anlamıyor, ama onu savaşı sona erdirmek için mücadele eden adam olarak görüyorlar ve onlar için esas mesele bu.¹⁷

Pierre Broué ise şöyle yazar: “Benim düşünsel gelişimimde çok önemli bir rolü olan Elie Reynier anlatmıştı: Berlin'deki gösterinin haberini sınırdan çok uzak olmayan bir bölgede bir Fransız fırıncı kadından duymuş; o ise bir Alman savaş esirinden öğrenmiş.”¹⁸ Liebknecht Avrupa'nın emekçi ve yoksul halkına savaşın kanı ve ateşi içinde bir umut ışığı olmuştur! 28 Haziran'da mahkeme tarafından hapis cezasına çarptırılır. Hemen ertesi gün, 29 Haziran'da Berlin'de 55 bin metal işçisi iş bırakır, 25 bin kişi kentin büyük meydanlarından Potsdamerplatz'da bir gösteri düzenler.¹⁹ Bu prestij savaşın sonuna kadar devam edecek, Kasım 1918'de Liebknecht cezaevinden işçilerin omuzlarında çıkacaktır!

Enternasyonalist muhalefetin ikinci önemli ayağı Bolşeviklerdir. Aşağıda göreceğiz ki, Spartacus'un milletvekili statüsünü devrimci faaliyetin amaçları uğruna sonuna kadar istismar eden önderi Liebknecht'ten farklı olarak, Bolşevik Partisi'nin, Çarlık Rusyası'nın baskı koşullarında yıllardır yurtdışında sürgünde olan önderi Lenin bu dönemde tarafsız İsviçre'de yerleşiktir ve adı onun gibi öne çıkmamıştır. Ama Lenin ve Bolşeviklerin oynadığı rol, göreceğiz ki Spartacus ve Liebknecht'in oynadığı parlak rolden de daha önemli olmuştur. Bu konuyu bir sonraki ana bölümde ayrıntısıyla ele alacağız.

Bolşevikler daha ilk günden savaşa karşı çıkmıştır. Eylül başında partinin

16 Rosa önce Şubat 2015'te cezaevine konulur. 2016 Ocak ayında salıverilir. Ama bir süre sonra tekrar hapse atılır ve savaşın sonuna kadar tutsak kalır.

17 Aktaran: Riddell, a.g.y., s. 452, vurgu sonradan. Bu alıntıda Kautsky'nin yoksul emekçi kitleler hakkında nasıl da patrisyen denebilecek bir kibir, hatta aşağılamayla konuştuğuna dikkat etmek gerekir. “Geniş” kitleler demekle yetinmez, Liebknecht'i sevenlerin mutlaka bir sorunu olmalıdır: “eğitimsiz”dirler. Bizim işçiyi köylüyü “cahil” olmakla suçlayan Kemalist aydınlarımız gibi! Liebknecht'in politik hattını anlamazlar tabii! Kautsky, kitlelerin Almanya'nın yüksek çıkarlarını (!) düşünmek yerine, “esas mesele” olan hayatlarını ya da çocuklarının, eşlerinin, yavuklularının, kardeşlerinin hayatını kurtarmayı düşünmelerini neredeyse ayıplıyor. Zavallı adam! “Marksizmin Papası” diye bilinen Karl Kautsky, bir Alman junkeri gibi konuşuyor!

18 Pierre Broué, *Histoire de l'Internationale Communiste 1919-1943*, Paris: Fayard, 1997, s. 20.

19 A.g.y., s. 21.

bir ölçüde gayri resmi bir onaydan geçen, Lenin tarafından kaleme alınmış ilk bildirisi yayınlanmış, devrimci bozgunculuk daha bu aşamadan temel hat olarak öne sürülmüştür.²⁰ Ekim başında ise Bolşevik Partisi'nin resmi adıyla Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin (RSDİP) Merkez Komitesi'nin aynı doğrultudaki Manifesto'su yayınlanmıştır.²¹ Çarlığın parlamentosu olan Duma'da Sosyal Demokrat gruba mensup hem Bolşevik hem de Menşevik milletvekilleri, açıkça savaşa karşı çıkmış, oylamadan önce genel kurulu gürültülü biçimde terk etmiş, bu yüzden de yargılanmıştır. Bolşevikler, 1917 Şubat devrimine dek savaş karşıtı propagandayı Çarlık polisinin çok ağır baskısına rağmen sürdürmüştür. Liebknecht'in kitleler üzerinde bıraktığı muazzam etkiye karşılık uluslararası sosyalist hareketin yeniden ayağa kaldırılması faaliyetinde oldukça ikincil bir rol oynadığı, buna karşılık Lenin'in Zimmerwald'da tarihi bir rol oynadığı söylenebilir. Zimmerwald Solu olarak adlandırılacak akımı sabırla ve inatla inşa ederek Lenin geleceğin Komünist Enternasyonal'ine giden yolu açmıştır. Lenin ve Bolşevik Partisi için bütün savaş dönemi boyunca iki sorun ayrılmaz biçimde birbirine bağlı idi: emperyalist savaşa karşı mücadele ve uluslararası proleter öncüsünü yeniden ayağa kaldırmak, yani yeni bir Enternasyonal inşa etmek. Aşağıda göreceğiz ki, Bolşevizme en yakın politikayı izleyen Spartacus dahi, yeni bir Enternasyonal'in kurulmasını bir görev olarak saptamakla birlikte ona **bugünün** bir görevi olarak yaklaşmamıştır.

Zimmerwald

İsviçre'nin manzarası ile ünlü Alp dağlarındaki Zimmerwald kasabası, hiç beklenmedik biçimde komünist hareketin tarihinde büyük bir kilometre taşı olan bir harekete adını vermiştir. 2015 yılı, Zimmerwald'ın bir dağ otelinde toplanan savaş karşıtı enternasyonalist ilk toplantının 100. yıldönümünü oluşturuyor. Denebilir ki, 1915 Eylül ayının birkaç günü boyunca orada toplanan birkaç düzine sosyalist, meseleye dünya tarihsel bir açıdan yaklaşıldığında, Avrupa'nın birbiriyle savaşan ülkelerinin bütün genelkurmay heyetlerinden daha önemli bir toplantı gerçekleştirmiştir. Zimmerwald kelimenin bugün kazandığı anlamla sosyal demokrasinin, onun ardındaki oportünist ve revizyonist liderliğin uluslararası proletaryanın öncüsünün yarım yüzyıllık örgütlenme çabasına vurduğu korkunç darbe karşısında bu öncüyü yeniden ayağa kaldırmak amacıyla uluslararası komünist hareketin temellerinin atıldığı toplantının adıdır. Başlangıç çok alçakgönüllüdür. Trotskiy daha sonra İstanbul'da Büyükkada'da sürgünde iken kaleme aldığı *Hayatım* adlı eserinde, biraz alaycı, biraz acı dolu şöyle yazar: “Birinci Enternasyonal'in oluşumundan yarım yüzyıl sonra, bütün Avrupa'nın enternas-

20 “The Tasks of Revolutionary Social-Democracy in the European War”, *CW*, cilt 21, s. 18 vd.

21 “The War and Russian Social-Democracy”, *CW*, cilt 21, s. 27 vd.

yonalistlerini dört otobüse sığdırmak hâlâ mümkün olabiliyordu.”²² Bu zavallı görünümüne rağmen Zimmerwald çığır açıcı bir toplantı olmuştur. Uluslararası işçi hareketinin eski örgütünün harabesi karşısında yeni bir ortak evin ilk taşının konulduğu andır Zimmerwald.

4 Ağustos tutumunun ortaya çıkmasından sonra İkinci Enternasyonal'in organları felç olmuştur. İtilaf ve İttifak ülkelerinin sosyalistleri birbirlerini görmeyi, aynı masa etrafında oturmayı reddediyordu. Enternasyonal'in yürütme organı olan Uluslararası Sosyalist Büro (USB) ise hiçbir konuda hiçbir adım atmaya istekli değildi. Herkes savaşın sonunu bekliyordu. Sadece aynı kampta olanlar birlikte toplantılar yapabiliyordu. Önce tarafsızlar toplanmaya başladılar. İtalyan partisi PSI ve İsviçre partisi SPS Eylül ayında, kuzey ülkeleri (İskandinavya ve Hollanda) Ekim ve Ocak aylarında ortak toplantılar düzenlediler. İtilaf devletlerinin (en başta Britanya, Fransa ve Rusya) sosyalistleri Şubat 1915'te Londra'da bir araya geldiler. Bolşevikler her şeye rağmen bu toplantıya katıldılar, ama beklenebileceği gibi toplantıdan en ufak bir sonuç elde edilemedi. Almanya ve Avusturya'nın başını çektiği İttifak'ın sosyalistleri ise Viyana'da Nisan 1915'te bir araya geldiler. Ama sonuç yine sıfır oldu. Kısacası, ortada bir boşluk vardı. Bu boşluk adım adım enternasyonalist sol muhalefet tarafından dolduruldu.

Zimmerwald'a giden yolun önce iki özel kesimin düzenlediği konferanslar tarafından döşenmiş olduğunu bilmenin yararı vardır: kadınlar ve gençler. Mart 1915'te Bern'de toplanan Sosyalist Kadın Konferansı, Bolşevikler adına Inessa Armand'ın Clara Zetkin'e başvurması ve onun da fikri uygun bulması üzerine gerçekleşmiştir. Yani burada sol muhalefetin önde gelen iki ana odağının, Bolşevizm ile Spartacus'un ortaklığının ürünü ile karşı karşıyayız. Bundan bir ay sonra ise Uluslararası Gençlik Enternasyonal'i'nin öncülüğünde, İskandinav gençlik örgütlerinin ağırlık taşıdığı bir girişimle Uluslararası Sosyalist Gençlik Konferansı düzenlenmiştir. Bu konferanslarda ortaya, daha sonra Zimmerwald'da devam edecek bir kalıp çıkmıştır. Bolşevikler bu konferansların her birinde çoğunluğun kabul ettiği bildirgeye itiraz etmekle birlikte beraber yürüyebilmek amacıyla bunları şerhli biçimde onaylıyordu. Burada kadın ve gençlik konferanslarının ana konferansın yolunu açmakta oynadığı rolü iki nedenle vurguladık. Birincisi, bu iki kesimin, savaşta yaşadıkları ağır sonuçlar dolayısıyla savaşa karşı mücadelede genel nüfustan daha duyarlı olacağını bir kez daha göstermiştir bu. Gelecekte de emperyalist karakterde savaşa karşı mücadele edilirken bu kesimlerin, yani kadınlar ve gençliğin hassasiyeti göz önüne alınmalıdır. İkincisi, bazen hareket büyük bir travmanın etkisi altında iken küçük adımlar daha büyük girişimlerin önünü açabilir. Kadın ve gençlik konferansları bir bakıma ana Zimmerwald Konferansı'na birer alıştırma olmuştur

Esas Zimmerwald Konferansı, yukarıda da belirtildiği gibi, Eylül 1915 ba-

²² Leon Trotsky, *My Life*, New York: Pathfinder Press, 1970, s. 249.

şında toplanmıştır. Konferansın toplanmasında İtalyan ve İsviçre partileri önemli bir inisiyatif almışlardır. Bunların ağırlıklı rolü bileşim üzerinde etkili olmuştur. Zimmerwald, Rus hareketinden, Polonya'dan ve Balkanlardan, İskandinav ülkeleri ve Hollanda'dan, Almanya'dan ve bazı başka ülkelerden gerçek enternasyonalistlerin yanı sıra, sosyal şovenizme görünürde karşı olan ama onunla ilişkisini kesmek istemeyen, kendisi de bataklıkta çırpınan çaresiz bazı ortayolcuları da kucaklamıştı. En önemlisi, Almanya'dan Spartacus'tan temsilcilerin yanı sıra, Kautsky ile benzer şekilde ortayolcu bir hat izleyen bir ekibin önderi olan Georg Lebedour da toplantıya katılıyordu. Sorunun ne kadar ciddi olduğu şuradan belliydi: Liebknecht tek başına savaş tahsisatına karşı oy kullanırken Lebedour hâlâ olumlu oy kullanmaktaydı! Alman hükümetinin savaş politikasının uygulanmasına böylesine onay veren birinin enternasyonalistlerin, savaşa karşı mücadele etmek için çok zor koşullarda bir araya gelmiş insanların arasında ne yeri olduğu sorusu, elbette Zimmerwald'ın çelişkilerine işaret ediyordu. Fransa delegasyonu da Ledebour'dan farklı değildi. Rus Menşevizmi ise bazı kanatlarıyla aynı rolü oynuyordu.

Konferansta delege olarak bulunan enternasyonalistler arasında, Bolşevik Partisi'nden Lenin ve Zinovyev, bağımsız olarak Trotskiy, Polonya sosyalist hareketinin devrimci kanadından Karl Radek, Balkanlardan Rakovskiy Ekim devrimini ve devrimci Marksizmin tarihini tanıyanlar açısından önemli isimler olarak zikredilmeye değer. Liebknecht ile Rosa Alman devletinin elinde tutsak oldukları için Zimmerwald'a gelememişlerdi, ama Liebknecht büyük heyecan uyandıran bir mektup yollamıştı. Mektubun en önemli sloganı *Burgfrieden*'i reddetmesiydi: "İç barış değil, iç savaş!" diyordu Liebknecht. Ayrıca "yeni Enternasyonal, eskisinin harabesinin üzerinde yükselecek" ve "geleceğin binasının temel taşını şimdi yerleştirmelisiniz" diyerek Bolşeviklerin yeni Enternasyonal çağrısıyla eşanlamlı bir yöne işaret ediyordu.²³

Zimmerwald epeyce sert tartışmalardan sonra Trotskiy tarafından kaleme alınan bir bildirge ("Zimmerwald Manifestosu") kabul etti.²⁴ Manifesto, esas olarak geniş işçi kitlelerine bir çağrı olarak yazılmıştı: Her ülkede işçi sınıfı ve emekçileri, kendi hâkim sınıflarıyla dayanışmayı bırakarak barış için mücadeleye çağırıyor, Komünist Manifesto'nun şiarıyla sona eriyordu: "Bütün ülkelerin proleterleri, birleşin!" Tartışmaların muhalif tarafı olan Bolşevikler, yanlarına Polonyalı Radek'i ve İskandinav genç sosyalistlerinin temsilcilerini de alarak, bildirgeden tatmin olmadıklarını belirten, ama onu bir "mücadeleye çağrı" olarak gördükleri için ve Enternasyonal'in diğer seksiyonlarıyla kol kola yürümek istedikleri için olumlu oy verdiklerini açıklayan bir muhalefet şerhi yazmışlardı.²⁵ Böylece sol

23 Liebknecht'in mektubunun tam metni için bkz. Riddell, a.g.y., s. 288-89.

24 Manifesto'nun metni için bkz. a.g.y., s. 318-321.

25 Muhalefet şerhinin metni için bkz. "Zimmerwald Left Statement", a.g.y., s. 315.

muhalefetin içinde bir sol kanat, tarihe geçen adıyla “Zimmerwald Solu” doğmuş oluyordu.

Zimmerwald Solu, daha önce kendisi konferansa bir bildirge taslağı sunmuştu. Solun konferanstan önce yapılmış olan iç toplantısına, biri Lenin, öteki Polonya sosyalizminin enternasyonalist kanadını temsil eden Radek tarafından kaleme alınmış iki taslak sunulmuş, Radek'in metni tercih edilmişti. (Bunun büyük önem taşıyan nedenine aşağıda Lenin'in ve Bolşeviklerin savaş karşısındaki özgül politikası ele alındığında dönülecek.) Zimmerwald Solu'nun bu metni azınlıkta kalacaktı. Bu taslağı çoğunluğun metninden ayıran bir dizi önemli husus vardı. Sol, işçi sınıfının hedefi olarak genel bir anlamda “barış”ı değil, savaşan her ülkede kapitalist hükümetlerin devrilmesini öneriyordu. Çoğunluk metni İkinci Enternasyonal'le devam edileceğini varsayarken Sol'un taslağı güçlü bir Enternasyonal'in kurulmasından söz ediyordu. Çoğunluk tarafından kabul edilen bildirge savaş bütçelerine oy verilmesine karşı çıkmıyordu. Ledebour aksi takdirde konferansı terk edeceği tehdidini savurmuştu. Sol buna razı değildi. Bunun da ötesinde sonuç bildirgesinde oportünizme, yani Kautsky ve Lebedour türü ortayolculuğa karşı tavır alınmamıştı. Sol ise bu eğilimle amansız bir mücadeleyi gerekli görüyordu.

Zimmerwald'dan Komintern'e

Zimmerwald Solu, Lenin açısından uluslararası hareket üzerinde devrimci enternasyonalist bir etki yaratabilmek amacıyla oluşturulmuş bir manivela idi. Bolşevizmi uluslararası hareketin önüne alternatif bir önderlik olarak koyuyordu. Güçlü değildi, fazla örgütlü de değildi. Buna rağmen, Bolşevizme yakın bir çizginin sesini Zimmerwald hareketi içinde yükselterek bu etkiyi yaratabiliyordu. Bu haliyle de savaşa karşı izlenecek politik hat sorununu yeni bir Enternasyonal'in inşası amacıyla bütünleştirmekte işlevsel bir rol oynuyordu. Zimmerwald hareketinin Eylül 1915'ten sonra gelişmesinde hareketin çoğunluğu ile Zimmerwald Solu arasındaki açığı devam edecek, hatta tartışmalar zaman zaman sertleşecek, uçurum derinleşecektir.

Bütün bunlar göz önüne alınınca, bir şey yalın olarak ortaya çıkıyor: Zimmerwald bir bakıma tek bir hareket değildi. Çoğunluğu aslında eski Enternasyonal'in devamından yanaydı. Hareketin bu çoğunluğa yaslanarak lideri konumuna tırmanan İsviçreli Robert Grimm, bu konuda ısrarlıydı. Grimm kendisi Zimmerwald'ın kurduğu ve hareketin daimi yürütme komitesi niteliğini taşıyan Uluslararası Sosyalist Komite'nin (USK) başındaydı. Ama eski Enternasyonal'in yürütme organı Uluslararası Sosyalist Büro (USB) ile ilişkiyi hiç kesmemeye çaba gösteriyor, USB ve Enternasyonal ayağa kalkar kalkmaz bayrağı yeniden onlara devretme vaatleriyle yürüyordu. Oysa Lenin ve Bolşevikler açısından savaş karşı mücadele mutlaka yeni bir Enternasyonal inşası ile el ele gitmeliydi.

Örgütsel biçimler kendi başlarına bir ağırlık taşır. Zimmerwald çoğunluğu

yeni bir Enternasyonal fikrine uzak duruyordu ama USK'nın sırf kurulmuş olması bile USB'nin varlığına ve tarihsel işlevine bir tehditti. USK yeni bir örgütlenmenin çekirdeği gibi görünüyor, var olan Enternasyonal'e karşı bir alternatifi potansiyel ön biçimlenmesi olarak görülüyordu. Zimmerwald hareketinin gelişmesi bunun tamamen temelsiz olmadığını gösterecektir.

Zimmerwald hareketinde daha sonra yaşanan gelişme ve tartışmalara bu yazının sınırları içinde girmemize gerek yok. Gelişmeleri ana hatlarıyla özetlemekle yetinebiliriz. 1916 Şubat'ında USK ilk toplantısını yaptı. 1916 Nisan ayında ise ikinci Zimmerwald Konferansı olarak görülebilecek olan Kienthal Konferansı yine İsviçre'nin bir dağ kasabasında toplandı. (Trotskiy bu sefer gerekli seyahat belgelerini temin edemediği için gelememiştir.) Kienthal'de Zimmerwald Solu eskisinden biraz daha güçlü idi ve konferansın siyasi yönelişi üzerinde etkisi daha fazla olmuştur. 1 Mayıs 1916'da sabahın erken saatlerinde kapanan Kienthal Konferansı'nın bildirgesi de Zimmerwald'dan daha radikaldir. Bildirge Sol'a açık bir tavizle, “gelecekte savaşları engellemenin tek etkili yolu”nun “işçi sınıfının iktidarı ele geçirerek kapitalist mülkiyeti ilga etmesi” olduğunu söylüyordu. Ne var ki, bu uzun vade için verilmiş bir tavizdi: Kısa vade için stratejisi yine “barış” ile sınırlıydı. Bildirge derhal ateşkes ilanı ve barış görüşmelerinin başlaması çağrısıyla sona eriyordu.²⁶

Zimmerwald'ın kaderi, Rusya'da Şubat devriminin patlak vermesi ve Çar'ın tahttan çekilmesi ile bütünüyle değişti. Bu gelişmeyle birlikte Rus hareketinin ve tabii onun içinde önemli bir yer tutan Bolşevizmin ağırlığı hızla artıyordu. Ancak başlangıçta Menşevizm işçi ve asker sovyetlerinde hâkim durumdaydı. Grimm ve öteki USK üyeleri (burada İtalyan partisinin solunda yer alan Angelica Balabanov'un özellikle sözünü etmek gerekir) Rusya'nın yakınında olmak ve tarafsız İskandinav ülkelerinin de katkısını alarak eski Enternasyonal'in ortayolcu kanadı ile birlikte bir uluslararası konferans düzenlemek amacıyla Stockholm'e yerleştiler. Ne var ki, savaş ilerledikçe ve sefalet ve ölümler arttıkça kitlelerin tavrı değiştiği halde, birbirleriyle savaşan ülkelerin sosyalistleri hâlâ aynı masanın etrafında oturmayı “ulusal birlik” dolayısıyla reddediyordu. Sonunda arzulan konferans toplanamadı. Bunun yerine Eylül ayında Stockholm'de eski bileşimle tarihe “Üçüncü Zimmerwald Konferansı” olarak geçen konferans toplandı. Arada ortayolcuların güçlü temsilcisi Grimm, kendi devletinin askeri mercileriyle bir bilgi paylaşma hatası yaptığından patlak veren skandal sonucunda hareketten tasfiye olmuştu. Onun yokluğunda, Angelica Balabanov da hızla Bolşeviklere yaklaşmaya başladığından dolayı, bir bakıma Üçüncü Zimmerwald Konferansı hareketin Sol'un eline geçtiği merhale oldu. “Bir bakıma” diyoruz, çünkü bu hiçbir zaman resmiyet kazanmadı. Üstelik Lenin bu aşamada ısrarla artık Sol'un Zimmerwald'ı terk etmesi gerektiğini söylüyordu. Ama gelişmeler, yani Ekim

²⁶ Nation, a.g.y., s. 141-42.

devriminin zaferine doğru yürüyüş, Zimmerwald'ı zaten önemsiz hale getirmişti.

Ekim devrimi İkinci Enternasyonal'in oportünistlerini birbirleriyle buluşarak yeni bir Enternasyonal'in kurulmasını engelleme çabasına sevk ediyordu. Şubat ve Ekim 1918'de İtilaf devletleri sosyalistleri iki konferans düzenliyor ve İttifak devletleri sosyalistleri ile de temasa geçiyorlardı. Savaşı durdurmak için parmaklarını kıpırdatmayan "sosyalistler", yani bugünün sosyal demokrasisinin ataları, kendi koltukları tehlikeye düşünce birden dost kesiliyorlardı! Kasım ayında Almanya'nın teslim bayrağını çekmesinden sonra sosyal yurtseverlerle ılımlı ortayolcuları bir araya getirecek bir konferans projesi belirdi; bu konferans Şubat 1919'da Bern'de gerçekleşti. Alman Komünist Partisi'nin kurulmasıyla artık somut olarak gündeme girmiş olan Komünist ya da Üçüncü Enternasyonal'in hızla ilan edilmesi için Lenin Bolşevik güçleri harekete geçirdi. 1919'un Mart ayında Moskova'da toplanan ilk kongresinde Komünist Enternasyonal'in (kısaca adıyla Komintern, ayrıca Üçüncü Enternasyonal) kuruluşu tamamlandı. Birinci Kongre'de İsviçre partisinin sol kanadından Fritz Platten'in hazırladığı, eskiden beri Zimmerwald hareketinde faal olanlar tarafından imzalanan bir karar tasarısının kabulüyle Zimmerwald hareketinin Komintern'le formel olarak birleştiği ilan edildi. Karar, "ortayolcuların, pasifistlerin ve yalpalayan unsurların" etkisi altında Zimmerwald girişiminin sulandırılmış ve görevini tam yerine getirememiş olduğunu ifade etse de, "emperyalist cinayetlere karşı proletaryanın bütün unsurlarını birleştirerek" anlamlı bir işlev gördüğünü belirtiyordu.

İkinci Enternasyonal'in burjuvazinin saflarına geçmesine karşı bir tepki olarak doğan Zimmerwald, tam da olması gerektiği gibi bayrağı Üçüncü Enternasyonal'e devrediyordu.

2. Lenin'in politikası (1): devrimci bozgunculuk

Bu ana kadar Zimmerwald hareketini, içindeki ayrışmaya da değinerek bir bütün olarak ele aldık. Şimdi Lenin'in savaş politikasının Zimmerwald'dan farklılaşan yönlerine değineceğiz. Göreceğiz ki Lenin'in politikası sadece bir bütün olarak Zimmerwald hareketinden değil, aynı zamanda Zimmerwald Solu'ndan da farklıdır. Daha da ötesini söyleyelim. Lenin'in politikası Bolşevik Partisi içinde bile oybirliği ile kabul görmemiştir. Peki, böylesine yalnız kalan bir politikanın unsurları nelerdir ve Lenin bu politikayı neden savunmuştur? Bu bölümün konusu bu olacak.

Önce çok üzerinde durulmayan bir gerçekten başlayalım: **Lenin'in politikasının temeli devrimci bozgunculuk değildir. Emperyalist savaş iç savaşa çevirmektir.** Yani savaşın yarattığı krizi, burjuvazinin iktidarını devirerek işçi sınıfını ve müttefiklerini iktidara taşımak amacıyla kullanmaktır. Bu amaçta Lenin Liebknecht ile birleşir: Liebknecht de "esas düşman kendi ülkemizdedir" derken de, "İç barış değil, iç savaş" derken de kelime kelimesine aynı şeyi söylemektedir. Her ikisinin de politikası, sosyal yurtseverlerin sınıflar arasında ilan ettiği

“toplumsal barış” ya da “iç barış”ı bozmak, sınıf mücadelesini yeniden başlatmaktır. Ancak bazen ima edildiği gibi, sanki “savaş yapalım ama grev de yapalım” dememektedir Lenin ve Liebknecht. **İç savaş** demektedirler. Marksistler için sınıf mücadelesi bağlamında iç savaş, devrim ve onun uzantısı olarak sınıflar arası gerçek bir savaş demektir. Yani “grevi” değil devrimi savunmaktadırlar. Her ikisinin de politikası, Alman sosyal demokrat hareketinin ana doğrultusu olan *Burgfrieden*’in (iç barış) ve Fransız sosyalistlerinin ilan ettiği *union sacrée*’nin (kutsal birlik) yüzüne çarpılmış bir eldivendir.

Önce Lenin ve Liebknecht’in bu politikasının temelinde, tarihi deneyimin uluslararası sosyalist harekete öğrettiği dersin ve bu ders ışığında sosyalist hareketin zaten benimsemiş olduğu politik doğrultunun yattığını hatırlatalım. Cihan Harbi patlak verdiğinde, son yarım yüzyılın tarihine dönüp bakan sosyalist için en önemli iki deneyim, büyük savaşların devrimle sonuçlanma yönünde bir eğilim olduğunu gösterir. Hem o ana kadar başarılı olmuş tek proletarya devrimi olan Paris Komünü, hem de 1905 Rus devrimi, savaşların ardından ortaya çıkmıştır. İlk Alman-Fransız savaşının, ikincisi Japon-Rus savaşının ardından yaşanmıştır. Bu sonucun sadece Lenin ve Liebknecht değil bütün sosyalistler farkındadır. Bunlar ışığında İkinci Enternasyonal de üst üste üç kongresinde aldığı kararlarda aynı görevi tekrarlamıştır: “Her durumda savaş yine de patlak verirse, (...) savaşın yaratacağı ekonomik ve politik krizi bütün güçleriyle kullanma yoluyla kitleleri ayağa kaldırarak kapitalist sınıf hâkimiyetinin yıkılışını hızlandırmak [sosyalistlerin] görevleridir.” Yani bir bakıma, Lenin ve Liebknecht’in politikasında orijinal bir şey yoktur. Sosyalist hareketin yıllardır, en azından 1907’den beri söylemekte olduğu bir şeyi, savaş gerçekten patlak verdikten sonra kendileriyle tutarlı biçimde tekrarlamaktadırlar. Onları diğerlerinden ayıran cesaretleri ve ihanete karşı kahramanca savaşmaya girişmeleridir.²⁷ Bu düzeyde bakıldığında, basit, soyut ve gözü yaşlı bir “barış çağrısı” yaklaşımına, daha da somut olarak pasifizme karşı Liebknecht de en az Lenin kadar bir bayraktır.

Özellikle Lenin savaşın başlaması ile birlikte dünya durumunu değerlendirmiş ve devrimin **güncel bir olasılık** olduğu sonucuna ulaşmıştır. Lenin’in sık sık kullanılan devrim tanımı (yönetenlerin eskisi gibi yönetemediği, yönetilenlerin eskisi gibi yaşamak istemediği, kitlesel protestolar yaşandığı bir durum) tam da bu bağlamda Kautsky’nin ortada devrimci eğilimler olmadığı iddiasına karşı ortaya konulmuştur.²⁸ Ekleyelim ki, bu tanım bu haliyle bir devrim tanımı değildir, Lenin’in dikkatli biçimde vurguladığı gibi bir devrimci durum tanımıdır ve

27 Zimmerwald’a “Birinci Uluslararası Sol Muhalefet” adını taktık yukarıda. Zimmerwald hareketinin şimdi değindiğimiz özelliği de bir bakıma İkinci Uluslararası Sol Muhalefet’in kendini içinde bulduğu duruma benziyor. Orada da Trotskiy ve arkadaşlarının teorik-politik bakımdan **orijinal** bir katkısı yoktu: sadece, Bolşevizmin her zaman temeli olmuş olan enternasyonalizmi bir aşamadan sonra bir azınlık olarak tek başlarına savunmak zorunda kalmışlardı.

28 “The Collapse of the Second International”, *CW*, c. 21, s. 213-14.

bu devrimci durumun devrime dönüşüp dönüşmeyeceği sınıfın öznel kapasitesi ve hareketiyle belirlenecektir. Demek ki, **Lenin'in savaş politikasının ardında, Cihan Harbi'nin doğurduğu büyük krizin kendi içinde güçlü devrimci olanaklar barındırdığı iddiası vardır.**

Lenin'in Liebknecht'ten ve kişisel olarak ondan da daha fazla Spartacus'tan ayrıldığı ve neredeyse büyük önderler arasında tek başına savunduğu politika, yani devrimci bozgunculuk, işte bu ana görevden, “emperyalist savaşı iç savaşa çevirme” görevinden türer. Lenin bir kez bu politika benimsendiğinde, buna en uygun tutumun her ülkenin devrimcileri açısından farklılaşacağını düşünür: Her ülke sosyalisti için “ehveni şer” **kendi burjuvazisinin** savaşı yitirmesidir. Burada Lenin'e yol gösteren ilk noktanın yukarıda sözünü etmiş olduğumuz geçmiş deneyimin bir ilave boyutu olduğu söylenebilir: 1871'de ve 1905'te yaşanan devrim deneyimleri sadece savaşların ardından gelmemiştir, **yenilen tarafta** patlak vermiştir. Demek ki, bir devletin bir savaşta bozguna uğraması devrimci dinamikleri tetiklemektedir.

Aşağıda göreceğiz ki, bu, doğru olsa bile Lenin'in tek hareket noktası değildir, hatta daha kesin söyleyelim esas belirleyici olan bu değildir. Ama Lenin'in politikası üzerinde derinleşmeden önce, Liebknecht'in uluslararası alanda Lenin'e bütün herkesten daha fazla yaklaşan kişi olduğunu vurgulamadan geçmeyelim. Liebknecht'in yaklaşımı mantıksal sonucuna götürüldüğünde Lenin'ininki ile aynı kapıya çıkar. Bunu şöyle anlatalım: Liebknecht'in Zimmerwald Konferansı'na yolladığı mektubun merkezi sloganı olan “İç barış değil, iç savaş!” sloganı, aynı zamanda esas ünlü sloganının yanlış anlaşılmasını da engeller. Liebknecht, “esas düşman kendi ülkemizdedir” derken bunun yanı sıra “bir de başka bir düşman vardır, o da savaştığımız ülkenin halkının bütünüdür” dememektedir. Yani mesela Alman işçisi ve halkı için “esas” düşman kendi ülkemizdedir, “ikinci sıradaki” düşman ise Fransa'dır dememektedir Liebknecht. Peki ne demektir “esas” düşman? Başka biçimde soralım: Neden Liebknecht sadece “düşman kendi ülkemizdedir” dememiştir de “**esas** düşman kendi ülkemizdedir” demiştir? Çünkü Alman proletaryası için esas düşman Alman burjuvazisi ve junkerlerdir. Ama başka düşmanlar da vardır: Fransız burjuvazisi, Britanya burjuvazisi, Rus burjuvazisi ve büyük toprak sahipleri vb. vb. O ülkelerin proleterleri ve emekçi halkı ne esas, ne de ikinci sırada düşman değildir Alman proleterleri için. Öyleyse, kaçınılmaz mantıksal sonuca varıyoruz. Liebknecht Lenin ile aynı şeyi söylemektedir! Her ülkenin proletaryası önce kendi burjuvazisi ile hesaplaşmalıdır. Buradaki “esas” kelimesi, Lenin'deki “ehveni şer” kavramına denk düşmektedir. Yani, Liebknecht'in yaklaşımının mantığı da devrimci bozgunculuğa işaret etmektedir.

Şayet Liebknecht bunu Lenin gibi ısrarla ve sonuna kadar savunmadıysa, bunu iki şeye atfetmek gerekir. Birincisi, bu büyük devrimciyi yakından incelemiş bütün herkesin hemfikir olduğu gibi Liebknecht iyi bir teorisyen değildir.

Politikalarının sonuçlarını ve diğer politikalarla farkını en ince ayrıntılarına kadar analiz ederek sonuçlar çıkaracak bir düşünce tarzına sahip değildir. Bu bakımdan, hayatı boyunca her politikasını Marksist teorinin terazisinde tartma yaklaşımını titizce sürdürmüş olan Lenin'in karşı ucunda yer alır. Ama bundan da önemlisi, Liebknecht'in Spartacus'un önderliğini Rosa Luxemburg gibi bir başka büyük devrimci (ve bir büyük teorisyen) ile paylaşmasıdır. Luxemburg ise bu konuda düpedüz yanılmıştır. Buna aşağıda döneceğiz. Yani Liebknecht kendi şiarını mantıksal sonucuna taşıyamamıştır.

Devrimci bozgunculuğun mimarisi

Artık Liebknecht ile yolumuzu ayırıp devrimci bozgunculuk üzerinde daha ayrıntılı ve eleştirel biçimde durmanın zamanı geldi. Bunu yaparken yine de Lenin ile Liebknecht'i birleştiren “emperyalist savaşı iç savaşa çevirme” politikasının devrimci bozgunculuğun **altyapısını** oluşturduğunu, esas olanın o olduğunu, devrimci bozgunculuğun onun sonucu ve türevi olduğunu yeniden vurgulamış olalım. Lenin ile Liebknecht'i her türlü ikirciklilikten bağımsız biçimde birleştiren de zaten o politikadır.

Bunu vurgulamanın bir önemi, devrimci bozgunculuğu papağan gibi tekrar-lama tehlikesine karşı savaştan kaynaklanıyor. Amaç “emperyalist savaşı iç savaşa çevirme” çabasında proletarya açısından en iyi koşulları elde etmektir. Ahlaki bir dürtü falan değil. Pasifizm hiç değil.

İlerlemeden şunu belirtelim. Lenin'in Cihan Harbi'nde savunduğu devrimci bozgunculuk sadece kendi ülkesi Rusya'nın Çarlığı'nın Avrupa'nın en geri rejimi olması gibi bir fikirle falan ilgili değildir. Söylediği Rus işçi sınıfı ve emekçileri **açısından bakıldığında** Çarlığın yenilgisinin en yararlı sonuç olacağıdır. Başlangıçta Lenin'in kaleme aldığı yazılarda mesele Rus proletaryası açısından ifade edilmiştir. Uluslararası hareket içindeki devrimci bozgunculuk karşıtları, Lenin'i köşeye sıkıştırmak için tek taraflı bozgunculuğu savunduğu görüşüne sarılınca, 1915 Şubat-Mart aylarında düzenlenen Bolşevik Partisi Bern Kongresi'nin kararına şu ilave cümle yazılmıştır: “Her bir ülkede, emperyalist bir savaş vermekte olan bir hükümete karşı mücadele, o ülkenin devrimci propaganda sonucunda yenilgiye uğraması ihtimali karşısında tereddüde düşmemelidir.”²⁹ Böylece, devrimci bozgunculuğun sadece Rus Çarlığı için değil, **demokratik emperyalist ülkeler için de** savunulduğu kayda geçmiş olmaktadır.

Lenin'in bütün politikaları gibi devrimci bozgunculuk da **olumsaldır**. Bu felsefi ifade ile kastettiğimiz bu politikanın da **koşullara bağlı**, ancak somut durum uygun olduğunda uygulanacak bir politika olduğudur. İlke “emperyalist savaşı iç savaşa çevirmek”tir, devrimci bozgunculuk onun aracıdır. Bu görev tek tek ülkelerin sosyalist hareketi için pratik eyleme tercüme edildiğinde “Sosyal

29 “Conference of R.S.D.L.P. Groups Abroad”, *CW*, cilt 21, s. 163.

Demokratlar'ın birinci görevi o ülkenin şovenizmi ile mücadele etmektir.”³⁰ Ama bundan hangi ülkenin ya da ülkeler grubunun yenilgisinin **uluslararası çapta** sosyalizm için en avantajlı sonucu vereceği türetilemez. Lenin devrimci bozgunculuğu, en önemli resmi metinlerden birinde, RSDİP'in Merkez Komitesi adına yayınlanan kararda açıkça bir koşula bağlar: “Günümüzün koşullarında **uluslararası proletaryanın bakış açısından** birbiriyle savaşmakta olan iki ülke grubunun hangisinin yenilgisinin sosyalizm için ehveni şer olduğunun belirlenmesi mümkün değildir.”³¹ Demek ki, emperyalist bir savaşta tek tek ülkelerde o ülkenin şovenizmiyle mücadele birinci görevdir, ama savaşan emperyalist devletlerden hangisinin yenilgisinin tek tek ülkeler için değil, uluslararası proletarya ya da sosyalizm için hayırlı olacağı bundan ayrı bir önem taşımaktadır. **Demek ki bazı durumlarda belirli bir ülkeler grubunun ya da ülkenin yenilgisi, ehveni şer olarak sosyalistler açısından tercih edilebilir. Lenin'in Cihan Harbi'ndeki tutumu bu değildir.** Çünkü yukarıdaki alıntıda da belirtildiği gibi, ortada bir grubun yenilgisinin uluslararası proletarya için hayırlı olacağına dair herhangi bir belirti yoktur.

Tekrarlıyoruz. Tek tek ülkelerde bütün sosyalistlerin görevi, o ülkenin şovenizmi ile mücadeledir. Bunun sonucunda o devletin devrimci propaganda sonucunda yenilgiye uğrayacağından da kaygılanıp devrimci propaganda geri çekilmemelidir. Ama bazı ülkelerin yenilgiye uğraması uluslararası proletaryanın çıkarı için daha yararlı olabilir. Bu tartışmanın önemini aşağıda devrimci bozgunculuğun Cihan Harbi dışındaki savaşlar için sonuçlarını çıkarırken göreceğiz.

“Emperyalist savaşı iç savaşa çevirme” altyapısı üzerinde geliştirilen devrimci bozgunculuk politikasının somuta nasıl uygulanacağına da bakmamız gerekiyor. Önemli tarihsel olaylarda benimsenen siyasi pozisyonlar bir devrimci hareket için elbette esas sınavdır. Ama bir siyasi pozisyon açıklamasını kendi başına devrimcilik saymak sekt olgusunun tipik bir belirtisidir. Gerçek bir siyasi hareketi sektten ayıran şeylerden birisi, açıklanan siyasi pozisyonu pratik içinde kitlelere taşımak ve o pozisyon doğrultusunda sonuçlar elde etmek için izlenecek günbegün politikalarıdır. Lenin, sekt mantığına tamamen yabancıdır. Bu yüzden günümüzde “devrimci bozgunculuğu” gururla açıklayıp “namus kurtaran” gruplardan farklı olarak bu politikanın hayata geçirilebilmesi için bir dizi politik araç önermiştir.

Devrimci bozgunculuk politikasının somut olarak ne içerdiğine bakmadan önce ne içermediğine değinmekte yarar var. Bozgunculuk genellikle bir ülkenin askeri faaliyetinin sabote edilmesine verilen addır. Lenin'in yaklaşımında **sabotaj özellikle dışlanmıştır.** Bunun nedeni sabotajın bir emperyalist devletin yenilmesini sağlamak için başka bir emperyalist devletin kazanmasına yardım anlamı

30 “The War and Russian Social-Democracy”, *CW*, cilt 21, s. 32.

31 Aynı yerde. Vurgu bizim.

taşıyacağıdır. Lenin’e kulak verelim: “‘Duyarlı okur’: Bunun ‘köprü uçurmak-la’, savaş sanayilerinde başarısız grevler örgütlemekle, genel olarak hükümetin devrimcileri yenilgiye uğratmasına yardımcı olmakla ilgisi olmadığını bir kenara kaydedin.”³²

Her şeyden önce, ordu içinde propaganda bu politikanın merkezinde yer alır. Savaşan askerler ikna edilemezse, bozgunculuk yapılamaz. Lenin’in politikası büyük ölçüde savaş ilerledikçe askerler arasında zaten ortaya çıkacak olan eğilimleri erkenden yaymaya çalışmak ve güçlendirmektir. Askerlere yapılacak en önemli ve basit propaganda, “düşman” olarak anılan ülkelerin askerleriyle, yani aslında öteki ulusun işçi ve köylüleriyle siperlerde kardeşleşme propagandasıdır. Yel pazenin öteki ucunda ise günü geldiğinde namlunun, “düşman” denen öteki ulusun işçileri ve köylüleri yerine askerin kendi subayına çevrilmesi vardır. Askerde isyanlar büyük sefalet yaratan uzun savaşlarda son derecede yaygın olarak görülen olaylardır. Bolşevik politika da bu somut eğilimin elbette uygun anda güçlendirilmesine dönüktür. Uygun anda diyoruz, çünkü ordu içinde isyan şiarının henüz koşullar uygun değilken erken öne sürülmesi, devrimci askerlerin telef olmasından başka sonuç vermeyecektir.

Halk içinde, yani cephe gerisinde yapılacak faaliyet temel olarak şovenizme ve “iç barış”a, yani sınıflar arasında barışa karşı mücadele biçimini alacaktır. Bolşevikler her ne kadar soyut bir barış propagandasının ve çağrısının devrimci proleter politika açısından yetersiz olduğunu ısrarla vurgulasalar da halkı savaşa karşı harekete geçirecek her eylemliliğe katılma taraftarı olmuşlardır. Bolşevizmi doktrinerlikten ayıran tipik yaklaşımla parti en ilkesel politik tutumu en esnek pratik uygulamayla savaş sırasında da birleştirmeyi önüne koymuştur.

Bu politik esneklik ve yaratıcılığın en çarpıcı örneği Bolşevik Partisi’nin Çarlık hükümetinin işçi sınıfını savaş politikalarına ortak etmek için aldığı bir tedbiri boşa çıkarma amacıyla uyguladığı politikadır. Hükümet 1915 Mayıs’ında savaş faaliyetini desteklemek için üretimi arttırmak amacıyla “Savaş Sanayii Komiteleri” adı verilen organlar kurmuş ve Temmuz ayında bu komitelere işçi temsilcileri katmaya karar vermiştir. Çarlık rejimi altında bu demokratik açılımın (!) işçileri savaşa ortak etme kaygısının hükümeti nerelere taşıdığını anlamak zor olmasa gerek. Sosyalistler arasında Menşevikler ve Sosyal Devrimciler (yani köylü sosyalistleri) bu komitelere katılma kararı almışken, Bolşevikler savaşı reddettikleri için komiteleri de boykot etmişlerdir. Ama ilginç bir taktikle, sırf savaşa karşı propaganda yapabilmek için komitelere işçi temsilcileri için yapılan seçimlere katılmışlardır!³³

Pratik bozguncu politikanın bir başka alanı parlamentodur. Bolşevikler Çarlık Duması’ndaki temsilcileri aracılığıyla savaşın emperyalist ve işçi-emekçi düşma-

32 “The Defeat of One’s Own Government in the Imperialist War”, *CW*, cilt 21, s. 275.

33 Riddell, a.g.y., s. 261.

nı karakterini parlamento kürsüsünden de teşhir etmişlerdir. Bunun bir yönü de, yukarıda belirttiğimiz gibi savaş bütçesine olumsuz oy kullanmanın ötesinde sosyalist milletvekillerinin meclisi oylamadan önce gürültüyle terk etmesi olmuştur. Lenin bununla haklı olarak övünür: "... dünya sosyalizminde emsali olmayan bir tablo: devrimci Sosyal-Demokrasinin parlamentarizmi kullanması" der bu tutum için.³⁴ Bu konuda, yani parlamento olanaklarının devrimcilerce kullanılması alanında Liebknecht'in savaş dönemi performansının dünya sosyalist hareketine çok güçlü bir miras devretmiş olduğunu da burada eklemek gerekir.³⁵

Nihayet, belki de ne önemlisi, mümkün olan her alanda savaş karşıtı ve iç savaş lehinde propagandayı yürütebilmek amacıyla illegalitenin kullanılabilmesi için mutlaka illegal örgütlenmelere gitmek gerekir. Bu mesele Lenin'in öteki Zimmerwald bileşenlerine ısrarla eleştiri yöneltmesine neden olmuştur. Bu noktanın önemini iki çarpıcı örnekle anlatabiliriz. Ne Liebknecht ne de Rosa Luxemburg Zimmerwald konferanslarına katılmamışlardır. Neden? Çünkü her ikisi de Şubat 1915'ten itibaren kısa aralıklar dışında Alman devletinin tutsağıdır. Liebknecht Şubat 1915'te istihkâm işlerinde çalıştırılma koşuluyla, yani eline silah verilmeksizin askere alınmıştır. Yani "sakıncalı piyade"dir. Ya da başka türlü bakacak olursak Almanya'nın "amele taburları"na katılmak zorunda bırakılmıştır! Ne var ki, milletvekili olan Liebknecht'in açık propaganda ve parlamenter faaliyetiyle devrimci enternasyonalizme büyük katkılar yapan çıkışları için legal çalışmasını zorunlu olarak kabul edebiliriz. Devrimci Marksizmin politikaları hiçbir zaman ahlaki gerekçelere dayanmadığı için Liebknecht legal alanda riskler alarak çalışırken Spartacus'un diğer önderleri yeraltına girebilirlerdi. Luxemburg'un neredeyse bütün savaş dönemi boyunca hapishanelerde çürümesi, bizce sadece Alman devrimci Marksizmine değil uluslararası harekete çok şey kaybettirmiştir. Luxemburg da Lenin gibi partisi tarafından korunaklı bir konuma yerleştirilseydi, Zimmerwald Solu ve geleceğin komünist hareketi, en başta Alman işçi sınıfı olmak üzere çok şey kazanırdı.

İkinci örnek savaş sırasındaki mevzilenme bakımından Lenin ile Trotskiy'in seçimlerindeki karşıtlıktır. Ağustos 1914'te savaş patlak verdiğinde her ikisi de Rus vatandaşları açısından formel olarak bakıldığında "düşman" topraklarında ikamet etmekteydiler. 1907'den beri ailesiyle birlikte Avusturya-Macaristan Habsburg İmparatorluğu'nun başkenti Viyana'da oturmakta olan Trotskiy'e Avusturya sosyal demokratları derhal ülkeden taşınmasını tavsiye etmişlerdir. Yani bir devrimcinin savaş koşullarında hangi ülkede yaşamakta olduğu konusunda aslında ayrılık yoktur. Ayrılık ayrıntıdadır. Lenin eşi Krupskaya ile yine

34 "What Has Been Revealed by the Trial of the Russian Social-Democratic Labour Duma Group", *CW*, cilt 21, s. 173.

35 Liebknecht'in parlamentoyu cüretkâr kullanımına bir örnek için bkz. "Parlamento Nasıl Kullanılır? Karl Liebknecht Örneği", *Gerçek*, Kasım 2015, s. 11.

Avusturya'ya bağılı olan Galiçya'da ikamet etmektedir. Her ikisi de derhal ülke değiştirir. Ama farklı seişler yaparak. Lenin tarafsız  lke İsviçre'nin başkenti Bern'e taşınır, daha sonra da işçi sınıfının ve kültür hayatının daha gelişkin olduğu Zürih'e geçer. Trotskiy ise, Rus yurttaşları açısından "düşman" toprağı olan Avusturya'nın başkenti Viyana'dan "dost"  lke Fransa'nın başkenti Paris'e. Ama sıradan Ruslara "dost" olan Fransız devleti enternasyonalist Trotskiy'e elbette kolay kolay tahammül edemeyecektir. Tacizler giderek artar. Lenin İsviçre'deki sağlam konumuyla Zimmerwald hareketinin asli bir unsuru olurken, Trotskiy 1915'te Zimmerwald Konferansı'na katıldığı halde 1916'da Kienthal'e geçiş izni alamaz. Daha kötüsü, başında olduğu *Naşe Slovo* gazetesi Fransa'nın müttefiki Rusya'nın savaş çabasına darbe vurduğu için 1916'nın sonlarına doğru Trotskiy sınırdışı edilir, İşpanya'ya yollanır. Orada yaşadığı yarı komik, yarı k bus olaylar *Hayatım* başlıklı otobiyografisinin en eğlenceli sayfalarını oluşturur. Küba'ya yollanmaktan ucu ucuna sıyrılır, ama sonunda kendini Amerika Birleşik Devletleri'nde bulur! Bir seçiş ne farklara yol açmıştır!

Bolşeviklerin Bern Konferansı (şubat-Mart 1915) yukarıda anlattığımız somut araçları gayet güzel özetler:

Günümüzün emperyalist savaşını bir iç savaşa çevirme yolunda ilk adımlar olarak aşağıdaki önlemlere işaret edilmelidir: (1) Savaş tahsisatı lehine oy kullanmanın mutlak biçimde reddi ve burjuva hükümetlerinden istifa; (2) sınıf ateşkesi politikasından (*bloc national*, *Burgfrieden*) tam bir kopuş; (3) burjuvazinin sıkıyönetim ilan ederek anayasal özgürlükleri ilga ettiği ülkelerde bir illegal örgütün oluşturulması; (4) savaşan ülkelerin askerleri arasında siperlerde ve genel olarak savaş meydanlarında kardeşleşmenin desteklenmesi; (5) proletarya tarafından yürütülecek her türden devrimci kitle eyleminin desteklenmesi.³⁶

şimdi Lenin'in devrimci bozgunculuğu savunurken bütün uluslararası hareket içinde nasıl yalnız kaldığını, hatta Bolşevik Partisi içindeki yaygın tepkilere nasıl göğüs gerdiğini görelim. Muhataplarıyla farklılıklarını izah ediş tarzı, bize aynı zamanda Lenin'in bu politika konusundaki ısrarının esas belirleyici nedenlerini anlatacaktır.

Bütün dünyaya karşı Lenin

Lenin'in bütün öteki devrimci Marksistlerle birlikte sosyal yurtseverlerden, hatta ortayolculardan farklılığı üzerinde durmuyoruz. Zimmerwald hareketini ele aldığımızda bu konuyu bu yazının amaçları açısından yeterli düzeyde ele aldık. Burada Lenin'in devrimci Marksist alanı paylaştığı akım ve kişilerle farkını ele alacak, böylece devrimci bozgunculuğun inceliklerine daha yakından bakmış olacağız. şunu vurgulu biçimde tekrar söylemek gerekiyor. Lenin'in poli-

³⁶ *CW*, cilt 21, s. 161.

tikası, sadece Trotskiy ve Rosa Luxemburg gibi devrimci Marksistlerden değil, Zimmerwald Solu'nda kendisiyle birlikte çalışan akım ve kişilerden de, daha da ötede kendi partisindeki yoldaşlarından da farklılaşıyordu. Lenin'in diğer devrimci Marksistlerle neden farklı bir politika savunduğuna sırasıyla bakalım. Bu ufuk taraması sırasında, zaman zaman tartışma devrimci bozgunculuğun ötesine taşacak, Lenin'in söz konusu akım ve kişilerle başka farklılıklarına da değinecek.

Trotskiy

Trotskiy Lenin'le birlikte Zimmerwald Konferansı'nda bulunmuş, hatta konferanstan bir gün önce, Georg Ledebour gibi ortayolcuların karşısında ortak hareket olanaklarını araştırmak için düzenlenen Zimmerwald Solu ön toplantısına da davet edilmiştir. Ama bu toplantıdan sonra aralarındaki farklar açığa çıkmıştır. Trotskiy, merkezinde Bolşeviklerin yer aldığı Zimmerwald Solu akımının dışında kalmayı seçmiştir.

Meseleyi tartışmaya Lenin ile Trotskiy arasında ana ortaklık noktalarına kısaca değinerek başlamakta yarar var. Trotskiy de aynen Lenin gibi sosyal yurtseverliğe karşı keskin bir eleştiri yapmakta, devrimci Marksizmin görevinin her ülkede burjuvaziyi desteklemek yerine savaşa karşı mücadele etmek olduğunu vurgulamakta ve yeni bir Enternasyonal'in gerekli olduğunu saptamaktadır.³⁷ Ama daha sonra Ekim devrimini birlikte yönetecek olan iki tarihi önder henüz savaşın ilk evresinden itibaren bazı konularda ciddi anlaşmazlık içindedir. Bunların başında devrimci bozgunculuk politikası gelmektedir. Trotskiy Lenin'in bu politika-sına açık ve belirtik biçimde karşı çıkmıştır. Savaşın yarattığı devrimci potansiyeli vurgulamakla birlikte, Trotskiy savaşın uzatılmış karakterinin yaratacağı umutsuzluk, bitkinlik ve moral çöküntünün aktif bir isyanı sınırlayabileceğini ileri sürer; Rus-Japon savaşının devrime yol açmasından hareketle yine aynı şeyi beklemenin “çocuksu bir yanılsama” olacağı düşüncesinden hareketle esas yapılması gerekenin “savaşa son verme mücadelesi” olduğu sonucuna varır.³⁸ Bu söylenende akla aykırı bir şey yoktur. Ama bugün geriye baktığımızda biliyoruz ki, Lenin'in devrim beklentisi öncelikle Rusya'da, daha sonra başka ülkelerde de doğrulanmıştır. Lenin'in devrimci bozgunculuk politikası, savaşın ikinci ve özellikle üçüncü yılından itibaren bütün cephelerde askerlerin savaşa sırt dönmesi, siperlerde “düşman” denen diğer uluslardan proleterler ve köylülerle kardeşleşmesi, sonunda da silahını kendi devletine çevirmesi ile muhteşem şekilde, bütünüyle doğrulanacaktır. Öyleyse, Trotskiy yanılmıştır, Lenin haklı çıkmıştır.

37 Bunları Trotskiy'in daha savaşın ilk aylarında yayınladığı *Savaş ve Enternasyonal* (yayınlanışı Ekim 1914) başlıklı broşüründe görmek mümkündür. Bu broşürden bazı parçalar için bkz. “War and the International”, Riddell, a.g.y., s. 150-156.

38 Leon Trotsky, “Defeat and Revolution”, Riddell, a.g.y., s. 170-172. Bu metin Ağustos-Eylül 1915 dönemindedir.

Ama Lenin'in Trotskiy'e cevaben yazdığı bir yazıda vurgulu biçimde ifade ettiği gibi, mesele sadece pratikte doğrulanmakla da sınırlı değildir. "Gerici bir savaş esnasında devrimci bir sınıf kendi hükümetinin yenilgisini arzu etmekten başka bir şey yapamaz. Bu aksiyomatiktir..."³⁹ Aksiyomatiktir, yani herhangi bir şekilde kanıtlanması gerekmeyen bir başlangıç önermesidir. Neden? Çünkü bir tek bu politika "savaş döneminde herkesin kendi hükümetine karşı devrimci eyleme girişi çağırısı" ile, yani bütün devrimci Marksistleri birleştiren *Burgfrieden*'a, "iç barış"a, sınıflar arası barışa karşı çıkma çağırısı ile tutarlıdır. Lenin'e kulak verelim:

Savaş döneminde devrim iç savaş demektir; devletlerin yaşayacağı yenilgiler ("bozgunlar") bir yandan devletler arasında bir savaşın iç savaşa çevrilmesini kolaylaştırır; bir yandan da insan bu tür bir dönüştürme [emperyalist savaşı iç savaşa dönüştürme] uğrunda çalışırken kaçınılmaz olarak yenilgiyi kolaylaştırır.⁴⁰

Burada Trotskiy (ve Riyazanov) ile tartışma içinde Lenin'in devrimci bozgunculuğun neden bütün devrimci Marksistlerin üzerinde hemfikir olduğu "emperyalist savaşı iç savaşa çevirme" politikasının zorunlu sonucu olduğuna ilişkin önemli bir gerekçesini görmüş oluyoruz.

Lenin ile Trotskiy arasındaki ikinci büyük anlaşmazlık konusu, Trotskiy'in birtakım ara halkalar aracılığıyla sosyal yurtseverlere karşı kesin tavır alamayışı karşısında Lenin'in duyduğu öfkedir. Trotskiy'in kendisinin savaşa karşı tutumunda en ufak bir ikirciklilik yoktur. Ama Menşeviklerin Örgütlenme Komitesi (Zimmerwald Konferansı'nda Akselrod tarafından temsil ediliyordu) bütünüyle Rus şovenisti olan Plekhanov ve Çkeydze'den kopmayı, Trotskiy'in birlikte gazete çıkarttığı Martov (kendisi ciddi bir enternasyonalist tutum sergiliyordu) ise Örgütlenme Komitesi'nden kopmayı kabul etmiyordu. Lenin ise bu konuda Trotskiy'e kızıyordu, çünkü Trotskiy, Martov'un şovenistlerden kopmaya razı olmadığını bile kendisi de ondan kopmamakta ısrar ediyordu! Lenin bu yüzden Trotskiy'in bu dönemdeki politikasına "platonik enternasyonalizm" adını takmıştır!⁴¹ Bu konuda da Lenin'in Trotskiy karşısında haklı olduğunu, Menşeviklerin, Kautsky'lerin, Hilferding'lerin 1917'den itibaren takındığı tutum berrak biçimde ortaya koyacaktı.

Aslında, Lenin Trotskiy'in bu hatasının ardında bir başka hatanın yattığı kanısındadır. Lenin, Trotskiy'i uluslararası işçi hareketi içindeki oportünist-revizyonist eğilimin olgunlaşmış ve billurlaşmış olduğunu, bunun ardında da emperyalizm çağında burjuvazinin sömürge ülkelerin yağmalanması ve aşırı sömürülmesi yoluyla elde ettiği aşırı kârlar sayesinde işçi sınıfı içinde bir katmanı maddi çıkar-

39 "The Defeat of One's Own Government in the Imperialist War", *CW*, cilt 21, s. 275.

40 A.g.m., s. 276.

41 "The Collapse of Platonic Internationalism", *CW*, cilt 21, s. 194-198.

lar sağlayarak yatıştırmasının ve kendi yanına çekmesinin yattığını anlamamakla suçlamaktadır. Trotskiy bu tespiti yapamadığı ve tehlikeyi bütün çıplaklığı ile göremediği içindir ki oportünizm ve sosyal yurtseverliğe karşı uzlaşmaz bir tavır takınmamaktadır.⁴²

Burada en önemli noktalardan birine geliyoruz. Şimdi değineceğimiz nokta, aslında devrimci bozgunculuk politikasının **bizim kişisel kanaatimize göre** en önemli gerekçesini oluşturuyor. Dolayısıyla da bu önermenin önemi Trotskiy ile polemğin çok daha ötesindedir. Lenin'in devrimci bozgunculuk politikası, her şeyden ötede, **uluslararası işçi hareketi içindeki enternasyonalist eğilimleri disiplin altına almanın bir yöntemidir**. Başka şekilde söyleyelim: Devrimci bozgunculuk, herhangi bir devrimci Marksist akımın savaşın yarattığı sayısız zorluğun (devlet baskısı, işçi sınıfı içinde milliyetçi rüzgâr, ulus devlet ideolojisinin büyük ağırlığı vb.) basıncı altında pratikte sosyal yurtseverliğe ya da onunla uzlaşmaya yatkın bir ortayolculuğa kaymasına karşı bir engel olarak düşünülmüştür. **İşçi hareketi içindeki oportünist akım ile devrimci Marksist akımı birbirinden keskin bir çizgiyle ayırmak için uygulanan bir cenderedir**. Bugüne kadar hiç işaret edilmemiş olan bu noktanın Lenin'in yöntemine nüfuz etmek için büyük önemi olduğu kanaatindeyiz. Ve eğer bu doğru ise, Lenin'in böyle yerleşmiş, olgunlaşmış, billurlaşmış, maddi temelleri olan bir oportünist akımın olmadığı bir bağlamda yine "emperyalist savaşı iç savaşa çevirme" politikasını benimseyeceği kesin olsa bile devrimci bozgunculuk gibi neredeyse sağduyuya aykırı, kitlelere anlatılması çok güç olan bir politika konusunda ısrarlı olmayabileceği olasılığını da düşünmeliyiz.

İşte bütün bu büyük farklardır ki Trotskiy'in pratik politika düzeyinde Zimmerwald Solu'ndan uzak durmasını mümkün kılmıştır. Trotskiy devrimci bozgunculuğu anlayamadığı, oportünizmin ne büyük bir tehdit olduğunu saptayamadığı, sosyal yurtseverlerle keskin bir kopuşun önemini kavrayamadığı için Lenin'in Zimmerwald içinde bir Sol oluşturmasını birçok başka akımla birlikte sekterlik olarak algılamıştır. Bu yüzden de Zimmerwald içindeki odaklaşmada Alman ve Fransız ortayolcularıyla (Georg Lebedour ve Jean Longuet) aynı saf-ta, ama Lenin'in karşısında kalabilmiştir. Oysa Lenin, yukarıda da belirtildiği gibi, Zimmerwald Solu'nun çizgisini savunurken bir bütün olarak Zimmerwald'e de karşı sabotajdan kaçınmış, oradaki diğer akımlarla birlikte yürüyebilmek için azınlık olarak zaman zaman ezilmeyi sineye çekmiş, konferansın, yanlış bulunduğu Manifestosu lehinde (bir muhalefet şerhi ile birlikte) oy bile kullanmıştır. Dolayısıyla, burada sekterlikten eser bile yoktur. Lenin sadece doğru siyasi tutuma bağımsız bir ifade kazandırmıştır, hepsi o. Trotskiy ise kendi kaleme aldığı Manifesto'da savaş bütçesine lehte oy kullanılmasına karşı bir tek söz olmama-

42 "Under a False Flag", *CW*, cilt 21, s. 153. Burada Lenin'in *Emperyalizm* kitabının ne kadar politik bir kitap olduğunu bir kez daha görmek mümkün oluyor.

sına razı olmuştur.

Bu bahsi kapatırken bütün bunlarda Trotskiy'in 1917 öncesinde örgüt meselelerine yaklaşımdaki hatalarının elbette etkili olduğunu hatırlatmalıyız. Trotskiy daha sonra kendisinin "küçük burjuva" olarak niteleyerek özeleştirisini yapacağı, merkezîyetçi ve disiplinli bir örgütün önemini küçümseyen ve parti meselesinde hep "birlikçi", hep uzlaşmacı olan tutumunu burada Rus hareketinden uluslararası hareket alanına taşımaktadır bir bakıma. Evet, yeni Enternasyonal konusunda ısrarcıdır. Ama pratikte bunun gerektirdiği politikayı sağlam biçimde izleyememektedir. Trotskiy'in bu metodolojik hatasını *Devrimci Marksizm*'in bir önceki sayısında ayrıntılı biçimde ele aldığımız için burada yeniden girmiyoruz.⁴³

Rosa Luxemburg

Rosa Luxemburg ile Lenin'in anlaşmazlığı Trotskiy ile olan tartışmadan farklı konularda billurlaşır. 20. yüzyıl başı devrimci Marksist hareketin bu iki büyük önderi arasındaki geniş tartışmayı kendi başına bir yazıda ele almak gündemimizde olduğu için burada savaş dönemine ilişkin tartışma dışındaki konulara ancak bu konu ile ilgisi olduğu ölçüde gireceğiz. Hatırlatma babında söyleyelim ki Luxemburg hem Polonya, hem Alman, hem de Rus sosyalist hareketiyle doğrudan ilişkisi olan, ama esas mücadelesini Almanya'da veren ve Alman partisinin devrimci kanadının en önde gelen önderi ve teorisyeni olan çok önemli bir kişiliktir.

Lenin ile Luxemburg'un savaş politikası konusundaki farklarını tartışırken Luxemburg ile birlikte Alman devrimci Marksizminin Cihan Harbi dönemindeki öteki önderi olan Liebknecht ile Lenin'in pozisyonlarının ne kadar yakın olduğunu hatırlatalım. Yukarıda Liebknecht'in pozisyonunun mantıksal içerimleri açısından Lenin'in devrimci bozgunculuk politikası ile eşdeğer olduğunu göstermiştik. Öte yandan, Luxemburg ile Liebknecht'in önderliğini yaptığı Spartacus hareketi, hiçbir ikircikliliğe yer bırakmayacak şekilde İkinci Enternasyonal'in çöktüğünü ve yeni bir Enternasyonal'in kurulmasının gerektiğini saptamış ve önüne bir görev olarak koymuştur. O zaman nasıl oluyor da Luxemburg ile Lenin arasında önemli farklılıklardan söz edebiliyoruz?

İlk ayrılık, Luxemburg'un kendiliğindencilğe daha yatkın politik metodolojisi ile Lenin'in parti inşasını bilinçli bir plana yaslayan yaklaşımı arasındaki farkın sonucu olarak ortaya çıkar. Spartacus 1 Ocak 1916'da yapılan, bir bakıma "kuruluş konferansı" olarak anılabilecek konferansta, yayınladığı derginin ismine atfen Internationale Gruppe adını alarak örgütlendikten sonra Mart 1916'da bir ulusal konferans düzenlemiştir. Burada alınan kararlar arasında "Yeni Bir Enternasyonal'in Niteliği Üzerine Karar"da açıkça şöyle denmektedir:

Enternasyonal'in varlığı ve yaşayabilirliği örgütsel bir mesele değildir; emekçi

43 "Trotskiy'in tarihteki yeri", *Devrimci Marksizm*, sayı 24, Güz 2015.

halkın muhalefete eğilimli katmanlarının temsilcileri olarak öne çıkan küçük birey grupları arasındaki anlaşmalar meselesi değildir. Bütün ülkelerin proletaryasının kitle hareketi meselesidir. (...) Bu mücadelenin ilk sözü, barışa ulaşmayı dayatacak türden sistematik kitle eylemi olmalıdır.⁴⁴

Bu, öyle görünüyor ki, Zimmerwald soluna karşı yazılmış bir pasajdır. Luxemburg ve onun önderliğindeki Spartacus, kitle eylemini örgütlenmenin ilk adımı, karardaki ifade ile “ilk sözü” olarak ilan etmekle Lenin’in, Zimmerwald hareketi içinde, “küçük birey grupları arasındaki anlaşmalar”ın ürünü olarak görülen bir Sol yaratma yolundaki çabasının karşısında yer almaktadır. Yine aynı Mart 1916 konferansında kabul edilen bildirge ise, ister uluslararası ister Almanya çapında bakılsın işçi hareketinin Lenin’in yaklaşımıyla bölünmesinin gerekliliğini yadsıyan bir tavrı ilan etmektedir: “Mesele birlik ya da bölünme değildir, eski parti ya da yeni parti değildir; partinin tabandan, kitlelerin isyanı yoluyla yeniden geri kazanılmasıdır. Kitleler örgütü ve kaynakları kelimelerle değil isyan gerçeğiyle kendi ellerine almalıdır.”⁴⁵

Burada Luxemburg’un genel olarak planlı parti inşası yerine her şeyi kitlelerin kendiliğinden inisiyatifine bırakan, örgütü kitle eyleminin basit ve mekanik bir türevi haline getiren hatalı metodolojisinin savaş döneminin örgütsel felaketi koşullarındaki sonucunu görüyoruz. Lenin bu yaklaşıma keskin biçimde karşıdır. RSDİP’in, Spartacus’un sözü edilen konferansından bir yıl önce toplanan Bern Konferansı açıkça tersini karar altına almıştır: “Gerçekten sosyalist bir Enternasyonal’in, oportünistlerden tam bir örgütsel kopuş olmaksızın yeniden tesis edilebileceğini umut etmek zararlı bir yanılsama olur.”⁴⁶ Durum açıkça görülüyor: Biri “mesele birlik ya da bölünme, eski parti ya da yeni parti değildir” diyor; öteki “örgütsel kopuş olmadan olmaz” diyor. Karşıtlık daha belirgin olmaz. Şayet Lenin haklı ise, Spartacus ve Rosa Luxemburg’un ilke olarak yeni Enternasyonal gereklidir demesi hiçbir şey ifade etmez. Pratikte inşa metoduyla bunu olanaksız kılmaktadır.

Bu yöntem farkı Enternasyonal ile de sınırlı kalmaz. Belki daha somut etkileri dolayısıyla daha da kötü sonuçlar doğuran bir seçim Spartacus’un Almanya’daki gelişmesine damgasını vurur. 1 Ocak 1916’da kendini ayrı bir grup olarak örgütleyen Spartacusçular, ortayolcuların SPD dışında kaldıkları için kurdukları yeni parti USPD’nin liderleri hakkında hiçbir yanılsamaya sahip olmadıkları halde **Zimmerwald Solu’nun aksine çağrılarına rağmen**⁴⁷ o partiye katılırlar. Böylece Spartacus 1918 Kasım ayında patlak veren Alman devrimini partisiz karşılar! Almanya Komünist Partisi ancak devrimin ateşi içinde 1 Ocak 1919’da

44 Nation, a.g.y., s. 94-95.

45 A.g.y., s. 116.

46 CW, cilt 21, s. 162.

47 Karl Radek, “The SPD: Unity or Split?”, Riddell, a.g.y., s. 461-470.

kurulacaktır.

İkinci önemli fark, devrimci bozgunculuk üzerinedir. Liebknecht ile Lenin bu kadar birbirine yakinken Rosa Luxemburg'un bu konudaki performansı bugüne kadar hâlâ anlaşılmaz kalmış olan bir hata içerir. *Junius Broşürü* olarak anılan ve savaşı ve sosyal demokrasinin savaş içindeki rolünü derinlemesine bir Marksist analize tabi tuttuğu çalışmasında, Rosa Luxemburg, “sosyalistlerin büyük tarihsel krizlerde ülkelerini savunma yükümlülüğü altında olduklarını” yazmıştır.⁴⁸ Elbette bunu Alman burjuvazisi ile işbirliği için bir gerekçe olarak kullanmamıştır. Tam tersine. Emperyalist savaşla bunun yapılamayacağını ilan etmenin esas izlenmesi gereken politika olduğunu söylemiştir. Ama ne olursa olsun, bu anlaşılmaz tutumu ile devrimci bozgunculuğun karşısına geçmiş olmaktadır!

Zimmerwald solu

Lenin, bırakalım savaş politikasında ayrıştığı devrimci kişi ve örgütleri, savaş dönemi boyunca birlikte mesai yaptığı, ortak pozisyonlar savunduğu Zimmerwald Solu içinde bile devrimci bozgunculuk politikası açısından yalnız kalmıştır. Yukarıda Zimmerwald Solu'nun 1915 konferansına sunacağı bildirge taslağı için iki aday metin olduğunu, Lenin'in kaleme almış olduğu taslağın değil Radek'inkinin kabul gördüğünü belirtmiştik. Lenin'in metninden birçok nokta Radek'in metnine aktarılmış, onunla bütünleştirilmiştir. İki önemli istisna ile. Birincisi, ezilen ulusların kurtuluş savaşları hakkındaki fikri bir kenara bırakılmıştır. Bunun ardında Cihan Harbi esnasında ulusal sorunun artık gündemden çıktığına dair bir kanının Bolşevikler arasında dahi (örneğin Bukharin, Piatakov vb.) yaygınlaşmış olmasıdır.⁴⁹ Yani bu nokta düpedüz kabul görmemiştir.

Bu, ikinci istisnaya da ışık tutar: Bu ikinci noktanın da kabul edilmediği için dışarıda bırakılmış olması ihtimali çok yüksektir. Bu nokta Lenin'in metninde sosyalistlerin “ajitasyonlarında ‘kendi’ ülkelerinin yenilgisi mülhazalarından kaçınmayacağı”⁵⁰ biçiminde ifade edilmiştir. Görüldüğü gibi Lenin formülasyonu tepki görmemesi için son derecede yumuşatmıştır, ama yine de kabul ettirememiştir.

48 “The Junius Pamphlet: The Crisis in the German Social Democracy”, *Rosa Luxemburg Speaks* içinde, New York: Pathfinder Press, 1970, s. 314.

49 “The Draft Resolution Proposed by the Left Wing at Zimmerwald”, *CW*, cilt 21, s. 345. Burada *Toplu Eserler*'de, derleyenlerin Lenin'in taslağını okurda yanlış bir izlenim yaratacak biçimde sunduklarına dikkat çekmek isteriz. Metin İngilizce'de şu başlıkla yayınlanmıştır: “The Draft Resolution Proposed by the Left Wing at Zimmerwald” (*CW*, cilt 21, s. 345). Yani “Sol Kanadın Zimmerwald'da Önerdiği Karar Taslağı”. Oysa bu doğru değildir! Sol, bu taslağı değil Radek'in kaleme aldığı taslağı önermiştir ve o metin (belirttiğimiz gibi Lenin'in taslağından bir dizi noktayı devralmakla birlikte) bambaşka bir metindir. O metin Riddell'de yayınlanmıştır: Bkz. “Draft Manifesto Submitted by the Zimmerwald Left”, a.g.y., s. 299-301.

50 Aynı yerde, s. 347.

Bu nedenle Zimmerwald Solu savaş boyunca bozgunculuğu savunmamıştır. Yani Lenin savaş politikasında Zimmerwald Solu ile de farklı bir pozisyonu savunmak zorunda kalmıştır!

Bolşevik Partisi

Bırakın Trotskiy, Rosa Luxemburg'u ya da Zimmerwald Solu'nu, Lenin kendi parti arkadaşlarını bile devrimci bozgunculuğa zor ikna etmiştir, hatta tam ikna edememiştir. Bu konunun kısaca da olsa ele alınması, Bolşevik Partisi'nin içinde demokratik merkezîyetçiliğin nasıl işlediğine de bir örnekte göz atmak anlamına geleceği için yararlı olacaktır.⁵¹

Lenin savaş patlak verdiğinde bulunduğu Galiçya'dan ayrılıp İsviçre'nin başkenti Bern'e yerleşir yerleşmez (1914 Eylül başı) partisinin savaş konusunda benimsemesini önerdiği tutumu tezler halinde formüle etmiş ve Bern Bolşevik grubu içinde tartıştıktan sonra partinin sürgündeki bütün unsurları arasında dolaşıma sokmuştur. Metnin altında "RSDİP Üyesi Bir Grup Sosyal Demokrat" imzası vardır. Yani metnin partinin resmi pozisyonu haline geldiği ilan edilmemekte, buna karşılık daha fazla gecikme sakıncası karşısında metnin dolaşıma sokulmasından kaçınılmamaktadır.⁵²

Metin Rusya'ya sızdırıldıktan sonra ciddi tartışmalar başlamıştır. Kasım ortasında düzenlenen Petrograd Konferansı'nda, Merkez Komitesi üyesi, aynı zamanda Duma'daki Bolşevik milletvekili grubunun önde gelen ismi olan Kamenev, bozgunculuğa cepheden hücum etmiştir. Ancak toplantı bir polis baskını dolayısıyla yarıda kalmıştır.⁵³

Ne var ki, bu arada sürgünde yapılan tartışmalar sonucunda RSDİP Merkez Komitesi yeni bir metni resmen kabul etmiştir.⁵⁴ Bu metin devrimci bozgunculuğu açıkça kabul etmektedir. Dolayısıyla, bu politika Bolşevik Partisi'nin resmi tavrı haline gelmiş olmaktadır. Ama sorun burada kapanmayacaktır. 1915 Şubat ayında Bolşevik Partisi'nin savaş karşısındaki hattı dolayısıyla Duma grubuna karşı açılan davada Kamenev ve birkaç başka milletvekili devrimci bozgunculuğa sahip çıkmamıştır.⁵⁵ Lenin Mart sonunda bunu Bolşevik basınında açık biçimde eleştirecektir.⁵⁶

Bu arada 1915 Şubat sonu-Mart başı Bern'de partinin savaş içindeki ilk çok önemli yurtdışı konferansı toplanır. Bu konferansta bu kez Bukharin devrimci bozgunculuğa karşı kuşkular ifade edecektir. Bukharin iki başka delege ile bir-

51 Öykünün kısa özeti için bkz. Nation, a.g.y., s. 39.

52 "The Tasks of Revolutionary Social-Democracy in the European War", *CW*, cilt 21, s. 15-19.

53 Nation, a.g.y., s. 39.

54 "The War and Russian Social Democracy", *CW*, cilt 21, s. 27-34.

55 Riddell, a.g.y., s. 243.

56 "What Has Been Revealed by the Trial of the Russian Social-Democratic Labour Duma Group", *CW*, cilt 21, s. 171-77.

likte İsviçre'nin Baugy bölgesi Bolşevik grubunun adını taşıyan bir karar taslağı hazırlar. Burada kelimesi kelimesine şöyle yazmaktadır:

Grubumuz, özellikle [*Sotsial-Demokrat* dergisinde] 38. sayıda açıklandığı biçimiyle, Rusya'nın yenilgisi olarak anılan sloganın Rusya için ileri sürülmesini mutlak biçimde reddeder. (...) Burada yenilginin devrimci bir isyana yol açacağı için arzu edilir olduğu ileri sürülmektedir. Bu akıl yürütme çizgisinin gerçek hayatta uygulanması kesinlikle olanaksızdır; dolayısıyla, yenilgi uğruna ajitasyonu *à limite* [Fransızca "bütünüyle"] reddetmemiz gerekir.⁵⁷

Bütün bu muhalefet, devrimci bozgunculuğun bir ajitasyon sloganı olarak sınırlı biçimde kullanılmasıyla sonuçlanmıştır. Öyle görünüyor ki birçok konuda çok inatçı davranan ve sonuna kadar mücadele edip ya fikrini kabul ettiren ya da azınlıkta kalmaya razı olan Lenin, bu konuda nispeten sessiz kalmış, devrimci bozgunculuk politikasını partinin resmi politikası haline getirmekle yetinmiş, ajitasyonda yaygın olarak kullanılması konusunda ısrar etmemiştir. Bu, bizim yorumumuzla tutarlıdır: Devrimci bozgunculuk politikasının savunulmasının Lenin için önemi, her şeyden önce, hareketi oportünizme karşı aşılama çabasından gelmektedir. Bu yüzden günbegün kitlelere aktarılmasından ziyade, ötesine geçilme-yecek bir sınır olarak varlığı daha önemlidir.

Lenin'in politikasının muhteşem doğrulanması

Bütün tartışmaları aktardıktan sonra sıra devrimci bozgunculuk politikasının pratik ve hayat karşısında sinamadan geçip geçmediğini görmeye geldi. Lenin'in yaklaşımının ne denli doğru olduğunu savaşın içinde ortaya çıkan nesnel olgular çarpıcı biçimde göstermiş bulunuyor.

Devrimci bozgunculuk politikası ile onun ardında yatan "emperyalist savaş iç savaşa çevirme" şiarının temelinde Lenin açısından Cihan Harbi'nin genel bir devrimci durum doğurmuş olduğuna dair bir belirleme olduğunu hatırlattım. Bu belirleme, devrimci durumun devrim ile aynı şey olmadığı, ilkinin ancak sınıfın öznel gücünün somut olarak harekete geçmesiyle ikincisine dönüşeceği, yani devrimci durum var demenin devrim var demekten farklı olduğu ama yine de devrimi yakın bir olanak hâline getirdiği önermelerine yaslanıyordu. İşte bu belirleme bütünüyle doğru çıkmıştır. Böylece, **belirli bir somut anda salt görünüşe bakarak bütün ülkelerde şoven denecek ölçülere ulaşan milliyetçi ruh durumunun geleceğe dair hiçbir umuda olanak bırakmadığını düşünenlere karşıt olarak Lenin'in dünya durumunun diyalektik bir analizi temelinde neredeyse sağduyuya aykırı biçimde savunduğu devrim olasılığı fikri doğrulanmış olmaktadır.**

⁵⁷ "Baugy Resolution on Party Tasks", Riddell, a.g.y., s. 249-251, alıntılar 250-51'den.

Devrimci potansiyelin ilk işareti daha 1915 başlarında, yani savaşın başlamasından sadece altı ay sonra İskoçya'da görülür. Şubat-Mart 1915'te 450 bin işçi greve çıkar. Britanya hükümeti bunun üzerine savaş döneminde işçilerin yüzde 80'ine grevi yasaklayan bir dizi yasal düzenlemeye gider. Buna rağmen 1916 yılında da İskoçya'da 275 bin işçi greve çıkacaktır.

Ocak 1916'da, "Kanlı Pazar" olarak anılan ve 1905 devrimini tetikleyen olayları anmak için 100 bin işçi Petrograd'da greve gider. 1916 bahar aylarında ise İrlanda'da savaş döneminin ilk kitlesel ayaklanması yaşanacaktır: Paskalya Ayaklanması olarak anılan bu olaylar İrlanda ulusal kurtuluş mücadelesinin bağımsız bir İrlanda ile taçlanmasına yol açacak kadar önemlidir. Paskalya Ayaklanması'nın ulusal bir hareket olarak küçümsenmesine Lenin'in karşı çıktığını geçmişten beri vurguladık.⁵⁸ Bir noktayı ekleyelim: İrlandalı devrimciler, "Biz ne Kral'a ne de Kaiser'e hizmet ederiz!" diyerek kendi ulusal çerçevelerini aşan, her iki emperyalist kampı da karşılarına alan ve Avrupa devrimcilerine genel bir perspektif sunan bir şiar yükseltiyordu. Ardından, 1 Mayıs 1916'da Almanya'da sanayi proletaryasının güçlü olduğu kentlerde yaygın eylemler yaşanmıştır. Berlin eylemine önderlik ettiği için 2,5 yıl hapis cezasına çarptırılan Liebknecht ile dayanışma amacıyla 29 Haziran 1916'da 55 bin metal işçisi greve gitmiştir. Ekim 1916'da Rusya'da yeniden büyük bir grev dalgası doğacaktır.

İlk işaretleri böylece ortaya çıkan huzursuzluk, 1917'nin yeni takvimle 8 Mart günü Petrograd'da kadın işçilerin isyanıyla birlikte bir devrime, eski Rus takvimine bağlı olarak Şubat devrimi olarak anılan devrime yol açmıştır. Bu devrim, Çar'ın devrilmesiyle en azından Rusya'da yepyeni bir politik durumun doğmasına yol açmıştır. Burada duralım ve altını çizerek belirtelim: Şubat devrimi, aynen 1905 devrimi gibi kitlelerin bağrından kendiliğinden gelişen bir büyük depremin ürünüdür. Yani Lenin'in saptadığı devrim eğilimi, herhangi bir devrimci öznenin özel bir katkısı olmaksızın daha bu aşamada Rusya'nın ve onun dolayısıyla bütün Avrupa'nın ve dünyanın genel siyasi durumunu altüst etmiştir. Lenin'i devrimci durum saptaması dolayısıyla alaya alan, baktıkları yerde sadece sefalet ve umutsuzluk gören oportünistleri hayatın nasıl mahcup ettiğini görüyor musunuz?

Bu noktada okurun bir şeye dikkatini çekmek bize çok önemli geliyor: Rusya'da Şubat devrimi, savaşın başlamasından sadece iki buçuk yıl sonra olmuştur. Yani Lenin'in devrimci durum tespitinin doğrulanması dört yıllık bir savaştan sonra olmamıştır. Ayrıca Cihan Harbi'nin tarihini blok olarak dört yıllık bir tarih olarak ele almanın yanlışlığı da ortaya çıkmaktadır. Rus devrimi bu tarihi keskin biçimde ikiye yarar. Devrim öncesindeki iki buçuk yıl (Ağustos 1914-

⁵⁸ *Lenin'i Yakmalı mı?*, a.g.y., s. 87-88. *Kod Adı Küreselleşme*, a.g.y., s. 337. Lenin konuyu "Ulusların Kendi Kaderlerini Tayin Hakkı Üzerine Bir Tartışmanın Bilançosu" başlıklı makalesinin bir bölümünde ele alır. Bkz. "The Discussion on Self-Determination Summed Up", *CW*, 22, s. 353-358.

Mart 1917) ile devrim sonrasındaki bir buçuk yıl (Mart 1917-Kasım 1918) Cihan Harbi'nin iki ana evresini oluşturur. Lenin'in de bu iki evreye uygun olarak iki farklı taktik yöneliş geliştirmiş olduğunu bir sonraki bölümde göreceğiz.

Cihan Harbi'nin Avrupa ve dünyanın genel durumu çerçevesinde bir devrim potansiyeli yarattığına dair önermenin doğrulanması Rusya'daki Şubat devrimi ile sınırlı değildir. Onun devamı olarak, bir sürekli devrim akışı içinde gerçekleşen Ekim devrimiyle de sınırlı değildir. Rus devriminin başlamasının ardından başka ülkelerde de isyanlar, ayaklanmalar, devrimler görülmüştür. İtalyan sanayiinin kalbi Torino kentinde Ağustos 1917'de neredeyse bir ayaklanma yaşanmıştır. Devrimci Rusya'dan gelen bir delegasyonu 40 bin kişi "Viva Lenin!" ("Yaşasın Lenin!") nidasıyla karşılamıştır. Tarihin ironisi bazen insanı gülümsetiyor. Devrimci Rusya'dan gelen delegasyon, o aşamada Lenin'e neredeyse düşman gözüyle bakan Menşeviklerden oluşuyordu!⁵⁹ Ama Torino işçileri bu ayrımlara tabii ki vakıf değildi. Lenin'i selamlayarak aslında işçi iktidarına özlemlerini ortaya koyuyorlardı. Tabii işin bir başka komik yanı, Lenin'in o anda Finlandiya'da kaçak hayat sürdürmek zorunda olmasıydı!

Ocak 1918 Berlin ve Viyana'da genel grevlere, İsveç ve İsviçre gibi tarafsız ülkelerde ise grev dalgalarına sahne oluyordu. Aynı yılın sonunda ise Avrupa'yı kızıl bir dalga saracaktı. Almanya Kasım devrimini yaşıyor, aynen Rusya'daki sovyetler gibi Almanya'da da işçi ve asker "rat"ları (konseyleri) bütün ülkenin yüzünü kaplıyordu. Bundan sonra devrim ve isyan oradan oraya sıçrayacak, Macaristan ve Bavyera'da devrim geçici olarak kazanacak, İtalya, İskoçya, Finlandiya gibi ülkeler devrim ateşine kapılacaktı.

Bu işin devrim yanı. Lenin için "emperyalist savaşı iç savaşa çevirme" şiarının gerçek hayattaki temeli doğrulanmış oluyor. Devrimci bozgunculuğu ise daha dolaysız biçimde doğrulayan, savaş ilerledikçe kitlelerin, en başta cephedeki askerlerin, ama açlık ve cephedeki yakınları konusundaki kaygı dolayısıyla cephe gerisindeki halkın da başlangıçta şovence destekledikleri savaş çabasının karşısına geçmesidir. Lenin ezbere konuşmuyordu. Öyle bir savaştan söz ediyoruz ki, bizim Sarıkamış faciası tipi korkunç deneyimler toplu halde yaşanan felaketler karşısında çocuk oyunu gibi kalır. 65 milyon askerin silah altına alındığı, 10 milyon insanın öldüğü bir savaştan söz ediyoruz. 1916 yılında kötü şöhretli Verdun muharebesinde birkaç kilometre karelik bir toprağı birbirinden bir alan bir yitiren ordular arasındaki mücadelede, **birkaç ay içinde kimine göre 600 bin, kimine göre 1 milyon asker ölmüştür!** Açlık, soğuk, salgın hastalıklar, sefalet, toplumsal çözülme, bütün bunlar emekçi halkın adım adım savaşın karşısına geçmesine yol açmıştır.

Bütün bunların sonucunda, somut hedefi savaşın doğurduğu sonuçları protesto olan, ama nihai olarak devrimin kabarışına da katkıda bulunan bir dizi

⁵⁹ Broué, a.g.y., s. 36.

eylem çeşitli ülkelerde artan ölçüde ortaya çıkmaya başlamıştır. Almanya'da 1915 sonlarında savaşa son verilmesi talebiyle yaygın grev ve gösteriler yaşanmış, Berlin'de Kasım sonunda 10 bin kişilik savaş karşıtı bir gösteri yapılmıştır. Rusya'da 1916 boyunca gıda isyanları çıkmış, kentlerde eylem yapan kalabalıklara karşı hükümetin görevlendirdiği askeri birlikler göstericilerle dayanışmaya girmeye başlamışlardır. Köylü hareketleri de artmış, toprak sahiplerine rant ödemeye karşı hareketler oluşmuştur. Haziran 1916'da (üstelik savaşta tarafsız kalan bir ülke olan) Hollanda'nın başkenti Amsterdam'da açlık ve savaşa karşı bir kitle gösterisi düzenlenmiştir. Rus devriminin patlak vermesini takiben Nisan 1917'de Fransız ordusunda bir dizi isyan yaşanmış,⁶⁰ hem Fransa, hem de Britanya grevlerle çalkalanmıştır.⁶¹ Zimmerwald'ci Kristiyan Rakovskiy savaş karşıtlığı dolayısıyla yattığı Romen hapishanesinden 1 Mayıs 1917'de kızıl bayraklar taşıyan kalabalıkların büyük bir gösterisiyle kurtarılmıştır.⁶² 1917 Ağustos'unda bu kez Almanya'da Kuzey Denizi Donanması'nda çok ciddi bir isyan yaşanmıştır.

Kısacası, savaş ilerledikçe, özel olarak askerlerde, genel olarak yoksul ve emekçi halkta savaşa karşı bir tutum çığ gibi büyümüş ve yer yer ordu içinde isyanlar gibi uç biçimlere de bürünmüştür. Yani Lenin'in devrimci bozgunculuk politikası bütünüyle gerçeklere karşılık vermekte, halk kitlelerinin cephede ölümlere ve genelleşmiş sefaletle karşı tepkisine yansımaktadır.

3. Lenin'in politikası (2): taktik esneklik

Günümüzde sosyalist hareketin Türkiye'de veya başka ülkelerde Marksizmin tarihi deneyiminden ders çıkarma isteği de kapasitesi de yok denecek düzeye gerilemiş durumdadır. Bu yüzdendir ki çoğu sosyalist parti ya da grup, bir an şu ya da bu makyavelik nedenle bir konuda diyelim Lenin'in bir pratik politikasını izleyeceğini ilan ettiğinde onu neredeyse dogma statüsüne yükseltir, bütün zamanlarda ve bütün yerlerde geçerli ilan eder, tek bir ilkeyi papağan gibi tekrarlar durur. Devrimci bozgunculuk açısından da geçerlidir bu. Oysa Lenin'den öğrenilecekse sadece ilke ve politika değil, taktik esneklik de öğrenilmelidir.

Lenin'in "aksiyomatik" dediği bir politikayı kabul etmeyenlerle yaptığı işbirliği gerçekten şaşırtıcı bir esneklik örneğidir. Spartacus bozgunculuğu reddettiği halde onlarla Komünist Enternasyonal'in kurulması dahil olmak üzere işbirliğine sonuna kadar açık olmuştur. Trotskiy ile bozgunculuk konusunda polemik yaparken bile onu Bolşevik Partisi'nin o dönemde (1915) yeni yayınlanmaya başlayacak olan teorik dergisine (*Kommunist*) davet edebilmiştir. Zimmerwald'ın ortayolcu kanadıyla sadece bozgunculuk konusunda değil, savaş bütçesine oy verilmemesi gereği üzerinde bile tam anlaşamadığı halde, hatta savaş tahsisatına

60 A.g.y., s. 35.

61 Nation, a.g.y., s. 171-72.

62 Broué, a.g.y., s. 34.

olumlu oy kullananlarla (mesela Lebedour ile) birlikte Zimmerwald hareketini oluşturmayı bilmiştir. Şunun altını kalın çizgilerle çizmek gerekir: Bolşevikler, Zimmerwald'ın yolunu açan uluslararası kadın ve gençlik toplantıları da dahil olmak üzere, Zimmerwald'ın bütün konferanslarında azınlıkta kaldıkları halde, çoğunluk bu azınlığın doğru bulduğu ilkelerden birçok sapma gösterdiği halde, yine de Zimmerwald hareketinin içinde kalmışlardır. Bunu, o dönemde Lenin'e çok yakın bir tutum benimseyen, Lenin'in de çalışmalarından sitayişle söz ettiği Hollandalı Gorter ve arkadaşlarının Zimmerwald'a ilişkin tavrıyla karşılaştırmak çok öğreticidir. Onlar Grimm ve benzeri ortayolculara bulaşmanın doğru olmadığını düşündükleri için Zimmerwald'dan uzak durmuşlardır!⁶³ İşte Lenin ve Bolşevikler ilkesel duruşlarını taktik esneklikle uzlaştırırken gerçekte başka devrimcilerin yapamadığı bir şeyi başarmış olmaktadır.

Lenin'in taktik esnekliğini senkronik olarak görmüş oluyoruz. Aynı anda iki ayrı çizgiyi birbiriyle bağlantılı olarak uygulamayı kendisine yedirebiliyor. Ama bu esnekliğin bir de diyakronik boyutu var ki bunun da üzerinde özenle durulmalıdır.

Şubat devrimi patlak verince Lenin Rusya'ya dönüş hazırlıkları içindeyken bir metin yazar: İsviçre'deki sürgün yıllarında İsviçre Sosyalist Partisi (SPS) içinde ciddi ciddi çalışmıştır. “İsviçre İşçilerine Veda Mektubu” bu bağlamda kaleme alınmıştır. Metin RSDİP'in Merkez Komitesi'nin toplanabilen üyeleri adına yazılmıştır. Bu metinde Lenin haklı bir gururla şöyle der:

1914 Kasım'ında Partimiz “Emperyalist savaşı iç savaşa çevir” sloganını ileri sürdüğünde, ezilenleri ezenlere karşı sosyalizme ulaşmak üzere savaşa çağırdığında, sosyal yurtseverler bu sloganı nefret ve aşağılayıcı bir alayla, Sosyal Demokrat “Merkez” ise inançsız, kuşkucu, ezik ve hep bekleme ruh durumunda bir sessizlikle karşılamışlardı. Alman sosyal şoveni ve sosyal emperyalisti David “delilik” demişti; Rus (ve Anglo-Fransız) sosyal şovenizminin, dilinde sosyalizmin, eyleminde emperyalizmin temsilcisi Bay Plekhanov ise “gülünç bir düş” (*Mittelding zwischen Traum und Komödie*) [Almanca “düş ile komedi arasında bir şey”] olarak nitelemişti. Merkez'in temsilcileri ya suskunluğa gömüldüler ya da “boş uzayda çizilmiş bir düz çizgi” türü ucuz şakalara başvurdular. Şimdi Mart 1917'den sonra bu sloganın doğru olduğunu görememek için kör olmak gerekir. Emperyalist savaşın iç savaşa dönüşmesi bir olgu **haline geliyor**. Yaşasın Avrupa'da **başlamakta olan** proleter devrimi!⁶⁴

Lenin bir şeyin değişim geçirmekte olduğunu söylüyorsa, kulağınızı dikip taktik olarak ne değişiklik önereceğini dinleyebilirsiniz. Gerçekten de Lenin devrim başlar başlamaz taktiğini değiştirmiştir. Artık devrimci bozgunculuk gününü

63 Nation.

64 “Farewell Letter to the Swiss Workers”, *CW*, cilt 23, s. 373. Vurgular aslında. Okura Lenin'in “Mart 1917” ile Şubat devrimini kast ettiğini hatırlatırız. Şubat devrimi, yukarıda da belirtildiği gibi, Batı takvimine göre Mart ayının 8'inde başlamıştır.

doldurmuştur. Ama daha sonra vurgulu olarak söyleyeceği gibi, devrimci savunmacılık da gündeme girmiş değildir. Yani henüz ülkenin savunmasını üstlenmeyi bir politika olarak benimsememiştir. Eylül 1917 başında, Finlandiya'da yeraltından RSDİP Merkez Komitesi'ne yazdığı bir mektupta şöyle der Lenin:

Ancak iktidarın proletaryaya devrinden **sonra**, bir barış önerisinden **sonra**, gizli antlaşmalar ve bankalarla bağlar koparıldıktan **sonra** savunmacı olacağız—**ancak ondan sonra**. Ne Riga'nın düşmesi, **ne de Petrograd'ın düşmesi** bizi savunmacı kılabilir. (...) O zamana dek amacımız proleter devrimidir, savaşa karşıyız, **hiçbir şekilde** savunmacı değiliz.⁶⁵

Demek ki, 1917 Şubat devrimi ile Ekim devrimi, yani Lenin'in ifadesiyle “iktidarın proletaryaya devri” arasında, Lenin'in ve Bolşevik Partisi'nin izlediği politika “ne bozgunculuk, ne savunmacılık” olarak nitelenebilir. Bu politikayı anlayabilmek için şunu göz önüne almak gerekir: Lenin daha İsviçre'de iken Mart sonunda kaleme aldığı ve daha sonra “Uzaktan Mektuplar” olarak ünlenen metinlerde de, Petrograd'a dönüşünden sonra yazdığı *Nisan Tezleri*'nde de Şubat devrimi ve Çar'ın tahttan çekilmesi ile birlikte demokratik devrimin tamamlandığını, şimdi Rusya'da bir proleter devriminin gündemde olduğunu ısrarla belirtmiştir. Yönetici kadrolardan gördüğü dirence rağmen, Nisan ayında yapılan Bolşevik Partisi Konferansı'nda partinin çoğunluğunu bu fikre kazanmıştır. Böylece, Bolşevik Partisi “Bütün iktidar sovyetlere!” şiarı temelinde proletaryanın iktidarı için mücadele etmeye başlamıştır. Öyleyse, şimdi mesele somut bir olanak haline gelmiş olan proletarya iktidarı ile savaş arasında nasıl bir bağ kurulabileceğidir. **Devrimci bozgunculuğun amacı emperyalist savaşı iç savaşa çevirmektir. Bu gerçekleşmiş, iç savaş başlamıştır! Şimdi amaç iç savaş kazanmaktır.** İşçiler ve üniforma altındaki köylüler olarak askerler, barış istemektedir. Oysa Rus burjuvazisinin emperyalist emellerine hizmet etmekte olan Geçici Hükümet Çar hükümetinin savaşını aynen devam ettirmektedir. Demek ki şimdi mesele işçi ve askerleri barışı ancak sovyet iktidarının getirebileceğine ikna etmektir. Barışı bir geçiş talebi olarak proleter iktidarına bağlamaktır. Bir barış programı oluşturmak ve bunu toplumun karşısına bir hedef olarak koymaktır.

İşte Lenin daha Rusya'ya yola çıkmadan İsviçre'de “Uzaktan Mektuplar”ın dördüncüsünde, ünlü romancı Maksim Gorkiy'i burjuva karakterli Geçici Hükümet'ten barış dilendiği için eleştiren (“hükümeti demokratik bir barış gerçekleştirmeye çağırmak, genelev sahiplerine erdem vaazları vermeye benzer” der Lenin) bir metinde hem demokratik ve adil bir barış programı tanımlar, hem bu barış programının uygulamaya konulabilmesi için “siyasi iktidarın büyük toprak sahiplerinin ve kapitalistlerin değil, işçilerin ve en yoksul köylülerin” elinde

65 “To the Central Committee of the R.S.D.L.P.”, *CW*, cilt 25, s. 289. Bütün vurgular aslında.

olmasının gerekli olduğunu” belirtir.⁶⁶ Sonunda da Bolşevizmin ne zaman savunmacı olacağını ilan eder:

İşte **bu** barış koşulları için İşçi Temsilcileri Sovyeti, benim kanaatimce, dünyanın **herhangi** bir burjuva hükümetine ve **bütün** burjuva hükümetlerine karşı **savaş ilan etmeyi** kabul ederdi çünkü bu gerçekten âdil bir savaş olurdu, çünkü **bütün** ülkelerde **bütün** işçi ve emekçiler bu savaşın **başarısı için çaba gösterirdi**.⁶⁷

Burada Lenin’in bozgunculuk diye herhangi bir ilkesi olmadığını, tam tersine proletarya iktidarı söz konusu olunca savunmacı bile olabileceğini görüyoruz. Ama 1917 yılı politikası ne bozgunculuk, ne savunmacılıktır. Bir geçiş talebi olarak adil bir barış programının öne sürülmesidir.

Lenin Şubat ile Ekim arasındaki bütün dönem boyunca bu perspektifi savunacak ve açıklayacaktır. Örneğin *Nisan Tezleri* döneminde yazdığı “Proletaryanın Devrimimizde Görevleri” başlığını ve “Proletarya Partisi İçin Program Taslağı” altbaşlığını taşıyan önemli bir programatik metinde Şubat devrimiyle açılan yeni dönem şöyle tanımlanmaktadır:

Sermayenin iktidarı devrilmeksizin ve iktidar bir **başka** sınıfa, proletaryaya geçmeksizin emperyalist savaştan sıyrılmak ve demokratik, zora dayanmayan bir barışa ulaşmak **olanaksızdır**. Şubat-Mart 1917 Rus devrimi, emperyalist savaşın iç savaşa dönüşümünün başlangıcı idi. Bu devrim savaşa son verilmesine doğru **ilk** adımı atmış oldu; ama savaşın bitmesini kesin hale getirmek bir ikinci adımı gerekli kılmaktadır: Bu da devlet iktidarının proletaryaya devredilmesidir.⁶⁸

Aynı fikir askerlere hitap ettiği kitle toplantısından RSDİP’in Nisan sonu-Mayıs başı toplanan Petrograd Şehir Konferansı’na, oradan Mayıs başında (eski takvimle Nisan sonunda) toplanan Bütün Rusya Parti Konferansı’na kadar her yerde aynı vurguyu yapar Lenin.⁶⁹ Ancak konferanslara sunulan metinlerdeki bir vurgu önemlidir ve öğreticidir. Lenin önce bu aşamada hükümeti destekleyen bütün çevrelerde kabul gören “devrimci savunmacılık” politikasının sınıf temeline değinir:

Günümüzde Rusya’da bütün Narodnik partileri (Halkçı Sosyalistler, Trudovik’ler,

66 “*Letters From Afar. Fourth Letter. How to Achieve Peace*”, *CW*, cilt 23, 333-339.

67 A.g.m., s. 338. Bütün vurgular aslında.

68 “The Tasks of the Proletariat in Our Revolution. Draft Platform for the Proletarian Party”, *CW*, cilt 24, s. 67.

69 “Speech Delivered at a Meeting of Soldiers of the Izmailovsky Regiment. April 10 (23), 1917”, *CW*, cilt 24, s. 108-109; “The Petrograd City Conference of the R.S.D.L.P. (Bolsheviks) April 14-22 (April 27-May 5), 1917”, *CW*, cilt 24, s. 163-165; “The Seventh (April) All-Russia Conference of the R.S.D.L.P. (B.), April 24-29 (May 7-12) 1917”, *CW*, cilt 24, s. 270-273.

Sosyalist Devrimciler), oportünist Menşevik Sosyal Demokratlar partisini (Organizasyon Komitesi, Çkeydze, Tseretelli vb.) ve partisiz devrimcilerin çoğunluğunu kavramış olan “devrimci savunmacılık” sınıf anlamı bakımından, aynen kapitalistler gibi, zayıf halkların ezilmesinden yarar gören küçük burjuvazinin, küçük mülk sahiplerinin ve hâli vakti yerinde köylülerin çıkarlarını ve bakış açısını temsil eder.⁷⁰

Bunlar hepsi Bolşeviklerin yenilgiye uğratmaya çabaladığı burjuva işbirlikçisi partilerdir. Böyle durumlarda Lenin rakiplerini polemiğin gücüyle asar asar indirir. Ama burada çok ince bir noktaya değinir. Kitleler devrimin atılımı ile iktidara gelmiş hükümete ve onu destekleyen bu partilere güven duymaktadırlar. Önemli olan kitleleri iknadır. Öyleyse:

Partimiz, derin ve ölümcül bir hata olan “devrimci savunmacılığa” karşı **yalnızca yoldaşça ikna yöntemleriyle mücadele edecek**, geniş kitlelerin barışın ve sosyalizmin en kötü düşmanları olan kapitalistlerin hükümetine hiç sorgulamadan beslediği güven tutumunun günümüz Rusya'sında savaşa süratle son verilmesi önünde ana engel olduğu hakikatini ortaya koyacaktır.⁷¹

Bu dönemden kalma şaşırtıcı bir metin Lenin ve Bolşeviklerin bozgunculuk politikasından nasıl dikkatle uzak durduğunu ortaya koyuyor. “Bolşevizm ve Orduda ‘Askerlikten Soğutma’” başlığını taşıyan bir metindir bu. Ezberci sosyalistlerimiz, Lenin'in Bolşeviklere burjuva ordusunda “askerlikten soğutma” edimi ile bir suçlama yöneltildiğinde bunu şerefle üstleneceğini düşüneceklerdir. Değil mi ki, Lenin Cihan Harbi'nde bozguncu bir politika izlemiştir, o zaman tabii ordu içinde “askerlikten soğutma” faaliyetleri yürütecektir.

Ama hayret! Lenin bu metninde Bolşevizmin bu dönemde ordu içinde hiçbir şekilde böyle faaliyetler sürdürmediğini kanıtlamanın peşindedir! Lenin “11. Ordu, Ordu Komitesi Üyesi, RSDİP (Bolşevikler) Merkez Komitesi'nin Güney-Batı Cephesi Kongresi Delegatesi, Kyrilenko” imzasıyla askerlere hitaben yayınlanmış olan bir bildiriye belge olarak sunar ve şöyle der: “Bolşevikler, proletaryayı, yoksul köylüleri ve bütün emekçi ve sömürülen halkı bilinçli bir devrimci mücadeleye çağırmaktadırlar, nümayiş yapmaya, kargaşa çıkarmaya değil.”⁷²

Ama aynen devrimci bozgunculuğun sabotajla işi olmadığı gibi, bu politikanın da milliyetçilikle işi olmaz. Nitekim Lenin bu dönemdeki bütün konuşmalarında ve parti belgelerinde ısrarla cephede örgütlü bir kardeşleşme faaliyetini savunmuştur. Ama tek başına kardeşleşme devrimci bozgunculuk değildir, çünkü her iki ordunun savaş çabasının altını **eşzamanlı olarak** oymaktadır.

⁷⁰ *CW*, cilt 24, s. 162.

⁷¹ *CW*, cilt 24, s. 163. Vurgu bizim.

⁷² “Bolshevism and ‘Demoralisation’ of the Army”, *CW*, cilt 24, s. 572.

Lenin, devrimden sonra, Almanya ile Brest-Litovsk Barış Antlaşması'nın imzalandığı dönemde (Mart 1918) bu yazısını hatırlayacak ve Dördüncü Bütün Rusya Sovyetler Kongresi delegelerine şöyle diyecektir: “Burada belirtiyorum ki (Kyrilenko’nun bu çağrısından söz ediyorum, oysa bu ilk değildi, bunu hatırlıyorum çünkü belleğimde yer etmiş) biz orduyu “askerlikten soğutma” işine girişmiyorduk, şöyle diyorduk: cepheye dayanın; iktidarı ne kadar çabuk alırsanız muhafaza etmek o kadar kolay olacaktır.”⁷³ Burada devrimci bozgunculuğun neden Şubat devrimi ile birlikte gününü doldurduğu bir kez daha açıkça görülüyor. Proletarya iktidarın adaydır; iktidarı aldığı zaman muhafaza edebilmesi için şimdiden hazırlık gerekir; bozgunculuk artık işe yaramaz. Barışı işçi devleti kuracaktır ya da adil bir savaşa girecektir.

Lenin’in Şubat-Ekim arası barış politikası gerçekten işe yaramıştır. Bolşeviklerin büyük işçi ve asker kitlelerini iktidarın alınmasına üç kelimelik bir slogan temelinde kazanmış olduğu biliniyor: “Barış, Ekmek, Toprak!”. Burada “ekmek” işçi sınıfına ve kentli yoksul kitlelere hitap ediyor. “Toprak” elbette toprak açlığı içinde kıvranan köylülere. Barış ise önce askerlere. Ama aynı zamanda askerlerin yakınlarına. Savaş açlık ve yoksulluğun da temel nedeni olduğu için bütün topluma. **Artık barış birinci sıradadır!**

Buradan bir sonuç çıkarmak mümkündür: Şayet Lenin, bugün onu izlediğini sanan bir dizi siyasi akım gibi, ultra sol bir politik tutumu, keskinliği, kendisinin başka bir bağlamda kullandığı deyimle “devrimbazlığı” ilke edinmiş olsaydı, **Ekim devrimi gerçekleşmezdi!** Bu tarihi gerçek çıplak biçimde ortada duruyor. Trotskiy’in siyasi hayatının çeşitli aşamalarında Lenin olmasaydı Ekim devrimi başarıya ulaşmazdı yargısına varmasını abartı olarak görenler, bir örnek olarak (bu, çeşitli olanaklı örneklerden sadece biridir) bu konu üzerinde biraz düşünebilirler.

Ekim sonrasında Bolşeviklerin savaşa ilişkin politikası, bu yazıda ele alınmayacak kadar karmaşık bir konudur. Bunun nedeni, Bolşeviklerin Alman emperyalizminin çok ağır bir şantajı altında Brest-Litovsk barışını imzalayıp imzalamama sorunuyla karşı karşıya kalmış olmalarıdır. Ama şu açıktır: **Durum yine değişmiştir. Politika da değişmekte ve devrimci savunmacılık gündemin merkezine oturmaktadır.** Bundan sonrası sadece savaş vermenin gerçekçi olup olmadığı ile ilgilidir. Nitekim parti içinde bir kanat, başta Bukharin olmak üzere Sol Komünistler, bir devrimci savaş üzerinde ısrarla durmuşlardır. Ancak Lenin’in gerçekçiliği devrimin Brest-Litovsk barışı yoluyla kurtarılmasını sağlamıştır. Bunu saptadıktan sonra ekleyelim: Lenin’in Bukharin ve arkadaşlarına itirazı ilkesel değildi. Savunmacılık ve devrimci savaş yanlış olduğu için değildi. Sadece somut koşulların değerlendirilmesi temelinde devrimci savaşın kendisinin bozgunla sonuçlanacağını gördüğü için barış yanlısı olmuştur.

⁷³ “Extraordinary Fourth All-Russia Congress of Soviets, March 14-16, 1918”, *CW*, cilt 27, s. 194.

4. Sonuç

Cihan Harbi, kapitalist emperyalizmin önüne geçilemeyen dünyayı paylaşma dinamiklerinin insanlığı, bir cinnete kapılmış gibi, kitlesel ölüme sürüklediği bir dönem oldu. Bu dönemde koskoca Avrupa uygarlığı hep birlikte bir katliam şenliğinin parçası olmuşken, bir avuç enternasyonalist devrimci ve onları izleyen ve sayıları savaş uzadıkça artan işçi emekçi, “çılgınlığın orta yerinde ayık ve yapayalnız” (Mayakovskiy) savaşa karşı mücadeleye girişiyor ve Zimmerwald hareketiyle bunu uluslararası bir mücadele haline getiriyordu. Burada iki örgütlü grup, Almanya’da Spartacus grubunda buluşan azınlık devrimciler, Rusya’da ise Bolşevikler herkesten daha önemli bir rol oynayacaktı. Eğer Cihan Harbi’nin “kahramanları” varsa, en önde Spartacus’un önderleri Karl Liebknecht ve Rosa Luxemburg ile Bolşeviklerin önderi Vladimir İlyiç Lenin gelir! O karanlık, yüz kızartıcı günlerde, bütün dünya akıntıya kapılmış giderken onlar insanlığın bir bütün olarak geleceğini savunuyorlardı. Lenin’in Zinovyev ile birlikte imzaladığı *Savaş ve Sosyalizm* başlıklı çalışması Almandada *Gegen der Strom*, Fransızcada ise *Contre le courant* başlıklarıyla yayınlanıyordu. Yani akıntıya karşı!

Biz bu yazıda ısrarla Zimmerwald Hareketi’nin ilk Uluslararası Sol Muhalefet olduğu fikrini işledik. Bununla anlatmaya çalıştığımız şuydu: Trotskiy’in 1920’li yılların sonunda ve 1930’lu yılların başlarında geçtiği yoldan Lenin de (Luxemburg ve Liebknecht ile birlikte) geçmiştir. (Tabii Trotskiy de Lenin’in yanındadır, ama onun gibi belirleyici değildir bu ilk deneyimde.) Trotskiy Sovyetler Birliği’nde iktidarı ele geçiren Stalinist bürokrasinin Lenin ve kendisinin önderliğinde kurulan Komünist Enternasyonal’i önce içten içe çürütüp sonra imha etmesi karşısında bir Uluslararası Sol Muhalefet kurmak zorunda kaldı. Ama aynı türden bir süreçten Lenin de 1914’ten itibaren geçmek zorunda kalacaktı. Ne biri ne öteki ebediyen muhalefet kalmak için kurmadılar bu muhalefet hareketlerini. Her ikisi de birer Enternasyonal kurarak uluslararası proletarya hareketini ayakta tutmak bakımından üzerlerine düşeni yaptılar. Her ikisinin de amacı proletaryayı iktidara taşımaktı. Bu iki sürecin farklılıklarıyla birlikte ortak yanlarını kavramak, her ikisinin de daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

Lenin, Cihan Harbi sırasında Liebknecht ve Luxemburg ile aynı yolu yürüyecekti ama yönelişleri farklı idi. Bu yazıda aralarındaki farkları dikkatli biçimde özetlemeye çalıştık. Lenin’in gerek onlarla, gerek Trotskiy ile, gerekse kendi partisindeki çeşitli önde gelen Bolşeviklerle farklarının tartışmasından hareketle bu sonuç bölümünde sadece bir noktayı vurgulamak istiyoruz.

Lenin için savaşa ilişkin izlenecek politik hat ile uluslararası proletarya hareketinin yeniden örgütlenmesi, yani yeni bir Enternasyonal’in kurulması ancak birlikte ele alınabilirdi. Lenin’in herkese karşı ısrarla savunduğu devrimci bozgunculuk politikası bir bakıma **iki bilinmezi birden çözebilecek tek denklemdi**. Devrimci bozgunculuk, işçi sınıfının hem burjuvazinin savaşından uzak durma-

sını sağlayan politika idi, hem de işçi hareketi içindeki oportünizme karşı bir aş. Şayet savaş içinde yeni bir Enternasyonal'in kurulması yolunda mücadele edilecekse, sosyal yurtseverliğe karşı da, onunla köprüleri atmayan ve onun zihniyetini üstü örtülü biçimde sürdüren ortayolculuğa karşı da amansız bir mücadele verilmeliydi. Devrimci bozgunculuk enternasyonalistleri bu iki akımdan keskin bir hatla ayırıyordu.

Lenin, bütün taktikleri için olduğu gibi, devrimci bozgunculuğu da soyut olarak geçerli bir politika niteliğiyle değil, **zaman ve mekân içinde geçerli somut koşulların zemininde bir gereklilik** olarak savunuyordu. Nitekim, emperyalist savaşı iç savaşa çevirme işlevini görüp yeni bir dönemi başlatınca, bu politikanın günü dolacaktı. Bu yazıda en çok önemsenmesi gereken noktalardan biri budur: Devrimci bozgunculuk Lenin için bir ezber, bir dogma vesaire olmak bir yana, savaş içinde bile (Rusya söz konusu olduğunda) ancak Şubat devrimine kadar geçerlidir. Yani 1914-16 döneminin politikasıdır. 1917'nin (daha dakik bir ifade ile Şubat ile Ekim devrimleri arasındaki dönemin) politikası "ne bozgunculuk, ne savunmacılık, adil bir barışı sağlamak için proletarya devrimi" olarak özetlenebilir. 1917 Ekim devriminden sonra ise proletarya iktidarında devrimci savunmacılık gündeme gelir.

Buradan çıkacak sonuç çok önemlidir. Demek ki emperyalistler arası savaşlarda her koşulda ve her ülkede devrimci bozgunculuk politikasını papağan gibi tekrarlamak doğru değildir. Şayet emperyalist ülkeler arasında koşullar farklı ise izlenecek politikalar da farklı olabilir. Örneğin 1917 yılında Rusya'da ve öteki emperyalist ülkelerde bir ve aynı politikayı savunmak doğru değildi. Çünkü savaş içinde Rusya'nın koşulları değişmişti.

Dünya devrimci süreci yeni gelişmelerle karşı karşıya geldiğinde yapılması gereken Lenin'in metodundan öğrenerek Lenin'in politikasını zenginleştirmek olmalıdır. *Devrimci Marksizm*'in bu sayısında Trotskiy'in İkinci Dünya Savaşı karşısındaki tutumuna ilişkin dosya bu bakımdan çok önemlidir. Trotskiy emperyalist devletler arası çatışmalar için belirlenmiş devrimci bozgunculuk politikasının İkinci Dünya Savaşı bağlamında da izlenmesi gerektiğini savunur, ama bu politikaya yeni boyutlar getirir. Lenin devrimci bozgunculuk politikasını kurarken, yukarıda belirttiğimiz gibi, şu noktadan hareket ediyordu: Cihan Harbi koşullarında hangi emperyalist blokun yenilgisinin proletaryanın bütünsel çıkarları açısından ehveni şer olduğunun saptanması olanaklı değildi. Buradan, emperyalist ülkeler açısından **simetrik** bir sonuç çıkarıyor ve her ülkenin devrimci hareketi için **kendi devletinin** yenilgisinin ehveni şer olacağını söylüyordu. Lenin'in Cihan Harbi koşullarında uyguladığı bu akıl yürütmenin yanlış olduğuna dair herhangi bir belirti bugün, 100 yıl sonra da ortada görünmüyor.

Ama İkinci Dünya Savaşı için durum farklıdır. Nazizmin nasıl insanlığı barbarlığa sürükleyecek bir rejim olduğu ortada iken onu (ve faşist müttefiklerini) öteki emperyalist ülkelerle tam anlamıyla **simetrik** biçimde ele almak doğru ol-

maz. İşte Trotskiy bu farklılığı tescil eder ve iki emperyalist blok karşısında farklı tavır takınılabileceğini dile getirir.

Lenin devrimci bozgunculuk politikasında sabotajı dışlamıştır. Çünkü sabotaj bir emperyalist gücün karşısında başka bir emperyalist gücün kazanmasıyla sonuçlanabilir. Oysa Lenin'in politikası **bütün** emperyalist ülkelerin yenilgisidir. Ne var ki, şimdi Nazizmin yenilgisi proletaryanın çıkarları açısından ehveni şer olarak görülebilir.

Bundan daha önemlisi, Trotskiy'in **Proleter Askeri Politika** adını verdiği politikadır. Trotskiy İkinci Dünya Savaşı başladığında devrimin bütün sorunlarının kendilerini askeri biçimler altında ortaya koyacağını, üstelik Nazizme karşı bir savunma ihtiyacının birçok ülkenin proleterleri için vazgeçilmez olduğunu görmüştür. Buradan çıkarttığı sonuç, proletaryanın burjuvazi ile kozunu savaş içinde, gerekirse askeri yöntemlerle paylaşmasını kabul etmek, bu gerçeği yadsımak yerine ona uygun taktikler geliştirmektir. Lenin'in Cihan Harbi için geliştirdiği devrimci bozgunculuk, o savaşın birbiriyle yenilemeyen emperyalist güçlerine karşı mücadelenin ihtiyaçları açısından doğrudur. Oysa Nazizmin neredeyse bütün Avrupa'yı Daniel Guérin'in deyişiyle bir "kahverengi veba" gibi istila ettiği İkinci Dünya Savaşı koşullarında devrimci bozgunculuk politikası zenginleştirilmelidir. Devletler arası mücadelede bu ilke hâlâ geçerli olmalıdır. Ama devleti çöken ve faşizmin hâkimiyetine giren bir emperyalist güç söz konusu ise, proletarya ulusun kurtarıcılığını üstlenmelidir. Burjuva anlamda değil. Burjuvaziyle işbirliği içinde değil. Proletarya halkın önüne düşerek bir sürekli devrim süreci içinde hem ulusal baskıyı ortadan kaldırmalı, hem de proletarya iktidarını kurmalıdır. Fransa ilkinde, İtalya ise ikincisine karşılık verir. Yunanistan, Yugoslavya, Arnavutluk ise Nazizm ve faşizmin işgaline uğramış emperyalizme tabi ülkeler olarak ulusal kurtuluş mücadelesinin özellikle anlamlı olduğu ülkelerdir. Trotskiy'in dehası bu durumlar daha tam ortaya çıkmadan bunları yaratacağı ihtiyaca uygun Proleter Askeri Politika'yı önermiş olmasıdır. Maalesef İkinci Dünya Savaşı'nda Trotskiy'in bu politik açılımını olgun biçimde kavrayarak uygulayabilecek kadrolar çok nadirdi.

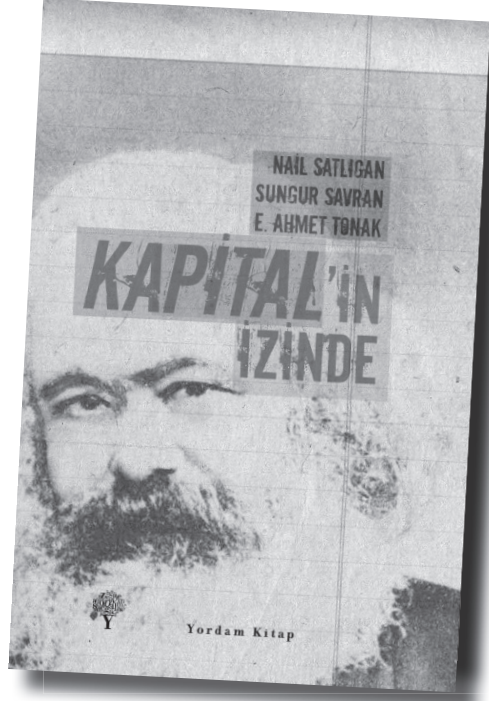
Zimmerwald'ın 100. yıldönümünü, İkinci Dünya Savaşı'nın bitişinin ise 70. yıldönümünü yaşadığımız bugünlerde, Marksistlerin Lenin'in ve Trotskiy'in savaş politikalarından öğreneceği çok şey var. Dünya hızla yeniden askerileşiyor.

Kitap Tanıtımı

Kapital'in İzinde

Kapital'in İzinde

Nail Satlıgan, Sungur Savran,
E. Ahmet Tonak
Yordam Kitap



Bu kitabın yayınlandığı 2012 yılı, Karl Marx'ın *Kapital* başlığını taşıyan başyapıtının ilk kez yayınlanışının (1867) 145. yılıydı. Ama aynı zamanda dünya kapitalizminin 2007'de başlayan büyük ekonomik krizinin 5. yılı. Marx'ın *Kapital*'de sergilediği kapitalizm eleştirisi ve analizi, kapitalist üretim tarzının çelişkili doğasını kavramış olanlar için, 1990'lı ve 2000'li yıllarda bütün dünya "küreselleşme" güzellmeleriyle sarhoş olmuşken bile geçerli idi. Ama içinden geçmekte olduğumuz dev ekonomik kriz *Kapital*'i bütün dünya için yeniden güncelleştirmiş bulunuyor. Elinizdeki çalışma, entelektüel hayatlarının bütünü boyunca, insan düşüncesinin bu büyük ürününden, *Kapital*'den hareketle içinde yaşadığımız dünyayı kavramaya çaba göstermiş üç yazarın, Nail Satlıgan, Sungur Savran ve E. Ahmet Tonak'ın, çeşitli tarihlerde yazmış oldukları yazıları bir araya getiriyor. Bu kitaptaki yazılar, kâh *Kapital*'in insan düşüncesinin tarihsel gelişmesinde nasıl eşsiz bir sıçrama olduğunu ortaya koyuyor, kâh Marx'ın kapitalist üretim tarzına ilişkin analizini eleştiren yaklaşımlara bir dizi cevap getiriyor, kâh *Kapital*'in kategorilerini somut ve elle tutulur büyüklükler olarak ölçüyor, kâh Marksist tezleri günümüzün dünyasının yenilikleri karşısında sınıyor... Bu toprakların üç insanı, Avrupa'nın bütününün çocuğu Karl Marx'ın düşüncelerini 21. yüzyıla taşımaya çalışıyor. Bu kitap, uluslararası bir sınıf olan proletaryanın bakış açısını ifade eden teorinin kendisinin de enternasyonal karakterini tescil ediyor.

Emperyalist savaş ve dünya proleter devrimi

Emperyalist savaş ve günümüzdeki emperyalist savaş üzerine Dördüncü Enternasyonal'in Manifestosu*

Lev Davidoviç Trotskiy

Sosyalist Devrimin Dünya Partisi olan Dördüncü Enternasyonal'in Olağanüstü Kongresi, ikinci emperyalist savaşın dönüm noktasında toplanıyor. Yeni açılım denemelerinin ve hazırlıkların yapıldığı, askeri bakımdan görel olarak hareketsiz olan dönem çok geride kaldı. Almanya, adeta cehennem gazabını serbest bırakan bir taarruz başlatırken, müttefik devletler imha güçlerinin tümünü kullanarak bu taarruza aynı şekilde karşılık veriyorlar. Avrupa'nın ve tüm insanlığın geleceğı, bundan sonra uzun bir müddet boyunca bu emperyalist savaşın seyri ile ekonomik ve politik sonuçları tarafından belirlenecek.

Dördüncü Enternasyonal, bu savaşı ve taraflarını nasıl gördüğünü, çeşitli işçi örgütlerinin savaş politikalarını nasıl değerlendirdiğini ve en önemlisi de, barışa,

* Trotskiy'in kaleminden çıkan bu Manifesto, Dördüncü Enternasyonal'in 19-26 Mayıs 1940 tarihli Olağanüstü Kongresi'nde kabul edilmiştir. Metin Türkçe'ye İngilizce'den Özdeniz Pektaş tarafından çevrilmiştir.

özgürlüğe ve bolluğa nasıl ulaşılabilirceğini açık ve berrak biçimde söylemenin zamanının bugün olduğunu düşünüyor.

Dördüncü Enternasyonal, yüzünü halkları katliamlara sürükleyen hükümetlere, bu hükümetlerin yaptıklarının sorumluluğunu taşıyan burjuva politikacılarına ve savaşan burjuvaziye destek veren işçi bürokrasisine dönmüyor. Dördüncü Enternasyonal yüzünü erkek ve kadın işçilere, askerlere ve denizcilere, yoksullaşmış köylülere ve sömürge ülkelerin köleleştirilmiş halklarına dönüyor. Dördüncü Enternasyonal'in ezenlerle, sömürücülerle ve emperyalistlerle herhangi bir bağı yoktur. O, emekçilerin, ezilenlerin ve sömürülenlerin dünya partisidir.

Bu manifesto onlara hitap etmektedir.

Günümüzdeki savaşın genel nedenleri

Günümüzde teknoloji 1914-1918 savaşının sonunda olduğundan çok daha güçlü olmasına rağmen insanlık çok daha yoksuldur. Yaşam standardı bir ülkeden diğerine ardı ardına düşmüştür. Günümüzdeki savaşın arifesinde tarımın durumu önceki savaşın patlak verdiği dönemde olduğundan daha kötüydü. Tarım ülkeleri şu anda çökmüş durumda. Sanayi ülkelerinde ise orta sınıflar ekonomik olarak harap olurken, işsizlerden oluşan bir daimi alt-sınıf –modern paryalar- oluşmuştur. İç pazarlar daralmıştır. Sermaye ihracı düşmüştür. Emperyalizm, dünya pazarını güçlü ülkelerin hâkimiyetindeki bölgelere ayırarak fiilen parçalamıştır. Dünya nüfusu kayda değer bir artış göstermesine rağmen 109 devlet arasındaki dünya ticareti on yıl içinde savaşın başlangıcından önceki seviyesine göre dörtte bir oranında azalmıştır. Bazı ülkelerin dış ticaret hacmi yarı yarıya, üçte bir veya dörtte bir oranında azalmıştır.

Sömürge ülkeler hem iç krizlerinden hem de metropol ülkelerin krizlerinden muzdariptir. Dün yarı-bağımsız olan geri ülkeler (Habeşistan, Arnavutluk, Çin vb.) bugün köleliğin içine yuvarlanıyorlar. Her emperyalist ülke, her şeyden önce savaş (yani daha fazla hammadde elde etmek için yeni bir mücadele) için kendi hammadde kaynaklarına sahip olmak zorundadır. Kapitalistler, daha fazla zenginleşmek için yüzyılların emeğinin ürünü olan her şeyi yakıp yok ediyorlar.

Çürüyen kapitalizmin dünyası aşırı kalabalıktır. Fazladan yüz mültecinin kabul edilmesi sorunu, Amerika Birleşik Devletleri gibi bir dünya gücü için büyük bir problem haline gelmiştir. Havacılık, telgraf, telefon, radyo ve televizyon çağında ülkeler arası seyahat pasaportlar ve vizeler tarafından felce uğrattılıyor. Dış ticaretin eridiği ve iç ticaretin gerilediği şimdiki dönem aynı zamanda şovenizmin, özellikle de antisemitizmin korkunç biçimde yoğunlaştığı bir dönemdir. Kapitalizm, yükseliş döneminde Yahudi halkını gettolarından çıkararak ticari genişlemenin bir aracı olarak onlardan yararlanmıştır. Bugün ise çürüyen kapitalist toplum Yahudi halkını her yerden sıkıştırmak için büyük çaba harcıyor; on yedi milyon insan yani iki milyarlık dünya nüfusunun yüzde birinden daha az bir bölümü yaşamak için gezegen üzerinde artık yer bulamıyor! Yeryüzü muazzam

derecede genişken ve teknolojinin mucizeleri hem gökyüzünü hem de yeryüzünü insan için fethederken, burjuvazi gezegenimizi pis bir hapishaneye dönüştürmeyi başardı.

Lenin ve emperyalizm

Son emperyalist savaşın başladığı 1 Kasım 1914 tarihinde Lenin şöyle yazmıştı: “Emperyalizm, Avrupa kültürünün kaderini tehlikeye soktu. Eğer bu savaştan sonra bir dizi başarılı devrim meydana gelmezse, içi boş ve tehlikeli bir masal olan ‘tüm savaşları sonlandıracak savaş’ masalını daha fazla savaş takip edecektir...” İşçiler, bu öngörüü hatırlayın! Şimdiki savaş, yani ikinci emperyalist savaş bir tesadüf değildir; şu ya da bu diktatörün iradesinden doğmamıştır. Bu savaş daha önceden öngörülmüştür. Kaçınılmaz bir şekilde uluslararası kapitalist çıkarlar arasındaki çelişkilerden kaynaklanmaktadır.

Günümüzde teknolojinin ve işçilerin niteliklerinin verili düzeyi temelinde tüm insanlığın maddi ve manevi gelişimi için yeterli koşulları yaratmak oldukça mümkündür. Bunun için gerekli olan tek şey her bir ülkede ve tüm gezegende ekonomik hayatın genel bir plan çerçevesinde doğru, bilimsel ve akılcı bir şekilde örgütlenmesidir. Ancak, toplumun ana üretici güçleri tröstler, yani ayrı kapitalist klikler tarafından kontrol edildiği ve ulus devlet bu kliklerin elinde istedikleri gibi kullandıkları bir araç olduğu müddetçe pazarlar, hammadde kaynakları ve dünya hâkimiyeti için verilecek mücadelelerin giderek daha yıkıcı bir nitelik kazanması kaçınılmazdır. Bu açgözlü emperyalist kliklerin devlet iktidarı ve ekonomi üzerindeki hâkimiyetlerine yalnızca devrimci işçi sınıfı son verebilir. Lenin’in “bir dizi başarılı devrim” olmaksızın yeni bir emperyalist savaşın kaçınılmaz olarak patlak vereceğine ilişkin uyarısının anlamı budur. Farklı öngörüler ve vaatler somut olaylar tarafından sınanmıştır. “Tüm savaşları sonlandıracak savaş” masalının bir yalan olduğu kanıtlanmıştır. Lenin’in öngörüsü ise trajik bir gerçeklik haline gelmiştir.

Savaşın dolaysız nedenleri

Eski ve zengin sömürge imparatorlukları olan Büyük Britanya ve Fransa ile geç emperyalist yağmacı devletler olan Almanya ve İtalya arasındaki rekabet günümüzdeki savaşın dolaysız nedenidir.

On dokuzuncu yüzyıl en eski kapitalist güç olan Büyük Britanya’nın tartışılmaz bir hegemonyaya sahip olduğu bir çağdı. Yalıtılmış askeri patlamalar hariç tutulursa, 1815’ten 1914’e kadar “Britanya barışı” hüküm sürmüştür. Dünyanın en güçlü donanması olan Britanya donanması denizlerin polisi rolünü oynamıştır. Ancak bu çağ artık geride kaldı. Modern teknoloji ile donanan Almanya, geçen yüzyılın sonu gibi erken bir aşamada Avrupa’nın en güçlü ülkesi olmaya doğru ilerlemeye başladı. Okyanusun diğer yakasında ise eski bir Britanya sömürgesi

olan daha da güçlü bir ülke yükselişe geçti. 1914-1918 yılları arasındaki savaşa yol açan en önemli ekonomik çelişki Büyük Britanya ve Almanya arasındaki rekabetti. Amerika Birleşik Devletleri'nin savaşa dâhil olması önleyici bir karakter taşıyordu: Almanya'nın tüm Avrupa kıtasını boyunduruğu altına almasına izin verilemezdi.

Yenilgi sonrasında Almanya tam anlamıyla acze düştü. Parçalanmış, düşmanları tarafından kuşatılan, savaş tazminatları nedeniyle iflas eden, iç savaş sarsıntılarıyla zayıflayan Almanya, kalıcı bir şekilde olmasa da uzun bir süre için rekabetin dışında kalmış gibi görünüyordu. Fransa, kıta Avrupasında geçici olarak üstünlüğü ele geçirmişti. Savaştan galip çıkan İngiltere için ise savaşın bilançosu son tahlilde bir dizi kayıptan oluşuyordu: dominyonların bağımsızlığının artması, sömürge ülkelerdeki bağımsızlık hareketleri, deniz hegemonyasını yitirmesi, havacılığın gelişmesi sebebiyle donanmasının öneminin azalması.

İngiltere, zaferden sonraki ilk birkaç yılda durgun ortamdan yararlanarak dünya çapında lider ülke rolünü hâlâ oynamaya çalışıyordu. Amerika Birleşik Devletleri ile olan çelişkileri açık bir biçimde tehlikeli bir karakter kazanmaya başladı. Bir sonraki savaş dünya hâkimiyetini arzulayan iki Anglo-Sakson güç arasında yaşanacakmış gibi görünüyordu. Ancak, İngiltere okyanusun karşı yakasındaki dev ile savaşmak için özgül ekonomik ağırlığının yeterli olmadığına çok geçmeden kendini ikna etmek zorunda kaldı. ABD ile donanma güçlerinin eşitliğine dair yaptığı anlaşma, Britanya'nın hâlihazırda fiili olarak yitirmiş olduğu donanma hegemonyasından resmi olarak da feragat ettiğinin göstergesiydi. Serbest ticaret politikasının yerini yüksek gümrük vergilerine bırakması da Britanya sanayisinin dünya pazarındaki yenilgisinin açık bir kabulüydü. "Görkemli yalnızlık" politikasından vazgeçiş ile birlikte zorunlu askerliği uygulamaya koydu. Böylelikle tüm kutsal gelenekleri kaybolup gitti.

Ekonomik gücü ile dünyadaki konumu arasında bir mütakabiliyetin olmaması, daha küçük bir ölçekte olmakla birlikte Fransa'nın da bir özelliğiydi. Avrupa'da sahip olduğu hegemonya, Almanya'nın bertaraf edilmesine ve Versay Antlaşması'nın eğreti koşullarının yarattığı geçici konjonktüre dayanıyordu. Nüfusunun büyüklüğü ve hegemonyasını destekleyen ekonomik temeli yeterli olmanın çok uzağındaydı. Zafer sarhoşluğunun geçmesiyle birlikte gerçek güç ilişkileri su yüzüne çıktı. Fransa'nın görüldüğünden daha zayıf olduğu yalnızca dostları için değil, düşmanları için de açık hale geldi. Kendini güvenceye almaya çabalarırken esasında Büyük Britanya'nın son dominyonu haline geldi.

Birinci sınıf teknolojisi ve örgütsel becerileri temelinde Almanya'nın yeniden ayağa kalkması kaçınılmazdı. Bu, büyük ölçüde SSCB'ye, Fransa'nın aşırı isteklerine ve daha az olmakla birlikte ABD'ye karşı İngiltere'nin Almanya'ya verdiği destek sayesinde düşünüldüğünden daha çabuk gerçekleşti. En güçlü ülke olarak kaldığı müddetçe böylesi uluslararası bileşimlerin kapitalist İngiltere için başarılı olduğu geçmişte birden çok kez kanıtlanmıştı. Ancak, dermansız Britanya'nın

kendisinin çağırıldığı ruhlarla başa çıkamadığı ortaya çıktı.

Daha modern, daha esnek ve daha yüksek üretim kapasitesine sahip teknoloji ile donanmış Almanya bir kez daha İngiltere'yi önemli pazarların, özellikle de Güneydoğu Avrupa ve Latin Amerika'nın dışına doğru itmeye başladı. Kapitalist ülkeler arasındaki rekabetin genişleyen bir dünya pazarı temelinde geliştiği on dokuzuncu yüzyılın aksine, günümüzdeki mücadelenin ekonomik alanı emperyalistlere dünya pazarını parçalara ayırmak dışında hiçbir seçenek bırakmayacak şekilde daralıyor.

1914'te olduğu gibi bugün de dünyanın yeniden paylaşımını başlatan inisiyatif doğal olarak Alman emperyalizmine aittir. Hazırlıksız yakalanan Britanya hükümeti, ilk olarak, başkalarının (Avusturya ve Çekoslovakya) aleyhine olan tavizlerle savaştan kaçınmanın yollarını aradı. Fakat bu politika kısa ömürlü oldu. Büyük Britanya ile "Dostluk" Hitler için yalnızca kısa süreli bir taktik aşamaydı. Londra, Hitler'e almayı hesapladığından daha fazlasını zaten vermişti. Chamberlain'in Almanya ile uzun vadeli bir dostluğu garanti altına alacağını umduğu Münih Mutabakatı tam tersine kırılmanın hızlanmasına yol açtı. Hitler, Londra'dan daha fazlasını bekleyemezdi – Almanya'nın daha fazla yayılması Büyük Britanya'nın can damarlarını kesecekti. Böylece, Ekim 1938'de Chamberlain'in ilan ettiği "yeni barış çağı" birkaç ay içerisinde tüm savaşların en korkuncuyla sona erdi.

Amerika Birleşik Devletleri

Büyük Britanya, Almanya'nın abluka nedeniyle boşaltmış olduğu dünya pazarındaki mevzileri ele geçirmek için savaşın ilk aylarından beri her türlü çabayı gösterse de, Amerika Birleşik Devletleri neredeyse otomatik olarak onu bu pazarların dışına çıkarmıştır. Dünya altın rezervinin üçte ikisi Amerika'nın kasasında bulunuyor. Kalan üçte birlik kısım da aynı yere doğru akıyor. İngiltere'nin dünya bankası rolü artık geçmişte kaldı. Diğer alanlarda da Britanya için durum çok daha iyi değil. Büyük Britanya donanması ve ticaret gemileri büyük kayıplar yaşarken, Amerikan tersaneleri, Amerikan filosunun Britanya ve Japon filoları üzerindeki üstünlüğünü garanti altına alacak devasa ölçekte gemi inşa ediyor. Amerika iki güç standardını (kendisinden sonra gelen en güçlü iki devletin toplamından daha güçlü bir donanma) benimsemeye açıkça hazırlanıyor. Hava filosuna ilişkin yeni program, ABD'nin dünyanın geri kalanı üzerindeki üstünlüğünü güvenceye almayı öngörüyor.

Bununla birlikte, dünyanın en önde gelen kapitalist gücü olan ABD'nin sınıai, mali ve askeri gücü Amerikan ekonomisinin gelişmesini hiç de güvenceye almıyor; aksine, krizdeki toplumsal sisteminin özellikle habis ve sarsıcı bir karaktere bürünmesinin önünü açıyor. Ne milyarlarla ölçülen altınlardan faydalanılabiliyor ne de milyonlarca işsize iş veriliyor! Dördüncü Enternasyonal'in altı yıl önce yayımlanan *Savaş ve Dördüncü Enternasyonal* başlıklı tezlerinde şu öngörüde

bulunulmuştı:

ABD kapitalizmi 1914'te Almanya'yı savaş yoluna sokan sorunların aynıları ile karşı karşıyadır. Dünya paylaşıldı mı? Yeniden paylaşılmalıdır. Almanya için bu "Avrupa'nın düzenlenmesi" meselesiydi. ABD için ise mesele dünyanın "düzenlenmesi"dir. Tarih, insanlığı Amerikan emperyalizminin volkanik patlaması ile karşı karşıya bırakıyor.

"Yeni Anlaşma" (*New Deal*) ve "İyi Komşu" politikaları, tavizler ve uzlaşmalarla sosyal krizin hafifletilmesine ve zirveye ulaşmasını ertelemeye yönelik son girişimlerdi. On milyarlarca doları yutan bu politikanın çöküşünden sonra Amerikan emperyalizmi için tek yol askeri güce başvurmaktı. ABD dünya hâkimiyetini sürdürmek için şu ya da bu mazereti ve sloganı kullanarak bu devasa çarpışmaya müdahale edecektir. Amerikan emperyalizminin düşmanlarıyla hangi sırayla ve ne zaman mücadele edeceğini muhtemelen Washington da bilmiyor. Japonya'ya karşı verilecek bir savaş, Pasifik Okyanus'unda "yaşam alanı" elde etmeyi hedefleyen bir mücadele olacaktır. Atlantik'teki bir savaş ise doğrudan Almanya'ya karşı verilse bile Büyük Britanya'nın mirasını ele geçirmeyi amaçlayacaktır.

Almanya'nın Müttefikleri yenilgiye uğratma ihtimali Washington için adeta bir kâbustur. Avrupa kıtasını ve onun sömürgelerinin kaynaklarını kendisine üs haline getiren, tüm Avrupa'nın mühimmat fabrikalarını ve tersanelerini emrine amade kılan ve özellikle Doğu'da Japonya ile işbirliği yapan bir Almanya, Amerikan emperyalizmi için ölümcül bir tehlike oluşturacaktır. Şu an Avrupa'da yapılan büyük muharebeler, bu anlamda Almanya ile Amerika arasındaki mücadelenin hazırlık aşamalarıdır. Fransa ve İngiltere, Amerikan kapitalizminin Atlantik ötesine uzanan tahkim edilmiş yegâne mevzileridir. Britanya başbakanlarından birinin de belirttiği gibi, eğer İngiltere'nin sınırları Ren Nehri'nde olsaydı, Amerikan emperyalistleri rahatlıkla ABD'nin sınırlarının Thames Nehri üzerinde olduğunu söyleyebilirlerdi. Washington, eli kulağında olan savaş için kamuoyunu ateşli bir şekilde hazırlarken Finlandiya, Danimarka, Norveç, Hollanda ve Belçika'nın akıbetine ilişkin soylu öfkesini göstermekten kaçınmıyor... Danimarka'nın işgaliyle birlikte Grönland sorunu beklenmedik bir şekilde "jeolojik olarak" Batı Yarımküre'nin bir parçası ve alüminyum üretimi için olmazsa olmaz kriyolit yataklarını bulunduran bir yer olarak gündeme geldi. Washington ne esir edilmiş Çin'i, ne çaresiz Filipinler'i, ne öksüz (Hollanda kontrolündeki) Doğu Hint Adaları'nı,¹ ne de açık deniz güzergâhlarını göz ardı ediyor. Ezilen uluslara karşı gösterdiği bu hayırsever sempati ve hatta jeolojik ilgisi ABD'yi böylelikle savaşın içine çekiyor.

1 Çevirmenin notu: Hollanda'nın sömürgesi olan Doğu Hint Adaları, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bağımsızlığına kavuşarak bugünkü Endonezya'yı oluşturdu.

Bununla birlikte, Amerikan silahlı güçleri, ancak Fransa ile Britanya adalarını sağlam destek üsleri olarak kaldıkları müddetçe başarılı biçimde müdahale edebilir. Eğer Fransa işgal edilir ve Alman askerleri Thames Nehri'nin üzerinde görülürse, güç ilişkileri aniden ABD'nin aleyhine dönebilir. Bu ihtimaller, Washington'u hem elini çabuk tutmaya hem de şu soru üzerinde düşünmeye zorluyor: acaba müdahale için doğru an kaçırıldı mı?

Amerika'nın izolasyonunu savunanlar, Beyaz Saray'ın resmi tutumunu gü-rültülü biçimde protesto ediyorlar. Bu, aslında aynı emperyalizmin bir çeşidinden başka bir şey değildir. Kapitalistlerin, çıkarları öncelikle Amerika kıtası, Avustralya ve Uzak Doğu'da yatan bir fraksiyonu, Müttefiklerin yenilmesi durumunda ABD'nin yalnızca Latin Amerika'da değil, aynı zamanda Kanada, Avustralya ve Yeni Zelanda'da da otomatik olarak tekel konumuna gelebileceğini hesaplıyor. ABD hâkim sınıflarının Çin, Hollanda Doğu Hint Adaları ve genel olarak Doğu hakkındaki genel kanaati ise Japonya ile savaşın yakın gelecekte her halükarda kaçınılmaz olduğudur. Burjuvazinin nüfuz sahibi bir bölümü, yalnızlık politikası ve pasifizm maskesi altında Amerika'nın kıtasal genişlemesi ve Japonya ile yapılacak savaşa hazırlık için bir plan üzerinde çalışıyor. Bu plan, dünya hâkimiyeti için Almanya'ya karşı verilecek mücadeleyi sadece erteliyor. Norman Thomas ve cemiyeti gibi küçük burjuva pasifistleri ise yalnızca emperyalist klanlardan birinin koro elemanlarıdır.

ABD'nin savaşa müdahil olmasına karşı verdiğimiz mücadelenin izolasyonculuk ve pasifizm ile hiçbir ortak yanı yoktur. Biz işçilere açık bir biçimde şunu söylüyoruz: emperyalist hükümet, bu ülkeyi savaşa sürüklemekten geri durmayacaktır. Hâkim sınıf içindeki tartışma yalnızca savaşa ne zaman girileceğı ve silahın ilk olarak kime doğrultulacağı üzerinedir. Gazete makaleleri ve pasifist önergeler yoluyla ABD'nin tarafsız kalmasının sağlanabileceğini beklemek, bir süpürge ile dalgaların yükselmesini engellemeye çalışmaktan farksızdır. Savaşa karşı gerçek mücadele ancak emperyalizme karşı sınıf mücadelesiyle ve küçük burjuva pasifizminin acımasızca teşhiriyle verilebilir. Amerikan burjuvazisinin ikinci emperyalist savaşa müdahale etmesini ya da üçüncü emperyalist savaşı başlatmasını yalnızca devrim önleyebilir. Diğer yöntemlerin tamamı ya şarlatanlık ya da aptallıktır ya da her ikisi birden.

“Anavatan” savunması

Neredeyse yüz yıl önce, ulus devletlerin hâlâ görece ilerici bir faktör olduğu dönemde, *Komünist Manifesto* işçilerin vatanlarının olmadığını ilan ediyordu. Onların tek amacı tüm yeryüzünü emekçilerin vatani haline getirmektir. Orduları ve gümrük duvarları ile birlikte burjuva devleti, on dokuzuncu yüzyılın sonlarına doğru (geniş bir alana ihtiyaç duyan) üretici güçlerin gelişimini frenleyen en büyük engele dönüştü. Bugün “anavatan” savunması taraftarı olan bir sosyalist,

feodal rejimi, yani kendi zincirlerini savunmak için kendini paralayan Vendée köylüsüyle² aynı gerici rolü oynayacaktır.

Dünya son yıllarda ve hatta son aylarda devletlerin Avrupa haritasından nasıl kolaylıkla silinip gittiklerini hayretle izliyor: Avusturya, Çekoslovakya, Arnavutluk, Polonya, Danimarka, Norveç, Hollanda, Belçika... Napolyon savaşları hariç hiçbir dönemde siyasi harita bu denli hızlı biçimde yeniden şekillendirilmemişti. O dönemde mesele burjuva ulus devletlerinin önünden çekilmesi zorunlu olan, miadını doldurmuş feodal devletlerdi. Bugün ise mesele halkların sosyalist federasyonunun önünden çekilmesi gereken, miadını doldurmuş burjuva devletleridir. Zincir her zaman en zayıf halkasından kırılmaya başlar. Tröstlerin ve kartellerin acımasız rekabeti, küçük bağımsız üreticilere ve tüccarlara ne kadar yaşam alanı tanıyorsa, emperyalist haydutlar da bağımsız küçük devletlere o kadar yaşam alanı tanıyor.

Stratejik konumu nedeniyle Almanya esas düşmanlarına küçük ve tarafsız devletler vasıtasıyla saldırmayı daha kazançlı görüyor. Büyük Britanya ve Fransa ise küçük devletlerin tarafsızlığını kendilerine siper almanın ve Almanya'nın bu ülkeleri saldırılarıyla "demokratik" Müttefiklerin tarafına itmesine izin vermenin daha kazançlı olduğunu varsayıyor. Stratejik yöntemlerdeki bu farklılık meselelerin özünü değiştirmiyor. Büyük emperyalist ülkelerin çarkları arasına sıkışan küçük çevre ülkeleri un ufak oluyor. Büyük vatanların "savunu"su bir düzine küçük ve orta büyüklükteki vatanın yerle bir edilmesini gerektiriyor.

Fakat büyük devletler konusunda dahi, burjuvazi için mesele hiç de vatan savunması falan değildir, mesele daha ziyade pazarlar, yabancı devletlerden koparılabilecek imtiyazlar, hammadde kaynakları ve nüfuz alanlarıdır. Burjuvazi vatani, vatanın selameti için asla savunmaz. Onun savunduğu özel mülkiyet, ayrıcalıklar ve kârlardır. Bu kutsal değerler ne zaman tehdit altında olsa burjuvazi hemen yenilgiciliğin yolunu tutar. Bu, çocukları Ekim Devrimi'ne karşı savaşan ve bugün bir kez daha dünyanın tüm ordularında eski vatanlarına karşı savaşmaya hazır olan Rus burjuvazisinin yoluydu. Sermayelerini kurtarmak için İspanya burjuvazisi kendi halkına karşı askeri yardım almak için yüzünü Mussolini ve Hitler'e döndü. Norveç burjuvazisi Hitler'in Norveç'i işgaline yardım etti. Bu hep böyle olmuştur ve hep böyle olacaktır.

Resmi vatanseverlik, sömürücülerin çıkarları için bir maskedir. Sınıf bilinçli işçiler bu maskeyi aşağılayarak söküp atacaktır. Onlar burjuva vatanını değil, kendi ülkelerinin ve tüm dünyanın emekçilerinin ve ezilenlerinin çıkarlarını savunurlar. Dördüncü Enternasyonal'in tezlerinde de belirttiği gibi:

Gerici "ulusal savunma" sloganına karşı ulus devletin devrimci yıkımı sloganı öne sürülmelidir. Bir tımarhaneyi andıran kapitalist Avrupa'ya karşı Dünya Birleşik

2 Çevirmenin notu: Burada Fransız devriminde 1793-96 aralığında Vendée bölgesinde gerçekleşen kraliyet taraftarı, karşı-devrimci köylü ayaklanmasına gönderme yapılıyor.

Sosyalist Devletleri'ne giden yolun bir aşaması olarak Avrupa Birleşik Sosyalist Devletleri sloganı öne sürölmelidir.

“Demokrasi için mücadele”

Sanki işçiler Britanya hükümetinin Hitler'e ve onun cellâtlarının güç kazanmasına yardım ettiğini unutmuşlarcasına ileri sürölen faşizme karşı demokrasi savaşı sloganı bundan daha aşağı kalır bir yalan değıldir.

Emperyalist demokrasiler aslında tarihin gördüğü en büyük aristokrasilerdir. İngiltere, Fransa, Hollanda ve Belçika sömürge halklarının köleleştirilmesine yaslanmaktadır. ABD'nin demokrasisi tüm kıtanın muazzam zenginliğinin ele geçirilmesine dayanmaktadır. Tüm bu “demokrasiler”in çabaları kendi ayrıcalıklı konumlarını korumak içindir. Savaş yükünün hatırı sayılır bir bölümü emperyalist ölkeler tarafından sömürgelerinin üzerine yıkılmıştır. Köleler, efendileri köle sahipliğini sürdürebilsinler diye kendi kanını canını vererek altın çıkarmak zorunda bırakılmıştır. Sömürgeleri olmayan küçük kapitalist demokrasiler, büyük imparatorlukların uydusu durumundadır ve sömürgelerden elde edilen kârların ancak küçük bir kısmına sahip olabilirler. Bu ölkelerin hâkim sınıfları, ayrıcalıklarını koruyabilmek için demokrasiden vazgeçmeye her an hazırdır.

Çürüyen demokrasinin iç işleyişi, küçük bir ölkö olan Norveç örneğinde bir kez daha tüm dünyanın gözleri önüne serildi. Norveç burjuvazisi, hem sosyal demokrat hükümeti hem de faşist polisleri, yargıçları ve devlet görevlilerini eşzamanlı olarak kullandı. İlk ciddi çarpışmada, demokratlar yok edildi ve Hitler ile hemen ortak bir dil tutturan faşist bürokrasi hâkimiyet kurdu. Aynı tecrübe, farklı ulusal biçimleriyle daha önce İtalya, Almanya, Avusturya, Polonya, Çekoslovakya ve diğör bir dizi ölkede de yaşandı. Tehlike anında burjuvazi finans kapitalin doğrudan bir aracı olan kendi hâkimiyetinin gerçek aygıtını demokrasinin getirdiğı tuzaklardan her zaman kurtarabilir. Yalnızca ümitsiz bir biçimde kör olanlar Britanya ve Fransız general ve amirallerinin faşizme karşı bir savaş verdiğıine inanabilir!

Savaş, demokrasilerin gerici diktatörlöklere dönüşmesi sürecini durdurmamıştır, aksine bu süreci gözlerimizin önünde sonucuna ulaştırmaktadır.

Her bir ölkede ve genel olarak dünyada, savaş en gerici grupları ve kurumları derhal güçlendirmiştir. Bonapartist komplo yuvası genelkurmaylar, habis polis teşkilatları, kiralık vatansever çeteleri, her mezhepten kiliseler derhal en ön sıradaki yerlerini alıyor. Gericiliğın ve insanlar arasındaki nefretin kaynağı olan Papalık Makamı'nın desteğini almak için tüm taraflar, özellikle de Protestan Başkan Roosevelt büyük çaba gösteriyor. Maddi ve manevi gerileme, peşi sıra polis baskısını ve din afyonu için artan talebi getirir.

Totaliter bir rejimin sağlayacağı avantajları elde etmenin arayışı içinde olan emperyalist demokrasiler, vatan savunmalarını işçi sınıfına katmerlenmiş bir saldırıyla ve devrimci örgötlere zulmederek başlatırlar. Savaş tehdidini ve şimdi de

savaşın kendisini evvela ve esas olarak iç düşmanlarını ezmek için kullanırlar. Burjuvazi değişmez bir şekilde şu kuralı izler: “Asıl düşman kendi ülkenin içindedir.”

Her zaman olduğu gibi, en fazla acıyı en zayıf olanlar çeker. Çok sayıda ülkeden gelen mülteciler ve onların içinde de devrimci sürgünler günümüzdeki insan katliamının en zayıf unsurlarıdır. Burjuva yurtseverliği kendini ilk önce savunmasız yabancılara karşı sergilenen vahşice muamelede gösterir. Savaş esirleri için toplama kampları inşa edilmeden önce tüm demokrasiler devrimci sürgünler için toplama kampları inşa ettiler. Tüm dünya hükümetleri, özellikle de SSCB hükümeti, mültecilere, sürgünlere ve yurtsuzlara yaptığı muamele ile çağımızın en karanlık sayfalarından birini yazdılar. Tutsak edilmiş ve zulme uğramış kardeşlerimize en sıcak selamlarımızı gönderiyoruz ve onlara diyoruz ki: cesaretiniz kırılmasın, geleceğin Avrupasının ve dünyasının birçok öncüsü kapitalizmin hapishaneleri ve kamplarından çıkacaktır!

Nazilerin savaş sloganları

Hitler’in resmi sloganları genel olarak incelemeyi gerektirmiyor. “Ulusal birlik” mücadelesinin bir yalan olduğu uzun zaman önce ortaya çıktı çünkü Hitler öteki halkların özgürlüğünü ve birliğini ayaklar altına alarak ulus devleti birçok ulusun devleti haline getiriyor. “Yaşam alanı” mücadelesi emperyalist yayılmacılığın, yani toprakları genişletme ve talan politikalarının kılıfından başka bir şey değildir. Bu yayılma için bulunan ırksal gerekçe bir yalandır; Nasyonal Sosyalizm’in farklı ırklara yönelik sempatisi ya da antipatisi stratejik yönelişleriyle uyumlu biçimde değişmektedir. Faşist propaganda içinde muhtemelen bir ölçüde sabit kalan unsur Hitler’in “ırk” ve “kan”ın hakiki dilini köpeklerin havlamasında ve domuzların homurdanmasında bularak zoolojik bir biçim verdiği antisemitizmdir. Friedrich Engels Anti-Semitizmi boş yere “aptalların sosyalizmi” olarak damgalamadı! Faşizmin sahte olmayan yegâne unsuru iktidar, boyun eğdirme ve talan istencidir. Faşizm, emperyalizmin kültürünün damıtılmış, saf halidir.

Zamanında Hitler’i Bolşevizme karşı savaştan bir haçlı şövalyesi olarak selamlayan demokratik hükümetler şimdi onu ansızın zincirlerinden kurtularak cehennemin dibinden çıkıp gelen, antlaşmaların, sınırların, kuralların ve düzenlemelerin kutsallığını ihlal eden bir çeşit Şeytan olarak sunuyorlar. Eğer Hitler olmasaydı, kapitalist dünya bir bahçe gibi büyüüp serpilecekti. Ne sefil bir yalan! Kafatasının içinde bir hesap makinesi ve ellerinde sınırsız güç ile bu saralı Alman ne gökten düştü ne de cehennemden çıkıp geldi: o, emperyalizmin tüm yıkıcı güçlerinin ete kemiğe bürünmüş halinden başka bir şey değildir. Kırsal alanlarda yaşayan güçsüz insanların Tanrı’nın kırbacı olarak gördüğü Cengiz Han ve Timurlenk nasıl tüm kırsal aşiretlerin daha fazla otlak arazi gereksiniminden ve yerleşim alanlarının talan edilmesinden başka bir şeyi ifade etmiyorsa,

eski sömürge imparatorluklarını temellerinden sarsan Hitler de emperyalist güç istencinin daha tam bir ifadesinden başka bir şey değildir. İçine girdiği ıkmaşın çaresizliğe sürüklediği dünya kapitalizmi, Hitler eliyle jilet gibi keskin bir hançerle kendi bağırsaklarını deşmeye başlamıştır.

İkinci emperyalist savaşın kasapları, Hitler'i kendi günahlarını taşıyacak bir günah keçisine dönüştürmekte başarılı olamayacak. Günümüzün bütün muktedirleri proletarya adaletinin önünde hesap verecek. Hitler'in bu savaşın suçlularından tek farkı onun ilk yargılanacak kişi olmasıdır.

Almanya'nın stnlğ

Savaşın sonucu ne olursa olsun, Almanya'nın üstünlüğü şimdiden açıkça görülmüştür. şüphesiz Hitler herhangi bir gizli "yeni silah" elde edemedi. Fakat eldeki çeşitli silahların mükemmelleştirilmesi ve bu silahların -yüksek rasyonelliğe sahip bir sanayi temelinde- derli toplu bir şekilde birbiriyle koordine edilmesi Alman militarizmine büyük katkıda bulundu. Askeri dinamik, totaliter rejimlerin özgün nitelikleriyle yakından ilişkilidir: irade birliği, inisiyatifin tek elde toplanması, gizli hazırlık, hızlı uygulama. Dahası, Versay barışı da Müttefiklere ciddi bir fayda sağlamamıştır. On beş yıl süren silahsızlanma sonrasında, Hitler sıfırdan bir ordu inşa etmek mecburiyetindeydi ve bu durum hem orduyu bir takım rutinlerden muaf kıldı hem de eskimiş teknik ve ekipmanlarla oyalanmasının önüne geçti. Teknolojinin geldiği son noktadan beslenen yeni fikirler ordu birliklerinin taktiksel eğitimine ilham veriyor. Görünen o ki, Alman lm makinesini aşmaya yazgılı tek lke ABD'dir.

Fransa'nın ve Büyük Britanya'nın güçsüzlüğü beklenmedik bir şey değildi. Dördüncü Enternasyonal'in tezlerinde belirtildiği gibi: "Milletler Cemiyeti'nin çöküşü ile Fransa'nın Avrupa kıtası üzerindeki hegemonyasının kşnn başlaması birbiriyle ayrılmaz biçimde bağlantılıdır." Aynı programatik belge şöyle devam ediyordu: "İngiltere yönetimi komplo ve planlarını uygulamakta her zamankinden daha az başarılıdır" ve Britanya burjuvazisi "imparatorluğunun dağılması, Hindistan'daki devrimci hareket ve Çin'deki istikrarsız konumundan dolayı korku içindedir." Dördüncü Enternasyonal'in gücü programının büyük olayların sınavından geebilmesinde yatıyor.

İngiltere ve Fransa sanayisi, sömürgelerden gelen aşır kârlar nedeniyle hem teknoloji hem de üretimin örgütlenmesi bakımından uzun süredir yerinde sayıyor. Buna ilaveten, sosyalist partilerin ve sendikaların sözüm ona "demokrasi savunması", Britanya ve Fransa burjuvazisi için aşır ayrıcalıklı bir politik durum yarattı. Ayrıcalıklar her zaman uyuşukluğu ve durgunluğu besler. Eğer Almanya bugün Fransa ve İngiltere üzerinde böylesine muazzam bir üstünlük sağladıysa, sorumluluğun büyük kısmı, proletaryanın, zamanlaması doğru bir sosyalist devrimle İngiltere'yi ve Fransa'yı çürümeden kurtarmasını engelleyen demokrasinin sosyal yurtsever savunucularına aittir.

“Barış programı”

Halkların köleleştirilmesinin karşılığı olarak Hitler Avrupa’da yüzyıllar sürececek bir “Alman barışı” kurma sözü verdi. Boş bir hayal! Napolyon’a karşı kazanılan zaferden sonra “Britanya Barışı” yüzyıl değil –sadece Britanya’nın yeni teknolojinin ve ilerici bir üretim sisteminin öncüsü olması dolayısıyla- binlerce yıl sürebilirdi! Güçlü sanayisine rağmen, günümüz Almanya’sı tıpkı düşmanları gibi çökmeye mahkûm bir toplumsal düzenin bayraktarıdır. Hitler’in zaferi aslında barış değil, dünya ölçeğinde bir dizi yeni kanlı çatışma anlamına gelebilir. Britanya emperyalizmini alaşağı eden, Fransa’yı Bohemya ve Moravya ile aynı statüye düşüren, Avrupa kıtası ve onun sömürgelerini üssü haline getiren Almanya şüphesiz ki dünyanın en güçlü devleti haline gelebilir. Almanya ile birlikte İtalya kısa bir süre için en iyi ihtimalle Akdeniz havzasının kontrolünü ele geçirebilir. Ancak, en büyük güç olmak tek güç olmak anlamına gelmez. “Yaşam alanı” için mücadele yalnızca yeni bir aşamaya girecektir.

Japonya’nın (Almanya’nın zaferini temel alarak) kurmaya hazırlandığı “yeni düzen”, Japon hâkimiyetinin Asya kıtasının büyük bölümüne doğru genişletilmesini hedefliyor. Sovyetler Birliği kendini Almanlaştırılmış bir Avrupa ile Japonlaştırılmış bir Asya arasında sıkışmış bulacaktır. Amerika kıtasının üç bölgesinin tamamının yanı sıra Avustralya ve Yeni Zelanda da ABD’nin payına düşecektir. Bölgesel İtalyan imparatorluğunu da dâhil edersek, dünya geçici olarak beş “yaşam alanı” arasında bölünmüş olacaktır. Ancak emperyalizm tam da doğası gereği iktidar paylaşımından nefret eder. Amerika’ya karşı elini serbest bırakabilmek için Hitler eski dostları Stalin ve Mussolini ile kanlı hesaplaşmalara girmek zorunda kalacaktır. Japonya ve ABD yeni mücadelenin ilgisiz izleyicileri olmayacaktır. Üçüncü emperyalist savaş, ulus devletler ve eski tarz imparatorluklar tarafından değil, topyekûn kıtalar tarafından verilecektir. Bu nedenle, günümüzdeki savaşın Hitler’in zaferiyle sonuçlanması binlerce yıllık bir “Alman barışı” değil, yüzyıllarca değilse de onyıllarca sürececek kanlı bir kargaşa anlamına gelecektir.

Diğer taraftan Müttefiklerin elde edeceği bir zafer de daha parlak sonuçlar doğurmayacaktır. Savaştan zaferle çıkan bir Fransa, ancak Almanya’yı parçalayarak, Habsburg İmparatorluğu’nu restore ederek ve Avrupa’yı Balkanlaştırarak yeniden bir büyük güç haline gelebilir. Büyük Britanya’nın Avrupa meselelerinde tekrar başrol oynayabilmesinin tek yolu bir yanda Almanya ve Fransa diğer yanda ise Avrupa ve Amerika arasındaki çelişkilerin üzerine yeniden oynamasıdır. Bu, Versay barışının yeni (ve Avrupa’nın zayıflamış bünyesi üzerinde yaratacağı çok zararlı etkiler nedeniyle) on kat kötü bir sürümü anlamına gelecektir. Şunu da eklemeliyiz ki, Amerikan desteği olmadan Müttefiklerin bir zafer elde etmesi muhtemel değildir. Amerika, yapacağı yardımın karşılığında bu sefer son savaşta talep ettiğinden daha fazlasını talep edecektir. Küçük düşmüş ve tükenmiş -Herbert Hoover’ın hayırseverliğinin nesnesine dönüşmüş- Avrupa, Atlantik

ötesindeki kurtarıcısının müflis borçlusuna haline gelecektir.

Son olarak, eğer gerçekleşmesi en az muhtemel olan seçeneği yani savaşmaya takati kalmamış rakipler arasında “galip yok, mağlup yok” pasifist formülü çerçevesinde barış yapılabileceğini varsayarsak, bu savaş öncesindeki uluslararası kaostan yeniden, fakat bu sefer kanlı yıkımlar, topyekûn bir tükeniş ve acı temelinde restorasyonu anlamına gelecektir. Kısa bir sürede tüm eski çelişkiler, uluslararası sarsıntıların tahripkâr şiddeti ve patlamalarıyla birlikte yeniden gün yüzüne çıkacaktır.

Müttefiklerin bu kez demokratik bir Avrupa federasyonu kurma vaadi pasifist yalanların en bayatıdır. Devlet bir soyutlama değil, tekelci kapitalizmin aracıdır. Tröstler ve bankalar, halkın yararına kamulaştırılmadıkları müddetçe devletler arasındaki mücadele tröstlerin kendi aralarındaki mücadele kadar kaçınılmazdır. En güçlü devletin gücünün sağladığı avantajdan gönüllü olarak feragat etmesi, sermaye fonlarının tröstler arasında gönüllü olarak paylaşılması ütopyası kadar saçmadır. Kapitalist mülkiyet varlığını koruduğu sürece demokratik “federasyon”, tüm olumsuz tarafları eksi yalnızca yarattığı yanılsamalar olmak üzere, Milletler Cemiyeti'nin kötü bir tekrardan başka bir şey olmayacaktır.

Kaderimizi ellerinde tutan emperyalistlerin geçmiş on yılların tecrübesi tarafından bütünüyle gözden düşürölmüş bir kurtuluş programını canlandırma teşebbüsü beyhude bir çabadır. Emperyalistlerin küçük burjuva dalkavuklarının uzun zaman önce kendi karikatürüne dönüşmüş pasifist reçetelerini yeniden ısıtıp önümüze getirmeleri de beyhudedir. İleri işçiler aldanmayacak. Barışı şu anda savaşan güçler yapmayacak. İşçiler ve askerler kendi barış programlarını kabul ettirecek!

SSCB'nin savunusu

Stalin'in Hitler ile kurduğu, dünya savaşı üzerindeki perdeyi kaldıran ve doğrudan Polonya halkının esaretine yol açan ittifak, SSCB'nin zayıflığından ve Almanya karşısında Kremlin'in paniklemesinden kaynaklanmıştır. Bu zayıflığın sorumluluğu kuşkusuz yine Kremlin'e aittir; onun iç politikası iktidardaki kast ile halk arasında uçurum oluşturmuş, dış politikası ise dünya devriminin çıkarlarını Stalinist kliğin çıkarlarına kurban etmiştir.

Hitler ile ittifakın taahhüdü ve aynı zamanda Hitler'e karşı bir garanti olan Polonya'nın doğusunun ele geçirilmesine Ukrayna'nın ve Beyaz Rusya'nın batısında yarı feodal ve kapitalist mülkiyetin kamulaştırılması eşlik etmiştir. Kremlin'in bu olmaksızın işgal edilen bölgeyi SSCB'ye dâhil etmesi mümkün olmayabilirdi. Böylece boğulmuş ve kirletilmiş Ekim Devrimi hâlâ hayatta olduğu uyarısında bulunmuştur.

Kremlin benzer bir toplumsal dönüşümü Finlandiya'da gerçekleştirmekte başarılı olamadı. Dünya kamuoyunun “Finlandiya savunması” etrafında emperyalistler tarafından seferber edilmesi, İngiltere ve Fransa'nın doğrudan müdahale tehdidi, Fransa ve Britanya birliklerinin İskandinavya toprağına varmasından

önce Danimarka ve Norveç'i işgal etmek zorunda olan Hitler'in sabırsızlığı, Kremlin'i Finlandiya'nın sovyetleştirilmesinden vazgeçmeye ve kendini vazgeçilmez stratejik konumların işgali ile sınırlandırmaya mecbur etmiştir.

Finlandiya'nın işgali, Sovyet halkında şüphesiz ciddi bir kınama duygusu yarattı. Bununla birlikte, ileri işçiler Kremlin'deki oligarşinin suçlarının SSCB'nin varlığı sorununu ortadan kaldırmadığını kavramıştır. Dünya savaşından yenilgiyle çıkması yalnızca totaliter bürokrasinin alaşağı edilmesi değil, aynı zamanda yeni mülkiyet biçimlerinin tasfiyesi, ilk planlı ekonomi denemesinin çöküşü ve tüm ülkenin bir sömürgeye dönüşmesi anlamına gelecektir. Bu sonuncusu SSCB'nin muazzam doğal kaynaklarını ele geçirecek emperyalizme üçüncü dünya savaşına kadar soluklanma imkânı tanıyacaktır. Ne SSCB halkları ne de dünya işçi sınıfı böyle bir sonuç istiyor.

Finlandiya'nın SSCB'ye karşı direnişi, tüm kahramanlığına rağmen, Norveç'in daha sonra Almanya'ya gösterdiği direniş gibi bağımsız ulusal bir savunma değildi. Helsinki hükümeti, Finlandiya'yı İngiltere ve Fransa için bir askeri üs haline getirmek yerine SSCB'ye teslim olmayı seçtiğinde bunu anlamıştı. Her ulusun kendi kaderini tayin hakkını tüm kalbimizle desteklememiz, şu anki savaşın akışı içerisinde bu hakkın ağırlığının son derece az olduğu gerçeğini değiştirmiyor. Politikamızın ana hattını onuncu derece önem taşıyan faktörlere göre değil, temel faktörlere göre belirlemeliyiz. Dördüncü Enternasyonal'in tezlerinde belirtildiği gibi:

Ulusal savunma kavramı, özellikle de demokrasi savunması fikri ile bir araya geldiğinde (İsviçre, kısmen Belçika ve İskandinav ülkeleri gibi) küçük ve tarafsız ülkelerin işçilerini son derece kolayca aldatabilir. Ancak (Robert Grimm gibi) Tanrı'nın terk ettiği bir İsviçre köyünde yaşayan son derece kalın kafalı bir burjuva, içine sürüklendiği dünya savaşının İsviçre'nin bağımsızlığını savunmak adına yapıldığına inanabilir.

Bu sözler bugün özel bir anlam kazanıyor. SSCB'yi savunmaya ilişkin proleter stratejinin Kızıl Ordu'nun Finlandiya'yı işgali gibi taktik merhaleler temelinde belirlenebileceğine inananların durumu İsviçreli sosyal yurtsever Robert Grimm'den üstün değildir.

Dünya burjuvazisi, Sovyet-Fin savaşı hakkında başlattığı kampanya sırasında birliğini ve öfkelerini dokunaklı biçimde sergiledi. Dünya siyasetinin tüm tarihi gaddarlık ve şiddet ile yazıldığından Kremlin'in bu savaş öncesindeki gaddarlığı ve şiddeti burjuvaziyi pek öfkelenlendirmemişti. Onları korkutan ve öfkelendiren şey Kızıl Ordu'nun Polonya'nın doğusunda yarattığı değişimin bir tekrarının da Finlandiya'da yaşanması ihtimaliydi. Mesele, kapitalist mülkiyete yönelik yeni bir tehdidin ortaya çıkmasıydı. Baştan aşağı sınıfsal damga taşıyan Sovyet karşıtı kampanya, Ekim Devrimi'nin kurduğu ve bugün bürokrasinin varlığını

borçlu olduğu toplumsal temeller nedeniyle SSCB'nin hâlâ tüm dünya burjuvazisine korku salan bir işçi devleti olduğunu bir kez daha gösterdi. Burjuvazi ile SSCB arasındaki dönemsel mutabakatlar, "tarihsel ölçekte bakıldığında, dünya emperyalizmi ile Sovyetler Birliği arasındaki uzlaşmazlığın, tekil kapitalist ülkeler arasındaki uzlaşmazlıktan tartışmasız biçimde daha derin" olduğu gerçeğini değiştirmez. Daha düne kadar Sovyetler Birliği'ni faşizme karşı "demokratik" güçlerin etrafında dizileceği bir eksen olarak gören birçok küçük burjuva radikali, vatanları Hitler'in tehdidi altındayken yardıma gelmeyen Moskova'nın emperyalist bir politika izlediğini ve bu nedenle SSCB ile faşist ülkeler arasında hiçbir fark olmadığını ansızın keşfettiler.

Sınıf bilincine sahip her işçi buna "Yalan!" diye cevap verecektir, zira arada bir fark var. Aradaki sosyal farklılığı burjuvazi, radikal lafebelerinden daha iyi ve derinlemesine değerlendiriyor. Tek bir ülkede, üstelik de geri bir ülkede üretim araçlarının kamulaştırılmış olması sosyalizmin inşasını hâlâ garanti edemez elbette. Ancak, sosyalizmin temel önkoşulu olan üretici güçlerin planlı bir şekilde gelişimini ileriye taşıyabilir. Tek başına kitlelerin refahını sağlamaya yeterli olmadığı gerekçesiyle üretim araçlarının kamulaştırılmasına sırt çevirmek, duvarsız ve çatısız yaşanamayacağı gerekçesiyle sağlam bir zemini yıkıma mahkûm etmeye benziyor. Sınıf bilincine sahip bir işçi şunu çok iyi bilir ki, ne kadar mütevazı olursa olsunlar yapılan fetihleri savunmaksızın topyekûn bir kurtuluş imkânsızdır. Planlı ekonomi gibi muazzam bir zaferi kapitalist ilişkilerin restorasyonuna karşı savunmak bu nedenle daha da zorunludur. Eski mevzilerini savunamayanlar yenilerini fethedemezler.

Dördüncü Enternasyonal, SSCB'yi yalnızca devrimci sınıf mücadelesinin yöntemleriyle savunur. Emperyalist, sömürge ve işçi devletlerinin sınıf karakterinin, bunlar arasındaki karşılıklı ilişkilerin ve her birinin iç çelişkilerinin işçilere öğretilmesi, onların duruma uygun somut pratik sonuçlar çıkarabilmelerini sağlar. Moskova oligarşisine karşı amansız bir savaş veren Dördüncü Enternasyonal, SSCB karşısında emperyalizme destek olacak politikaları kesinlikle reddeder.

SSCB'nin savunulması, dünya proleter devrimi için yapılan hazırlık ile ilkesel bakımdan kesişir. Cahil ve gerici Stalinizmin parlak fikri olan tek ülkede sosyalizm teorisini tamamen reddediyoruz. Yalnızca dünya devrimi sosyalizm yolunda SSCB'yi kurtarabilir. Ancak, dünya devrimi kaçınılmaz olarak Kremlin oligarşisinin de sonunu getirecektir.

Stalin'in Bonapartist klišinin devrimci yoldan iktidardan indirilmesi

"Demokrasiler"e yaltaklanma ile geçen beş yılın ardından Kremlin dünya proletaryasıyla alay edencesine Hitler ile ittifak kurdu ve onun Polonya halkını boğazlamasına yardım etti. Finlandiya'nın işgalinin arifesinde utanç verici bir

şovenizm ile böbürlendi. İzleyen mücadele esnasında sergilediği askeri yeteneksizlik de daha az utanç verici değildi. Yüksek perdeden Finleri kapitalistlerden “özgürleştirme” vaatleri verdi ve sonra Hitler’e korkakça teslim oldu – Stalinist rejimin tarihin kritik saatlerindeki performansı böyleydi.

Moskova duruşmaları, totaliter oligarşinin ülkenin gelişiminin önünde mutlak bir engel haline geldiğini zaten göstermiştir. Ekonomik hayatın derecesi gide-rek artan karmaşık ihtiyaçları bürokratik boğuculuğa daha fazla müsamaha gösteremez. Ancak, asalaklar çetesi herhangi bir taviz vermeye de hazır değildir. Konumunu korumak için ülke için en faydalı olan şeyleri bile yok ediyor. Yirmi yıllık bir süre zarfında üç devrim yapmış bir halkın bir anda aptallaştığı düşünülmemelidir. Baskı altındalar ve kafaları karışmış durumda; ancak olan biteni izliyor ve üzerine düşünüyorlar. Bürokrasi keyfi yönetimiyle, baskısıyla, açgözlülüğüyle ve intikamcılığıyla kendi varlığını onlara her gün hatırlatıyor. Yarı aç yarı tok işçiler ve kolektiflerde çalışan çiftçiler, bağınaz komiserlerin müsrif kaptislerine duydukları nefreti birbirlerine fısıldıyorlar. Stalin’in altmışıncı doğum günü için Urallı işçiler bir buçuk yıl boyunca, nefret edilen “halkların babası”nın değerli taşlardan oluşan dev bir portresinin yapımında -Pers Kralı Serhas ya da Mısır Kraliçesi Kleopatra’ya layık bir projede- zorla çalıştırıldılar. Böylesine yüzkarası şeylere düşkün olan bir rejimin kitlelerin nefretini kazanması kaçınılmazdır.

Dış politika iç politikaya tekabül eder. Eğer Kremlin hükümeti işçi devletin gerçek çıkarlarını ifade etseydi; Komintern dünya devrimi davasına hizmet etseydi; küçük bir ülke olan Finlandiya’nın halk kitleleri kaçınılmaz olarak SSCB’ye meyledeceklerdi. Kızıl Ordu işgaline ya ihtiyaç olmayacaktı ya da işgal Finlandiya halkı tarafından devrimci bir kurtuluş eylemi olarak derhal onaylanacaktı. Gerçekte ise, Kremlin’in önceden izlediği tüm politikası Fin işçileri ve köylüleri SSCB’den uzaklaştırdı. Hitler işgal ettiği tarafsız ülkelerde “beşinci kol”un yardımına sırtını yaslayabiliyorken, Stalin 1918 ayaklanmasının yarattığı geleneğe ve Finlandiya Komünist Partisi’nin uzun yıllara yayılan varlığına rağmen Finlandiya’da herhangi bir destek bulmadı. Bu koşullar altında, Kızıl Ordu’nun işgali doğrudan ve açık askeri şiddet karakterine büründü. Bu şiddetin sorumluluğu bütünüyle Moskova oligarşisine aittir.

Savaş bir rejim için zorlu bir sınavdır. Savaşın ilk safhasının bir sonucu olarak, SSCB’nin uluslararası konumu göstermelik başarılarına rağmen açık biçimde kötüleşmiş durumda. Kremlin’in dış politikası dünya işçi sınıfının ve ezilenlerinin geniş kesimlerini SSCB’den uzaklaştırdı. Moskova tarafından ele geçirilen stratejik destek üsleri, dünya güçlerinin çarpışmasında ancak üçüncü derece önem taşıyorlar. Almanya ise Polonya’nın en önemli ve en sanayileşmiş kısmını ele geçirdi ve SSCB’ye komşu olan sınır bölgesine, yani doğuya geçiş kapısına sahip oldu. Almanya, İskandinavya üzerinden Finlandiya körfezini ağız mantarla sıkıca tıpalanmış bir şişeye çevirerek Baltık Denizi’ne hükmediyor. Canından bezmiş

Finlandiya Hitler'in doğrudan kontrolü altına giriyor. SSCB şu anda zayıf taraf-sız devletler ile değil, Leningrad sınırının öbür tarafında güçlü bir Almanya ile yüz yüze geliyor. Stalin'in boynunu vurduğu Kızıl Ordu'nun zayıflığı tüm dün-ya tarafından görölüyor. SSCB içindeki merkezkaç milliyetçi eğilimler güçlen-meye devam ediyor. Kremlin önderliğinin prestiji azalmıştır. Batı'da Almanya, Doğu'da ise Japonya Kremlin'in Finlandiya macerasının öncesinde olduğundan çok daha fazla kendilerine güven duyuyor.

Gelişen olayların verdiği uğursuz ihtarlar karşısında Stalin'in zayıf cephaneli-ğinden bulabildiği tek -ama tek- yanıt Vorosilov'un yerine atadığı, ancak sefein-den daha da boş bir hiçlik olan Timoşenko'dur. Bu tür anlarda hep olduğü gibi, bu manevranın da amacı halkın ve ordunun kızgınlığını felaketlerin esas sorumlusu olan suçludan uzaklaştırmak ve ordunun başına güvenilirliği önemsizliğinden kaynaklanan bir kişiyi atamaktır. Kremlin, yenilgiciliğın ana yatağı olduğünü bir kez daha kanıtlamıştır. Ancak bu yatağın kurutulmasıyla SSCB'nin güvenliği teminat altına alınabilir.

Moskova'daki yönetici kastın devrimci bir şekilde alaşağı edilmesi, Dördüncü Enternasyonal'in ana görevlerinden birisidir. Bu görev ne basittir ne de kolaydır. Cesaret ve bedel ödemeyi gerektirir. Bununla birlikte, insanoğlunun içine girdi-ğü büyük sarsıntılar dönemi Kremlin oligarşisine darbe üstüne darbe indirecek, totaliter aygıtı parçalayacak, emekçi kitlelerin kendine güvenini artıracak ve bu suretle Dördüncü Enternasyonal'in Sovyet seksiyonunun kurulmasını kolaylaştı-racaktır. Eğer doğru müdahalelerde bulunmayı başarırsak olaylar bizim lehimize gelişecektir!

Savaşta sömürge halkları

Tam da emperyalist metropol merkezler için devasa zorluklar ve tehditler ya-rattığı içindir ki, savaş ezilen halklar için geniş imkânlar sunuyor. Avrupa'daki gürültülü top atışları, onlar için özgürlük anının geldiğini müjdeliyor.

İleri kapitalist ölkelerde barışçıl bir toplumsal dönüşüm programı ütöpikse, sömürgelerin barışçıl biçimde özgürleşmesi programı iki misli ütöpiktir. Diğer ta-raftan, son yarı bağımsız geri ölkeler (Etiyopya, Arnavutluk, Çin...) gözlerimizin önünde köleleştirildiler. Günümüzdeki savaş bütünüyle sömürgeler üzerine bir savaştır. Ya bazıları tarafından ele geçirilirler ya da onları kaybetmek istemeyen diğerleri tarafından zapturapt altına alınırlar. Her iki taraf da bu ölkeleri gönüllü olarak özgürleştirmeye zerre kadar niyetli değildir. Çöküşe geçen metropol mer-kezleri sömürgelerden azami derecede kazanç elde etmek için hızla hareket eder-ken, karşılığında onlara mümkün olduğunca az şey vermeye çalışıyor. Yalnızca tutsak edilmiş halkların doğrudan ve açık devrimci mücadelesi kurtuluşa giden yolu açabilir.

Sömürge ve yarı-sömürge ölkelerde bağımsız bir ulus devlet için mücadele ve “yurt savunması”, emperyalist ölkelerinkinden ilkesel bakımdan farklıdır. Tüm

dünyanın devrimci proletaryası Çin ve Hindistan'ın ulusal bağımsızlık mücadelesine koşulsuz olarak destek verir çünkü bu mücadele “geri bırakılmış halkları Asyatiklikten, bölgecilikten ve yabancı boyunduruğundan kurtararak emperyalist devletlere güçlü darbeler indirir.”

Aynı zamanda Dördüncü Enternasyonal, gecikmiş ulus devletlerin bağımsız bir demokratik kalkınma üzerinde yükselemeyeceğini bilir ve geri kalmış ulusları bu konuda açık biçimde uyarır. Çürüyen kapitalizm tarafından kuşatılmış ve emperyalist çelişkilerin ağına düşmüş geri kalmış bir devletin bağımsızlığı yarı-hayali olacaktır ve politik rejimi de içerideki sınıf çelişkilerinin ve dıştan gelen basıncın etkisiyle –Türkiye’de “Halk” partisi, Çin’de Guomindang ve benzer biçimde, yarın Hindistan’da Gandhi rejiminde de olacağı gibi- kaçınılmaz olarak halka karşı bir diktatörlüğe dönüşecektir. Devrimci proletaryanın bakış açısına göre, sömürgelerin ulusal bağımsızlık mücadelesi geri ülkelerin uluslararası sosyalist devrime kazanılmasında yalnızca bir geçiş aşamasıdır.

Dördüncü Enternasyonal, geri ve ileri ülkeler ya da demokratik ve sosyalist devrimler arasında keskin ayrımlar yapmaz. Bunları ezilenlerin ezenlere karşı dünya çapında verdiği mücadele içinde birleştirir ve ona bağımlı kılar. Uluslararası proletarya çağımızın yegâne devrimci gücü olduğu için, toplumsal ve ulusal tüm baskıları ortadan kaldıracak tek program sürekli devrim programıdır.

Çin’den alınan büyük ders

Çin’in trajik tecrübesi ezilen haklar için büyük bir derstir. 1925-27 Çin devrimi zafer kazanmak için her türlü şansa sahipti. Birleşmiş ve dönüşmüş bir Çin, Uzak Asya’da özgürlüğün güçlü bir kalesi olabilirdi. Asya’nın ve bir ölçüde tüm dünyanın kaderi farklı olabilirdi. Çin’de kitlelere güven duymayan ve generallerin dostluğunu arayan Kremlin, tüm gücünü Çin proletaryasını burjuvaziye tabi kılmak için kullandı ve böylece Çan Kay Şek’in³ Çin devrimini ezmesine yardım etti. Bozguna uğramış, dağılmış ve güçsüzleşmiş Çin, Japon işgaline açık hale geldi.

Çökmeye mahkum her rejim gibi Stalinist oligarşi de halihazırda tarihten ders alma yeteneğinden yoksundur. Kremlin, Çin-Japon savaşının hemen başında Komünist Partisi’ni bir kere daha Çan Kay Şek’in boyunduruğu altına soktu ve Çin proletaryasının devrimci inisiyatifini ezdi. Eğer Çin tarım devrimi temelinde gerçek bir halk savaşı yürütmüş olsaydı Japon askerlerini de tutuşturarak üçüncü yıldönümü yaklaşan bu savaşı Japonya için büyük bir felaket olacak tarzda çok önce bitirebilirdi. Fakat Çin burjuvazisi ülkedeki silahlı kitlelerinden, Japon zorbalardan korktuğundan daha fazla korkuyordu. Koşullar Çin devriminin uğursuz cellâdı Çan Kay Şek’i savaşıma zorlamış olsa da, daha önce olduğu gibi şimdi

3 Çevirmenin notu: Guomindang’ın (Milliyetçi Parti) lideri Jiang Jieşi’nin adı Batı dillerine ve oradan Türkçe’ye Çan Kay Şek olarak geçmiştir.

de onun programı işçilerin baskı altına alınması ve emperyalistler ile uzlaşma üzerine kuruludur.

Doğu Asya'daki savaş, emperyalist dünya savaşı ile gün geçtikçe daha da iç içe geçiyor. Çin halkı, yalnızca dünya devriminin yeniden doğuşuyla özgüvenini yeniden elde edecek olan dinç ve fedakâr proletaryanın önderliği altında bağımsızlığını kazanabilecektir. Sağlam bir yürüyüş yolunu onlar gösterecektir. Olayların seyri Çin seksiyonumuzun güçlü bir devrimci parti haline gelmesini gündeme yerleştirmiştir.

Hindistan'da devrimin görevleri

Hint kitleler, savaşın daha ilk haftalarında büyük bir basınç uyguladılar ve oportünist "ulusal" liderlerini alışılmadık bir dille konuşmaya zorladılar. Ancak, Hint halkı eğer bu yaldızlı sözlere güvenecek olursa onlara aşk olsun! Ulusal bağımsızlık sloganının maskesi altına gizlenen Gandi, günümüzdeki ağır kriz sırasında Büyük Britanya'ya zorluk çıkarmayı reddettiğini zaten aceleyle ilan etmiştir. Dünyanın herhangi bir yerinde ya da herhangi bir zamanda ezilenler, ezenlerin karşılaştıkları zorluklardan faydalanmanın haricinde bir yolla özgürlüklerini sanki kazanabilirlermiş gibi!

Gandi'nin şiddetten duyduğu "ahlaki" tiksinti, aslında yalnızca Hindistan burjuvazisinin kendi kitlelerinden duyduğu korkuyu yansıtmaktadır. Britanya emperyalizminin çöküşünün kendi çöküşleri olduğunu gayet iyi seziyorlar. Londra, kendi payına ilk itaatsizlik durumunda -elbette batı cephesinde eksikliğini hissettiği hava gücü de dâhil- "tüm gerekli tedbirleri" uygulayacağı uyarısında bulunuyor. Sömürge burjuvazisi ile Britanya hükümeti arasında bariz bir işbölümü var: Gandi devrimci hareketi felce uğratmak için Chamberlain ve Churchill'in tehditlerine ihtiyaç duyuyor.

Emperyalist savaş Hint burjuvazisi için gün geçtikçe devasa bir ticari girişim haline gelirken, Hint kitleleri ile burjuvazi arasındaki karşıtlığın keskinleşme emareleri görölüyor. Hammaddeler için aşırı derecede uygun bir pazarın açılması, Hint sanayisinin hızla gelişmesini destekleyebilir. Eğer Hint sermayesini Londra'ya bağlayan göbek bağı Britanya imparatorluğunun çöküşüyle kesilirse, ulusal burjuvazi New York'un Wall Street'inde hemen yeni bir patron aramaya başlayacaktır. Burjuvazinin maddi çıkarları, onun politik yönelimini yerçekimi yasası gibi belirler.

Bağımsızlık hareketi, sömürücü sınıfın kontrolü altında kaldığı müddetçe içinde bulunduğu karanlık vadiden kurtulamaz. Hindistan'ı bir araya getirebilecek tek şey, ulusal bağımsızlık bayrağı altında bir tarım devrimidir. Proletaryanın öncülük ettiği bir devrim yalnızca Britanya hâkimiyetine değil aynı zamanda Hint prenslerine, yabancılara verilen imtiyazlara, ulusal burjuvazinin en üst katmanına, Ulusal Kongre'nin ve Müslüman Birliği'nin liderlerine de karşı olacaktır. İstikrarlı ve güçlü bir Hindistan seksiyonunun yaratılması Dördüncü

Enternasyonal için acil bir görevdir.

Kremlin'in son beş yıldır takip ettiği, kapitalist hükümetlere savaşa hazırlanmaları için yardım eden, hain sınıf işbirliği politikası, pasifist bir maske takmaya artık ihtiyacı kalmadığı anda burjuvazi tarafından tasfiye edildi. Ancak, sömürge ve yarı sömürge ülkelerde -sadece Çin ve Hindistan'da değil, aynı zamanda Latin Amerika'da- "Halk Cephesi" sahtekârlığı, emekçi kitlelerini "ilerici" burjuvazi-nin askeri haline getirmeye devam ediyor ve böylelikle emperyalizm için yerel bir politik temel yaratıyor.

Latin Amerika'nın geleceği

ABD'nin devasa ölçüde silahlanması, Batı Yarımküre'deki karmaşık çelişki-lerin şiddet yoluyla çözümünü hazırlıyor ve yakın zamanda Latin Amerika'nın kaderini de doğrudan doğruya gündeme getirecektir. "İyi Komşu" politikasının temsil ettiği ara dönem sona eriyor. Roosevelt ya da halefi, demir yumruğunu ka-dife eldiveninin içinden hızla çıkaracaktır. Dördüncü Enternasyonal'in tezlerinde belirtildiği gibi:

Güney ve Orta Amerika, kendisini gerilikten ve kölelikten ancak tüm devletleri güçlü bir federasyon içinde bir araya getirerek kurtarabilir. Fakat bu görevi yerine getirebilecek olan özne emperyalizmin yoz işbirlikçisi olan Güney Amerika'nın geç gelişen burjuvazisi değil, ezilen kitlelerin seçilmiş lideri olan genç Güney Amerika proletaryasıdır. Bu nedenle, dünya emperyalizminin şiddetine, entrikalarına ve yerli komprador hizbe karşı verilecek mücadelenin sloganı **Güney ve Orta Amerika Sovyet Birleşik Devletleri**'dir.

Altı yıl önce yazılan bu satırlar bugün bilhassa yakıcı bir güncellik kazanmaktadır.

Sömürge ve yarı sömürge ülkelerin proletaryası, metropol merkezlerin ve tüm dünyanın proletaryası ile zaferin yolunu açacak sağlam bir işbirliğini yalnızca kendi devrimci doğrultusuyla kurabilir. Yalnızca bu işbirliği, tüm dünyada emperyalizmi alaşağı ederek ezilen halkları tam ve nihai bir kurtuluşa ulaştırabilir. Yalnızca uluslararası proletaryanın zaferi sömürge ülkeleri kapitalist gelişmenin bitkinlik verici uzun sancılarında kurtarabilir ve ileri ülkelerin proletaryasıyla el ele sosyalizme ulaşılması ihtimalini ortaya çıkarabilir.

Sürekli devrim perspektifi, hiçbir durumda geri ülkelerin ileri ülkelerden bir işaret beklemesi ya da sömürge halklarının metropol ülke proletaryasının gelip onları kurtarmasını beklemesi gerektiği anlamına gelmez. Kendi işini kendi görene yardım da gelir. İşçiler, sömürge ya da emperyalist fark etmeksizin koşulların uygun olduğu her ülkede devrimci mücadeleyi geliştirmeli ve böylelikle öteki ülkelerin işçilerine örnek olmalıdır. Yalnızca inisiyatif ve eylem, kararlılık ve cesaret "Dünyanın bütün işçileri, birleşin!" sloganını ete kemige büründürebilir.

Hain liderlerin savaştaki sorumluluğu

İspanya devriminin zaferi tüm Avrupa'da yeni bir devrimci altüst oluş dönemini açabilir ve bugünkü savaşın başlamasını önleyebilirdi. Her türlü zafer imkânını barındıran bu kahramanca devrim, İkinci ve Üçüncü Enternasyonaller tarafından, anarşistlerin de aktif işbirliğiyle boğuldu. Dünya proletaryası bir yandan büyük umutlarından birini daha kaybederek daha yoksullaşırken, diğer yandan devasa bir diğer ihanetin derslerini çıkararak daha zenginleşti.

Fransız proletaryasının Haziran 1936'daki güçlü hareketi, iktidarın devrimci fethi için olağanüstü uygun koşullar yaratmıştı. Bir Fransız Sovyet Devleti, her ülkede devrimci etkiler yaratarak ve totaliter rejimleri sarsarak Avrupa'da devrimci hegemonya elde edebilir ve böylelikle insanlığı sayısız insanı kurban eden bugünkü emperyalist kıyımdan kurtarabilirdi. Fakat Léon Blum ve Léon Jouhaux'nun Komintern'in Fransız seksiyonunun da etkin desteğiyle izledikleri aşağılık, korkak ve kalles politikalar son on yılın en ümit veren hareketlerinden birinin çöküşüne neden oldu.

İspanya devriminin boğulması ve Fransa'da proleter taarruzunun sabote edilmesi, bu iki trajik olgu günümüzdeki savaşın eşiğinde duruyor. Burjuvazi elinin altında tuttuğu böyle "işçi liderleri"yle her şeyi, hatta halkların yeni bir kıyımını gerçekleştirmenin mümkün olduğundan emindir. Birinci emperyalist savaşın kapanışında İkinci Enternasyonal'in liderleri proletaryanın burjuvaziye alaşağı etmesini engelledi. İkinci ve Üçüncü Enternasyonallerin liderleri ise ikinci bir emperyalist savaş başlatması için burjuvaziye yardım ettiler. Bu savaş onların politik mezarı olsun!

İkinci Enternasyonal

1914-1918 savaşı, İkinci Enternasyonal'i aniden siperlerle ayrılan iki kampa böldü. Tüm sosyal demokrat partiler kendi anavatanlarını savundular. Düşman kardeşlere dönüşen hain sosyal demokrat partiler savaşın bitmesinden ancak birkaç yıl sonra tekrar uzlaştılar ve karşılıklı af ilan ettiler.

Bugün İkinci Enternasyonal'in durumu –görünürde- keskin biçimde değişmiştir. İstinasız tüm seksiyonları politik olarak askeri hattın bir tarafında, Müttefiklerin kampında yer alıyor: bazıları demokratik ülkelerdeki partiler olması nedeniyle, diğerleri ise saldırgan ya da tarafsız ülkelerden kaçıp gelen göçmenlerden oluşmaları nedeniyle.

Birinci emperyalist savaş boyunca Hohenzollern bayrağı altında aşağılık bir şovenist politika izleyen Alman sosyal demokrasisi, bugün Fransa ve İngiltere'nin hizmetinde bir "yenilgicilik" partisidir. Bu kaşarlanmış dalkavukların devrimci-leştiğini düşünmek affedilmez bir hata olur. Yeni politikanın daha basit bir açıklaması var.

II. Wilhelm'in Almanya'sı reformistlere parlamento organlarında, belediyeler-

de, sendikalarda ve diğer yerlerde arpalıklar vermişti. Emperyalist Almanya'nın savunulması, muhafazakâr işçi bürokrasisinin ganimetlerini sakladığı gömünün savunmasıydı. Altı yıl önce tezlerimizde “siyasi rejim kârlarını ve ayrıcalıklarını garanti ettiği müddetçe Sosyal Demokrasi vatansever olmaya devam edecektir” diye uyardığımız. Çar döneminde dahi yurtsever olan –Duma’da fraksiyonları, kendi gazeteleri, sendika görevlileri olan ve bu şekilde daha fazla mevzi kazanmayı uman- Rus Menşevikleri ve Narodnikler şimdi bunların hepsini kaybettiler ve SSCB’ye ilişkin olarak yenilgici bir tutum alıyorlar.

Sonuç olarak, İkinci Enternasyonal’in bugünkü “fikir birliği”nin sebebi tüm seksiyonların demokratik ülkelerdeki işçi bürokrasisinde sahip oldukları konumların ve gelirlerin Müttefikler tarafından korunacağı ve totaliter ülkelerde de bunların yeniden tesis edileceği umududur. Sosyal demokrasi, “demokratik” burjuvazinin himayesine ilişkin aciz hayaller kurmaktan öteye geçemez.

Politik olarak hiçbir hükmü olmayan bu kişiler, kendi çıkarları söz konusu olduğunda dahi mücadele etmekten acizdir. Bunun böyle olduğu en açık biçimde İkinci Enternasyonal’in güvenli sığınağı olan, üç ülkenin hepsinin de makul, gerçekçi, reformist ve pasifist sosyal demokrasi tarafından yönetildiği İskandinavya’da ortaya çıktı. Sosyalizm, bu baylar için muhafazakâr kraliyet demokrasisi artı devlet kilisesi artı sınırlı askeri harcamaların mümkün kıldığı çok sınırlı sosyal reformlar anlamına geliyordu.

Milletler Cemiyeti’nin desteklediği ve “tarafsızlık” kalkanının koruduğu İskandinav hükümetleri, nesiller sürecektir sakın ve barışçıl bir gelişme beklentisi içindeydi. Fakat emperyalist efendiler onların bu hesaplarını umursamadılar. İskandinav ülkeleri, kaderin darbelerinden sıyrılmak için her şeyi yapmaya mecbur kaldılar. SSCB’nin Finlandiya’yı işgali üzerine üç İskandinav ülkesinin hükümetlerinin hepsi mesele Finlandiya’yı ilgilendirdiğinden tarafsız olduklarını ilan ettiler. Almanya’nın Danimarka ve Norveç’i işgali üzerine İsveç saldırganlığın bu iki kurbanı hakkında tarafsızlık ilan etti. Danimarka ise söz konusu bizzat kendisi olduğu halde tarafsız olduğunu ilan etmeyi beceremedi. Koruyucusu İngiltere’nin namluları altında Norveç tek başına bazı sembolik meşru müdafaa jestleri yaptı. Bu kahramanlar, demokratik yurdun sırtından geçinmeye tümüyle hazırlar ama onun için ölmeye niyetli değiller. Öngöremedikleri savaş, Kral’ın ve Tanrı’nın gözetiminde barışçıl bir evrime dair umutlarını yerle bir etti. İkinci Enternasyonal’in umutlarının son sığınağı olan İskandinav cenneti, emperyalist cehennemin küçük bir parçası haline geldi.

Sosyal demokrat oportünistler yalnızca bir politika bilirler, o da pasif uyum politikasıdır. Çürüyen kapitalizm koşulları altında ellerinde hiçbir şey kalmıyor, politik mevzilerini birbiri ardına terk ediyorlar, zaten acınası olan programlarının adım adım içini boşaltıyorlar, taleplerini azaltıyorlar, taleplerinden tümüyle feragat ediyorlar ve sıçan deliğinden başka bir yer kalmayana kadar devamlı geri çekiliyorlar. Ancak orada bile emperyalizmin merhametsiz eli kuyrukların-

dan tutup onları dışarıya sürüklüyor. İkinci Enternasyonal'in kısa tarihi budur. Günümüzdeki savaş, bir kez daha ve bu sefer bir daha ayağı kalkamayacak şekilde onu öldürmüştür.

Üçüncü Enternasyonal

Kaba oportünizmin ve dizginsiz maceracılığın karışımı olan yozlaşmış Üçüncü Enternasyonal'in politikası, işçi sınıfının üzerinde büyük biraderi İkinci Enternasyonal'in izlediği politikalardan -şayet mümkünse- daha da moral bozucu bir etki yapıyor. Devrimci parti tüm politikasını işçilerin sınıf bilinci üzerine inşa eder; Komintern ise yalnızca sınıf bilincini kirletmek ve zehirlemekle meşgul.

Savaşan kampların resmi propagandistleri, karşı kampın suçlarını -bazen çok doğru biçimde- ifşa ediyorlar. Göbels, Britanya'nın Hindistan'da uyguladığı şiddet hakkında büyük ölçüde doğruyu söylüyor. Fransız ve İngiliz basını, Hitler ve Stalin'in dış politikası hakkında bir sürü çarpıcı şey söylüyor. Bununla birlikte, bu tek taraflı propaganda kendi başına en tehlikeli şovenist zehri temsil ediyor. Yarım doğrular yalanların en tehlikelisidir.

Komintern'in şu anki tüm propagandası bu kategoriye aittir. Tüm "komünizm" in faşist saldırganların yavan bir şekilde itham edilmesine indirgendiği, demokrasilere en çığ biçimde yaltaklanmayla geçen beş yılın ardından, Komintern 1939 sonbaharında aniden Batı demokrasilerinin sabıkali emperyalizmini keşfediverdi. Ne dönüş ama! Bunun ardından Çekoslovakya ve Polonya'nın yıkımı, Danimarka ve Norveç'in işgali ve Hitler'in çetelerinin Polonyalıları ve Yahudilere yaptıkları korkunç zulümlere dair tek bir kınama yapılmadı! Hitler, Batı emperyalizmi tarafından sürekli kışkırtılan bir barış aşığı vejeteryan olarak sunuldu. Komintern basınında Anglo-Fransız ittifakı "emperyalist blok Alman halkına karşı" olarak nitelendi. Göbels'in kendisi bile daha iyisini uyduramazdı! Sürgündeki Alman Komünist Partisi vatan aşkından yanıyordu. Alman yurdu faşistliği bırakmadığına göre, Alman Komünist Partisi'nin sosyal faşist bir konumda olduğu ortaya çıktı. Stalin'in sosyal faşizm teorisinin ete kemiğe büründüğü an nihayet gelip çatmıştı.

İlk bakışta, Komünist Enternasyonal'in Fransız ve İngiliz seksiyonları tamamen zıt bir tavır takınmış gibi göründü. Almanlardan farklı olarak, kendi hükümetlerine saldırmak zorunda bırakıldılar. Fakat bu acil yenilgicilik enternasyonalizmin değil, yurtseverliğin çarpık bir türüdür zira bu baylar, refahlarının kaynağı olan Kremlin'i kendi vatanları olarak görüyorlar. Fransız Stalinistlerinin birçoğu zulüm altında sorgulanamaz bir cesaretle davrandı. Ancak bu cesaretin politik içeriği düşman kampın zorba politikalarının şirin gösterilmesi ile kirletildi. Fransız işçileri bunun hakkında ne düşünmeli?

Enternasyonalist devrimciler gericiilik tarafından her zaman düşmanın ajanları olarak resmedilmiştir. Komintern, Fransız ve İngiliz seksiyonları için böyle bir

suçlamaya zemin hazırlayan bir durum yarattı ve böylece işçileri yurtsever kampa doğru itti ya da onları kafa karışıklığına ve pasifliğe mahkum etti.

Kremlin'in politikası basittir: petrol ve manganezin yanı sıra Komintern'i de Hitler'e sattı. Bu insanların köpek gibi itaatkâr bir tarzda kendilerinin satılması- na izin vermesi, Komintern'in içindeki yozlaşmayı reddedilemez biçimde ortaya koyuyor. Kremlin'in memurlarında artık ne ilke, ne onur, ne de vicdan kalmıştır. Elllerinde kalan tek şey omurgasızlıktır ve omurgasız insanlar hiçbir zaman bir devrime önderlik etmemiştir.

Stalin'in Hitler ile olan dostluğu daimi olmak bir yana, hiç de uzun sürmeyecek. Manifestomuz daha kitlelere ulaşmadan önce Kremlin'in dış politikası bir kez daha yön değiştirebilir. Bu durumda, Komintern'in propagandasının niteliği de değişebilir. Eğer Kremlin demokrasilere doğru yaklaşırsa, Komintern bir kez daha arşivini eşeleyip Nasyonal Sosyalizmin Suçlarının Kahverengi Kitabı'nı bulup çıkaracaktır. Fakat bu propagandasının devrimci bir karakter kazanacağı anlamına gelmez. Etiket değişse de önceden olduğu gibi kölece kalacaktır. Devrimci politika, her şeyden önce kitlelere hakikatin anlatılmasını gerektirir. Fakat Komintern sistematik olarak yalan söylüyor. Dünya emekçilerine dönüp şunu söylüyoruz: Yalancılara inanmayın!

Sömürgelerde sosyal demokratlar ve Stalinistler

Sömürücülerle birlik olan ve kendi ayrıcalıklarıyla ilgilenen partiler, organik olarak işçilerin ve ezilen insanların en çok sömürülen katmanlarıyla ilgili dü- rüst bir politika izleme kabiliyetine sahip değildir. Bu durum, İkinci ve Üçüncü Enternasyonallerin sömürgelere yönelik tutumlarında özel bir açıklıkla görül- mektedir.

Eğer çoğunlukla Fransız farmasonlarından ve yerli halkın sırtına çöken “sol- cu” kariyeristlerden oluşan sömürge görevlilerinin oluşturduğu gelişigüzel grup- ları saymazsak, köle sahiplerinin avukatı ve kölelikten elde edilen kârın paydaşı gibi hareket eden İkinci Enternasyonal'in sömürgelerde kendine ait seksiyonları yoktur. Yurtseverliğin karşıtı olan sömürge halklarını “demokratik anavatan”a karşı harekete geçirme fikrini oportünistçe terk eden İkinci Enternasyonal, burju- vaziyeye (Sidney Webb, Marius Moutet ve diğerleri gibi) sömürge bakanları, yani köle güdücülerini sağlama ayrıcalığını elde etmiştir.

Tüm ezilen halklara cesur bir devrimci çağrı yaparak işe başlayan Üçüncü Enternasyonal ise daha sonra benzer şekilde sömürge sorunu konusunda kendini satışa çıkarmıştır. Yalnızca birkaç yıl önce Moskova emperyalist demokrasiler ile bir ittifak fırsatının önünde durduğunu gördüğünde, Komintern ulusal kurtuluş sloganını yalnızca Habeşistan ve Arnavutluk için değil, Avusturya için de öne sür- dü. Fakat Britanya ve Fransa sömürgeleriyle ilgili olarak kendini alçakgönüllü bi- çimde, “makul” reform istekleriyle sınırladı. O dönemde Komintern, Hindistan'ı Büyük Britanya'ya karşı değil, muhtemel bir Japon saldırısına, Tunus'u da yal- nızca Mussolini'nin köpeklerine karşı savundu. Fakat durum şimdi ansızın de-

gişmiştir. Hindistan, Mısır ve Cezayir'e tam bağımsızlık! Dimitrov daha azını kabul etmeyecektir. Araplar ve Siyahlar, Mussolini ve Hitler hariç tutulursa en iyi arkadaşları olarak Stalin'i bulmuşlardır. Komintern'in Alman seksiyonu, asalak çetelerin karakteri olan bir arsızlıkla Polonya'yı ve Çekoslovakya'yı Britanya emperyalizminin komplolarına karşı savundu. Bu insanların yapamayacağı şey yok! Kremlin'in Batı demokrasilerine doğru yeniden meyletmesi halinde bu insanlar yeniden Londra'dan ve Paris'ten saygılı bir şekilde sömürgelerinde liberal reformlar yapmalarını rica edecektir.

İkinci Enternasyonal'in aksine, Komintern muhteşem geleneğinden ötürü sömürgelerde tartışılmaz bir nüfuza sahiptir. Fakat toplumsal temeli politik evrimine uygun olarak değişmiştir. Günümüzde Komintern'in sömürge karakterindeki ülkelerde üzerine dayandığı taban İkinci Enternasyonal'in metropol merkezlerdeki geleneksel zemini olan katmanlar ile aynıdır. Süper kârlardan arta kalan kırıntılar vasıtasıyla emperyalizm merkez ülkelerindeki işçi aristokrasisinin benzerini sömürge ve yarı sömürge ülkelerde de yaratmıştır. Metropol merkezlerindeki prototipleri ile karşılaştırılamayacak ölçüde önemsiz de olsa, sömürge ülkelerdeki işçi aristokrasisi de yaygın yoksulluk arka planından açıkça ayrışır ve ayrıcalıklarına sıkı sıkıya sarılır. Sömürge ve yarı sömürge ülkelerdeki işçi bürokrasisi ve aristokrasisi devlet görevlileriyle birlikte Kremlin'in "dostları" için bilhassa itaatkâr elemanlar sağlar. Bu türün Latin Amerika'daki en iğrenç temsilcisi Kremlin'e sunduğu özel hizmetlerden ötürü Latin Amerika Sendikaları Federasyonu genel başkanlığı ile ödüllendirilen Meksikalı avukat Lombardo Tolenado'dur.

Sınıf mücadelesinin sorularını dipedüz gündeme yerleştiren bu savaş, bu hilekârlar ve fırıldaklar için giderek zorlaşan bir durum yaratıyor. Gerçek Bolşevikler bundan yararlanmalı ve Komintern'i sömürgelerden ebediyen söküp atmalıdır.

Merkezcilik ve anarşizm

Savaş, var olan her şeyi sınavarak ve çürümüş her şeyi bir köşeye atarak ge-reğinden fazla hayatta kalan Enternasyonaller için ölümcül bir tehlikeyi temsil ediyor. Komintern bürokrasisinin kayda değer bir bölümü, özellikle de Sovyetler Birliği sarsıntılar yaşarsa kendi emperyalist anavatanlarına dönecektir. Buna karşılık işçiler gittikçe daha fazla sola yönelecektir. Böylesi koşullar altında ayrışmalar ve dağılmalar da kaçınılmazdır. Bir dizi belirti, İkinci Enternasyonal'in "sol" kanadının ayrılabilceğine işaret ediyor. Farklı geleneklerden gelen merkezci gruplaşmalar birleşecek, ayrılacak ve yeni "cepheler", "kamplar" vs. yaratacaktır. Ancak, içinde bulunduğumuz dönem merkezciiliğin tahammül edilemez olduğunu gösterecektir. Merkezci örgütlerin en ciddi ve dürüstü olan POUM'un İspanya devrimi sırasında oynadığı hazin ve trajik rol, sınıf bilincine sahip işçilerin hafızasında her zaman vahim bir uyarı olarak kalacaktır.

Fakat tarih tekerrürleri sever. İki Buçukuncu Enternasyonal yahut bu sefer Üç Çeyreklik Enternasyonal türünden bir uluslararası örgütün kurulmasına yönelik

yeni girişimlerin yapılması ihtimal dışı değildir. Bu başlangıçlar, yalnızca işçi kitleleri içinde cereyan eden daha derin süreçlerin bir yansıması olmaları bakımından ilgiyi hak ederler. Fakat peşinen ve kesin olarak şunu söylemek mümkündür: teorik bir temelden, devrimci gelenekten ya da tamamlanmış bir programdan yoksun olan merkezci “cepheler”, “kamplar” ve “Enternasyonaller” ancak kısa ömürlü olacaktır. Kararsızlıklarını ve tereddütlerini acımasızca eleştirerek onlara yardımcı oluruz.

Eski işçi örgütlerinin iflasına ilişkin çizdiğimiz bu taslak, anarşizmden söz etmezsek eksik kalır. Anarşizmin gerilemesi çağımızın en kesin, inkâr edilemeyecek olayıdır. Daha birinci emperyalist savaşın öncesinde Fransız anarko-sendikalistleri en rezil oportünistler ve burjuvazinin doğrudan hizmetçileri haline gelmeyi başardılar. Önceki savaş sırasında uluslararası anarşizmin liderlerinin çoğu yurtseverlere dönüştüler. İspanya iç savaşının harareti içinde anarşistler burjuva hükümetlerinin bakanları oldular. Anarşist lafabeleri, devlet onlara ihtiyaç duyana kadar devleti reddederler. Tehlike gelip kapıya dayandığında ise sosyal demokratlar gibi kapitalist sınıfın ajanları olurlar.

Anarşistler günümüzdeki savaşa programsız, tek bir fikirleri olmadan ve İspanyol proletaryasına ihanetlerinin kirlettiği bir bayrak ile girdiler. Bugün, insani matemlerle çeşnilendirilmiş, umutsuzluktan başka bir şey yaratmayan yurtseverlik propagandası haricinde işçi sınıfı saflarına verebilecekleri bir şey yoktur. Kendi sınıflarının çıkarları için savaşılmaya gerçekten hazır olan anarşist işçiler ile uzlaşmaya çabalarken hem savaşta hem de devrimde burjuvazinin ayakçısı olarak hareket eden liderlerinden tam olarak kopmalarını da talep edeceğiz.

Sendikalar ve savaş

Tekelci kapitalizmin kodamanları devlet iktidarının resmi organlarının üzerinde durup onları tepeden kontrol ederken, oportünist sendika liderleri devlet iktidarının ayaklarının etrafında dolanarak işçi kitleleri içinde ona destek sağlamaya çalışıyorlar. Sendikalarda işçi demokrasisi korunduğu müddetçe bu pis işlerin icra edilmesi mümkün değildir. Sendikalardaki rejim, burjuva devletlerinin rejimlerini izleyerek giderek daha fazla otoriterleşiyor. Savaş döneminde sendika bürokrasisi tam olarak işçi sınıfı içinde ordu Genelkurmayının askeri polisi haline gelir.

Fakat hiçbir gayret onu kurtaramayacaktır. Savaş, günümüzün reformist sendikalarına ölüm ve yıkım getiriyor. Henüz gençlik döneminde olan sendikacılar kıyım için silah altına alınıyorlar. Yerlerine on sekiz yaşından küçük erkekler, kadınlar ve yaşlı erkekler, yani direnme kabiliyeti en düşük olanlar alınıyor. Tüm ülkeler savaştan öylesine bir yıkımla çıkacaklar ki, işçilerin yaşam standardı yüz yıl geriye gidecek. Reformist sendikalar ancak burjuva demokrasisi rejimi altında mümkündür. Fakat savaşta yok olacak olan ilk şey tümüyle çürümüş demokrasi-

dir. Kesin çöküşü sırasında yanında ona destek olan tüm işçi örgütlerini de sürükleyecektir. Reformist sendikalara yaşam alanı kalmayacaktır. Kapitalist gericilik onları acımasızca yok edecektir. İşçileri bu konuda derhal ve herkes duyacak kadar gür bir sesle uyarmak gerekiyor.

Yeni bir çağ yeni yöntemler, yeni yöntemler ise yeni liderler gerektirir. Sendikaları kurtarmanın tek bir yolu var: onları, hedefini kapitalist anarşi ve emperyalist haydutluğa karşı zafer olarak belirlemiş mücadeleci örgütlere dönüştürmek. Sendikalar sosyalist ekonominin inşa edilmesinde büyük bir rol oynayacaktır fakat bunun ilk koşulu kapitalist sınıfın devrilmesi ve üretim araçlarının kamulaştırılmasıdır. Sendikalar yalnızca sosyalist devrim yoluna girerlerse savaş yıkıntılarının altında kalmaktan kurtulabilirler.

Dördüncü Enternasyonal

Proletarya öncüsü, emperyalist savaşın uzlaşmaz düşmanıdır. Fakat bu savaştan hiç korkmaz. Sınıf düşmanı ile onun seçtiği meydana dövüşmekten kaçınmaz. Dalgalanan bayraklarıyla bu meydana girer.

Dördüncü Enternasyonal, dünyadaki gelişmelerin genel gidişatını ve yeni emperyalist yıkımın kaçınılmazlığını doğru biçimde öngören, burjuva demokratların pasifist sahtekârlıklarını ve Stalinist ekolün küçük burjuva maceracılarını teşhir eden, “Halk Cephesi” adını taşıyan sınıf işbirliği politikasına karşı savaşan, Komintern’in ve anarşistlerin İspanya’daki hain rollerini topa tutan, POUM’un merkezci yanlısalarını uzlaşmaz biçimde eleştiren, kadrolarını devrimci sınıf mücadelesinin ruhuyla yorulmak bilmeden çelikleştiren tek örgüttür. Savaş dönemindeki politikamız, barış dönemindeki politikamızın yoğunlaştırılmış bir devamından ibarettir.

Dördüncü Enternasyonal, programını Marksizmin sağlam teorik temelleri üzerine inşa eder. Resmi işçi bürokrasisinin farklı kanatlarına hâkim olan ve burjuva demokrasisine teslimiyetin kılıfı işlevini gören eklektizm rezilliğini reddeder. Programımız, herkesin erişimine açık olan bir dizi belgede formüle edilmiştir. Özü iki kelimeyle özetlenebilir: Proletarya diktatörlüğü.

Bolşevizmin üzerine kurulu programımız

Dördüncü Enternasyonal bütünüyle ve adanmış bir şekilde Bolşevizmin devrimci geleneği ve örgütsel yöntemlerinin kurduğu temellere dayanır. Küçük burjuva radikalleri varsın merkezizetçilikten şikâyet etsinler. Greve bir kez bile katılmış bir işçi bilir ki, disiplin ve sağlam bir liderlik olmadan mücadele imkânsızdır. Merkezizetçiliğin ruhu içinde bulunduğumuz çağa nüfuz etmiştir. Tekelci kapitalizm, ekonomik merkezileşmeyi nihai sınırlarına kadar getirmiştir. Devlet merkezizetçiliği, faşizm kılığında totaliter bir karaktere bürünmüştür. Demokrasiler gittikçe bu modeli taklit etmeye çabalyorlar. Sendika bürokrasisi,

güçlü mekanizmasını kıyasıya savunuyor. İkinci ve Üçüncü Enternasyonaller, devrime karşı mücadelelerinde devlet aygıtından arsızca yararlanıyorlar. Bu koşullar altında başarının temel güvencesi devrimci merkezîyetçiliği gerici merkezîyetçiliğin karşısına dikmektir. Proletaryanın öncüsünün, kendini feda etmeye hazır, zafere yönelik yenilmez bir iradenin ışığında gerçekten çelikleşmiş devrimcilerden oluşan, çelik bir disiplinin birleştirdiği bir örgüte sahip olmak zorunludur. Yalnızca bocalamayan merkezîleşmiş bir parti taarruza sistemli ve titiz bir şekilde hazırlanmayı ve belirleyici an gelip çatığında sınıfın tüm gücünü eli titremeden muharebe alanına sürmeyi işçilere öğretebilir.

Şiş kuşukular, Bolşevik merkezîyetçiliğin bürokratizme dönüşerek yozlaşmasından bahsetmekten zevk alırlar. Tarihin tüm gidişatı sanki bir partinin yapısına bağlıymış gibi! Aslına bakarsanız, kaderi sınıf mücadelesinin gidişatına bağlı olan partinin kendisidir. Bolşevik Partisi her durumda eylemiyle proletarya devrimini başarabileceğini kanıtlamış tek partiydi. Uluslararası proletaryanın şu anda ihtiyaç duyduğu tam da böyle bir partidir. Eğer burjuva rejimi savaştan cezalandırılmadan çıkacak olursa, her devrimci parti yozlaşmadan payını alacaktır. Eğer proleter devrimi zafer kazanırsa, yozlaşmayı üreten koşullar ortadan kalkacaktır.

Gericiliğin zaferi, kitlesele hayal kırıklığı ve tükenmişlik koşullarında, geleceksel işçi sınıfı örgütlerinin hastalıklı biçimde dağılmasının zehirlediği bir politik atmosferde, önümüze yığılmış zorlukların ve engellerin ortasında, Dördüncü Enternasyonal'in gelişimi zorunlu olarak yavaş ilerlemiştir. Çabalarımızı küçümseyen merkezîciler, sol kanadı birleştirmek için yalıtılmış ve ilk bakışta çok daha geniş ve ümit verici görünen birden fazla girişimde bulundular. Tüm bu gösterişli girişimler, kitleler daha adlarını ezberlememişken unufak oldular. Yalnızca Dördüncü Enternasyonal, inatla, sebatla ve artan bir başarıyla akıntıya karşı yüzmeyi sürdürüyor.

Başarılı bir sınav verdik mi?

Gerçek bir devrimci örgütü tanımlayan en önemli şey, olayların yeni bir yöne doğru ilerlediği her bir dönemde politikasını oluştururken ve sınarken ciddiyetle hareket etmesidir. Merkezîyetçiliği verimli yapan şey demokrasidir. Savaşın alevleri arasında seksiyonlarımız proleter politikasının tüm sorunlarını tartışır ve yöntemlerini sınarken, bu arada yalnızca İkinci ve Üçüncü Enternasyonallere muhalefetinden dolayı saflarımıza katılan istikrarsız unsurları da def ediyor. Güven vermeyen unsurlardan arınmak, gerçek bir devrimci partinin oluşumu sırasında ödenmesi kaçınılmaz olan bir bedeldir.

Farklı ülkelerdeki yoldaşlarımızın ezici çoğunluğu savaşın ilk sınavından alınlarının akıyla çıktılar. Bu olgu, Dördüncü Enternasyonal'in geleceği açısından paha biçilmez bir önem taşıyor. Örgütümüzün her sıradan üyesi bundan böyle kendisini olayların alevleri arasında yaratılacak devrimci ordunun bir yetkilisi

olarak görmeye yalnızca hak sahibi değildir, bunu görev olarak da benimsemek zorundadır. Kitlelerin devrimci mücadele alanına girmesi oportünist, pasifist ve merkezci programların önemsizliğini derhal ortaya çıkaracaktır. Fabrikada, maddende, sendikada, alayda ya da savaş gemisinde mücadele veren tek bir gerçek devrimci, kendi sıkıntılarıyla meşgul olan yüzlerce küçük burjuva sahte devrimcisinden çok daha değerlidir.

Büyük burjuvazinin politikacıları, Dördüncü Enternasyonal'in rolüne dikkat kesilmek bakımından küçük burjuva bilgiçlerinden çok daha başarılılar. Diplomatik ilişkilerini koparmanın arifesinde yaptıkları son görüşmelerinde birbirlerini savaşın sonuçlarıyla korkutmaya çabalayan Fransız büyükelçisi Coulondre ve Hitler'in üzerinde uzlaştığı nokta Dördüncü Enternasyonal'in bu savaşın "tek gerçek galibi" olabileceğiydi. Polonya'ya karşı savaşın başlatılması üzerine Fransa, Danimarka ve diğer ülkelerin büyük basını, Berlin'deki işçi mahallelerinin duvarlarında üzerinde "Kahrolsun Stalin, Yaşasın Trotskiy!" yazılı afişler olduğunu yazdı. Bunun anlamı şudur: "Kahrolsun Üçüncü Enternasyonal, Yaşasın Dördüncü Enternasyonal!" Ulusal bağımsızlığının kazanılmasının yıldönümünde daha kararlı işçiler ve öğrenciler tarafından bir gösteri örgütlendiğinde, "Koruyucu" Baron Neurath gösterinin sorumlusu olarak Çek "Trotskistler"e işaret eden resmi bir açıklama yayınladı. Prag'dan gelen ve Çekoslovakya Cumhuriyeti'nin eski cumhurbaşkanı Benes'in editörlüğünü yaptığı gazetede çıkan bir haber Çek işçilerinin "Trotskist"leştigi gerçeğini doğruluyordu. Şimdilik bunların hepsi sadece belirtiden ibarettir. Fakat bir gelişim eğilimine net olarak işaret ediyorlar. Savaşın devrim yoluna yönelttiği yeni kuşak işçiler bayrağımız altında yerini alacaktır.

Proleter devrimi

Proleter devriminin zaferi için temel koşullar tarihsel deneyimle ortaya konmuş, teorik olarak berraklaştırılmıştır: (1) burjuvazinin çıkmaza girmesi ve bunun sonucu olarak hâkim sınıfın kafa karışıklığı; (2) küçük burjuva katmanlarının -onların desteği olmadan büyük burjuvazi varlığını sürdüremez- keskin bir memnuniyetsizliği ve esaslı değişimler için gayret göstermesi; (3) proletarya saflarında durumun katlanılmaz olduğu bilincinin ve devrimci eylem hazırlığının mevcudiyeti; (4) proleter öncüsünün berrak programı ve güçlü liderliği. Bunlar proleter devriminin zaferinin dört koşuludur. Bu dört koşulun gerekli olgunluğa tek seferde ve aynı anda nadiren ulaşabilmesi birçok devrimin yenilmesinin temel nedenidir. Tarihte savaşın devrimleri doğurması hiç de az görülür bir durum olmamıştır çünkü savaş miadı dolmuş rejimleri temelinden sarsar, hâkim sınıfı zayıflatır ve ezilen sınıflar arasında devrimci öfkeyi artırır.

Halihazırda burjuvazi yönünü büyük ölçüde yitirmiştir ve halk kitleleri arasında endişe ve hoşnutsuzluk yoğun olarak hissedilmektedir. Bu durum yalnızca savaşa giren ülkelere özgü değildir; tarafsız ülkelerde de geçerlidir ve savaşı geçen

her ay daha da yoğunlaşacaktır. Son yirmi yıl içinde proletaryanın arka arkaya, her biri öncekinden daha ağır yenilgiler aldığı, eski partileri tarafından hayal kırıklığına uğratıldığı ve savaş dönemine buhranlı bir ruh hali ile girdiği doğrudur. Yine de bu tür ruhsal durumların istikrarını ve sağlamlığını gözümüzde büyütmemeliyiz. Bu ruh halini yaratan da, onu ortadan kaldıracak olan da olaylardır.

Savaşı olduğu gibi devrimi de en başta genç nesiller yapar. Fabrikalarda iş bulamayan milyonlarca genç yaşamlarına işsiz ve bu nedenle de politik hayatın dışında kalarak başlamıştır. Bugün ise politik hayatın içinde kendilerine yer buluyorlar veya en geç yarın bulacaklar: onları askere alan ve alaylar halinde örgütleyen devlet, onların devrimci birliği olasılığını da ortaya çıkarıyor. Bu işsiz gençlerin devrimci birliğini mümkün kılacak olan tam da budur. Kuşkusuz savaş daha eski kuşakları da silkeleyerek kayıtsızlıklarına son verecektir.

Önderlik sorunu

Önderlik sorunu önümüzde duruyor. Her iki enternasyonalin de emperyalizmin hizmetinde olduğu ve gerçek devrimci unsurların küçük bir azınlığı olduğu günümüzde devrim bu sefer de ihanete uğramayacak mı? Başka bir deyişle: proletarya devrimine önderlik edebilecek bir partiyi zamanında hazırlamakta başarılı olabilecek miyiz? Bu soruyu doğru cevaplayabilmek için onu doğru bir şekilde sormamız gerekiyor. Doğal olarak, şu ya da bu ayaklanma devrimci öncünün olgunlaşmamış olması nedeniyle yenilgiyle sonuçlanabilir ve kesinlikle öyle sonuçlanacaktır. Fakat bu tek bir ayaklanma meselesi değildir. Bütün bir devrim çağını ilgilendiren bir sorudur.

Uzun süre can çekişmeyi bir çıkış olarak görmeyecek olursak, kapitalist dünyanın bir çıkış yolu bulamadığı açıktır. Bu nedenle, on yıllar değilse de uzun yıllar boyu sürecek savaflara, isyanlara, kısa süreli ateşkeslere, yeni savaflara ve yeni isyanlara hazırlanmak gerekiyor. Genç bir devrimci parti kendisini bu perspektifin üzerine kurmalıdır. Kendisini sınaması, deneyim biriktirmesi ve olgunlaşması için gerekli fırsatları ve imkânları tarih ona verecektir. Öncü kadrolar ne kadar hızlı birleşirse, kanlı sarsıntılar dönemleri o kadar kısılacak ve gezegenimizin muzdarip olduğu yıkım o kadar az olacaktır. Fakat devrimci bir parti proletaryaya önderlik edene kadar büyük tarihsel sorun hiçbir koşulda çözülmemeyecektir. Tempolar ve zaman aralıkları büyük bir önem taşıyor ama bu ne genel tarihsel perspektifimizi ne de politikamızın doğrultusunu değiştirir. Buradan çıkarılacak sonuç yalındır: proletarya öncüsünün eğitilmesi ve örgütlenmesi görevlerini on kat fazla enerjiyle sürdürmek zorunludur. Dördüncü Enternasyonal'in görevi tam da budur.

Geçen savaşın sadece üzücü sonuçlarına atıf yapmaları, kötümser sonuçları meşrulaştırmaya çalışanların yaptığı en büyük hatadır. Birincisi, geçen savaş tüm dünyanın işçi hareketinin dersleri üzerinde var olduğu Ekim Devrimi'ni doğurmuştur. İkincisi, günümüzdeki savaşın koşulları 1914'ün koşullarından cid-

di biçimde farklıdır. ABD dâhil olmak üzere emperyalist devletlerin ekonomik durumu bugün kesin olarak daha kötüdür ve savaşın yıkım gücü çeyrek yüzyıl öncesine nazaran çok daha büyüktür. Bu nedenle, işçilerden ve ordudan bu sefer çok daha hızlı ve belirleyici bir tepki beklemek için yeterli neden mevcuttur.

Birinci savaşın tecrübesi kitlelerde derin etkiler bırakmadan ortadan kaybolmadı. İkinci Enternasyonal gücünü kitlelerin henüz sarsılmamış olan pasifist ve demokratik yanılsamalarından alıyordu. İşçiler 1914 savaşının son savaş olacağını ciddiye umuyorlardı. Çocuklarını yeni bir kıyımdan esirgemek uğruna askerler kendi canlarının alınmasına izin verdiler. Yalnızca bu umut insanların dört yıldan fazla bir süre savaşa katlanmasını sağlayabilmiştir. Bugün demokratik ve pasifist yanılsamalardan eser kalmamıştır. Günümüzdeki savaştan muzdarip olan insanlar artık bu savaşın ne meşruiyetine inanıyorlar ne de ondan daha fazla zincirden başka bir şey bekliyorlar. Bu durum totaliter devletler için de geçerlidir. Birinci emperyalist savaşın yükünü sırtında taşıyan ve onun derslerini unutmamış olan eski kuşaktan işçiler henüz ortadan kaybolmaktan çok uzaktır. Savaş sırasında okula giden bir sonraki kuşağın kulaklarında yurtseverlik ve pasifizm sahte sloganları hâlâ çınlıyor. Savaş makinesinin ağırlığı altında ezilen bu katmanların paha biçilmez politik deneyimi, savaş işçi kitlelerini kendi hükümetlerine açıktan meydan okumaya zorladığında tüm kuvvetiyle meydana çıkacaktır.

Ya sosyalizm ya kölelik

Savaş ve Dördüncü Enternasyonal (1934) başlıklı tezlerimizde şöyle demiştik:

Modern kapitalizmin tamamen gerici, çürümüş ve yağmacı doğasının ortaya çıkması, demokrasinin, reformizmin ve pasifizmin yok edilmesi ve proletaryanın eli kulağında olan felaketten kaçınmak için güvenli bir yol bulmaya duyduğu acil ve yakıcı ihtiyaç uluslararası devrimi yenilenmiş bir güçle gündeme getirmektedir.

Bugün mesele artık on dokuzuncu yüzyılda olduğu gibi daha hızlı ve daha sağlıklı ekonomik gelişmenin temin edilmesi meselesi değildir: bugün sorun insanlığın intihardan kurtarılmasıdır. Oportünist partilerin ayaklarının altındaki zemini tamamen kaydıran şey bizzat bu tarihsel sorunun keskinliğidir. Bunun aksine, devrimin partisi tükenmez gücünün kaynağını kaçınılmaz bir tarihsel gerekliliği yerine getirdiği gerçeğinin bilincinde buluyor.

Ayrıca, günümüzün devrimci öncüsü ile geçen savaş patlak verdiğinde seslerini yükselten yalıtılmış enternasyonalistler aynı kefeye konmamalı. Rusya'daki Bolşevikler o dönemde tek devrimci gücü temsil ediyordu. Ancak o parti içinde bile, Lenin etrafında toplanan küçük bir göçmen grubu haricindeki ezici çoğunluk ulusal dargörüşlüğü fırlatıp atmakta ve dünya devrimi perspektifini öne çıkarmakta başarısız olmuştu.

Dördüncü Enternasyonal sayısal olarak ve özellikle de hazırlık bakımından ge-

çen savaşın başında var olan seleflerinden çok üstündür. Dördüncü Enternasyonal, Bolşevizmin doğrudan mirasçısıdır. Dördüncü Enternasyonal, Ekim Devrimi'nin geleneğini özümsemiş ve iki emperyalist savaş arasındaki en zengin tarihsel dönemi teoriye aktarmıştır. Kendisine ve geleceğine inanmaktadır.

Bir daha hatırlatalım, savaş politik gelişmelere muazzam derecede hız kazandırır. Daha dün yerine getirilmesi on yıllar değilse bile uzun yıllar alacakmış gibi görünen büyük görevler, iki üç yıl içinde, belki de daha erken önümüzde belirebilir. Barış koşullarının üzerine kurulmuş programlar kaçınılmaz olarak havada asılı kalacaktır. Öte yandan, kısa vadeli düşünen politikacılara "gerçek dışı" görünen Dördüncü Enternasyonal'in geçiş taleplerinin önemi devlet iktidarının fethedilmesini amaçlayan kitle seferberliği sürecinde bütünüyle ortaya çıkacaktır.

Yeni devrimin başlangıcında oportünistler, çeyrek yüz yıl önce yaptıkları gibi bir kez daha harabeler ve yıkımlar üzerine sosyalizmin inşa edilemeyeceği fikrini işçilere aşılama çalıyacaktı. Sanki işçilerin koşulları seçme özgürlüğü varmış gibi! Tarihin sağladığı temeller üzerinde inşa sürecini başlatmak gerekliliktir. Rus Devrimi, işçi iktidarının çok geri bir ülkeyi bile derin bir yoksulluktan kurtarabileceğini göstermiştir. İleri ülkelerin proletaryası bundan daha da büyük mucizeleri gerçekleştirebilir. Savaş binaları, tren yollarını, fabrikaları, madenleri yok eder; ama teknolojiyi, bilimi ve becerileri yok edemez. Kendi devletini kurduktan, saflarını doğru biçimde örgütledikten, burjuva rejiminin miras bıraktığı nitelikli işgücünü örgütledikten ve üretimi tek bir plan etrafında düzenledikten sonra proletarya yalnızca savaşın yok ettiği her şeyi yeniden kurmayı değil, dayanışma temelinde muazzam bir kültürel gelişimin koşullarını yaratmayı da başaracaktır.

Ne yapmalı

Bu manifesto, Dördüncü Enternasyonal'in Olağanüstü Kongresi tarafından, tam da Alman orduları Hollanda ve Belçika'yı istila ettikten ve Müttefik askerlerinin ilk direnişini ezip bir alev topu gibi Paris ve Kanal'a doğru ilerlerken kabul edilmiştir. Berlin'de daha şimdiden erken zafer kutlamaları yapıyorlar. Müttefiklerin saflarında paniğe yaklaşan bir endişe var. Burada savaşın sonraki aşamalarıyla ilgili olarak stratejik spekülasyonlara girmeye ne imkânımız ne de ihtiyacımız var. Hitler'in muazzam üstünlüğü, her koşulda tüm dünyanın politik görünümüne damgasını vurmaktadır.

"Fakat işçi sınıfının günümüz koşullarında Alman faşizmine karşı mücadelelerinde demokrasilere yardımcı olması gerekmiyor mu?" Proletaryayı şu ya da bu burjuva kanadının yedek gücü olarak gören küçük burjuvazinin geniş kesimlerinin soruyu ortaya koyma biçimi budur. Bu politikayı şiddetle reddediyoruz. Tren vagonları arasında konfor bakımından nasıl farklılıklar varsa, burjuva toplumunda politik rejimler arasında da doğal olarak farklılıklar vardır. Fakat tüm tren bir uçurumdan aşağı yuvarlanırken, yani tüm kapitalist sistem çökerken çürüyen demokrasi ile ölüm saçan faşizm arasındaki ayrım ortadan kaybolur.

Hitler, zaferleri ve acımasızlığıyla doğal olarak tüm dünyada işçilerin keskin nefretini kıskırtıyor. Fakat işçilerin bu meşru nefreti ile Hitler'in daha zayıf ama daha az gerici olmayan düşmanlarına yardım etmek arasında kapanmaz bir uçurum vardır. Büyük Britanya ve Fransa emperyalistlerinin zaferi, insanlığın nihai kaderi bakımından Hitler ve Mussolini'nin zaferinden daha az korkunç değildir. Burjuva demokrasisi kurtarılamaz. İşçiler yabancı faşizmine karşı kendi burjuvazilerine yardım ederlerse yalnızca kendi ülkelerinde faşizmin zaferini hızlandırlar. Tarihin önümüze koyduğu görev, bir emperyalist sistemi diğerine karşı desteklemek değil, tüm sistemin sonunu getirmektir.

İşçiler askerlik sanatını öğrenmelidir

Kitlelerin askerileşmesi her geçen gün daha da yoğunlaşıyor. İçi boş pasifist protestolarla bu askerileşmenin durdurulabileceğine dair anlamsız savı reddediyoruz. Önümüzdeki dönemde tüm büyük sorulara dair hüküm elde silahla verilecektir. İşçiler silahtan korkmamalıdır; aksine, silahın nasıl kullanılacağını öğrenmelidir. Savaş sırasında devrimciler kendilerini kitlelerden barış zamanında olduğundan daha fazla ayırmazlar. Bir Bolşevik yalnızca en iyi sendikacı olmaya değil en iyi asker olmaya da çabalar.

Burjuvazinin eğitilmemiş ya da yalnızca teorik eğitim almış askerleri son anda muharebe meydanına sürmesini arzu etmeyiz. Devletin acilen işçilere ve işsizlere tüfeğin, el bombasının, makineli tüfeğin, topların, uçakların, denizaltıların ve diğer savaş araçlarının nasıl kullanılacağını öğrenme imkânını sağlamasını talep ediyoruz. Sendikalar ile yakından bağlantılı özel askeri okulların açılması gereklidir. Böylelikle işçiler askerlik sanatının vasıflı uzmanları haline gelebilirler ve komutanlık görevini üstlenebilirler.

Bu bizim savaşımız değil!

Aynı zamanda, bu savaşın bizim savaşımız olmadığını bir an bile unutmuyoruz. İkinci ve Üçüncü Enternasyonallerin aksine, Dördüncü Enternasyonal politikasını kapitalist devletlerin askeri talihleri üzerine değil, emperyalist savaşı işçilerin kapitalistlere karşı verdiği bir savaşa dönüştürmenin, tüm ülkelerin hâkim sınıflarını iktidardan indirmenin ve dünya sosyalist devriminin üzerine inşa ediyor. Bu bakış açısına göre, cephedeki muharebe hatlarındaki değişmeler, ulusal sermayelerin yıkımı, ülkelerin işgali ve devletlerin düşüşü yalnızca modern toplumun yeniden inşasına giden yoldaki trajik dönemleri temsil ederler.

Şu temel görevlerimizi savaşın gidişatından bağımsız olarak yerine getiriyoruz: işçilere kendi çıkarlarıyla kana susamış kapitalizmin çıkarlarının uzlaştırılamayacağını anlatıyoruz, emekçileri emperyalizme karşı seferber ediyoruz, savaşa giren ve tarafsız ülkelerdeki işçilerin birliği için propaganda yapıyoruz, her bir ülkede işçiler ile askerlerin ve cepheye birbirlerine karşı savaşan askerlerin kar-

Devrimci Marksizm

deşleşmesi için çağrı yapıyoruz, kadınları ve gençleri savaşa karşı seferber ediyoruz, –fabrikalarda, imalahanelerde, köylerde, kışlalarda, cephede ve donanmada-sürekli, inatçı ve yorulmak bilmez bir şekilde devrime hazırlanıyoruz.

Bizim programımız budur. Bütün dünyanın proleterleri, Dördüncü Enternasyonal’in bayrağı altında birleşmekten başka bir çıkış yolu yoktur!

İkinci Dünya Savaşı karşısında Trotskiy ve Trotskistler

Pierre Broué*

1. Az bilinen belgeler

Bir süre önce, Daniel Guérin, Trotskiy'in İkinci Dünya Savaşı üzerine yazdığı bazı metinleri yayımladı. [1] Yazdığı önsöz sebebiyle, Trotskist olduğunu iddia eden farklı grupların yayın organlarınınca topa tutuldu. Özellikle de yazdıklarını keyfi şekilde makaslayarak Trotskiy'in düşüncesini çarpıtmakla suçlandı. Trotskiy'in fikirlerini yanlış yorumlayarak, onu bir sosyal-yurtsever değilse de, en azından dar bir anti-faşizmle malul, "Sovyetler Birliği'ni savunmayı" savaşa

* Bu yazı ilk kez Fransızca olarak *Cahiers Léon Trotsky* adlı dergide (sayı 23, Eylül 1985, s. 35-60) yayınlanmıştır. Yazı daha sonra İngilizce'ye çevrilerek *Revolutionary History* dergisinde yer almıştır (cilt 3, sayı 4, Güz 1991). Buradaki metin Burak Sayım tarafından İngilizce'den çevrilmekle birlikte metnin Fransızcası ile de karşılaştırılmıştır. İngilizce çevirinin Fransızca'ya sadık kalmadığı yerlerde çevirmen yoldaşımız makalenin Fransızca aslındaki ifadeyi de köşeli parantez içinde aktarmıştır. Pierre Broué (1926-2005) devrimci Marksist bir Fransız tarihçisidir, Trotskist harekette uzun süre boyunca militan faaliyet göstermiştir. Siyasi faaliyeti uzun yıllar boyunca "Lambertist" olarak bilinen ve merkezi Fransa'da olan Trotskist akım içinde yürütmüştür. Hayatının son demlerinde Lambertizmden kopmuş, Militant olarak bilinen geleneğin önderi Ted Grant ile günümüzde Alan Woods'un yönetimindeki International Marxist Tendency'ye yaklaşmıştır. Tarihçi olarak 20. yüzyıl komünizminin tarihinin hemen hemen her alanında çok değerli eserler vermiş olan Broué, Fransa'da Trotskiy'e hasredilmiş bir enstitü (Institut Léon Trotsky) kurulmasının önünü çekmiştir. Gerek *Cahiers Léon Trotsky* dergisinin, gerekse Trotskiy'in bütün yapıtlarının Fransızca edisyonunu yayınlama faaliyeti bu enstitünün başarılı çalışmalarının ürünü olmuştur.

dair her türlü kaygının üstünde tutan bir “Sovyet yurtseveri” olarak sunma cüretini gösterdiğini iddia ettiler.[2]

Fransızca *Toplu Eserler*’in [*Oeuvres*] 22. ve 24. ciltlerinin hazırlığı, Guérin’in yayımladığı belgelerin tam metinleri üzerinde çalışmamı sağladı. Dahası, Harvard’da bulunan arşivlerin kapalı kısmının açılması bize birçok başka belgeye de ulaşma imkânı sağladı. Bu belgeler bir bütün olarak ele alındığında, bugün bize Trotskiy’in düşünce yapısına dair bir yorum ortaya koyma olanağı veriyor. Bu yorum, ne Guérin’in versiyonuna ne de Guérin’e karşı, Bolşeviklerin Birinci Dünya Savaşı’ndaki tavrına dayanarak “Ortodoks” yorumu savunan militanların versiyonuna uyuyor. Bu “Ortodoks” yorum bir savaş geriden, dahası Hitler’in 1940’ta elde ettiği büyük başarıların ardından büyük bir sıçrama göstermiş olan Trotskiy’in düşünce yapısına kıyasla oldukça geriden geliyor. [3] Kuşku yok ki Trotskiy, savaşın ve savaşın getirdiği yıkımın insan uygarlığı için ne anlama geleceğini anlamıştı. Fakat 1940 baharında, ok yaydan çıkmıştı bir kere. Bu noktadan itibaren, Trotskiy, savaştan kaçış yolu olarak devrimi öne sürmekle yetinmeye hazır değildi. Savaş başlamıştı ve hiçbir şey insanlığı bundan kurtarmazdı. Trotskiy savaşta, korkunç ıstırapların arasında, devrimci dalganın içinde birikeceği ve dünya devriminin de içinde şekil alacağı potayı sezmişti. Trotskiy bu hususu, 20 Ağustos 1940’ta yarım kalan makalesinin, yazabildiği kısmında açıkça ifade etmişti. Guérin bu makaleyi biliyordu, fakat görmezden gelmeyi tercih etmişti. Hiç şüphe yok ki bunun sebebi makalenin önemini kavrayamamış olmasıdır:

Mevcut savaş, daha önce de birkaç kez belirttiğimiz üzere, önceki savaşın devamıdır. Fakat devamlılık, tekerrür anlamına gelmez. Genel bir kural olarak devamlılık, bir gelişmeye, derinleşmeye ve keskinleşmeye işaret eder. Bizim politikamız, yani devrimci proletaryanın ikinci emperyalist dünya savaşına dair politikası, bundan önceki emperyalist savaş sırasında, öncelikle de Lenin’in liderliğinde geliştirilen politikanın devamıdır. Fakat devam, tekerrür demek değildir. Bu durumda da, devam bir gelişme, derinleşme ve keskinleşme demektir. [4]

Bunun ardından, devrimcilerin Birinci ve İkinci Dünya Savaşı’ndaki politikaları arasındaki farkı (niteliksel ve niceliksel gelişim farkı) oluşturduğunu düşündüğü noktaları geliştiriyordu:

Önceki savaş sırasında, sadece bir bütün olarak proletarya değil, fakat aynı zamanda onun öncüsü, yani bir anlamda öncünün de öncüsü, hazırlıksız yakalanmıştı. Savaşa dair devrimci politikanın ilkelerinin netleştirilmesi ancak savaş olanca ateşi ile devam ederken ve askeri aygıt, sınırsız bir egemenliğe sahipken başladı. [5]

Birinci Dünya Savaşı sırasında devrim olasılığı Lenin’e dahi uzak görünüyordu. Yalnızca gelecek kuşakların devrimi görebileceğini yazmıştı. Trotskiy bunu

şöyle anacaktı: “Şubat Devrimi’nden önce ve hatta ondan sonra, devrimci unsurlar kendilerini iktidar adayından ziyade aşırı sol muhalefet gibi hissediyorlardı.” [6]

Bu sebeple, proletaryanın bağımsızlığı için mücadele, “iç barış”ın reddi ve proletaryanın sınıf mücadelesinin gerekliliği, savunma önlemleri olarak, 1914-1918’in öncelikli görevleriydi:

Devrimci kanadın ilgisi kapitalist anavatanın savunması sorununa odaklanmıştı. Devrimciler, doğal olarak bu soruya olumsuz cevap verdiler. Bu tutum tamamen doğrudu. Bu yalın olumsuz cevap, propagandanın dayanak noktası olarak ve kadroları eğitmek için işe yaradı fakat yabancı istilacıyı istemeyen kitleleri saflarına kazanamazdı.[7]

Trotsky, Bolşeviklerin sekiz ay içinde proletaryayı saflarına kazanmayı başarmasının, burjuva anavatanı savunma çağrısının reddedilmesinden değil, kitlelerin özelemlerine, Bolşeviklerin olumlu yanıtlar verebilmesinden kaynaklandığını hatırlatacaktı:

Bu fetihle belirleyici rolü oynayan, burjuva anavatanı savunmanın reddedilmesi değil, “Bütün iktidar Sovyetlere” sloganı oldu. Sadece bu devrimci slogan oldu! Emperyalizmin ve onun militarizminin eleştirilmesi, aynı burjuva demokrasisinin savunulmasının reddi ve benzerleri gibi, halkın ezici çoğunluğunu Bolşeviklerin tarafına kazanamazdı. [8]

Trotsky’ye göre, Birinci ve İkinci Dünya Savaşı arasındaki fark hem nesnel durumda yani emperyalizmin derinleşen açmazında hem de işçi sınıfının dünyanın dört bir yanında biriktirdiği tecrübeye yatmaktaydı. Savaşın kaynaklanan ıstırap ve fakirleşme dolayısıyla, bu faktörler proletaryanın iktidarı ele geçirmesini şart koşuyordu. Trotsky bu konuda ısrarlıydı: “Bu bakış açısı ajitasyonumuzun temelini oluşturmalıdır. Bu, kapitalist militarizm konusundaki pozisyonumuz ya da burjuva devletini savunmayı reddetme meselesinden ibaret değildir; bilakis doğrudan iktidarın fethine ve proleter anavatanın savunmasına hazırlık meselesidir.” [9]

Aslında, Trotsky 20 Ağustos 1940’ta saldırıya uğradığında, İkinci Dünya Savaşı’nın ikinci aşamasının belirleyici unsurları Fransız ordusunun çöküşünün ardından henüz yeni ortaya çıkmıştı. Trotsky bunun, “sadece tekil bir vaka değil, ‘Avrupa’nın felaketinin’ mütemmim cüzü” olduğunu yazmıştı. Bize Trotsky’in savaşa dair oluşturduğu anlayışın ana hatlarını anlama imkânı veren materyaller, taslağını 1940 baharında çıkarttığı; savaş ve Sovyetler Birliği üzerine notlarda bulunmaktadır.[10] Trotsky bu notları, bu savaşın bağrından çıkması kaçınılmaz olan devrimci güçlerin istikametine dair notlarla birlikte oluşturmaya başlamıştı.

Daniel Guérin, Trotsky’in 1940’ta, yaklaşan savaşa dair şaşırtıcı derecede

doğru ve isabetli fikirler oluşturduğunu, altını çizme belirtiyordu. Onun yakınında bulunan birçok kişi Nazi iktidarı altında on yıllar sürecek bir “Kahverengi Avrupa” fikrine teslim olmuş gözükürken, Trotskiy yalın ve kendinden emin bir şekilde Almanya ve ABD arasında dünya hegemonyası için bir savaş öngörüyordu. Buna ek olarak Nazi-Sovyet Paktı’nın gelip geçici niteliğini, Sovyetler Birliği ve burjuva demokrasileri arasında gelecekte kurulacak bir ittifakı, Japon emperyalizminin Sovyetler Birliği ile çatışmadan kaçınma yönelimini ve başka birçok gelişmeyi de öngördü. Bunları tanınmış stratejistler ve yorumcular öngörememişlerdi.

Guérin bunları fark edememiş değildi. Ne var ki, henüz taslak aşamasında olan analizleri ve özellikle de Trotskiy’in savaş sırasında gelişecek bir devrimci hareket beklentisini, “onun İkinci Dünya Savaşı’nın dünya devriminin zaferi ile sona ereceğine olan ateşli [Fransızca aslında: *subjektif*] inancı” olarak ifade ettiği pozisyona indirgeyerek Trotskiy’in düşünce yapısının özüne ulaşabilmeyi kendisi için imkânsız kılıyordu. Guérin, bunun Trotskiy’in “azami bir güven duyduğu” “hatalı bir nokta” olduğunu yazıyordu.

Guérin, bu şekilde, kendi bakış açısı sebebiyle, niyetinin bu olmadığından kuşku duymasak da, yaptığı bazı alıntılarla Trotskiy’i bir devrimcinin bakış açısı yerine bir peygamber cübbesinin içinde göstermiş oldu. Buna askeri meseleler de dâhil. Bu Trotskiy’in çarpıtılmış bir görüntüsüdür. Dahası Guérin’in kendisi de devrimin yaklaşmasına dair Trotskiy’in birçok öngörüsünü yineliyordu! Fakat adil olmamız lazım. Trotskiy geleceğe anlık bir bakış atmak ve belli noktaları işaret etmek dışında bir şey yapmıyordu: Ne açıklıyordu ne de geliştiriyordu. “Arkaik” anlayışı savunan ve bunu “ortodoksluk” olarak algılayanlar genel olarak Trotskiy’in işaret ettiği bu noktaları görmezden geldiler. Guérin’in analizlerine verilen bazı tepkilerden anlaşıldığı üzere, kendilerine arkalarında kalmış bir tarih yığını gibi gözükken bu savaşa bakarken bu noktaları görmezden gelmeye hâlâ da devam ediyorlar.

Bu sebeple, bu makalede Trotskiy’in İkinci Dünya Savaşı’na ilişkin bakışının ana hatlarını göstermeyi denemek istiyorum. Trotskiy’in bakış açısının yalnızca bu çatışmanın temel veçhelerini değil, aynı zamanda savaşın hemen ertesindeki dönemin belli veçhelerini de içerdiğinin altını çiziyorum. Burada bunlardan bazılarını görmezden gelmemiz gerekecek. Mesela Sovyet bürokrasisinin 1939’da Polonya’da gerçekleştirdiği, Finlandiya’da ise gerçekleştirmeyi düşlediği değişimler hakkındaki analizleri. Bunlar, Sovyetler Birliği’nin nüfuz bölgesinde bulunan bürokratik uydu devletleri ile ilgili bir teorinin temelleriydi. Bu ülkeler sonradan tampon bölge devletleri olarak anılmaya başladılar. Bu konu Socialist Workers Party’nin (SWP-Sosyalist İşçi Partisi) 1939-1940’ta Sovyetler Birliği’nin niteliğine dair yürüttüğü iç tartışmanın belgelerinde bulunabilir.

Trotskiy, Nazi postali altındaki “Kahverengi Avrupa”nın bin yıl devam etmeyeceğinin farkındaydı. Kendinden emin bir şekilde, bunun en fazla 10 yıl süre-

ceğini belirtiyordu. Özellikle de Nazi yönetimindeki Alman ordusunun korkunç fetihlerinin Avrupa'nın işçi kitleleri için ne anlama geleceğine dikkat çekiyordu: "Hitler'e karşı, sınıf hisleriyle karışmış duygusal bir kin güdüyorlar: [Fransızca aslında: *Muzaffer haydutlardan nefret ediyorlar*]." [11]

Trotsky'ye göre, ABD'deki devrimci hazırlığın dayanması gereken olumlu yön burada yatıyordu. Trotsky bu başlangıç noktasından yola çıkarak, orduda mutlaka işçi-subayların bulunmasını ve her işçinin sendikaların kontrolünde askeri eğitimden geçirilmesini talep etmeleri gerektiği fikrini geliştirdi. Trotsky bu fikri militarize edilmiş bir toplumda yeni siyasi çalışma biçimlerinin ortaya çıkacağı beklentisiyle (SWP içerisindeki yoldaşlarının huzursuz tepkilerini çekerek) geliştirmişti. Militarizasyon ve kontrole (silah yoluyla siyasi bağımsızlık) yönelik bu talepler "milyonlarca Amerikalı işçiye 'demokrasilerinin' savunmasının bir Amerikan Mareşal Pétain'ine bırakılamayacağını izah etme" şeklindeki ajitatif sloganıyla bir arada ilerliyordu: "Siz işçiler demokrasiyi savunmak ve geliştirmek istiyorsunuz. Biz Dördüncü Enternasyonalciler, daha ileri gitmek istiyoruz. Yine de bizler, sizinle beraber demokrasiyi savunmaya hazırız, sadece bunun gerçek bir savunma olması, Pétain tarzı bir ihanet olmaması şartıyla." [12]

Trotsky'in fikirlerinin "Ortodoks" yorumcuları genellikle bunu yalnızca burjuvaziye gerçek yüzünü sergilemek zorunda bırakmak, onun ülkedeki ya da yurtdışındaki faşistlerden çok işçi sınıfından korktuğunu göstermek için yapılmış taktiksel bir hinlik, bir hile, bir kandırmaca olarak yorumluyorlar. Bu argüman ciddi bir sınama karşısında ayakta kalamaz. "Pétain tarzı... olmaması" formülünü, hiçbir zaman Trotsky'ye ait olmamış, bayağı cinsten bir "yenilgicilik" anlayışı ile en soyut düzeyde de olsa uzlaştırmak nasıl mümkün olabilir?

Dahası var. Trotsky, SWP'li yoldaşları ile yürüttüğü tartışmalarda, partinin "militarize" edilmesi meselesini ortaya atmakta ve kuvvetli bir şekilde mahkûm ettiği pasifist tavırlarla arasına mesafe koymakta tereddüt etmemiştir. Daha ileri giderek yoldaşlarının ve tüm devrimcilerin birer "militarist" haline gelmesi gerektiğini ilan etmiştir. Kullandığı ifade "proleter sosyalist devrimci militaristler" idi. [13] İnsanlığın önünde duran olasılık militarize olmuş bir toplum ve silahlı mücadele olduğu için "militaristler"e dönüşmeleri gerekmektedir. Proleter devrimci sosyalistler militaristlere dönüşmek zorundaydılar çünkü insanlığın kaderi elde silah belirlenecekti. İkinci Dünya Savaşı başlamıştı. Devrimciler, sınıf düşmanına karşı iktidar için verilecek olan, hızla yaklaşan silahlı mücadeleye hazırlanmalıydı. Ancak kitlelerin durduğu yerde durarak bu mücadeleye hazırlanabilirlerdi. Trotsky'in kanaati buydu.

Bu kanaat, kitlelerin hareketine dair, özellikle de Avrupa'daki kitlelerin hareketine dair, somut bir öngörüye dayanıyordu. 30 Haziran 1940 tarihli makalesinde, Avrupa'da yaşanacak gelişmelere dair bakış açısının ana hatlarını çizdi. Bu gelişmelerin yabancı işgaline karşı gerçekleşecek kitlesel ayaklanmalardan geçmesini beklemekteydi: "Yenilmiş ülkelerde kitlelerin durumu hızla ve en uç

biçimlerde kötüleşecektir. Toplumsal baskıya ulusal baskı eklenirken, bu yükün en önemli kısmı işçilerin sırtına binecektir. Yabancı fatihin totaliter diktatörlüğü, tüm diktatörlük biçimlerinin en katlanılmaz olanıdır.” [14]

Trotskiy’in, devrimcileri, toplumsal ve ulusal olarak baskı altında olanlarla, “yabancı fatihin totaliter diktatörlüğü”nü “katlanılmaz” bulanlarla aynı safta gördüğü konusunda tereddüte düşmemiz mümkün olabilir mi?

Nazilerin, fethettikleri ve işgal ettikleri ülkelerin sanayisini ve doğal kaynaklarını sömürmeye çalışacaklarını biliyordu. Bu aşırı sömürünün kitleleri fukaralığa sürükleyeceğini de biliyordu. İşçilerin ve köylülerin direneceğini öngörüyordu: “Her Polonyalı, Norveçli, Danimarkalı, Hollandalı, Belçikalı, Fransız işçi ve köylüsünün başına tüfekli bir asker dikmek imkânsızdır”. [15] Avrupa’da Hitlerci hâkimiyetin, halkların genel ayaklanmasına yol açacağına inanıyordu:

Hiç tereddüt duymadan, tüm fethedilen ülkelerin hızla barut deposuna dönmesi beklenebilir. Aslında tehlike de budur, yani yeterli hazırlık olmaksızın patlamaların gerçekleşmesi ve yalıtılmış yenilgilere yol açması. Fakat kısmi yenilgileri göz önüne almadan, Avrupa ve dünya devriminden bahsetmek genel olarak imkânsızdır. [16]

Hitler’in tepesinde dolaşan tehdit, Avrupa’nın dört bir yanında gerçekleşecek proletarya devrimi idi. Kitlelerin “başlangıçta kısık sesle, sonra gitgide daha açık ve gözü pek” gerçekleştireceği “direniş ve protesto denemeleri”ni öngörüyordu. İşgal orduları bunları hem “yatıştırmaya” hem de ezmeye çalışacak, [Fransızca aslında: *bu durum da onların demoralizasyonuna ve en sonunda da dağılmalarına yol açacaktı*]. [17]

Dewey Komisyonu karşısında, S.S.C.B ile savaşıyor bir emperyalist ülke ile S.S.C.B’nin müttefiki olan bir emperyalist ülkeye karşı takınılacak tavrı birbirinden ayırıyordu. Birinci durumda ilk hedef, öncelik askeri aygıtta olacak şekilde bütün devlet aygıtını altüst etmek olacakken, ikinci durumda hemen gerçekleştirilmesi gereken hedef burjuvaziye siyasi muhalefet ve proletarya devriminin hazırlanmasıydı. [18] Aynı şekilde, Wehrmacht Sovyetler Birliği’ne saldırdığında, ulusal ve toplumsal baskıya karşı silahlı direnişe, Alman askeri aygıtını işlemez hale getirmek ve ona darbe vurmak gerekliliğinin ekleneceği açıktı. Bu da açıkça silahlı mücadeleye işaret ediyordu.

Ne var ki, “Ortodoks” olarak adlandırdığımız eleştirinin en azından belli yönlerini anlayabilmek için, Vereeken ve bazı siyasi arkadaşlarının [Fransızca metinde: *1937’de*] , Trotskiy’i, Sovyetler Birliği’ni savunma bahanesiyle, onunla ittifak içerisinde olan bir ülke için “yenilgiciliği” terk ederek, ilkelerini inkâr etmekle suçladıklarını hatırlamamız gerek. Aynı düşünce tarzını, belli bir ölçüde, Minneapolis davasında yaptıkları savunma sırasında James P. Cannon ve SWP’nin izlediği siyasal hattı eleştiren İspanyol Gradizo Munis’te de görebiliyo-

ruz. Dördüncü Enternasyonal'in İkinci Dünya Savaşı dönemindeki tarihi, silahlı mücadele, sırf işin içine silah giriyor diye savaşa katılmanın ve kutsal ittifakın parçası olmak ya da savaşı “kabullenmek” sayan, bu sebeple de “ortodoksluk” bayrağı altında pasifist bir konuma sıkışan akımın ne kadar güçlü olduğunu açıkça göstermektedir. Bu akım aynı anda hem sekter hem de tutucuydu.

Elbette, Trotskiy'in savunduğu siyasetin onun “Sovyet yurtseverliğini” ele verdiğine inanmak söz konusu dahi olamaz. Sovyetler Birliği'ni savunmasının temelini, bu inancı ciddiye almayı imkânsız kılacak sıklıkla defalarca açıklamıştır. Analizlerinde ya da sloganlarında sosyal-yurtseverliğe ya da emperyalist bir ülkenin ulusal savunmasına tavizin zerresini bulmak da mümkün değildir. Basitçe ama güçlü bir şekilde ifade ettiği gibi “pasifistlerle karıştırılmak, burjuva militaristleriyle geçici bir süre için karıştırılmaktan yüz kat daha tehlikelidir.” [19]

Guérin, Mayıs 1940'taki Uluslararası Konferans'ın Manifestosu'nu, “hem uzunluğu hem de içeriği bakımından” hazırladığı derlemenin “ana parçası” sayıyor. Bu Manifesto'nun “proletarya enternasyonalizminin temellerini büyük bir güç ve inançla ifade” ettiğini belirtiyor. İşçileri “askerlik sanatının yetenekli uzmanları olmaya” çağıran kısmı takip eden Trotskiy'in sonuç bölümü, bu konuda şüpheye mahal bırakmıyor:

Aynı zamanda, bir an dahi bu savaşın bizim savaşımız olmadığını unutmuyoruz... Dördüncü Enternasyonal, politikasını kapitalist devletlerin askeri talihlerine değil, emperyalist savaşın [Fransızca aslında: *iç savaşa*] , işçilerin kapitalistlere karşı savaşına dönüştürülmesine, tüm ülkelerin egemen sınıflarının devrilmesine ve dünya sosyalist devrimine dayanarak inşa eder. [20]

Bu sebeple, Trotskiy için asıl mesele, devrim meselesi ve savaşın ve kapitalist dünyanın krizinin geliştirdiği devrimci hareketin bürüneceği biçimdi. Savaş kapitalist dünyanın krizini hem ifade ediyor hem de derinleştiriyor, bu da işçilerin iktidar için mücadeleye girişmelerinin koşullarını yaratıyordu. Savaş ve toplumun militarizasyonu çerçevesinde yürütülecek mücadele, silahlı sınıf mücadelesi ve sınıf savaşından bağımsız bir biçimde tahayyül edilemezdi. Ancak [Fransızca aslında: *siyasi mücadele ile somut bağı olmayan*] iflah olmaz hayalperestler ya da sekterler [Fransızca aslında: *silahlanmış sınıfların mücadelesinden, bir sınıflar savaşından*] başka bir ihtimali akıllarına getirebilirlerdi. İçinde bulunan yeni mücadele alanında, militaristleri ezmek için devrimcilerin ve işçi sınıfının da militarize olması gerekmektedir.

Trotskiy'in 1940'ta ana hatlarını oluşturduğu yeni bakış açısının savaş sırasındaki geçerliliğini test etmek isteyen herkesin yapması gereken bazı gözlemler bulunuyor. Bir kere, fiili olarak “Sovyetler Birliği'ni savunma” çizgisinde yer alan çeşitli komünist partiler “Direnişin militanları” haline geldiler ve silahlı mücadelenin tekeli ellerinde bulundurdıkları izlenimini vermekte sıklıkla başarılı

oldular. Sonradan kendi politikalarını bu silahlı mücadeleyle özdeşleştireceklerdi. Fakat silahlı mücadeledeki gelişmelerden kaynaklanan biçimde, Sovyetler Birliği'nin "savunulması", Moskova'nın bunu algıladığı şekliyle, Alman askeri aygıtına karşı sabotajlardan ve partizan operasyonlarından oluşmuyordu. Bu savunma, doğrudan ya da dolaylı bir siyasi mücadele ve gerektiği zamanlarda bizzat kitle hareketini hedef alan polisiye bir baskı halini aldı. Bu baskı, hemen hemen her ortaya çıktığında, hareket Sovyetler Birliği ve müttefikleri arasında anlaşmalara zarar verme tehdidi yarattığında, nüfuz bölgesi anlaşmalarını sorguladığında, ya da daha fenası bir devrimi gündeme getirdiğinde gerçekleşiyordu. Bu devrim; Stalin, Roosevelt ve Churchill için de, Hitler için olduğu kadar istenmeyen bir olasılıktı ve eğer Hitler onu daha önceden ezemediyse, bu üçlü ezmeye hazırdı.

Gerçekten de, tüm Avrupa Alman işgalini yaşamıştı. Bu işgal sırasında, yalnızca yabancı bir ordunun işgaline uğrayan her ülkenin maruz kalacağı ulusal baskıyı değil, değişen derecelerde de olsa bu ülkelerden bazılarını kıtlık ve fukaralığa sürükleyen sistematik yağmayı da yaşamışlardı. Bu şekilde devrimci bir yükselişin koşulları hazırlanmıştı. Bu olgu kendini ilk olarak ve en güçlü şekilde, Avrupa emperyalist zincirinin en zayıf halkalarında gösterdi. Bu tehlike karşısında, Stalinist aygıtın emniyet supapları, partiler ve kitleler arasındaki ilişkide, hatta tarihsel tesadüflerden doğan koşullara rağmen eskiden olduğu kadar etkili olamıyordu. Yine de hareket çelişkileri üzerinden ilerliyordu.

Burada, devrimin kendi ivmesi ve kendi çabalarıyla ilerleyebileceği noktaya kadar resmi komünist hareketin kontrolünden kurtulduğu, fakat alternatif bir liderlik bulamadığı için Alman emperyalizminin çöküşünün ardından *müttefik kuvvetlerin* [Fransızca aslında yok] baskısına terk edildiği vakalarda, Trotskiy'in bakış açısının hangi açılardan genel bir doğrulanmasının bulunduğu bakmayı denemeliyiz. Bu bakış açısından, Yunanistan örneği bize en faydalı örneklerden biri gibi gözüküyor.

Yunan direnişi

Trotskiy'in İkinci Dünya Savaşı'na dair anlayışını, bu anlayışın iki yönü üzerinde durarak test edeceğiz. [Fransızca aslında: *Bunlardan daha az tanınanı*] Yunan silahlı kuvvetlerinin Ortadoğu'da bulunan askerlerinin ve denizcilerinin isyanı, diğeri ise Winston Churchill'in "[Fransızca aslında: *çıplak*,] muzaffer Trotskizm" diye yerdiği ve Churchill'in kişisel emirleriyle Aralık 1944'te [Fransızca aslında: Aralık 1944'ten itibaren] Britanya ordusunca ezilen Yunanistan'daki silahlı direniş.

Yunanistan'ın (komşuları İtalya ve Yugoslavya'da da bulunan) özgünlüklerinden birisi, savaştan önce, 1936'tan itibaren "4 Ağustos rejimi"nin boyunduruğu altında bulunmasıydı. General Metaksas ile Kral II. Yorgos'un bu kanlı askeri-faşist rejimi, hareketin liderlerini ve kadrolarını tutuklayarak ya da sürgün adalarında hapsederek işçi hareketini vahşice bastırmıştı.

Bu koşullar, Yunanistan Komünist Partisi'ni (KKE) saldırıya açık bir yeraltı çalışmasına itmiş, bu da Moskova'daki "merkez" ile iletişimlerini gayrimuntazam ve kırılğan hale getirmişti. Aynı komşu Yugoslavya'daki yoldaşları gibi, Yunan komünistlerinin, kendi uluslararası hareketlerine dair bir türlü "anlayamadıkları" şey, Metaksas'ın ölümünden sonra, halefleri ve diğer cellatların demokratik müt-tefikler haline gelmiş, krallığın restorasyonunun ise, insanlığın kurtuluşu adına, uğruna mücadele edilmesi gereken bir hedef hâlini almış olmasıydı!

Almanların saldırısının hemen ardından, KKE kurucu meclis sloganını or-taya attı. Bu otomatik olarak "kraliyet meselesi"ni gündeme getirdi. Kral sür-günde, Churchill'in koruması altındaydı. Bu talep, içerideki direniş ile sür-gündeki hükümdar arasında bir engel teşkil ederken aynı zamanda Komünist Enternasyonal'in KKE'ye dikte edeceği politikaların uygulanmasının önünde de bir engeldi. 1942'den itibaren, yalnızca Moskova ile KKE arasındaki değil, parti liderliği ile partizan savaşçıların liderleri arasındaki iletişim de zorlaştı. KKE, elde silah dağlarda ve şehirlerin işçi mahallerinde gittikçe güçlenen partizan-ların faaliyetlerini de kontrol etmeye ve merkezîleştirmeye başlamayı denedi. Savaşçılara önderlik eden "andarte"ler "Kapetanio"lar, yoksul köylülerin taleple-rini kabul ederek popülerlik kazanmışlardı.

Yunanistan direnişi, yani proletaryanın, küçük burjuvazinin ve köylülüğün bu direnişi, herhangi bir örgütsel karardan doğmamıştı. Aynı şekilde, 30 Mayıs'ı 31 Mayıs'a bağlayan gece, iki öğrencinin Akropolis'e çıkıp, gamalı haçı söküp atmaları da örgütsel bir çerçevenin dışında gerçekleşmişti. André Kedros bunun "delice denebilecek yiğitlikte ve müthiş fedakârca bir eylem" ve onun gözünde "Yunanların boyun eğmeyi reddedişinin sembolü" olduğunu yazacaktı. [21] Bu eylemle hemen hemen aynı zamanda, [Fransızca aslında: düzenli] Yunan ordusu subaylarının da örgütlemesi ya da kışkırtmasıyla hezimete uğrayınca, ilk gerilla grupları kırdı ortaya çıktı. Bu gruplar, ordunun yenilgiye uğradığı savaş alanla-rında ya da bu alanların etrafındaki yollarda buldukları tüfekleri ve cephaneyi, neredeyse hiçbir direnişle karşılaşmadan alarak silahlanmışlardı.

Yunanistan'da bir kırsal mücadele geleneği vardı. "Eşkîya" uzun süreden beri kurtarıcı ve koruyucu olarak görülüyor, fakirlerin sevgisine mazhar oluyordu. Kedros, köylülerin nasıl işgalden kaynaklanan ve işgal sebebiyle derinleşen "yoksulluk ve baskının panzehri olarak silahlı gruplar ürettiklerini" anlatacak-tı. Küçük grupların hemen hemen her yerde kurulduğunu biliyoruz. Kendilerine "karma topluluk"tan "saldırı grupları"na uzanan çeşit çeşit isimler koydular. Kendiliğinden oluşuyor ve kendi liderliklerini oluşturuyorlardı. Bu liderlerin ba-zıları savaşçı mizaçlı genç adamlar iken bazıları ise ordunun geri çekilmesi sıra-sında Metaksas'ın toplama kamplarından kaçmış tecrübeli militanlardı.

Fakat başlangıçta KKE bu grupların örgütlenmesi, merkezileştirilmesi ve ge-liştirilmesi işine girişmedi. Moskova'nın emirlerine sadık kalarak, ilk görevi, ya-bancı işgale karşı bir "ulusal cephe"nin oluşturulması olarak gördü. Bu cephenin

anlamı, geçici bir süre için diğer Yunan siyasi oluşumları ile bir araya gelmekti. Ne var ki bunda başarılı olamadı. Bunun temel sebebi, kendisi bu yönde irade gösterse de, “kraliyet meselesi”nde taktiklerini ayarlamayı başaramamasıydı. Bu, hem kendi tabanının, hem de burjuvaziye ve toprak sahiplerine bağlı siyasi güçlerin çok hassas oldukları bir konuydu. Bu siyasi güçler monarşiden ve onun Britanyalı hamilerinden kopmayı ne istiyorlardı, ne de bunu yapabilirlerdi.

EAM (Ulusal Kurtuluş Cephesi) Eylül 1941’de kuruldu fakat bu örgüt, ismi öyle olsa da umulan ulusal cephe değildi. KKE’nin yanı sıra, yalnızca iki çok küçük sosyalist örgüt, bir o kadar küçük olan iki “demokratik” örgüt ve sendikalar vardı. Yine de, EAM yalnızca “ulusal” bir temelde mücadele etmeyi kabul ediyordu. “Toplumsal” kurtuluşu hedeflemeyi reddediyordu ve sınıf ayrımı gözetmeksizin tüm “ulusa” sesleniyordu. Toplumun üst kesimlerinden destek almaya odaklanıyor ve işçilerin talepleri konusunda sessiz kalıyordu.

Yine de “ulus”u işgalciye karşı birleşik tutma hedefi (oysa ulus birleşik değildi) ve işgalcilere ve onların işbirlikçisi Yunan burjuvalara yönelik halk muhalefetine sınıfsal kaynaklarını sessizce görmezden gelme politikası, işçilerin ve toplumun en yoksul tabakasının KKE’nin sunduğu örgütün çerçevesini ele geçirmesine engel olmadı. İlgüdüsel olarak, bu örgütü kendi talepleri uğruna mücadele etmek için kullandılar. EAM bunu reddetmek için çok uğraşsa da, savaşçıların bu örgütün içine akışı EAM’a bir işçi sınıfı karakteri verdi.

Binlerce işçi, 18 Ekim 1941’de, İtalyan işgalinin birinci yıldönümünde eylemler yaptı. 1941 Aralık’ında ise, öğrenciler mücadeleye girdi. 1942’nin 26 Ocak ve 17 Mart tarihlerinde, fakirlerin iyiden iyiye sefalet içindeki bir kesimi olan savaş gazileri sokakları ele geçirdi. Hemşire kılığına girmiş, yasadışı EAM’a bağlı militanlar da onlara destek veriyordu. Örgüt yayıldı ve niteliksel bir ilerleme yaşadı. 15 Mart 1942’de, Atina dâhil birçok şehirde iktisadi taleplerle grevler yapıldı. Bunu başka grevler izledi. Bunlar arasında, önderliğini Trotskist militanların yaptığı, 12 ila 21 Nisan arasında 40.000 kamu görevlisinin grevi örnek olarak gösterilebilir. Ağustos’ta ise, Pire’deki gübre fabrikası işçilerinin grevi geldi. Bu süreçte Mora Yarımadası’ndaki köylüler başarılı eylemler gerçekleştirdiler. KKE, bir avuç militanını partizanların, “andarte”lerin arasına yollayıp, onları EAM’ın silahlı kanadı ELAS (Halkın Ulusal Kurtuluş Ordusu) çerçevesinde örgütlemeye karar verdi. [Fransızca aslında: *Ona bu kararı aldırان tek sebep, Yunan halkının “kızıl” hale gelmesi, en derin kitlelerin harekete geçmesiydi.*]

Kasım 1942 tarihli bir Abwehr raporu, [Fransızca aslında: *ülkenin iç kesimlerinde*], tamamen gerillaların kontrolünde olan bölgelerin varlığından bahseder. Bu bölgelerde gerillalar, hainleri cezalandırıyor, zorunlu vergi olarak topladığı buğdayı dağıtıyor ve köylülere özgürce temsilcilerini seçip, tüm sorunlarını demokratik bir biçimde tartışma çağrısı yapıyordu. Olayların zorlamasıyla ve önderliğinin isteği hilafına, “andarte”lerin mücadelesi kırdaki sınıf savaşında, [Fransızca aslında: *ulusal olduğundan çok toplumsal olduğu söylenebilecek*] bir

faktör haline geldi. Bu olgu ünlü Aris Veluçyotis'in yönettiği partizan grupları, Alman askeri aygıtını işlemez hale getiren, iletişim ve ulaşım sistemine yönelik olağanüstü sabotaj eylemlerine giriştiğinde dahi geçerliliğini korudu.

Burada Yunanistan'daki kitle hareketinin ayrıntısına giremeyiz. 22 Aralık 1942'de grevde 40.00 kişi vardı. Almanya'da yapılacak zorunlu çalışma hizmetinin ilanından sonra başlayan ve 24 Şubat'tan 5 Mart 1943'e kadar süren eylemler ve grevler sonucu, işgalci güç bütün Avrupa için tek örnek olarak bu konuda geri adım attı. 1943'le beraber, silahlı mücadeleyi küçük gruplar değil, gerçek askeri birlikler yürütmeye başladı. Bu birlikler kurtarılmış bölgeleri genişletmek amacıyla bir bölgeye vardıklarında, silahlı halkın kitlesel ayaklanmalarıyla karşılanırlardı. Kedros "tüm halkın silahlı direnişe dâhil olduğunu" belirtmiştir. Şehirlerdeki kitle hareketlerini bastırmak imkânsızdı. İşgalci gücün elindeki rehinelere infaz etmesini önlemek için 25 Haziran 1943'te Atina'da bir genel grev gerçekleşti. 12 Haziran'da başlayan tramvay kondüktörlerinin grevi, 50 tramvay işçisinin idama mahkûm edilmesiyle sonuçlanmıştı. Onları idamdan kurtaran bu genel grev oldu. 1944 itibarıyla, hem kırsal bölgeler kurtarılmıştı hem de şehirlerdeki Alman birlikleri kuşatma altında yaşıyordu. Şehirleri yalnızca korunan konvoylarla terk edebiliyorlardı. "Kızıl kuşak", yani Atina etrafındaki işçi mahalleleri, tam manasıyla silahlı halkın kaleleri haline gelmişti.

Bütün bunlar olurken, EAM ve ELAS'ı kontrol eden KKE liderleri, sadece ulusal bir mücadele yürüttüklerinde ısrar etmeyi ve bu mücadelenin herhangi bir sınıf karakteri taşıdığını reddetmeyi sürdürdüler. Winston Churchill'in himayesi altında olan sürgündeki Yunan hükümeti ise kesinlikle bu kanaatte değildi. 1942'de [Fransızca aslında: 1942'den itibaren], Churchill'in Franco döneminde "devletin son savunma mevzisi" diye adlandırdığı subay birliklerindeki unsurlardan oluşan gruplar bir karşı saldırı örgütlediler. Bu gruplar Grivas'ın X örgütü, Pan örgütü, askeri hiyerarşi ve Metaksas'ın gizli servisine bağlı Zervaslar ile Dentirisleri içeriyordu..

Bu gruplar, milli gerillalar örgütlemeye çalıştılar. Amaçları işgalcilerden ziyade "komünist eşkıyaya" karşı savaşıydı. Burada, Yugoslavya'daki Mihailoviç'in Yunan muadiliyle karşı karşıyayız. Mihailoviç, Çetniklere önderlik eden Sırp bir albay ve aynı zamanda sürgündeki kralın hükümetinde bakandı. Tito'nun partizanlarına karşı elde silah savaşıydı. Bu gruplar para ya da mühimmat sıkıntısı çekmiyordu. Bir yandan yeni gruplar oluşturmak, diğer yandan ELAS militanlarını zayıf düşürmek istiyorlardı. ELAS militanları ekipmandan yoksun olduğu için, bu grupların amaçlarına ulaşmaları kesinmiş gibi gözüküyordu. Britanya Özel Harekât Yürütmesi'nin liderlerinden olan Eddie Myers, anılarında bu konuyla ilgili bir dokümanı alıntılar. Bu alıntı hem Trotskiy'in analizini doğruluyor, hem de mevcut düzenin savunucusu ve sınıf savaşında karşı cephenin stratejisti olan Churchill'in zihninin ne kadar net olduğunu bize gösteriyor. Myers'in üstleri, Nisan 1943'te onu "Kahire'deki otoritelerin, Yunanistan'ın kurtuluşundan

sonra, bir iç savaşın kaçınılmaz olduğunu düşündükleri” konusunda bilgilendirmişlerdi.[22]

Kitle hareketi EAM ve ELAS’ın saflarını dolduruyor, böylece bu iki örgüt gittikçe güçlenip, yolundan sapmadan ilerliyor, [Fransızca aslında: *sınıf mücadelesi kanalını besliyor*] ve hâkimiyetini öne sürmekten geri kalmıyordu. Albay Sarafis, yani “Yunan Mihailoviç’i” olmak için seçilen “demokratik” subay dahi ELAS’ın ne kadar etkili ve temsil gücü yüksek bir örgüt olduğunu kabul ederek bu örgüte katılmaya karar vermişti. İtalyanların teslim olması ile andarte’lerin ve onların sivil müttefiklerinin eline, müttefik kuvvetlerin yollayabileceği silahların tamamından daha çok silah geçmişti.

Kritik yıl 1943’tü. Almanların dahi Britanya gizli servisi ile ilişkide olduğunu bildiği Yoannis Rallis, işgal altındaki Yunanistan’ın Başbakanı oldu.[23] Egemen sınıflar aktif ve bilinçli bir şekilde, ulusal savaşı iç savaşa çevirme hazırlığı yapıyordu. Atina’da, kötü şöhretli bir milis grubu olan Güvenlik Taburları bulunuyordu. Kahire’de ise Dağ Tugayı bulunuyordu. Bunların ikisi de halk hareketini ezme amacıyla oluşturulmuştu. KKE, “milli gerillalar” ile işbirliği arayışlarının her zamankinden daha çok geçerli olduğunu ve “müsamaha” politikası gerektiğini açıkladı. Bu, sınıf yaklaşımından tamamen vazgeçmek anlamına geliyordu. KKE bu sırada sola karşı bir saldırıya hazırlanmaktaydı. Mart 1943’te, Aris Veluçyotis, böylesi bir yolculuğun yaratacağı tüm tehlikelere rağmen, sert şekilde azarlanmak için [Fransızca aslında: *Rumeli’de*] bulunduğu dağ üssünden Atina’ya çağırıldı. Aynı yılın Mayıs ayında, Komünist Enternasyonal tasfiye edilince, KKE bir daha ayrılmayacağı bir hattı benimsedi:

KKE, ulusal kurtuluş mücadelesini mümkün olan tüm metotlarla destekler ve tüm yurtsever güçleri parçalanması mümkün olmayan bir ulusal cepheye birleştirmek için gücü dâhilinde olan her şeyi yapacaktır. Bu cephe yabancı boyunduruğundan kurtulmak ve büyük müttefiklerimizle omuz omuza ulusal kurtuluşu kazanmak için tüm halkı birleştirecektir. [24]

KKE, aynı zamanda, güvenilir katiller arasından seçtiği kişilerle, kendi siyasi polisi olan OPLA’yı da kurdu. Bu aygıtı gerçek işbirlikçilerden çok kendi saflarındaki “Trotskistler”e ve solculara karşı kullanacaktı.

Tüm bu akımların politikaları, ilk sınavlarını Mısır’daki Yunan ordusu isyan ettiğinde verdi. Bu olayın hikâyesi nispeten az biliniyor ve bu satırların yazarına göre Proleter Askeri Politika’ya dair tartışmaya verimli bir katkısı olabilir. Bu olay, Fransa’yla bir analogi kurularak söylenirse “Özgür Yunanistan”da gerçekleşti. Bu topluluk, Yunan güçlerinin Nisan 1941’deki yenilgisinden sonra Yunan ordusunun ve donanmasının kalıntılarından, üst düzey bürokratlardan ve Kral II. Yorgos’un sürgündeki hükümetinin bakanlarından oluşuyordu.

Bu büyükbaşlar, özellikle de askeri yöneticiler, açık ki Metaksas’ın faşist

diktatörlüğü sırasında önemli şahsiyetlerdi. Birçok kişi, bunun, onların işgalci Naziler karşısında gösterdikleri “ihanel”in sebebi olduğunu düşünüyordu. Yine de, Dominic Eudes’in söylediği üzere: “Subaylardan ve siyasetçilerden oluşan kralcı kliğin yanı sıra, yeni Yunan ordusunun embriyonu da Mısır’da oluşmuştu.” [25] Bu grup askeri birliklerinden deniz yoluyla kaçmış insanlardan, bireysel olarak Mısır’a yolculuk ederken büyük zorluklara katlanmış gönüllülerden, ticaret filosunun ve deniz kuvvetlerinin denizcilerinden oluşuyordu. Bu insanlar, yeni hükümetin “liberal” başkanının ifade ettiği şekilde “özgürlük ve demokrasi adına faşizme karşı savaşmak” istiyorlardı. Faşizme karşı savaşmak için Mısır’a gelmiş olan bu 20.000 kişilik kitlenin ekseriyeti ile aynı Churchill gibi her şeyden önce “Yunanistan’ı komünizmden kurtarmak” ile ilgilenen monarşist klik arasında bir çatışma kaçınılmazdı.

Ekim 1941’de, Ortadoğu’da bulunan Yunan ordusu içerisinde Kurtuluş Yolunda Askeri Örgüt (ASO) isimli gizli bir örgüt kuruldu. Hedefleri basit, hatta aşırı basitti: Yunanistan’da süren direnişin yanında savaşmak için cepheye Yunan birlikleri yollamak ve savaş bittikten sonra Yunanistan’daki rejimi restore etmek isteyen Metaksas’a sempati besleyen unsurların Mısır’daki orduya sızmasına karşı çıkmak. Metaksasçı kadrolar, ASO’ya sempati besleyen kadroların geniş çaplı terhislerle ordudan uzaklaştırılmalarını istiyordu. İkinci Tugay’dan uzaklaştırılacak olan subaylar tutuklanacak ve yerlerine başkaları getirilecekti. İsyancı askerler tehditler karşısında geri adım atmadılar. Birinci Tugay da onları destekledi. Hükümet pes etti ve Metaksasçı subayların tecrit edilmelerini kabul etti. Bu kararın bir sebebi olayların kontrolden çıkmasını engellemek, diğeri ise yeni bir saldırıya hazırlanmaktı. Sonraki birkaç ayda askeri emirler birliklerin dağılmasına yol açarken, isyancılar disiplin amaçlı talimlerle cezalandırıldı. Sonunda yıkıcı unsurlar ayıklandı ve tecrit edilmiş olan subaylar kritik mevkilere geri getirildi.

İkinci askeri isyan çok daha ciddi ve anlamlıydı. ASO’nun etkisi altında bulunan subayların talepleri eskisinden açık biçimde daha politikti. Yunan direnişinin gerçek geçici hükümeti olan PEEA’nın Yunanistan’da kurulmasının hemen ardından, askerlerin baskısı altında olan Askeri Koordinasyon Komitesi, Yunan askerlerinin çoğunluğunun imzaladığı bir dilekçe sundu. Bu dilekçede, gerçek “ulusal birlik” hükümetinin, PEEA’nın önerileri temelinde kurulması talep ediliyordu. Bu girişim ne EAM ya da ELAS’tan, ne de Yunanistan’dan gelmişti. Basitçe, askerlerin ülkelerine ve faşizmle “gerçekten” savaşabilecekleri koşullara dair sahip oldukları fikirlerden kaynaklanmıştı.

Aynı gün, yani 31 Mart 1944’te, askerlerin ve karma komitenin delegeleri, dilekçeleriyle birlikte Sovyet Elçiliği’nin kendilerini kabul etmesini istediler. Büyükelçi ise onlara kapıları kapadı. Ne seslerini duyurabildiler ne de Britanya İşçi Partisi’nin sol kanadı dışında bir güçten destek sözü alabildiler. Fakat Mısır’da, her zaman Yunan işçileriyle yakın ilişkileri olan Mısır halkının sempatisini kazandılar. İskenderiye’de ve Kahire’de bir dizi toplantı ve eylem ger-

çekleştirildi. 4 Nisan'da Mısır polisi ve Britanya sürgündeki Yunan hükümetinin tarafında müdahil oldu ve Yunan liman işçileri başta olmak üzere 50 militan işçi ve sendika liderini tutukladı. Britanya Yüksek Komutanlığı ise iki alayı silahsızlandırdı ve 280 “elebaşı”nı toplama kamplarına gönderdi. 5 Nisan'da Yunan ordusunun Yüksek Komutanlığı'na bağlı bir alayı silahsızlandırdı ve isyancı askerleri tutukladı. Artık isyancı askerler köşeye sıkışmıştı. Birinci Tugay, Metaksasçı subayları tutukladı, komuta kademesini yeniden düzenledi ve silahlarını teslim etmeyi reddetti. Silahları teslim etmek demek, tutuklanmaya giden ilk adımı atmak demekti. Hareket donanmaya da sıçradı. Pindos muhribine, Averoff, Ajax ve başka bazı kruvazörlere de yayıldı. Tayfalar bir “subaylar ve askerler karma komitesi” seçerek komutayı ellerine aldılar. Kahire'deki Yunan hükümeti nezdindeki Britanya elçisi Reginald Leeper, Churchill'e çektiği telgrafta şöyle yazıyordu: “Burada, Yunanlar arasında olanlar, ne eksik ne fazla, bu tam tamına bir devrim.” [26]

Churchill, bastırma işinin kontrolünü doğrudan ve bizzat üstlendi. Kral II. Yorgos'un gelişi bir provokasyon olduğu kadar bir semboldü de. Mısır gençliğinin isyancı askerlere desteği ise bir umuttu. 13 Nisan'da, Amiral Cunningham isyanı güç kullanarak bastırmaya karar verdiğini ve gerekirse İskenderiye liman ağzında bulunan Yunan gemilerini batırmaya hazır olduğunu açıkladı. İsyancı kara birlikleri kuşatılmış, sudan ve yiyecekten yoksun bırakılmıştı. 22 Nisan'da, önde gelen bir Metaksasçı olan Amiral Vulgaris Ajax'a başarılı bir baskın düzenledi. Britanya silahlarının doğrultulduğu öteki gemiler ise teslim oldu. General Paget tanklarını Birinci Tugaya karşı harekete geçirdi ve böylelikle Birinci Tugay da teslim oldu. Birkaç gün içerisinde, Ortadoğu ordusundaki 20.000 civarındaki Yunan gönüllüsü kendilerini Libya'daki ve Eritre'deki toplama kamplarında buldular. [27]

Ortadoğu'daki Yunan ordusu artık mevcut değildi ve onun yerini “kurtuluş”un ardından gelecek iç savaş için hazırlanmış, teknik ekipmanla donatılmış ve siyaseten eğitilmiş şok birlikleri alabilirdi.

Britanya sansürünün, bu olaya dair haberlerin basında yer almasını engellediğini de not düşmeliyiz. Bu önemsiz bir olay değildi, bilakis çok önemliydi. Şüphesiz bu önem, Britanyalı otoritelerin şiddetli cevabını da açıklamaktadır. Bu olay, “ulusal savunma” ve “ulusal birlik” hakkındaki mitleri de ifşa etti. 20.000 gönüllü “savunma” ve “birlik” istiyordu, fakat liderleri bunu istemeyip onları ezmişti. Bu olay “faşizme karşı özgürlük ve demokrasi için savaş” yalanını da ifşa etti. Yunanlar Metaksas'ı nefret edilen faşist bir diktatör olarak görüyorlardı. Churchill'in politikası ise, Metaksas'ın dayandığı güçlerin iktidarını restore etmeyi hedefliyordu.

Trotskiy'in 1940'ta savaşa dair yaptığı yorumlar bu olayla somutlaşmıştı. Ortadoğu'daki Yunan askerleri elde silah faşizme karşı savaşmak istemişlerdi. Bu sebeple, güvenebilecekleri subaylar istiyor, işçi hareketiyle ittifaka giriyor ve

kendi Sovyet tipi örgütlerini kuruyorlardı. Bu durum, demokrasinin savunusunun Mareşal Pétain gibilerine teslim edilemeyeceğini yazan Trotskiy'in çizdiği hatta bire bir uyuyordu. Savaşın doğan kitle hareketi, kendini bu hatlar çerçevesinde ifade etti ve aynen Trotskiy'in öngördüğü şekilde bunu, en az fabrikalar kadar önemli olan orduda, yani militarize olmuş bir toplumun en önemli kısmında yaptı.

Moskova'daki görüşmeler ve ardından gelen pazarlıklar sonucu Stalin, Churchill'e Yunanistan'da tam bir hareket özgürlüğü tanımayı kabul etti. İlmiği Yunanistan'daki olağanüstü kitle hareketinin boynuna geçirecek olan ise, KKE ve onun aracılığıyla EAM olacaktı. KKE bunun öncesinde de, isyancı askerlerin bastırılmasına politik katkıda bulunmuştu.

Kahire'de bulunan sürgündeki hükümet, Nisan 1944 krizinden sonra, anti-komünist hareketin gelişiminde rol oynamış olan Yorgos Papandreu'ya emanet edildi. Onun baskısı altında, EAM'ın ve ELAS'ın liderleri 30 Mayıs 1944'te Lübnan Beyannamesi'ni imzaladılar. Bu beyannamede ELAS "terörizmi" ve isyan eden askerlerin disiplinsizliği (bu askerlerin birçoğu bu isyan sebebiyle hapis yatacağı) mahkûm ediliyor, monarşi meselesinin ucu açık bırakılıyor ve Yunan silahlı güçlerinin tek bir komutanlık altında toplanması ile kurtuluş gerçekleşince düzenin "müttefik birlikler ile beraber" yeniden tesisi konusunda anlaşmaya varılıyordu. EAM ve ELAS bu durumdan hoşnut değillerdi ve birkaç hafta boyunca pazarlık edip kendilerine bakanlık verilmesini ve başbakanın değiştirilmesini talep ettiler.

Fakat Albay Popov liderliğinde bir Sovyet heyeti gelip bu hoşnutsuz homurlara son verdi. KKE ve EAM kayıtsız şartsız hükümete girdi. Alman birlikleri 12 Ekim 1944'te Atina'yı terk ettiğinde, KKE Yunan halkını "kamu düzenini korumaya" davet etti. Bu çağrı, ülkenin dört bir yanında gerçek iktidarı ELAS elinde tutarken, Britanya birlikleri ile birlikte ülkeye gelen Papandreu'nun iktidara gelmesini de kesinleştiriyordu.

Churchill, müttefik kuvvetler komutanı General Scobie'den işbirlikçilerin askeri yapılarını "güvenlik taburları" olarak tutmasını isteyip, tasfiye edilmelelerini yasaklayarak ve Papandreu hükümetinin ELAS güçlerini 2 Aralık'ta silahsızlandırabilmesini teminat altına alarak bir direnişi kışkırttı. ELAS'ın silahsızlandırılmasına karşı, 3 Aralık'ta Atina'da gerçekleşen bir eyleme polis ateş açtı. Sindagma Meydanı'nda gerçekleşen Yunanistan tarihinin bu en büyük eylemine yapılan saldırı geride onlarca ölü ve yüzlerce yaralı bıraktı. Bu saldırı, 33 gün boyunca Atina sokaklarında devam edecek, bir tarafta Scobie etrafında toplanmış düzen güçlerinin diğer tarafta ise yerel direniş güçlerinin bulunduğu silahlı bir mücadeleyi tetikleyecekti.

Sonunda Churchill Yunan devrimini ezme planını hayata geçirebilmişti. "Korkunç bir katliamın" [Fransızca aslında: *(yani adalet talebinin ve işbirlikçilerin tasfiye edilmesi isteğinin)*] önüne geçmek ve [Fransızca aslında: *çıplak,*] muzaffer Trotskizm" olarak adlandırdığı hareketin zaferine engel olmak için

müdahale edeceğini, Stalin'e doğru işbirlikçi bir gülümsemeyle sırtarak, duyurdu. 3 Kasım sonrasında da, ELAS birliklerinden silahlarını bırakmama kararı almış olanlar, Britanya güçlerine ateş etmeme emirleri yüzünden felce uğramıştı. Churchill'in [Fransızca aslında: *memnuniyetle*] belirteceği üzere, bu birlikler [Fransızca aslında: *Başkan Roosevelt'in ve Mareşal Stalin'in isteği doğrultusunda*] Yunanistan'da bulunuyordu. Makedonya'daki andarte'lere, şok birliklerine ve dağlarda bulunan güçlere harekete geçmemeleri ve Atina'daki savaşçıların yok edilmesine seyirci kalmaları emredilmişti. Savaşta gösterdikleri cesaret, Moskova'nın emrettiği şekilde bu savaşçıları teslimiyete sürüklemeye kararlı olan liderlerin politikaları karşısında galip gelemiyordu.

15 Şubat 1945 tarihli Varkiza anlaşması, tüm direniş güçlerinin silahsızlanmasını öngörüyordu fakat Atina'daki ELAS güçleri bu karara boyun eğmediler. Kırsal bölgelerde bulunan güçler onları desteklemek için harekete geçmedi. Bu sefer Aris Veluçyotis KKE'nin ne kadar büyük bir ihanet içinde bulunduğunu anladı. KKE'nin gazetesi *Rizospastis*'in 12 Haziran tarihli sayısı Veluçyotis'i topa tutuyordu. Veluçyotis 16 Haziran'da öldürüldü ve kellesi 18 Haziran'da [Fransızca aslında: *18 Haziran'dan itibaren*] köylerde dolaştırıldı. Kim bilir bu ulusal direnişin, bu halk direnişinin kaç savaşçısı Britanya birliklerinin kurşunlarıyla ya da Almanların Atina'da veyahut Britanyalıların Kahire'de oluşturduğu karşı-devrimci birliklerin [Fransızca aslında: *özel iç savaş birlikleri*] ateşi altında toprağa düştü? Her şeye rağmen Yunan devriminin savaşçı potansiyelini tüketmek için birkaç yıllık Stalinist ihanete daha ihtiyaç duyulacaktı.

3. Savaş sırasında Trotskistler

Burada Trotskistlerin savaş sırasındaki politikaları üzerine geniş kapsamlı bir incelemeye girişmemiz ya da bu politikaları Trotskiy'in ölümünün arifesinde ana hatlarını çizdiği ve yoldaşlarının genelde haberdar olmadığı politikalarla kıyaslamamız mümkün değil. Bu daha hacimli çalışmaların hedefi olabilir. Yunanca bilmemem, Yunanistan'daki savaş sırasında Trotskistlerin faaliyetleri ile ilgili yapılmış ciddi araştırmalardan yararlanmama engel oluyor. Aradaki bu boşluğun gelecekte kapanmasını umalım.

Fakat bu arada fazla aceleci çıkarımlarda bulunmamak konusunda da dikkatli olmalıyız. 4 Ağustos 1936'tan itibaren Trotskistler vahşi bir baskıya maruz kaldılar. Trotskist militanlar, birçoğunun bir daha çıkamayacağı zindanlara atıldılar. KKE'nin eski genel sekreteri Pantelis Pulyopulos dâhil bazı önemli kadrolar işgal sırasında katledildi. İlegalite koşulları onlar için özellikle zorlu olmuş gibi gözükmektedir zira 1938'de örgüt liderlerinin kararlaştırmış olduğu üç örgütün birleşmesine dahi katılamadılar.

Tanınmış bir Trotskist militan ELAS birliklerine katılabilse dahi en iyi ihtimalle yakından izleniyor ve dikkatlice kitlelerden yalıtılıyordu. Stalinistler, ELAS'ın ya da halk ordusunun içinde yönetici rol üstlenen her Trotskisti şöyle ya da böyle

bu pozisyonlardan uzaklaştırdılar. Dahası, aslında Yunan GPU'su olan OPLA, Ekim ile Aralık 1944 arasında Trotskistlere karşı bir imha kampanyası yürüttü. Ülkenin dört bir yanında OPLA ajanları, Savaş Gazileri Derneği Sekreteri Stavros Verukis ve Gazi Komünist Gençliği eski Sekreteri Tanasis İkonomu gibi militanları kaçırdı, işkenceden geçirdi ve katletti. İşçiler, liman işçileri, metal işçileri ve öğretmenler, hepsi de aynı zulme maruz kaldı. 1947'de, KKE Siyasi Büro üyesi Barzotas "800'den fazla Trotskisti tasfiye ettik" [Fransızca aslında 600] diye böbürlenecekti.

Ne Yunan Trotskistlerinin politikaları ile ilgili gerçeği keşfedecek ne de kendilerini bekleyen korkunç sondan nasıl kurtulabileceklerini ortaya çıkaracak araçlara sahip değiliz. René Dazy 1943 tarihli bir Yunan Trotskist yayınından şu cümleyi alıntılar: "Anglo-Amerikalılar devlet gücünü burjuvazinin ellerine geri vermek için gelecekler. Sömürülenler yalnız bir boyunduruktan ötekine geçmiş olacak." [29] Eğer durum gerçekten buyduysa, kendilerini olumsuz bir perspektifle sınırlayarak ve kitle hareketi içinde yer almayarak Yunan Trotskistlerinin kendi ölüm fermanlarını imzaladıkları açıktır.

Dönemin Dördüncü Enternasyonal Avrupa Sekreteri ve M. Spiro mahlasıyla yazan Mihalis Raptis, Aralık 1944 olaylarının hemen ardından Trotskiy'in silahlı mücadele dönemine dair yazdıklarını hatırlatarak Yunan kitlelerinin "devrim rüzgârı Atina'nın işçi mahallelerinden ve varoşlarından eserken" gösterdikleri faaliyeti selamlıyor ve onların eylemliliğinin "proletarya hareketinin güzide örnekleri arasında yerini alacağını" belirtiyordu. Fakat Yunan Trotskistlerinin ne yaptığı ile ilgili hiçbir şey söylemiyordu. Bunun yanı sıra "önderliğinin, halk cephesi yanlısı, demokratik ve küçük burjuva resmi ideolojisine rağmen" EAM'ın "eylemde kayda değer bir sınıf bağımsızlığını muhafaza ettiğini" de dile getiriyordu. [30] Dördüncü Enternasyonal'in belgelerinde [Fransızca aslında: *daha sonraki belgelerinde ve kararlarında da*] daha fazlası bulunmamaktadır, hatta sıklıkla bu kadarı dahi bulunmamaktadır.

Yunan direnişinin, Stalinizme dair fikirleri hiç mi hiç net olmayan tarihçisi André Kedros "Atina darbesi"nin uluslararası etki ve tesirinin "komünist partilerin ciddi şekilde etkisi altında olan tüm direniş hareketlerinin kulağının çekilmesi" olduğunu vurgular. Bu gerçekten, onun belirttiği şekilde, Britanya'nın Yunanistan'daki bastırma hareketinin "Thorez, Togliatti ve diğer liderlerin kararlarında ve taktiklerinde büyük bir pay sahibi olduğu" anlamına mı gelir? [31] Bu bakış açısını kabul etmek mümkün olamaz. Onların kararlarını ve taktiklerini belirleyen, KKE'nin taktiklerini belirleyen faktörlerle aynıydı ve hepsi Moskova'da belirleniyordu. Fakat Yunan yenilgisinin, Stalinizmin Batı Avrupa'da uyguladığı teslimiyet ve kapitalist düzenin restorasyonu politikasını güçlendirmiş olması kuvvetle muhtemeldir. Bunun yanı sıra, tüm Avrupa'da ulusal mücadeleyi toplumsal mücadele ile tanımlayan ve direnişe katılarak devrime giden yolu bulduğunu düşünenler üzerinde büyük bir olumsuz etki yaratmış olması da oldukça

mümkündür. Bu makalede yapmamızın mümkün olmadığı bir şeyi yapmalı ve her Avrupa ülkesindeki gelişmeleri somut şekilde incelemeliyiz.

Ne var ki, Prager'in *Les Congrès de la Quatrième Internationale* (Dördüncü Enternasyonal Kongreleri) kitabından topladığı belgeler, savaş sırasındaki Dördüncü Enternasyonal'in üzerinde çalışılması için gerekli malzemeyi sağlıyor. Eski PCI ve Belçika'da Vereeken'in başında bulunduğu kardeş eğiliminin başlangıçtaki pozisyonu hariç, hemen hemen hiçbir şey bu kitapta atlanmamış. İkinci cilde girişte şöyle yazıyor Prager:

Savaş, Dördüncü Enternasyonal'in bir gerileme döneminde ve zayıf güçlerle kurulmasının zamanlaması hakkında şüphesi olanları sert şekilde düzeltti. Dördüncü Enternasyonal, "demokratik" ve faşist rejimlerin şiddetine ve zulmüne, bunların üstüne bir de örgütlerimize saldıran Stalinist zorbalara cesurca göğüs gerdi. Örgütün, yası tutulacak ağır kayıplara ve bazı kaçınılmaz kişisel çöküşlere rağmen, sadece gücünü korumakla kalmayıp, ABD, Britanya ve diğer ülkelerde hem güçlenip hem de gençleşmesi oldukça dikkat çekicidir. Her ne kadar, devrimci durumların sınırları ve Stalinizmin yükselişi sebebiyle kitlelere doğru umduğu atılımı gerçekleştiremeye de yeni seksiyonların doğuşuna şahit olmuştur. [32]

Şüphesiz bu dikkat çekici bir sonuçu, fakat Trotskiy'in savaşın başlarında, örneğin ABD ile ilgili yazdıklarıyla derin bir karşıtlık içerisindeydi:

Amerikan işçi sınıfı bugün dahi bir kitlesel işçi partisine sahip değildir. Fakat nesnel durum ve Amerikan işçi sınıfının biriktirdiği tecrübe, çok kısa bir süre içerisinde iktidarın fethi meselesini gündeme getirebilir. Bu bakış açısı ajitasyonumuzun temelini oluşturmalıdır. Mesele, kapitalist militarizm konusunda pozisyon belirlemekten ya da burjuva devletini savunmayı reddetmekten ibaret değildir; bilakis doğrudan iktidarın fethine ve proleter anavatanın savunmasına hazırlık meselesidir. [33]

Dahası, [Fransızca aslında: 20 Ağustos 1940'da yarım kalan metinde şöyle yazıyordu]: "Önümüzde, devrimci faaliyet için tüm gerekçeleri sağlayan, müspet bir olasılık bulunuyor. Devrimci partiyi inşa etmek için önümüzde açılan [Fransızca aslında: *tüm*] fırsatları kullanmamız gerekir." [34]

Böylesine net açıklamaların karşısında, tarihçi kendini "devrimci durumların sınırları"ndan ya da "Stalinizmin yükselişi"nden bahsetmekle ya da "Trotskiy'in öngöremeyeceği unsurlar"la karşı karşıya olduğumuzu öne sürmekle sınırlayamaz. En azından aradaki çelişkiyi kabul etmeliyiz, onu açıklayamasak hatta yanılanın Trotskiy mi yoksa Trotskistler mi olduğu sorusuna cevap veremesek dahi.

Dahası, Prager, SWP'nin (ABD) Trotskiy'in önerisiyle kabul ettiği Proleter Askeri Politikanın Dördüncü Enternasyonal içinde geniş çaplı bir muhalefet [Fransızca aslında: *düşmanca tepkiler*] tetiklemiş olduğuna işaret eder. Mayıs 1940 tarihli *Manifesto*'nun yasadışı basılmış versiyonunda, Belçika seksiyonu-

nun, Trotskiy'in bu mesele hakkında yazdığı birkaç paragrafı sansürlediğini not düşerken, Fransız seksiyonunun ve Avrupa Sekretaryası'nın da bu konudaki “çekincelerine” atıfta bulunur.

1940'ta Fransız Trotskistleri iki eğilim şeklinde bölünmüşlerdi. Bu iki eğilimin bakış açıları birbirlerine, her ikisinin de Trotskiy'e uzak olduğu kadar uzaktı. POI'nin, *La Verité*'yi (Gerçek) çıkartan komiteler etrafında toplanmış olan çoğunluğu, Fransız emperyalizminin yenilgisinin ve Fransız topraklarının işgalinin yalnızca ulusal baskıya değil, aynı zamanda sömürge ülkelerde olduğu gibi tüm sınıfların çıkarının mevzubahis olduğu hakiki bir “ulusal mesele”nin yeniden doğuşuna da yol açtığı anlayışından yola çıkıyordu. Bu noktadan hareketle, işgal altındaki bir ülkenin burjuvazisinin, o ülkedeki proletaryanın doğal müttefiki olduğu ve proletaryanın kendisini “ulusal direniş”e adanması gerektiği sonucuna ulaşıyordu. Tersinden, PCI'den doğan ve daha sonra CCI haline gelecek olan *La Seule Voie* (Tek Yol) grubu, emperyalist bir ulusun askeri yenilgi sonrası ezilen ulus haline gelebileceği iddiasını reddediyor ve ulusal taleplerin “proletaryayı demoralize etmek için ithal edilmiş burjuva ideolojisi” olduğu değerlendirmesini yapıyordu.

Birbirinden fersah fersah uzak olan bu pozisyonların ikisi de, bir manada yalıtılmış olmanın sonucuydu. Avrupa Sekretaryası'nın baskısı altında, iki pozisyon da yavaş yavaş terkedildi. Liderliğini önceleri Marcel Hic'in, onun [Fransızca aslında: 1943 *Ekim*'indeki] tutuklanmasının ardından ise Raptis'in yaptığı Avrupa Sekretaryası, [Fransızca aslında: 1942 *Şubat*'ında] Belçika Ardenlerindeki St. Hubert kasabasında kurulmuştu. Kendi başına da kayda değer bir siyasi ve örgütsel marifet olan bu kuruluş, aynı zamanda uluslararası çapta planlanan ve işleyen bir örgüte de dönüş anlamını taşıyordu. 1944'te iki bakış açısı hızla birbirine yaklaşıyordu. CCI devrimcilerin temel görevinin *union sacrée* (kutsal birlik) politikasını teşhir etmek ve işçi sınıfına dünya çapında bir başka Haziran 1936 için hazırlanması gerektiğini açıklamak olduğunu, aynı zamanda da Alman işçileriyle kardeşleşmek için yoğun bir ajitasyon yürütmek gerektiğini savunmaya devam etti. [Fransızca aslında: *Bizi burada ilgilendiren kısma gelirse*], Prager silahlı mücadele meselesindeki “mutabakatı” başarıyla özetler:

Resmi direniş ile yalnızca bağımsız biçimde ilişki kurulabilirdi. “Fransızların Cephesi” kabul edilemezdi. Bu yapı kitle hareketiyle karıştırılmamalı ve bu yapı mahkûm edilirken kitle hareketi ayrı tutulmalıydı. Bu ilişkiler, söz konusu hareketlerin bazı üyelerini etkilemek için, onlara kişisel katılımı da dışlamaz. Hem güçlerin sınırlılığı hem de Trotskistlerin fabrikalardaki mücadeleye öncelik vermesi sebebiyle, bu çalışmanın yeterince gelişmediğine şüphe yok. Olayların akışı sırasında, güç dengesini önemli ölçüde değiştirmede aşıkmaz. Trotskistlerin başarılı olamaması temel olarak taktiksel ya da başka hataların değil, onların durumunun, akıntıya karşı yüzüyor olmalarının ve Stalinizmin kitleler üzerindeki etkisinin sonucuydu. [36]

Tüm veriler gösteriyor ki, Trotskiy'in silahlı mücadele hattına yönelik çağrısı ve tüm devrimci sosyalistlerin, militarize olmuş bir dünyada kendi rollerini oynayabilmek adına "militaristler" haline gelmeleri önerisi, bu anlayışta mevcut değildir ya da daha doğrusu ikinci planda kalan bir "partizanlık" seviyesine, "fabrikalardaki mücadelenin" tali bir parçasına indirgenmiştir. "Silahlı mücadele"nin kitleler için cezbedici bir güç olduğunun keşfi, Trotskiy'in eklediği "militarizasyon" boyutunun yokluğunda, büyük sıkıntılar yaratmış olsa gerek.

Böylelikle Geçici Avrupa Sekreteryası'nın 1943'te partizan hareketine dair aldığı karar (1944 Avrupa Konferansı'nda da olduğu gibi kabul edilecekti), partizan hareketinin "kısmen kendiliğinden karakterini" tanıdı ve Bolşevik-Leninistlerin artık "bu mücadele biçimini göz önüne almak zorunda olduklarını" ilan etti. Karar "gerilla hareketleri"nin "Anglo-Sakson emperyalizminin peşine takılmış vaziyette olduğunu" belirtiyor fakat bir yandan da her ne kadar hareketlerin sınıfsal karakterini değiştirmemiş olsa da, işçilerin Almanya'ya geniş çaplı olarak zorla gönderilmelerinin başlamasından sonra Batı'da ve Balkanlar'da "kitlelerin bu hareketlere katılımı"na dikkat çekiyordu. Bu durum devrimcilerin bu hareketlere bir program önererek "proleter devriminin hizmetindeki silahlı müfrezeler rolünü oynamaları gerektiğini anlamalarını sağlamalarını" gerektiriyordu. [37] Şüphesiz ki bu karar alındığında artık oldukça geç kalınmıştı.

Prager'ın özetlediği biçimde Avrupalıların pozisyonu ile 1940'lardaki toplanmalarında ve açıklamalarında Trotskiy'in savunduğu Askeri Politikayı sistematik şekilde uygulayan Amerikalıların pozisyonu arasında büyük bir fark olduğu söylenebilir. Gerçekten de, hem bu seviyede hem de genel ilkeler seviyesinde tam manasıyla istisnai bir uyum kendini gösterdi. James P. Cannon, 27 Ekim 1941'de başlayan ve SWP'nin Minneapolis'teki önderlerinin yargılandığı davada, partinin savaş karşısındaki tutumunu "oportünistçe" ortaya koyduğu için, Munis'in hücumuna uğradı. Cannon Mayıs 1942'de şöyle cevap veriyordu:

Bugün kitleler, her türden cebir, hile ve işçi bürokrasisi ile dönek sosyalistler ve Stalinistlerin kalleşçe rolü sayesinde, savaşı kabul ediyorlar ve destekliyorlar. Yani onlar bizimle değil, *burjuvaziyle birlikte* hareket ediyorlar. Partimiz için mesele, ilk olarak bu temel olguyu *anlamak*, ikinci olarak "*siyasi muhalefet*" rolünü üstlenmek ve sonra da, bu temelde, dürüstçe yurtsever olan işçilere yaklaşmak ve onları *propagandayı* kullanarak burjuvaziden koparıp bizim safımıza kazanmaktır. İçinde bulunduğumuz anda, küçük bir azınlık olan bizler için mümkün olan tek "eylem" budur. [38]

Marc Loris mahlasıyla yazan ve yıllardır Trotskiy'in dogmatik olmayan düşünme yapısıyla temas içinde bulunan Dördüncü Enternasyonal Sekreteri Jean Van Heijenoort tarafından yayımlanan iki belgeyi bir kenara bırakırsak [39] Dördüncü Enternasyonal'in içinde ya da çeperinde bulunan hiç kimse militarizasyon meselesini kavrayamadı. Ulusal Devrimci Hareket'iyle [40] Jean Rous da

ve Dördüncü Enternasyonal için Komiteler’inde [41] geliştirdiği ulusal mesele üzerine tezleriyle Marcel Hic de, farklı şekillerde de olsa, hedefi tutturamadı.

Bu sırada diğer eğilimler kendilerini felç edici bir ortodoksluğun içine hapsetmiş vaziyette ve Trotskiy’in öylesine ısrarlı biçimde karşı çıktığı “pasifist” eğilimlerden doğan risklerle karşı karşıya bulunuyorlardı. Kendi başına, Manukyan sahte ismiyle FTP/MOI’ya katılıp, kendisinin adıyla anılan grubun diğer üeleriyle beraber idam edilen, Rus Sol Muhalefedinin tecrübeli militanlarından Tarov (A.A. Davutyanyan) dışında yalnızca tek bir aykırı örnek karşımıza çıkıyor.

Bu aykırı örnek, öngörü kapasitesi sayesinde, hapisten çıktıktan sonra militan faaliyetine bir bölümün siyasi departmanında devam eden Çen Du Siu’dur. [42] Bu bölümün komutanı askeri açıdan etkili olmanın politik netliğe dayandığının farkındaydı. Bu siyasi girişimin başı küçükken ezildi. Guomindang polisi, Çen’in yarattığı tehlikeyi, kendi yoldaşlarından daha iyi anlamıştı.

Aynı düşünce yapısı dâhilinde, Trotskistlerin silahlı direnişe tereddütlü yaklaşımı, savaş sırasında Dördüncü Enternasyonal’in devrimi nasıl tasavvur ettiğine dair bir çalışmanın ilginç olacağını göstermektedir. Zaman zaman, devrimin o anda olup bitenden bağımsız olarak gerçekleşecek, yapılacak çalışmanın sonucu olamayacak, kıyamet benzeri bir şey olarak algılandığı görülüyor. Geçtikleri tedrisatın yalnızca “propagandist” bir nitelik taşıması mı kadroları bu inanca hazırlamıştı? Bu eğitim “teşhir” ve “açıklama” silahlarının kullanılmasını içeriyordu ve bu eylemler “akıntıya karşı yüzdüğünü” hisseden bir örgütün önderleri için olmazsa olmaz nitelikteydi.

SWP’nin Kasım 1943’teki karar tasarısının aşırı zayıf olması da, kısmen aynı “propagandist” tecridin sonucu muydu? [43] Kremlin’in geniş çapta bir karşı-devrimci rol oynayamayacağını, Amerikan emperyalizminin Avrupa’nın yakın geleceğinde en az Alman emperyalizmi kadar yağmacı bir role sahip olacağını, Avrupa için seçimin işçi hükümeti ile burjuvazinin vahşi diktatörlüğü arasında olduğunu, artık parlamenter rejim olasılığının ortadan kalktığını söyleyen ve Avrupa işçi sınıfının “demokratik yanlısı” olmadığını ileri sürerek demokratik talepleri reddeden bu insanlar, nasıl olacaktı da kendilerine, nesnel durumdaki değişim sonrası, olayların akışında bir yer bulacaktı?

Hatta daha ileri giderek diyebiliriz ki, yıllardır bu hattı sürdüren Trotskistler kendilerini böylesi bir devrimci hareketin başında değil de içinde bulsalar, Marksizmin ve Bolşevizmin ABC’sini gözden geçirmek zorunda kalacaklardı. Sekterlerin her zaman savunduğu bakış açısının, yani devrimcilerin gericilik dönemlerinde sarkacın diğer yöne gidip kitleleri tekrar devrimcilerin saflarına getirmesini bekleyerek, kendilerini propaganda ile sınırlamaları gerektiği şeklindeki bakış açısının doğruluğunu kabul etmeleri gerekecekti.

Bu en hayati konudaki tartışmanın, ya da daha doğrusu bu tartışmanın yokluğunun altında yatan sorun yalnızca Stalinizmin rolü değil, Trotskiy’in 1940’da savunduğu şekilde bir devrimci partinin inşasına yönelme sorunudur. Savaş dö-

nemindeki belgeleri okuduktan sonra bizim izlenimimiz, ortada bu aşamaya kadar neler elde edildiğine ve parti inşasına dair bir metot geliştirilmesine dair kafa yürütmeden ziyade sihirli formül arayışlarına benzeyen metinlerin bulunduğu. Ve bana öyle geliyor ki, bu süreçte Trotskistler en azından bir devrimci partinin nasıl inşa edilmeyeceğini öğrendiler. Bu değerlendirme art niyet içermiyor, çünkü ben de onlardan biriydim.

Serge Lambert, “Tradition Révolutionnaire et ‘Parti Nouveau’ Communiste en Italie, 1942-45” (İtalya’da Devrimci Gelenek ve bir Komünist ‘Yeni Parti’, 1942-1945) isimli yakın tarihli bir çalışmasında, efsane haline gelen bir inanışın aksine, İtalyan devriminin kesin yenilgisinin, 1945’te müttefiklerin idaresi ile “komiteler” ya da “cumhuriyetçi partizanlar” arasındaki kısa süreli ikili iktidar durumu sona erdiğinde değil, 1943’te Togliatti ve Moskova’nın adamları tarafından kurulan “yeni parti” aygıtı, dağınık komünist muhalefet gruplarının direnişini kırdığında yaşandığını gösterdi.

Devrimci bir parti inşa etme şansı tamamen yok edildiğinde, artık iş işten geçmişti ve İtalyan Komünist Partisi (PCI) liderleri hiçbir risk almadan, kendi ifadeleriyle [Fransızca aslında: *onun ifadesiyle*] “devrime karşı ayaklanma” işaretini verebilirlerdi. [44] Dahası, Lambert bu grupların birçoğunun belirleyici nitelikteki siyasi zayıflığının Sovyetler Birliği’nin bir çeşit “nesnel olarak devrimci” niteliğe sahip olduğu yanılmasıyla sahip olmalarında yattığını da çok güzel gösterir. Bu grupların bazıları şurada burada PCI’ninkinden oldukça daha güçlü silahlı kuvvetler geliştirmişlerdi. Kızıl Ordu’nun her ilerlemesiyle birlikte devrimin de yayıldığına inanıyorlardı. Bu anlayışa sadece *La Verité*’de Şubat 1944’te çıkan o bilindik makalede değil, Trotskist hareketinin tüm dünyadaki basın organlarında rastlıyoruz. [45]

Burada ortaya atmaya çalıştığımız mesele kesinlikle akademik bir mesele değil. İkinci Dünya Savaşı sırasında, Trotskist örgütler, hem önderleri hem de üyeleri, kendilerini aşan nesnel bir durumun kurbanı mı oldular? Yaptıklarından daha fazlasını yapabilirler miydi? Yani daha fazla üye kazanarak hayatta kalmayı başarabilirler miydi ya da rüzgâra ve akıntıya karşı, üniformalı Alman işçileriyle “kardeşleşme” militan görevini idame ettirerek enternasyonalistlerin onurunu koruyabilirler miydi?

Eğer durum buysa, 1940’ta Trotskiy’in, gerçekleştirilmesi gereken militariyasyona dair analiziyle ve kısa sürede devrimci partinin inşa edilip iktidar mücadelesinin başlayabileceğine dair bakış açısıyla, sadece dünyadaki siyasi gerçeklikten değil, kendi örgütünün siyasi gerçekliğinden de tamamen kopuk olduğunu kabul etmek gerekir. Öyleyse Dördüncü Enternasyonal acze mahkûmken, uzun bir dönem akıntıya karşı yüzmek zorundayken ve “Stalinizmin kitleler üzerindeki hâkimiyeti” ile karşı karşıyayken, Trotskiy düşlerle avunuyor ve atılım olasılıkları görüyor olmalıydı.

Fakat tam tersinden, Trotskist örgütlerin, bu örgütlerin üyelerinin ve önder-

lerinin, olaya dâhil olduklarını ve kendi başarısızlıklarında en azından belli bir sorumlulukları olduğunu varsayabiliriz. Bu durumda, Trotskiy'in 1940'taki önermelerinden yola çıkarsak, İkinci Dünya Savaşı'nda kitle hareketinin ulusal ve toplumsal direniş temelinde geliştiğini, Stalinistlerin ise bu hareketi yolundan saptırmak için ellerinden geleni artlarına koymadıklarını ve Yunanistan örneğinde hareketi mahva sürüklediklerini düşünebiliriz. Bu direnişi Trotskistler ne destekleyebildi ne de kullanabildi. Bunun sebebi kendilerini bu hareketin içinde nasıl konumlandırmaları gerektiğini ve hatta belki de, içinde yaşamakta oldukları tarihsel anın somut niteliğini bilmemeleriydi.

Bu soruların sorulmayı hak ettiğini düşünüyoruz.

Notlar

1. L. Trotsky, *Sur la Deuxième Guerre Mondiale*'de bulunan bu belgeler, ilk olarak Belçika'da *La Taupe* tarafından yayımlandı ve Seuil yayınevi tarafında 1974'te Paris'te tekrar yayımlandı. Trotskiy'e ait bu makaleler ve röportajlar zaman zaman İkinci Dünya Savaşı'yla doğrudan ilgili olmayan, genelde İspanya İç Savaşı ve Dördüncü Enternasyonal üzerine olan kısımlar çıkarılarak kırpılmıştı.

2. Önsöz ve notlar aşağıda veriliyor (s. 12-14, 18-19) [İngilizce yayına hazırlayan editörün notu].

Bu metinlerin bazıları 1945'te, Avrupa Sekreteryası'nın İç Bülten'inde (Sayı 5) yayınlandı. Bazı üyeler Trotskiy'e karşı sert tepki verdi. Bunlardan birisi olan 'Arn' (Fransız ya da Belçikalı) Uluslararası Sekreteryaya "Proleter Askeri Politika Hakkında: Yaşlı Adam Trotskizmi Öldürdü mü?" başlıklı bir makale gönderdi. Bu makale Trotskiy'in pozisyonunu "katıksız ve yalın şovenizm" olarak niteliyor, Trotskiy'e "burjuvaziyi devirmeden evvel anavatani savunmaya hazır olma ve aynı zamanda ajitasyonunda emperyalist rakibin oluşturduğu tehdidi kullanma" konumunu atfederek, "hatalarının öneminden" bahsediyordu.

Şu soruyu soracak kadar iler gidiyordu: "Dördüncü Enternasyonal'in lideri, bu örgütü sosyal-şovenizm batağına sürüklemişken, 'Trotskistler' adını taşımaya devam edip edemeyeceğimizi açık ve dürüst bir biçimde sormalıyız." Bu makale Uluslararası Sekreteryaya'nın arşivindedir ve Institut Léon Trotsky'nin (Leon Trotskiy Enstitüsü) tasarrufunda bulunmaktadır.

3. L.D. Trotsky, "Bonapartism, Fascism and War", *Writings of Leon Trotsky*

1939-40, New York 1977, s. 410-411. Bu versiyon kısmen düzenlenmiştir. Editöryal eklemelerin bulunduğu bir başka versiyon L.D. Trotsky, *The Struggle Against Fascism in Germany*'de (New York, 1971, s. 444-445) karşımıza çıkmaktadır. İlk olarak, Trotskiy'in ölümüyle yarım kalan haliyle *Fourth International*'ın Ekim 1940 sayısında yayınlanmıştır. - İngilizce yayına hazırlayan editörün notu.

4. L.D. Trotsky, "Bonapartism, Fascism and War", *Writings of Leon Trotsky 1939-40*, a.g.e., s. 411.

5. a.g.e.

6- a.g.e. Trotskiy'in makalesinin çevirmeni şunu eklemişti: "Bu dönemden birçok Lenin alıntısı, Trotskiy'in tarifiyle uyusmaktadır." İki de örnek vermişti: "Sosyalist devrim başlamadan önce, beş, on hatta daha çok yıl geçmesi mümkündür." (V.I. Lenin, "The Socialist Revolution and the Right of Nations to Self-Determination", *Collected Works*, 22. Cilt, Moskova 1977, s. 153), ve "Eski kuşaktan olan bizler, gelmekte olan devrimin belirleyici muharebelerini görece kadar yaşayamayabiliriz." (V.I. Lenin, "Lecture on the 1905 Revolution", *Collected Works*, 23. Cilt, Moskova, 1974, s. 253).

7. Trotsky, a.g.e., s. 411.

8. a.g.e., s. 412.

9. a.g.e., s. 414.

10. Bunlar *Oeuvres*'ün (Fransızca Toplu Eserler) 23. cildinde basılacak; "Bonapartism, Fascism and War"ı da içeren makaleler ve röportajlar 26. ciltte bulunacak. [Bkz. L.D. Trotsky, "On the Future of Hitler's Armies", *Writings of Leon Trotsky 1939-40*, a.g.e., s. 406, "Fragments from the First Seven Months of the War", "Fragments on the USSR", "Preface to a Book on War and Peace", *Writings of Leon Trotsky: Supplement 1934-40*, New York 1979, s.72-73. - İngilizce yayına hazırlayan editörün notu]

11. L.D. Trotsky, "Discussions with Trotsky", *Writings of Leon Trotsky 1939-40*, a.g.e., s. 253.

12. L.D. Trotsky, "How to Really Defend Democracy", a.g.e., s. 344-345.

13. L.D. Trotsky, "Discussions with Trotsky", a.g.e., s. 257.

14. L.D. Trotsky, "We Do Not Change Our Course", a.g.e., s. 297.

15. a.g.e., s. 298.

16. a.g.e.

17. L.D. Trotsky, "On the Future of Hitler's Armies", a.g.e., s. 406.

18. *The Case of Leon Trotsky*, New York 1969, s. 289-290.

19. L.D. Trotsky, "Discussions with Trotsky", a.g.e., s. 256.

20. L.D. Trotsky, *Manifesto of the Fourth International on the Imperialist War and the Proletarian World Revolution*, a.g.e., s. 222. (Devrimci Marksizm'in notu: Bu doküman bu sayımızda yayınlanmaktadır).

21. A. Kedros, *La Resistance Grecque: 1940-44*, s. 174.

22. E. Myers, *The Great Entanglement*, s. 189.

23. A. Kedros, a.g.e., s. 199. Yoannis Rallis iktidara geldiğinde Alman polisince yazılan bir rapordan bahseder: “İngilizlerin safında bulunan Pangalos’un güvenilir danışmanı olarak tanınıyor.” Kedros aynı zamanda yarı-faşist askeri hiyerarşiye de atıfta bulunur, General Papagos ve Rallis’in ağzından şunu aktarır: “Bütün bu adamlar ve gruplar aynı zamanda kilisenin prensi ve Atina metropoliti olan, kralın danışmanı Khrizantiyos tarafından belirli bir doğrultuya yönlendiriliyordu” (s.170).

24. Svetozar Vukmanovic-Tempo, *How and Why the People’s Liberation Struggle of Greece Met With Defeat*, Londra, 1985, aktaran Kedros, a.g.e., s. 409.

25. D. Eudes, *The Kapetanios*, New Left Books, 1972, s. 75.

26. W. Churchill, *The Second World War*, 5. Cilt, Londra, 1952, s. 479. Churchill’in anlatımı askeri isyandan nasıl bir endişe duyduğunu ve isyanın ezildiğini görmek için nasıl sabırsızlandığını açıkça gösteriyor.

27. Sürgündeki hükümetin resmi kaynakları bu sayıyı 10.000 olarak veriyor.

28. 19 Aralık 1944’te Avam Kamarası’nda konuşan Churchill, “Trotskizm” ifadesini kullanmasını şöyle savunuyordu: “Bence ‘Trotskizm’, Yunan komünizmi ve başka bazı hizipler için, alışlageldik ifadeden daha iyi bir tanım. Bu ifadenin Rusya’da da aynı şekilde nefret uyandırmak gibi bir avantajı var.” Bunu “uzun bir kahkaha” izledi. 13 Aralık’ta Churchill, Komünist Milletvekili William Gallacher’ı, eğer “Trotskizm” ile suçlanmak istemiyorsa, Yunanistan’daki durumla ilgili çok heyecanlanmaması konusunda uyardı. İlginç şekilde, Churchill, bir ölçüde Britanyalı yetkililer tarafından kralın vekili olarak dayatılmış olan Başpiskopos Damaskinos’un, “Komünistlerden, daha doğrusu onun söylediği şekilde Trotskistlerden, bu ikisinin Yunan meselesindeki birleşiminde büyük bir korku duyduğunu” kaydetmişti. (W. Churchill, *The Second World War*, 6. Cilt, Londra, 1954, s. 272). Churchill, Britanya’nın Atina’da gerçekleştirdiği katliamların hem ABD basınında hem ABD Dışişleri Bakanlığı’na, aynı zamanda da Britanya’da *The Times* ve *Manchester Guardian* tarafından geniş yer verilerek ve sertçe eleştirildiğini belirtip, ekliyordu: “Öte yandan Stalin, Ekim’de yaptığımız anlaşmaya harfiyen ve sadakatle bağlı kaldı. Atina sokaklarında komünistlerle savaştığımız uzun haftalar boyunca ne *Pravda*’dan ne de *Izvestia*’dan tek bir siyasetli söz duyuldu.” (a.g.e., s.255) [İngilizce yayına hazırlayan editörün notu].

29. R. Dazy, *Fusillez les chiens enragés*, s. 266.

30. M. Spiro, “The Greek Revolution”, *Quatrième Internationale*, no: 14-15, Ocak-Şubat 1945. Aynı konuda Ocak 1945 tarihli özel *Uluslararası İç Bülten* Yunanistan’da Trotskist örgütlerin varlığına dahi değinmez. ABD’deki Sosyalist İşçi Partisi’nin yayın organı *Fourth International*’ın Şubat 1945 tarihli sayısı, “Civil War in Greece” (Yunanistan’da İç Savaş) başlıklı, belgelere dayalı bir makale içerir. Trotskyism in Greece (Yunanistan’da Trotskizm) başlıklı paragraf ise, kendini genellemelerle sınırlar: “ELAS yalnızca tek bir anlamda ‘Trotskist’tir: Boyun eğmez savaşçıların devrimci içgüdüleri ve mücadele

ve fedakârlıkta gösterdikleri büyük yetenek. Fakat programının ve önderliğinin Trotskizme benzer yanı dahi yoktur.” Daha ileride “Trotskistler kendilerini ve mücadelelerini kitlelere bağlamak için bir araya gelecekler” diye açıklar. Stalinistlerin yarattığı korku krallığında bunun biraz zaman alacağını da ekler. *Quatrième Internationale* (no: 22-24, Eylül-Ekim 1945) “Greece” (Yunanistan) başlıklı bir not içerir. Bu not Yunanistan’da Stalinistler tarafından öldürülen devrimci militanların ortaya çıkarılması çağrısında bulunur; bunu başlangıç niteliğinde bir isim listesi takip eder. *Fourth International* (Ekim 1945), 39, “Dördüncü Enternasyonal’in İçinden” köşesinde bildiriyordu: Yunanistan’daki tek devrimci parti olan Enternasyonal Komünist Partisi’nin (Dördüncü Enternasyonal) yayınları yasadışı ilan edilmiş durumda. Partinin üyeleri hem hükümet hem de Stalinistler eliyle zulme uğruyor, takip ediliyor ve katlediliyor. Aslında, Uluslararası Sekretarya ve Yunan Trotskistleri arasında ciddi ayrılıklar bulunuyordu. 25 Kasım 1946’da Mihalis Raptis (Pablo) “Pilar” ismiyle Yunan seksiyonuna yönelik bir metin kaleme aldı: “Mesele Enternasyonal’in her siyasi kararına harfiyen katılmak değil. Fakat sizin EAM ve ELAS hareketlerine yönelik tutumunuz ve Aralık 1944 olayları meselesinde olduğu gibi, böylesine önemli meselelerde Enternasyonal’e taban tabana zıt bir konum alma meselesi de değil.” *Quatrième Internationale*’in Ekim-Kasım 1946 tarihli sayısı, KDKE’yi meydana getiren Temmuz 1946 Birleşme Kongresi’ni haberleştiriyor ve Kongre manifestosunu yayımlıyordu: “Kendisine, bulunduğu milliyetçi beyanlara, uzlaşma ve sınıf işbirliği politikasına rağmen, Yunanistan Komünist Partisi, etrafında tarihin harekete geçirdiği ve son tahlilde proleter devrimin kuvvetleri olan güçleri toplamıştır.” Rodolphe Prager, Yunan Trotskistlerinin “ulusal harekete yönelik genel olarak umursamaz bir tutum” takındığını, bu hareketten uzak durduğunu ve iç savaş sırasında “mücadele eden iki hizbe de eşit şekilde hasmane” tarafsız bir tutumda bulunduğunu belirtiyordu: “Temel hata, kitle hareketinin güçlü şekilde filizlenen anti-emperyalist ve anti-kapitalist karakterini ve burjuvazinin ve Stalinizmin ötesindeki devrimci dinamiği fark edememek oldu. Bu gerçek konusundaki bilgisizlik, Trotskistlerin, Aralık 1944’teki çatışmanın, bir yanda Britanya emperyalizminin, diğer yanda ise Sovyet bürokrasisinin ve onun taraftarlarının bulunduğu bir mücadeleye indirgenemeyeceğini anlamasına engel oldu.” (R. Prager, *Les congres de la Quatrième Internationale*, 2. cilt, s.348-349, bkz. R. Prager, “The Fourth International During the Second World War”, *Revolutionary History*, cilt: 1, no: 3, Güz 1988, s. 33). Bu, cevaplama kolay bir soru değil. Uluslararası Sekretarya’nın arşivlerinde Yorgo Viçoris’in, Birleşme Kongresi’nin manifestosundan “Britanya birliklerini çekin” sloganının çıkartılmasını protesto eden ve manifestoda Trotskistlerin Stalinistler tarafından öldürülmesine dair tek bir kelime bulunmamasını “kabul edilemez” olarak değerlendiren bir mektubunu bulduk.

31. A. Kedros, a.g.e., s. 512.

32. R. Prager, a.g.e., s. 2. Bu giriş metni İngilizce çeviride yer almamaktadır.

33. L.D. Trotsky, “Bonapartism, Fascism and War”, a.g.e., s. 414.

34. a.g.e., s. 413.

35. Prager, a.g.e., s. 13-14.

36. a.g.e., s. 12.

37. a.g.e., s. 221-223.

38. J.P. Cannon, *Socialism on Trial*, New York, 1970, s. 167.

39. Van Heijenoort’un yazdığı bir makale *Fourth International*’ın Eylül ve Kasım 1942 tarihli sayılarında, metni bir “tartışma makalesi” olarak tarif eden bir editoryal notla birlikte yer aldı. Haziran 1941 tarihli “Avrupa nereye gidiyor?” başlıklı bir makalede, Loris, Hitlerci işgale karşı mücadeleye işçi sınıfının öncülük edeceğini belirtti. Ardından “ulusal” kurtuluş ile “toplumsal” kurtuluş, yani proleter devrimi arasındaki diyalektik bağı vurguladı ama ulusal kurtuluş hareketlerinden kaynaklanabilecek yanılsamaları da eleştirdi. Bu makale *La Verité*’nin Ekim 1942 sayısında yayımlandı. Loris şöyle diyordu: “Marksistlerin görevi, hoşlarına giden şu ya da bu mücadele biçimini dayatmak değildir. Görev, tüm direniş ifadelerini derinleştirmek, genişletmek, daha sistematik kılmak, onlara örgütün ruhunu götürmek ve geniş bir bakış açısını onların gözünün önüne sermektir.” Bu makale Avrupalı “revizyonistleri” ulusal sorun konusunda eleştirir gözüküyor. 1942 tarihli makale ise daha çok SWP’nin tutumuna karşı bir polemige benziyor. Loris’in yazdığı belgelerden biri “Bolşevizmin öğretilerinden biri” olarak, sosyalizmin erdemlerine ışık tutmaya çalışmakla yetinen basit propagandaya yönelik horgörüsünü, “kitlelerin arzularını sezme ve ilerici yönlerinden yararlanma kapasitesi”ni ve “kitleleri muhafazakâr partilerinden ve önderlerinden koparacak faaliyetler yürütmeyi” bilmesini vurgular. Orijinal belgelerin çoğu IKD’nin *Üç Tez*’ine ve IKD’nin ulusal sorundaki tutumuna hasredilmişti. Diğer farklılıkları gizleyen açık revizyonizm içeren bu sorun ile burada ilgilenmedik. Her halükarda, temel belgeler Prager’in derlemesinin ikinci cildinde bulunuyor.

40. *La Révolution Française*, 1/1940, ile J. Rabaut’ın *Tout est possible*’deki (s. 343-344) diğer yorumlarını ve J.P. Joubert’in *Revolutionnaires dans la SFIO*’da (s. 224-226) yazdıklarını kıyaslayabilirsiniz.

41. Prager, a.g.e., s. 92-101 ve M. Dreyfus, “Les Trotskytes pendant la Deuxième Guerre Mondiale”, *Le Mouvement Sociale*, s. 20-22.

42. P. Broué, “Chen Duxiu and the Fourth International, 1938-42”, *Revolutionary History*, cilt: 2, no: 4, İlkbahar 1990, s. 16-21.

43. SWP Merkez Komitesi’nin bu kararının metni *Quatrième Internationale*’in Eylül-Ekim 1944’teki 11., 12. ve 13. sayılarında “Perspectives and Tasks of the European Revolution” (Avrupa Devrimi’ne dair Perspektifler ve Görevler) başlığıyla yayımlandı. “Bu belgenin genel hattı ile Şubat 1944’teki Avrupa Konferansı’nın kararı arasındaki dikkat çekici uyum”u vurgulayan bir önsöz de bu metinle birlikte yayımlandı.

44. Serge Lambert, “Tradition Révolutionnaire et ‘Parti Nouveau’ Communiste en Italie, 1942-45”, Siyaset Bilimi Tezi, Grenoble, 1985.

45. *La Verité*’nin 10 Şubat 1944 tarihli yasadışı sayısı, “Kızıl Ordunun Bayrakları, Kızıl Bayraklarımızla Birleşecek” manşeti ile çıktı. SWP’nin İç Bülten’inde (cilt: 8, no: 8) Felix Morrow bu makaleyi alıntılar ve Hindistan’daki Bolşevik-Leninist Parti, Belçika’daki *La Voix de Lenin*, Şili’deki *El Militante* ve benzerlerinin takındığı benzer tavidan bahseder. Elbette hepsinin aynı şekilde tepki vermiş olması hepsinin ilkesel olarak anlaştığı anlamına gelmez. Muhafazakâr tepkileri ya da üzerlerinde etkili olan basıncı ifade ediyor olabilir.

Kâhince sözler*

Vladimir İlyiç Lenin

Çok şükür, bugünlerde kimse mucizelere inanmıyor. Mucizevi kehanet denen şey bir peri masalıdır. Bilimsel kehanetse bir gerçektir. Çevremizde utanç verici bir yılgınlık ve hatta umutsuzlukla sık sık karşılaştığımız bugünlerde, gerçekleşmiş bir bilimsel kehaneti hatırlamakta yarar var.

Friedrich Engels 1887’de Sigismund Borkheim’in “1806-1807’nin Başlıca Alman Yurtseverlerinin Anısına” adlı broşürüne yazdığı önsözde, yaklaşan dünya savaşından bahsetme fırsatı bulmuştu. (Bu broşür 1888’de Göttingen-Zürih’te yayınlanan Sosyal-Demokrat Kütüphanesi’nin XXIV numarasıdır). Friedrich Engels otuz yıl önce, gelecekteki dünya savaşından şöyle bahsediyordu:

Bugün artık Prusya-Almanya için mümkün olan yegâne savaş bir dünya savaşındır, hem de bu zamana kadar hiç kimsenin hayal bile edemediği büyüklükte ve şiddette bir dünya savaşı. Sekiz-on milyon asker birbirini boğazlayacak ve bunu yapmakla, Avrupa’yı o güne dek hiçbir çekirge sürüsünün başarmadığı ölçüde dımdızlak ederek yiyip bitirecektir. Üç-dört yıl içine sıkıştırılmış ve bütün kıtaya yayılmış Otuz Yıl Savaşı’nın tahribatı; kıtlık, kıran, ağır sıkıntıların hem ordular hem de halk kitleleri üzerinde yarattığı genel moral bozukluğu; ticaret, sanayi ve kredideki yapay mekanizmamızın iflah olmaz keşmekeşi ve sonunda genel bir iflas; eski devletlerin ve bunların geleneksel devlet anlayışının onlarca tacin kal-

* Bu yazı, Agora Kitaplığı’nın Lenin’in Engels hakkındaki yazılarını bir araya toplayan bir kitaptan yayınevinin izniyle alınmıştır: Vladimir İ. Lenin, Friedrich Engels, çev. Ferit Burak Aydar, İstanbul: Agora, 2011. Hem yayınevine hem de çevirmene teşekkürlerimizi iletiriz.

dırımlara yuvarlanacağı ve bunları yerden kaldıracak bir Allahın kulunun bile bulunamayacağı şekilde çöküşü; savaşın nasıl sona ereceğinin, mücadeleden kimin muzaffer olarak çıkacağının önceden kestirilmesinin mutlak anlamda imkânsızlığı ... Yalnızca tek bir sonuç kesinlikle bellidir; genel tükenmişlik ve işçi sınıfının nihai zaferinin koşullarının hazırlanması.

Son noktasına kadar götürüldüğünde karşılıklı silahlanma yarışı sisteminin niha yetinde kaçınılmaz olarak varacağı yer burasıdır. İşte, sayın lordlarım, prenslerim ve pek muhterem devlet ricali, bilgeliliğiniz kadim Avrupa'yı bu noktaya getirmiştir. Ve size son büyük savaş dansını başlatmaktan başka yapacak bir şey kalmadığında, biz bunu başımız gözümüz üstüne kabul edeceğiz (*uns kann es recht sein*). Savaş belki bizi bir süreliğine geri plana itebilir, halihazırda kazanmış olduğumuz bazı mevzileri kaybetmemize yol açabilir. Ama bir daha asla kontrol altına alamayacağınız güçler dizginlerinden bir kez boşaldığında, işler artık kendi bildiği gibi ilerleyebilir: Bu trajedinin sonunda siz mahvolacaksınız ve proletaryanın zaferi ya kazanılmış olacak ya da her halükarda kaçınılmaz olacaktır (Londra, 15 Aralık 1887. Friedrich Engels).

Bu kehanette nasıl bir deha saklı! Bu eksiksiz, açık, kısa ve bilimsel nitelikteki sınıfsal tahlilin her bir cümlesi ne zengin fikirlerle dolu! Şu anda utanç verici bir şekilde inançsızlığa, umutsuzluğa ve yılgınlığa kapılanlar bu satırlardan çok şey öğrenebilirler, tabii eğer ... eğer burjuvaziye yaltaklanmaya alışmış ya da ondan korkuyla yaşamaya ses etmeyen insanlar düşünebilirlerse, düşünmekten aciz değillerse!

Engels'in öngörülerinden bazıları beklediğinden farklı gerçekleşti; zaten dünyanın ve kapitalizmin otuz yıllık çılgın emperyalist gelişimi boyunca değişmeden kalması beklenemezdi. Ama en şaşırtıcı olanı Engels'in öngörülerinden birçoğunun 'noktasına virgölüne kadar' doğru çıkmış olmasıdır. Zira Engels kusursuz bir sınıfsal tahlil yapmıştır ve sınıflar ile onların arasındaki ilişkiler değişmeden kalmıştır.

"Savaş belki bizi bir süreliğine geri plana itebilir." Gelişmeler tam da bu çizgi de yaşanmıştır, ama daha ileri ve hatta daha kötüye gitmiştir: 'Geri itilen' sosyalşovenistlerden bazıları ve onların omurgasız 'yarı muarızları' olan Kautsky'ciler, bu geriye doğru hareketi yüceltmeye başlamışlar ve sosyalizme doğrudan ihanet eden hainler haline gelmişlerdir.

"...Savaş halihazırda kazanmış olduğumuz bazı mevzileri kaybetmemize yol açabilir..." İşçi sınıfı bazı 'yasal' mevzilerini kaybetmiştir. Ama diğer yandan geçtiği sınavlarla çelikleşmiştir ve illegal örgütlenme, illegal mücadele ve devrimci saldırı için güçlerin hazırlanması gibi konularda sert ama yararlı dersler almaktadır.

"...onlarca taç kaldırımlara yuvarlanacak..." Birkaç krallık şimdiden devrilmiştir. Ve bunlardan biri onlarcasına bedeldir: bütün Rusya halklarının müstebiti Nikola Romanov'un tacı.

“...savaşın nasıl sona ereceğinin önceden kestirilmesinin mutlak anlamda imkânsızlığı...” Dört yıllık savaşın ardından bu mutlak anlamda imkânsızlık, denebilir ki, daha da mutlak hale geldi.

“...ticaret, sanayi ve kredideki yapay mekanizmamızın iflah olmaz keşmekeşi...” Savaşın dördüncü yılının ardından, bu öngörü, kapitalistlerin savaşa çektikleri en büyük ve en geri devletlerden biri yoluyla tamamen doğrulanmıştır: Rusya. Ama Almanya ve Avusturya’da artan açlık; giyecek ve hammadde kıtlığı, üretim araçlarının yıpranmasıyla birlikte diğer ülkelerin de çok hızlı bir şekilde benzer bir durumun girdabına çekildiği söylenemez mi?

Engels yalnızca ‘yabancı ülkeler’le savaşın yol açacağı sonuçları tasvir eder; içerideki savaşı, yani iç savaşı ele almaz. Tarihte iç savaş olmadan gerçekleşen tek bir büyük devrim olmadığı gibi, kapitalizmden sosyalizme geçişin iç savaşız olabileceğini düşünen tek bir ciddi Marksist de yoktur. Ve bir dış savaş kapitalizmin ‘yapay mekanizması’nda ‘iflah olmaz bir keşmekeş’e sebep olmadan belli bir süre devam edebilirse de, bir iç savaşın böyle bir sonuç doğurması kaçınılmazdır.

Bizdeki *Novaya Jizn* grubu, Menşevikler, Sağ Sosyalist-Devrimciler, vb. gibi bir yandan kendilerine ‘sosyalist’ demeye devam ederken, diğer yandan bu ‘iflah olmaz keşmekeş’in tezahürlerine artniyetli bir şekilde dikkat çeken ve her şeyin suçunu devrimci proletaryada, Sovyet iktidarında, sosyalizme geçişin ‘ütopyacı’ niteliğinde arayanlar nasıl bir aptallık, nasıl bir omurgasızlık sergilemektedir - burjuvaziye ücretli uşaklık yaptıklarından bahsetmiyorum bile. ‘Keşmekeş’ ya da o harika Rusça kelimeyle söylersek, *razruha*¹ savaşın bir sonucudur. Altüst oluş olmadan şiddetli bir savaş olamaz. Altüst oluşa yol açmayan bir iç savaş (sosyalist devrimin kaçınılmaz koşulu ve doğal sonucu) mümkün değildir. Altüst oluşu ‘görünce’ devrimi ve sosyalizmi reddetmek, kişinin ilkesizliğinden ve pratikte burjuvazinin safına geçtiğinden başka bir şey göstermez.

“...kıtlık, kıran, ağır sıkıntıların hem ordular hem de halk kitleleri üzerinde yarattığı genel moral bozukluğu ...”

Engels bu tartışılmaz sonucu ne kadar basit ve net bir şekilde çıkartıyor; yıllar süren şiddetli ve sancılı savaşın nesnel sonuçları üzerine düşünmekten aciz olmayan herkes açısından bu dersler açık olsa gerek. Bu en basit fikri bile anlamayan ya da anlamaktan aciz olan sayısız ‘sosyal-demokrat’ ve sözde sosyalist ise aptallığın daniskasını sergilemiş oluyorlar.

Bir savaşın hem ordularda hem de halk kitlelerinde demoralizasyona yol açmadan yıllarca devam etmesi düşünülebilir mi? Elbette hayır. Uzun bir savaşın bu tür bir sonuca varması, bütün bir kuşağı etkileyecek şekilde olmasa bile, birkaç yıllık bir dönem boyunca mutlak anlamda kaçınılmazdır. Ama bizim ‘kendi kabuğunda yaşayan adamlarımız’, kendilerine ‘sosyal-demokrat’ ve ‘sosyalist’

¹ Dağılma, parçalama, altüst oluş. (ç.n.)

sıfatını layık gören burjuva aydın zırlaklar, demoralizasyon örneklerinden ya da özellikle şiddetli demoralizasyon örnekleriyle savaşmak için alınan önlemlerin inanılmaz sertliğinden ötürü devrimi suçlamak konusunda burjuvaziye destek çıkıyorlar. Oysa bu demoralizasyonun sebebinin emperyalist savaş olduğu ve hiçbir devrimin uzun bir mücadele ve birtakım sert bastırma önlemlerine başvurmadan savaşın bu tür sonuçlarından kurtulamayacağı gün gibi aşîkârdır.

Bizim *Novaya Jizn*, *Vperyod* ya da *Dyelo Naroda*'daki tatlı yazarlarımız proletaryanın ve diğer ezilen sınıfların devrimini 'teorik düzeyde' kabul etmeye hazırlar, yeter ki devrim gökten zembille insin ve dört yıllık katliamın kanıyla sulanmış, milyonlarca insanı bu katliamla tüketmiş, eziyet etmiş ve canından bezdirmiş olan topraktan doğup büyümesin.

Devrimin bir çocuğun doğumuna benzediğini bir yerlerden duymuş ve 'teorik düzeyde' kabul etmişlerdir; ama sıra pratiğe geldiğinde, utanç verici bir şekilde korkuya kapılıyorlar ve ödleke sızlanmaları proletaryanın ayaklanmasına karşı burjuvazinin artniyetli parlamalarını akla getiriyor. Doğum hadisesinin şiddeti, acısı ve dehşetinin gerçekçi bir tablosunu sunmayı amaçlayan edebiyatçıların tasvirlerini düşünün. Mesela Emile Zola'nın *Yaşama Zevki*'ni ya da Veresayev'in *Bir Doktorun Notları*'nı düşünün. Çocuk doğurma, kadını eziyet içinde, acıdan deliye döndüren, neredeyse cansız, kan revan içinde bir et yığını haline getiren bir eylemdir. Ama aşkta ve devamında, kadının anne haline gelişinde yalnızca bunu gören bir 'birey' insan olarak görülebilir mi? Sırf *bu* sebeple kim aşkı ve üremeyi reddeder?

Doğum sancıları hafif de olabilir ağır da. Bilimsel sosyalizmin kurucuları Marx ve Engels kapitalizmden sosyalizme geçişe uzun doğum sancılarının eşlik etmesinin kaçınılmaz olduğunu her zaman söylemişlerdi. Ayrıca Engels bir dünya savaşının sonuçlarını tahlil ederken, bir savaşın ardından gelen ve onunla bağlantılı olan devrimin (ve dahası -şunu da biz ekleyelim- bir savaş sırasında patlak veren ve bir dünya savaşının ortasında büyüme ve kendini korumak zorunda kalan devrimin) *özellikle şiddetli* bir doğum örneği olduğu şeklindeki tartışılmaz ve açık gerçeği basit ve net bir dille ortaya sermiştir.

Engels bunu açıkça gördüğünden, bir dünya savaşı sırasında mahva sürüklenen bir kapitalist toplumun doğurduğu sosyalizmden büyük ihtiyatla bahseder. "[Dünya savaşının] yalnızca bir sonucu mutlak anlamda bellidir: genel tükenmişlik ve işçi sınıfının nihai zaferinin koşullarının *hazırlanması*."

Bu düşünce, ele aldığımız önsözün sonunda daha da açık bir şekilde ifade edilmektedir.

"...Trajedinin sonunda siz (kapitalistler ve toprak sahipleri, burjuvazinin kraları ve devlet adamları) mahvolacaksınız ve proletaryanın zaferi ya kazanılmış olacak ya da her halükarda kaçınılmaz olacaktır."

Şiddetli doğum sancıları ciddi hastalık ya da ölüm tehlikesini artırır. Ama bireylerin çocuk doğumu sırasında ölmesi mümkün olsa da, eski sistemin doğur-

duğu yeni toplum ölemez; olup olabilecek tek şey doğumun daha sancılı ve daha uzun, büyüme ve gelişiminse daha yavaş yaşanması olacaktır.

Savaş henüz sona ermedi. Ama genel tükenmişlik şimdiden yerleşti. Engels'in savaşın iki *doğrudan* sonucu konusundaki koşullu öngörüsüne baktığımızda (ya işçi sınıfın zaferi ya da *bütün zorluklara karşı* bunu kaçınılmaz kılacak koşulların yerleşmesi), bugün, 1918 yılının ortasında, bu iki koşula ilişkin olarak *her ikisinin de* kanıtlarını görüyoruz.

En az gelişmiş kapitalist ülkelerden birinde, işçi sınıfının zaferi *şimdiden gerçekleşmiştir*. Diğerlerindeyse, eşi görülmedik acı ve çaba sonucu, bu zaferi 'her halükarda kaçınılmaz' kılacak olan koşullar oluşuyor.

Varsın 'sosyalist' zırlaklar ciyaklayıp dursunlar, varsın burjuvazi öfkeden kudursun. Yalnızca görmemek için gözünü kapatan, duymamak için kulaklarını tıkayan insanlar bütün dünyada sosyalizme gebe olan eski, kapitalist toplumun doğum sancılarının başladığını göremez. Olayların seyri sonucu geçici olarak sosyalist devrim vagonunun başına geçmiş olan ülkemiz, doğum sancılarının ilk döneminin özellikle şiddetli sancılarını yaşamaktadır. Geleceğe mutlak bir güvenle, içimiz ferah bir şekilde bakmamamız için hiçbir sebep yok, zira gelecek bize daha ileri birkaç ülkede sosyalist devrimin yeni zaferlerini ve yeni müttetiklerini hazırlıyor. Dünyayı kana bulayan, insanlığı açlığa sürükleyip canından bezdiren ve ölüm karşısında ne denli delirmiş ve dizginlerinden boşanmış olsa da çok geçmeden mahvolması kesin olan o vahşi hayvanı, kapitalizmi dünyanın bir köşesinde ilk deviren olma şerefine eriştiğimiz için gurur duyuyor ve kendimizi talihli sayıyoruz.

29 Haziran 1918

İlk kez 2 Temmuz 1918'de *Pravda*'nın 133. sayısında yayınlandı; *Collected Works*, Cilt: 27, s. 494-499.

Kitap Tanıtımı

Sınıf, Kültür ve Bilinç

*Sınıf, Kültür ve Bilinç
Türkiye’de İşçi Sınıfı Kültürü,
Sınıf Bilinci ve Gündelik Hayat*
Mustafa Kemal Coşkun
Dipnot Yayınları



Sınıf çalışmaları alanında, sınıf kültürü ve sınıf bilinci konularının oldukça sınırlı işlendiği Türkiye’de, bu konudaki eksiliği gidermeye dönük mütevazı bir girişim olan elinizdeki kitap, toplumsal sınıf sorunsalını toplumsal bilimlerin araştırma gündeminden çıkarma çabasına ve Türkiye işçi sınıfına dair günümüze dek süregelen yanlış yargılara cephe alan bir eser.

Gerek akademik, gerekse popüler tartışmalarda genellikle Türkiye’de bir işçi sınıfı kültürünün olmadığı iddia edilmiştir. Bunu ve bunun rezonansı olan iddiaları, günümüz işçi sınıfından ve mücadelelerinden tanıklıklara başvurarak olumsuzlayan bu kitap, Türkiye’de de -dünyanın diğer yerlerinde olduğu gibi- sürekli oluşmakta olan bir işçi sınıfının var olduğunu ve bu sınıfın yine süreç içerisinde kendisine özgü bir sınıf kültürü ve bilinci yarattığını gösteriyor.

Kitabın benzer çalışmalardan ayrılan önemli bir başka özelliği de, alan araştırması sırasında kendileriyle görüşülen işçileri, araştırmanın basit nesneleri olarak görmemesi, onun yerine eşitlikçi, katılımcı ve sağlıklı bir bilgi üretimi için işçilerle araştırmacı arasında diyalog kuran bir dili ve yöntemi benimsemiş olmasıdır.

Bu özellikleriyle kitap, Türkiye’deki işçi sınıfı kültürünün ve bilincinin anlaşılması bakımından vazgeçilmez bir kaynak olma potansiyeli taşımaktadır.

Sedan muharebesi üzerine

Friedrich Engels

Engels ve “Savaş Üzerine”

Savaş ve askerlik sanatı Engels’in özel uzmanlık alanı idi. “General” (“komutan”) lakabı kendisine bundan dolayı takılmıştı. Engels, 1870 yılında Alman-Fransız savaşı patlak verdiğiğinde, Londra’da basılan günlük gazete *Pall Mall Gazette*’de 1870 Temmuz ayından 1871 Şubat ayına kadar savaşın gidişatı üzerine isim vermeden 59 makale yayınladı. Söz konusu makaleler Londra’da özellikle askeri alandaki derin kavrayışı nedeniyle büyük bir ilgi uyandırmıştı.

Aşağıdaki yazıyı Doğu Almanya’da basılan *Marx-Engels’in Tüm Eserleri* (MEGA) içinde yer alan 17. ciltteki Almanca aslından çevirdik.¹ Söz konusu cilt Marx ve Engels’in Temmuz 1870’den Şubat 1872’ye kadar yazdıkları eserleri içermektedir. Bu dönemin en önemli olayları 1870-71 Alman-Fransız Savaşı ve Paris komünün kurulmasına yol açan 18 Mart 1871’deki işçi devrimidir. Özellikle savaşa dair gözlem ve iç görülerini kaleme aldıkları bu makaleler -Engels’in başlık olarak kullandığı- “Savaş Üzerine” adı altında bu ciltte bir araya getirilmiştir. Bu makale dizisi bir yanıla Engels’in askerlik bilimine dairengin birikimini ortaya koyması, diğer yanıla da tarihsel maddeciliğin savaş olaylarının araştırılmasına parlak bir uygulayışının örneği olması bakımından önemlidir.

Söz konusu yazı bu makalelerin en önemlilerinden birinin çevirisidir, zira Engels bu makalede 1870 yılında Prusya-Fransa savaşında belirleyici bir muha-

¹ K. Marx-F. Engels, *Werke*, Band 17, Dietz Verlag 1962.

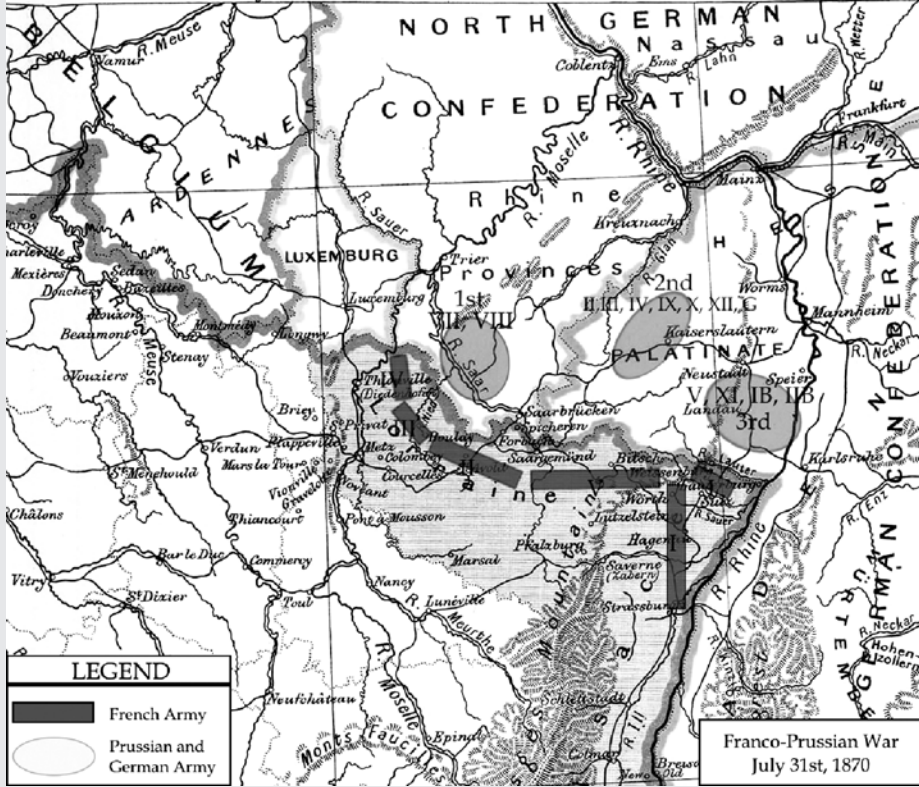
rebe olan Sedan savaşına ilişkin olarak, olaydan bir hafta önce, coğrafi koşulları, birlik sayılarını, iki ordunun farklı birliklerinin konuşlanmasını vb. gözden geçirerek Fransız ordusunun yapmayı planladığı anlaşılan manevrayı yaparsa büyük bir hezimete uğrayacağını hem öngörmekte hem de yenilginin tam tamına nerede yaşanacağını saptamaktadır.

Elinizdeki yazıya konu olan Fransa-Prusya Savaşı, 19 Temmuz 1870 ile 10 Mayıs 1871 tarihleri arasında Fransız İkinci İmparatorluğu ile Prusya Krallığı arasında yapılmıştı. Alman ordularının Fransa'nın doğusunda kazandığı bir dizi zafer 2 Eylül'de III. Napolyon'un bütün ordusuyla teslim olduğu Sedan Muharebesi ile sonuçlanmıştır. Uzun bir kuşatmanın ardından, Paris 28 Ocak 1871 tarihinde düşmüştür. Söz konusu savaş III. Napolyon'un düşüşüne ve Fransız Üçüncü Cumhuriyeti'nin kurulmasına yol açarak İkinci Fransız İmparatorluğu'nun sonunu getirmiştir.

6 Ağustos 1870 tarihinde Wörth muharebesinde konumunu yitirince; Fransız sağ (güney) kanat komutanı Mareşal Mac-Mahon, batıya doğru geri çekilir. Aynı gün 64 km. kuzeybatıda bulunan Fransız sol kanat komutanı Mareşal Achille Bazaine; Saarbrücken yakınlarından Metz Kalesinin batısına sürülür. Gravolette'de bozguna uğrayan Mareşal Bazaine'in ordusu çekilmeye zorlandığı Metz'de Prusya 1. ve 2. Ordularının 150.000 askeri tarafından kuşatılır. Bu yenilgi neticesinde Mac-Mahon tarafından komuta edilen ve III. Napolyon'un eşlik ettiği Fransız sağ kanadı, Bazaine'i kurtarmak için harekete geçer ama 31 Ağustos'ta Sedan Savaşı'nda Almanlar tarafından tuzığa düşürülerek kuşatılır. Bir çember içine alınan III. Napolyon ve Mac-Mahon, emirlerindeki 83 bin Fransız askeri ile 2 Eylül'de teslim olurlar. Almanlar'ın Sedan zaferi sonrası, Fransız ordularının büyük kısmı savaş dışı kalır, bir Fransız ordusu ise Metz'de silahsızlandırılarak, şehir içinde kuşatılır ve ordunun lideri İmparator bizzat Almanlara teslim olur.

Bu savaşta Fransız ordusunun başında **III. Napolyon** ile Mareşaller **Francois-Achille Bazaine**, **Patrice-Maurice Mac-Mahon**, **Charles-Abel Douay** ve **Charles-Auguste Frossard** vardı. Prusya ordusuna ise Mareşal **Helmuth von Moltke**, Prusya Genelkurmayı ve **Prusya Veliht Prensi Karl Friedrich** komuta ediyordu.

Muharebenin geçtiği bazı önemli yer adları şunlardır: **Châlons** (Fransa'nın kuzey doğusunda bir kent), **Bar-le-Duc** (Nancy'nin batısındaki bir kent), **Mézières** (Sedan kasabasının kuzeybatısındaki bir kent), **Ste. Ménehould** (Verdun kasabasının batısındaki bir kent), **Maas** (Fransa, Belçika ve Hollanda arasında akan bir nehir), **Sedan** (Maas nehri kıyısındaki bir kent), **Stenay** (Sedan kasabasının güney doğusundaki bir kent), **Vouziers** (Sedan'ın güneybatısındaki bir kent).



Ortak sınır yakınındaki Alman ve Fransız ordularının haritası
31 Temmuz 1870

Savaş Üzerine - XII*

Friedrich Engels

[“The Pall Mall Gazette” Nr. 1727, 26 Ağustos 1870]

Savaşın son iki olayı şunlardır: Veliht Prens Châlons’a saldırıyor ve Mac-Mahon tüm ordusunu Reims’den geriye çekiyor; nereye henüz belli değil. Fransa’dan gelen haberlere göre Mac-Mahon, savaşın çok yavaş ilerlediği; muharebenin sonucunu hızlandırmak için Bazaine’i kuşatmadan kurtarmak üzere hali hazırda Reims’den yürüyüşe geçmesi gerektiği görüşündedir. Bu ise olayları gerçekten daha da hızlandırabilir ve duruma göre nihai bir krize yol açabilir.

Çarşamba günü makalemizde Mac-Mahon’un emrindeki asker sayısının 130 bin ila 150 bin arasında olduğunu tahmin etmiştik; buradaki varsayımımız Paris’teki tüm askeri birliklerin onunla birleşecek olmalarıydı. Onun Châlons’da kendi askeri birliklerinden ve Faily’den geriye kalanlara komuta edebildiğini, keza Douay’in her iki tümeninin de Châlons’da olduklarını -ki buraya, şimdi öğrendiğimiz üzere, Paris üzerinden dolambaçlı bir yoldan trenle gelmişler- varsaymakta haklıydık; ayrıca donanma birlikleri ve Baltık kolordularının diğer kısımları da Châlons’daydılar. Ama şimdi öğreniyoruz ki, Paris’i çevreleyen surlarda hâlâ piyade taburları var, Mac-Mahon ve Frossard’ın ekibinden bir kısmı, özellikle süvariler, yeniden kurulmak üzere Paris’e geri çekilmişler ve Mac-Mahon’un elinde sadece 80 bin düzenli birlik varmış. Bundan dolayı tahminimizi 25 bin adam daha azaltıp, Mac-Mahon’un kuvvetlerinin en fazla 110 bin ile 120 bin arasında olduğunu varsayabiliriz ki bunların da tahminen üçte biri eğitimsiz

* Bu yazı Almanca aslından Türkçe’ye Kurtar Tanyılmaz tarafından çevrilmiştir.

adamlardan oluşuyor olsa gerek. Ve böyle bir ordu ile Mac-Mahon'un Bazain'i Metz'de kuşatmadan kurtarmak üzere yola çıktığı söyleniyor.

Şimdi, Mac-Mahon'un bir sonraki ve en dolaysız düşmanı Veliaht Prens'in ordusudur. Onun öncü birliği, bize Bar-le-Duc'ten çekilen telgraftaki bilgiye göre 24 Ağustos'ta Châlons'un bir önceki barınağını ele geçirmişti. Buradan, orada zamanında ana karargâhın bulunduğunu çıkarsayabiliriz. Mac-Mahon'un Metz'e doğru bir sonraki güzergâhı Verdun üzerindendir. Reims'den Verdun'e nerdeyse dümdüz olan karayolunun uzunluğu tam 70 mildir (112 km), Ste. Ménehould üzerinden giden geniş karayolunun uzunluğu ise 80 mili (120 km) aşkındır. Bu sonuncu güzergâh üstüne üstlük Châlons karargâhı üzerinden, yani Alman savaş hattından geçmektedir. Bar-le-Duc ile Verdun arasındaki mesafe 40 milden (64 km.) daha az tutmaktadır.

Bu durumda Veliaht Prens'in ordusu, Mac-Mahon'un yürüyüşüne -eğer o Verdun'e belirtilen yollardan birini kullanarak varmaya kalkarsa- sadece yan taraftan saldırmakla kalmayacak, aynı zamanda Maas nehrini geçebilecek ve Verdun ile Metz arasındaki diğer iki Alman ordusuyla da birleşebilecektir; üstelik Mac-Mahon, Verdun'den hareketle sağdaki Maas üzerinden saldırıya geçmeden çok daha önce. Ve Veliaht Prens Vitry-le-François'ya kadar ilerleseydi veya sırf birliklerini genişletilmiş yürüyüş hattından daha sıkılaştırmak için bir güne ihtiyaç duysaydı bile, bunların hepsinde hiçbir şey değişmezdi; aralarındaki mesafe farkının onun lehine olduğu o kadar bariz ki.

Bu şartlar altında, Mac-Mahon'un belirtilen yollardan birini kullanıp kullanmayacağından veya aniden Veliaht Prens'in dolaysız faaliyet alanından geriye çekilip, Reims'den Vouziers, Grand-Pré ve Varennes üzerinden Verdun'e ya da Vouziers üzerinden -burada Maas nehrini geçerek güneydoğuda bulunan Metz'e yürüyüşe geçebileceği- Stenay'e giden karayolunu tercih edip etmeyeceğinden şüphe duyulabilir. Yine de bu ona, nihai yenilgiyi iki misli kaçınılmaz kılmak üzere anlık, geçici bir fayda sağlardı. Her iki savaş cephesi daha da uzun dolambaçlı yollar anlamına gelmektedir ve Veliaht Prens'e, kuvvetlerini Metz'in öndekilerle birlikte birleştirmek ve böylece Mac-Mahon ile Bazaine'in her ikisine de ezici bir sayısal üstünlükle karşı koyabilmek bakımından daha fazla zaman kazandıracaktır.

Mac-Mahon Metz'e varmak için hangi yolu seçerse seçsin -dahası, ona karşı ya kendi başına ya da diğer Alman ordularıyla birlikte mücadele etme seçeneği bulunan- Veliaht Prens'i sarsamaz. Dolayısıyla şurası açıktır ki, Mac-Mahon'un Bazaine'i kuşatmadan kurtarmak üzere yaptığı yürüyüş Veliaht Prens'i tamamen ıskartaya çıkartmadıkça büyük bir hata olacaktır. Metz'e varmak için izleyebileceği en kısa, en hızlı ve en güvenli yol Alman Üçüncü Ordusu'nun ortasından geçmektir. Aynı Veliaht Prens'in onu aldattığı tarzda, muzaffer ordusunu bir kama gibi onunla diğer iki Alman ordusunun arasına sokabilmek amacıyla doğruca onların üzerine yürüyebilse, onlara karşılaştığı yerde saldırabilse, onları

vurabilse ve onları birkaç gün boyunca güneydoğu yönüne sürebilseydi, o zaman ve sadece o zaman Metz'e varmak ve Bazain'i kurtarmak fırsatı olurdu. Ancak bunu yapabilmek için kendisini yeteri kadar güçlü hissetseydi, bundan kesinlikle emin olabiliriz ki, hemen yapardı. Böylece Reims'den geri çekiliş başka bir boyut kazanıyor. Geri çekiliş Bazain'i Steinmetz ve Friedrich Karl'dan kurtarma denemesi olmaktan daha çok Mac-Mahon'u Velihaht Prens'ten kurtarma denemesidir. Ve söz konusu bakış açısına göre bu, yapılabilecek olanların en kötüsüdür. Böylece Paris'le olan tüm doğrudan bağlantılar düşmana terk edilmiş, Fransa'nın elindeki en son birlikler merkezden çepere geri çekilmiş ve düşmanın hali hazırda bulunduğu yere kıyasla kasıtlı olarak merkezden daha uzağa yerleştirilmiş olacak. Böyle bir hareket eğer üstün güçlerle yürütülebilecek olsa haklı bulunabilir. Ama burada söz konusu harekete umutsuzca daha zayıf güçlerle ve nerdeyse kesin gözüyle bakılabilecek bir yenilgi hesaba katılarak giriliyor. Bu yenilgi ne getirecek? Nerede gerçekleşirse gerçekleşsin, örselenmiş ordudan geriye kalanları Paris'ten çıkartıp tarafsız bir bölgeye sıkıştırılabileceği veya teslim olmaya zorlanabileceği Kuzey sınırına sürecektir. Eğer Mac-Mahon bahsedilen hareketi gerçekten yapmış olsa, bu durumda ordusunu kasten, Napolyon'un Prusya ordusunu Jena'da 1806'da Thüringen ormanının güney ucunda yaptığı bir kanat saldırısı ile getirdiği konumun aynısına getirmiş olur.

Sayıcı ve moral açıdan zayıf bir ordu, yenilgiden sonra tek geri çekilme hatının dar bir arazi şeridinden geçerek tarafsız bir bölgeye veya denize götürdüğü bir konuma kasten getirilmiş olacak. Napolyon bu yoldan Stettin'e onlardan önce ulaşarak Prusya'yı teslim olmaya zorlamıştı.¹ Mac-Mahon'un birlikleri Mézières ve Charlemont-Given arasında Belçika'nın içlerine uzanan dar Fransız arazi şeridine yönelmek zorunda kalacaklar.² En iyi durumda, kuzeyde yer alan, her durumda zararsız olacak Valenciennes, Lille vd. kalelerden kurtulabilirler. O zaman Fransa işgalcilerin gücüne teslim olacaktır.

Tüm plan öyle gafilce görünüyor ki, ancak siyasi bir zorunluluk buna yol açmış olabilir. Başka bir şeyden daha ziyade bir intihar saldırısını (*coup de désespoir*) andırıyor. Öyle görünüyor ki, Paris'e gerçek durumu bildirmeden sanki herhangi bir şey yapılmış, herhangi bir şey tehlikeye atılmış olmalı. Bu bir stratejinin değil, olsa olsa düzensiz birliklere karşı savaşmaya alışmış bir "Algérien"nin

1 I. Napolyon'un Prusya karşısında 14 Ekim 1806'da Jena ve Auerstedt'de kazandığı zaferden sonra Napolyon'un öncü birlikleri Prusyalıları geri çekilmeleri esnasında yakaladılar ve böylece Stettin'e ulaşma ve Oder nehrini geçme imkânını ellerinden aldılar. 29 Ekim'de Fransızlar Stettin'e girdiler. Yenilen Prusya ordusundan geriye kalanlar teslim olmak zorunda kaldılar.

2 Engels'in bahsettiği arazi şeridinin güney sınırında, onun öngördüğü gibi Prusyalıların Mac Mahon komutasındaki Fransız ordusunu 1 ve 2 Eylül 1870'de ağır bir yenilgiye uğratacakları **Sedan kasabası** yer almaktadır. Prusyalılar Fransızların geri çekilişlerinin önünü kestikten sonra onları teslim olmaya zorlayabildiler. Böylece Engels sadece Sedan felaketinin gerçekleşme olanağını değil, aynı zamanda bunun nerede vuku bulmak zorunda olduğunu da tam isabetle öngörmüş oldu.

(Cezayirli'nin) planıdır;³ bir askerin değil, olsa olsa son 19 yılda Fransa'da yaygınlaşmış türden siyasi ve askeri maceraperestlerin planıdır. Bu kararı haklı kılmak için Mac-Mahon'un söylediği rivayet edilen kelimeler bununla tamamen örtüşmektedir. O Bazaine'in yardımına koşmasa “insanlar ne der?” Evet ama, o, kendisini Bazaine'in düştüğü durumdan daha da kötü bir duruma düşürecek idiyse, “insanlar ne der?” Bu, yeni baştan bütünüyle İkinci Cumhuriyet'tir! Gösteriş yapmak, yenilgileri gizlemek, en önemli olan bu! Napolyon bütün yumurtaları bir sepete koydu ve kaybetti ve şimdi şansın 1'e 10 onun aleyhine olduğu durumda, Mac-Mahon yine “ya hep ya hiç”i (*va banque*) oynamaya soyunuyor. Fransa ne kadar erkenden bu adamlardan kurtulursa o kadar iyi. Bu onun tek umudu.

3 “Cezayirliler” veya “Afrikalılar” diye Fransa'da askeri kariyerlerini, bağımsızlıkları için savaşan Cezayirli kabilelere karşı sömürge savaşlarında yapmış olan Fransız general ve subaylara deniyordu. Mac Mahon Cezayir valisi olarak bu savaşlara doğrudan katılmıştı. Fransızlar Cezayirli kabileleri baskına uğratmış, en barbar biçimlerde boyun eğmek zorunda bırakmış ve en acımasız şekilde imha etmişlerdi.

Kitap Tanıtımı

Marksizm ve Sınıflar Dünyada ve Türkiye’de Sınıflar ve Mücadeleleri

*Marksizm ve Sınıflar,
Dünyada ve Türkiye’de sınıflar
ve mücadeleleri*
Hazırlayanlar:
Sungur Savran, Kurtar
Tanyılmaz, E. Ahmet Tonak,
Yordam Kitap

“Bugüne kadarki bütün toplumların tarihi sınıf mücadelelerinin tarihidir.” Marx ile Engels’in kaleme aldığı Komünist Manifesto’nun bu ünlü cümlesindeki “bugüne kadarki” ibaresi, bazılarınca “postmodern çağ” olarak niteledikleri döneme kadarki anlamına yorumlanmış olacak ki, özellikle 1990’lı yıllardan, yani Sovyetler Birliği, Çin ve Doğu Avrupa’da kapitalizmin restorasyonunun hızlandığı aşamadan sonra sınıf politikasının yerini “kimlik politikası”nın aldığı solda yaygın bir görüş haline geldi.

Ama öte yandan, tam da aynı dönemde, burjuvazi neoliberalizm adı altında işçi sınıfına karşı kapitalizmin tarihinde görülen belki de en uzun taarruzu yapıyordu. Durumun tuhaflığı dikkat çekiciydi: Burjuvazi işçi sınıfına saldırıyordu, yani sınıf mücadelesi veriyordu. Aydınlar (sol aydınlar!) ise işçi sınıfına dönmüş, sınıf mücadelesinin önemsiz ya da demode olduğunu telkin ediyorlardı.

Bu kitapta yazıları yayınlanmakta olan yazarlar, kendilerini solda yaygın olan bu modadan uzun zamandır ayırmış insanlar. Uzun yıllardır çalışmalarında sınıf kategorisine merkezi bir yer vermiş, gerek dünya çapında, gerekse Türkiye’de toplumun gelişmesini sınıf mücadeleleri temelinde kavramayı kendilerine pusula edinmiş araştırmacılar. Burada, bu konulardaki yazılarını bir araya getiriyorlar.

Yazıların konuları geniş bir yelpazeye yayılıyor. Marksizmde sınıfların teorik statüsü, günümüzde sınıfların ortadan kalkıp kalkmadığı, sınıf mücadelelerinde merkezi bir rol taşıyan sendikalar, Türkiye’de sınıfların yapısı, köylülükten Gezi’ye sınıf mücadeleleri bunların bazıları.

Bütün bu yazıları birbirine bağlayan çizgi ise sınıflı toplumlarda yaşanan adaletsizlik ve yabancılaşma konusunda ortak bir anlayışı paylaşmaları, Türkiye’de ve dünyada sınıf tahakkümüne son vererek sınıfsız bir toplum yaratmanın yüce bir hedef olduğuna inanmaları. (Kapak yazısından)



Maddi nedenlerden çıkarılmış piyade taktiği (1700-1870)*

Friedrich Engels

Top barutu ve ateşli silahlar, batı ve merkez [Orta] Avrupa'da 14. yüzyılda tanınmışlardır ve bu salt teknik bir nitelik taşıyan ilerlemelerin, tüm savaş yönetimini altüst ettiğini, bütün okul çocukları bilir. İlk ateşli silahlar, hele arkebüzler, çok kaba saba şeylerdi. Ve yivli namlu, namlu dibinden doldurulma, çakmak zembereği vb. gibi bir yığın gelişmenin erkenden gerçekleştirilmiş olmasına karşın, tüm piyadenin donatılmasına uygun bir tüfeğin ortaya konması için, gene de, 17. yüzyıl sonuna kadar, üç yüz yıldan çok beklemek gerekti.

16. ve 17. yüzyıllar piyadesi, ya mızraklı, ya da arkebüzlü erlerden oluşuyordu. Başlangıçta, mızraklı erler, delici silahla, sonuç almaya ayrılmışlardı; tüfekli erlerin ateşi ise savunmayı sağlıyordu. Bu nedenle, mızraklı erler, eski Yunan mızraklı alayına benzer biçimde, büyük yığınlar biçiminde savaşıyorlardı. Tüfekli erler derinliğine sekiz-on saf durumunda idiler, çünkü, bir tek er doldurana kadar, sekiz-on er sıra ile ateş edebiliyordu; ateşe hazır olan er, birinci safa koşuyor, ateş ediyor ve tüfeğini yeniden doldurmak için sonuncu safa geri dönüyordu.

Ateşli silahların giderek yetkinleşmesi bu oranı değiştirdi. Sonunda, fitilli

* Bu yazı, Sol Yayınları tarafından 2. baskısı 1977'de yayınlanan Friedrich Engels'in *Anti Dühring -Bay Eugen Dühring Bilimi Altüst Ediyor-* başlıklı kitabından (s.585-593) yayınevinin izniyle alınmıştır. Yayınevine teşekkürlerimizi iletiyor, kısa bir süre önce aramızdan ayrılan kitabın çevirmeni Kenan Somer'i saygıyla anıyoruz.

alaybozan tüfeği, kesintisiz bir ateş sağlamak için, beş erin, yani beş sıra derinliğindeki mangaların yetmesi sonucunu verecek kadar hızlı doldurulabildi. Bunun sonucu, şimdi, aynı sayıdaki alaybozan piyadesi ile eskisinden hemen hemen iki kat uzun bir cephe tutulabiliyordu. Topçu ateşinin büyük yığınlar üzerinde çok daha kırıp geçirici bir duruma gelmiş etkisi nedeniyle, şimdi mızraklı erler de sadece altı ya da sekiz saf halinde sıralanıyorlardı; böylece, savaş düzeni, yavaş yavaş, sonucun bundan böyle silahların ateşi ile alındığı ve mızraklı erlerin artık saldırıya değil, ama sadece tüfekli erleri süvariye karşı örtmeye ayrıldıkları saf konumuna yaklaştı. Bu dönemin sonunda, topçu ve süvarinin ya tabur aralıklarında, ya da kanatlarda yer aldığı, her birliği çoğu kez altı sıra derinliğinde bir saf halinde sıralanan iki savaş birliği ve bir de yedek birlik durumunda bir savaş düzeni görüyoruz; her piyade taburu, en çok üçte biri mızraklı, en az üçte ikisi alaybozan tüfekli erlerden oluşuyor.

17. yüzyılın sonunda, süngülü çakmaklı tüfek ve hazır kartuşlar aracılığıyla doldurma, ensonu gerçekleşti. Böylece, mızrak, piyadeden kesinlikle kalktı. Doldurma daha az zaman alıyor, daha hızlı ateş kendi kendini koruyor, süngü, gereksinme durumunda, mızrağın yerini alıyordu. Zamanla, saf derinliği, altıdan dörde, sonra üçe, en sonunda da, şurada burada, iki adama indirilebiliyordu. Bunun sonucu, eşit bir sayıdaki erler bakımından, saf gitgide daha çok uzadı, gitgide aynı zamanda ateş eden daha çok tüfek oldu. Ama bu ince ve uzun saflar, gitgide daha az kullanışlı hale geliyorlardı; düzenli bir biçimde, ancak düz ve engelsiz bir alanda ve üstelik sadece ağır bir tempo ile, dakikada yetmiş-yetmişbeş adım üzerinden hareket edebiliyorlardı; ne var ki, ovada, süvariye, özellikle yanlardan, başarılı saldırı olanakları sunuyorlardı. Bu yanları korumak için olsun, sonucu alan ateş hattını pekiştirmek için olsun, süvari, asıl savaş safı hafif tabur topçusu ile birlikte sadece piyadeden oluşacak biçimde, tamamen kanatlar üzerine çekildi. Son derece az kullanışlı ağır topçu, kanatların önünde bulunuyor ve savaş boyunca en çok bir kez konum değiştiriyordu. Yaya kıtalar, yanları dikey olarak yerleştirilmiş piyade tarafından korunan iki birlik biçiminde diziliyorlardı; öyle ki, bir tek uzun ve derin dikdörtgen meydana getiriyorlardı. Bu pek kullanışlı olmayan yığının bir blok biçiminde hareket etmesi gerekmediği zaman, ancak, merkez ve iki kanattan oluşan üç parça durumunda bölünebiliyor ve tüm parçasal hareket, düşman kanadını aşan kanadı, onu çevirmek için, ileriye sürmeye dayanıyor, bu arada öbür kanat; buna karşı düşmanın cephesini değiştirmesini engellemek için, bir tehdit olarak arkada tutuluyordu. Savaş boyunca düzenlenişin tümünü değiştirmek o kadar çok zaman alıyor ve düşmana o kadar çok güçsüz nokta sunuyordu ki, buna girişmek hemen her zaman bozguna uğramak anlamına geliyordu. Buna göre ilk düzenleniş tüm savaş için belirleyici kalıyordu ve piyade ateşe geçer geçmez, sonuç, bir atışta, değişmez bir biçimde belli oluyordu. Frédéric II tarafından sonuna değin geliştirilen bu savaş yöntemi, iki somut etkenin: ilkin o zamanki prenslerin, talimde kusursuz, ama ancak sopa ile bir arada tutulabilen ve kısmen de askere

zorla alınmış düşman savaş tutsaklarından oluşan son derece güvenilir paralı ordularının insan gerecinin ve ikinci olarak, pek kullanışlı olmayan ağır top ile, çabuk, ama kötü ateş eden düz namlulu, süngülü çakmaklı tüfekten oluşan donatımın aynı yöne yönelen etkilerinin kaçınılmaz sonucu idi.

İki düşman, insan gereci ve donatım bakımından aynı durumda kaldıkları ve bunun sonucu, her biri saptanan kurala sıkı sıkıya uymakta yarar gördüğü sürece, bu savaş yöntemi yürürlükte kaldı. Ama Amerikan bağımsızlık savaşı patlak verdiği zaman, iyi talim görmüş paralı askerler, karşılarında birdenbire, belki talim yapmasını bilmeyen, ama bir o kadar iyi ateş eden, çoğu kez ellerinde attığını vuran karabinalar bulunan ve kendi öz amaçları için savaşan, yani savaştan kaçmayan asi çeteler buldular. Bu asiler, İngilizlere, kendileriyle açık alanda, savaş teşrifatının tüm geleneksel kurallarına göre savaşların ünlü ağır adımlı **manuet** dansını oynama zevkini tattırmadılar; düşmanı, uzun yürüyüş kollarının, dağınık ve görünmez avcılarının ateşi karşısında savunmasız kaldıkları sık ormanlar içine çektiler; dağınık düzen durumunda, alanın en küçük koruluğundan, düşmana zarar vermek için yararlanıyor ve buna karşılık, büyük hareketlilikleri sayesinde, büyük yığınları bakımından her zaman düşman saldırısı dışında kalıyorlardı. Dağınık avcılarının, daha bireysel ateşli silahların kullanılmaya başlanması sırasında bir rol oynamış bulunan ateşi ile savaş, burada, kendini, bazı durumlarda, özellikle gerilla savaşında, saf düzeninden üstün olarak gösterdi.

Eğer Avrupalı paralı askerler ordularının erleri, henüz dağınık savaş için yetiştirilmiş değil idiyse, donatımları bu iş için daha da uygunsuz bir durumda bulunuyordu. Gerçi artık ateş ederken, eski alaybozan piyadelerin yaptıkları gibi, silah göğse dayanmıyor, şimdiki gibi omza dayanıyordu. Ama nişan almak gene de söz konusu değildi, çünkü namlunun devamındaki düpedüz tüfek dipçığı ile, göz, namluya uygulanamıyordu. Ancak 1777 yılındadır ki, Fransa'da, av tüfeğinin kambur dipçığı, piyade tüfeği için de kabul edildi ve böylece, etkili bir avcı ateşi olanaklı duruma geldi. Sözü edilecek ikinci bir yetkinleşme, Gribeauval tarafından 18. yüzyılın ortasında gerçekleştirilen ve zamanla topçudan istenen daha büyük bir hareketliliği tek başına olanaklı kılan, daha hafif, ama gene de sağlam top kundağı oldu.

Bu iki teknik gelişmeyi savaş alanında kullanma, Fransız Devrimine ayrılmıştı. Birleşmiş Avrupa ona saldırdığı zaman, Devrim, silah taşıyacak durumdaki ulusun tümünü, hükümetin emrine verdi. Ama bu ulusun, askerlikte pişmiş Prusya ve Avusturya piyadesi karşısına benzer bir yetişkinlik çıkartabilmek için, ustalıkla saf taktiği, manevralarını yeterince talim edecek zamanı yoktu. Ayrıca Fransa, sadece, erden (bâkir) Amerikan ormanlarından değil, ama geri çekilmek için alanın pratik olarak sınırsız genişliğinden de yoksun bulunuyordu. Düşmanı sınır ile Paris arasında yenmek, yani belirli bir alanı savunmak gerekiyordu ve bu iş de, eninde sonunda, ancak açık bir yığın savaşında yapılabilirdi. Öyleyse, avcılar biçimindeki örgütlenme (**formation**) dışında, iyi talim görmemiş Fransız

halk yığınlarının, Avrupa'nın sürekli ordularına belli bir başarı şansı ile karşı koymasını sağlayacak bir başka örgütlenme biçimi bulmak gerekiyordu. Bu örgütlenme, daha önce bazı durumlar için, ama çoğu kez sadece manevra alanında kullanılmış olan kapalı yürüyüş kolunda (**la colonne fermée**) bulundu. Yürüyüş kolunu düzen içinde tutmak, safı düzen içinde tutmaktan daha kolaydı; hatta bir düzensizlik meydana gelse bile, yürüyüş kolu, yoğun bir topluluk olma niteliğiyle, en azından edilgin bir direnç göstermeye devam etmekten geri kalmıyordu; kullanılması daha kolaydı, şefi, onu elinde daha iyi tutabiliyor ve o da daha hızlı hareket edebiliyordu. Yürüyüş hızı, dakikada yüz buçuk adıma çıktı. Ama en önemli sonuç şu oldu: yürüyüş kolunun, yığınların tek savaş biçimi olarak kullanılması, saf halindeki eski savaş düzeninin tek ve ağır blokunun, genel yönerge-lerini karşılaştıkları koşullara uyarlayan ve her biri üç sınıftan bileşen, belirli bir özerklikle donatılmış yalıtık (**isolé**) ögeler halinde ayrışmasını sağlar; yürüyüş kolu, birliklerin kullanılmasında tüm olanaklı bağdaşımlara izin verecek ölçüde biçimlendirilmeye yatkındı; köy ve çiftliklerin, Frédéric II tarafından henüz sıkı sıkıya yasaklanan kullanımını mümkün kıldı ve bunlar, bundan böyle, her savaşta belli başlı dayanak noktalarını oluşturdular; yürüyüş kolu, her alana uygulanabilir bir biçimdi; en sonunda, savaşın tüm yazgısını bir tek atışa bağlayan saf taktiğine karşı, avcılar biçimindeki düzenlemeler ile, birliklerin savaşımını sürdüren, safı son dakikaya kadar yedekte tutulan taze birliklerin saldırısına artık direneme-yecek ölçüde yoran ve yıpratın kerteli kullanımı sayesinde, bir savaş yöntemi çıkartıyordu. Saf biçimindeki konum bütün noktalarda aynı güçte olduğu halde, yürüyüş kolu biçiminde savaşan hasım, safın bir kısmını, güçsüz birliklerle yapılmış, sözde saldırı gösterileri ile oyalayabiliyor ve asıl güçlerini, konumun kararlastırıcı noktasına saldırı için bir araya getirebiliyordu. Yürüyüş kolları, sün-gü saldırısı yapacakları zaman, ateş ederek savaşma, daha çok avcı birliklerine bırakıldı. Buna göre, yeni baştan, 16. yüzyıl başlarının tüfekli grupları ile mızrak-lı yığınları arasındaki ilişkiye benzer bir ilişki kurulmuş bulunuyordu; şu farkla ki, modern yürüyüş kolları, her an avcı grupları biçiminde dağılabiliyor ve avcı grupları da aynı biçimde yürüyüş kolları biçiminde toplanabiliyorlardı.

Kullanılması Napoléon tarafından sonuna kadar geliştirilen yeni savaşma yöntemi, eski yöntemden öylesine üstündü ki, eski yöntem, kullanışsız, ağır, dağınık savaşma için büyük bölümü bakımından işe yaramaz Prusya saflarının, ancak manga ateşiyle yanıt verebildikleri Fransızların avcı grupları biçimindeki ateşi altında, sözcüğün tam anlamıyla eridikleri Yena'da, yeni yöntem karşısında çaresiz olarak ve bir daha belini doğrultamamacasına yıkıldı. Ama saf biçiminde savaş düzeni her ne kadar ömrünü doldurmuşsa da, savaşma biçimi olarak saf için durum hiç de böyle değildi. Prusyalıların, safları ile Yena'da o kadar kötü bir sonuç almalarından az sonra, Wellington, kendi İngilizlerini, Fransız yürüyüş kollarına karşı saf halinde yönetiyor ve onları yenmekten hiç de geri kalmıyordu. Ama bunun nedeni, Wellington'un tüm Fransız taktiğini benimsemiş olmasıydı;

gene de şu farkla ki, o kendi piyade birliklerini yürüyüş kolu biçiminde değil, saf biçiminde çarpıştırıyordu. Böylece, aynı zamanda, tüm tüfekleri ateşte ve tüm süngüleri saldırıda kullanma üstünlüğüne sahip bulunuyordu. İngilizler, şu son yıllara kadar, bu savaş düzeni ile savaştılar ve savunmada (**Inkermann**) olduğu kadar saldırıda da (**Albeura**), çok daha kalabalık ordular üzerinde üstünlükler sağladılar.¹ Bu İngiliz safları ile karşı karşıya bulunmuş olan Bugeaud, onları, sonuna kadar yürüyüş koluna yeğ tuttu.

Ve gene de, piyade tüfeği çok kötü idi; o kadar kötü ki, tek adamı yüz adımdan vurmak, seyrek ve tüm bir tabura üç yüz adımdan isabet ettirmek gene bir o kadar seyrek bir işti. Bundan ötürü, Fransızlar Cezayir'e geldikleri zaman, Bedevilerin, kendi silahlarının etkisiz kaldıkları uzaklıklardan ateş eden uzun tüfeklerinin ateşi altında ağır kayıplara uğradılar. Burada, sadece yivli karabina etkili olabiliyordu; ne var ki, yavaş doldurulması ve çabuk kirlenmesi nedeniyle, Fransa'da, hatta ayrıksın (istisnai) silah olarak bile, her zaman karabinaya karşı çıkılmıştı. Ama şimdi doldurulması kolay bir karabina gereksinmesi kendini duyurunca, bu gereksinme de çabucak karşılandı. Delvigne'in hazırlayıcı çalışmaları, Thouvenin'in harbili tüfeği ve Minié'nin doldurma bakımından, yivli tüfek ile düz tüfeği aynı duruma getiren genişlemeli mermisi ile izlendi. Ama harbili yivli tüfek, henüz kendine uygun düşen taktiği yaratma zamanını bulamadan, en modern savaş silahı olan, namlu dibinden doldurulan yivli tüfek tarafından ortadan kaldırılmıştı; aynı zamanda, yivli namlular da gitgide daha kullanılabilir bir duruma geliyordu.

Tüm ulusun, Devrimin yaratmış bulunduğu biçimdeki silahlanması, çok geçmeden ciddi sınırlandırmalara uğramıştı. Sürekli orduya hizmet çağındaki gençlerin ancak bir bölümü, kur'a ile alınıyor ve bu da, ancak öbür yurttaşların az çok büyük bir bölümü ile, kötü yetiştirilmiş bir ulusal muhafız kurulduğu takdirde oluyordu. Ya da, zorunlu askerlik hizmetinin gerçek bir sıklıkla uygulandığı yerde, olsa olsa İsviçre'de olduğu gibi, bayrak altında sadece birkaç hafta talim gören bir milis ordusu kuruluyordu. Malî düşünceler, yoklamalı askerlik (**conscription**) ile milis ordusu arasında bir seçme yapmaya zorluyordu. Bir tek Avrupa ülkesi ve üstelik en yoksullarından biri, zorunlu askerlik hizmeti ile sürekli orduyu birleştirmeyi denedi: Prusya. Ve sürekli orduda herkes için hizmet zorunluluğunun, gene buyurucu malî nedenlerden ötürü, ancak yaklaşık olarak gerçekleşmiş bulunmasına karşın, Prusya yedeklik sistemi, hükümetin emrine, iyi yetiştirilmiş birlikler içinde talim görmüş ve örgütlenmiş o kadar büyük sayıda adam veriyordu ki, Prusya, kendisiyle aynı nüfusa sahip herhangi bir başka ülkeden açıkça üstündü.

1870 Fransız-Alman savaşında, Fransız yoklamalı askerlik sistemi, Prusya

¹ Albuera savaşı, 16 Mart 1811'de İspanya'da, ve Inkermann savaşı da, 5 Kasım 1854'te, Kırım savaşı içinde olan savaşlardır. –Ed.

yedeklik sistemi karşısında yenik düştü. Ama, birliklerin içinde manevra yaptıkları ve dövüştükleri yönetmelik biçimleri, esas olarak eski çakmaklı tüfek çağındakinin tıpkısı oldukları halde, gene ilk kez olarak, bu savaşta, her iki taraf da namlu dibinden doldurulan tüfeklerle donatıldılar. Olsa olsa, avcılar biçimindeki birlikler, biraz daha yoğun bir duruma getirilmişlerdi; Bunun dışında, Fransızlar, eski tabur kolları ile, bazen de saf durumunda savaşımaya devam ediyor, oysa Almanlarda, bölük kolunun benimsenmesi, hiç olmazsa yeni silaha daha uygun bir savaşma biçimi bulmak için bir deneme anlamına geliyordu. İlk savaşmalarda işin içinden işte böyle çıkıldı. Ama, Saint-Privat üzerine saldırı sırasında (18 Ağustos), Prusya muhafız birliğinin üç tugayı, bölük kolu taktığını ciddi olarak uygulamaya geçirmeye giriştikleri zaman, namlu dibinden doldurulan tüfeğin ezici gücü görülebildi. Savaşın en kızgın yerinde bulunan beş alaydan (15.000 kişi), hemen tüm subaylar (176) ve 5.114 er, yani mevcudun üçte-birinden çoğu, öldü. Bütünü içinde, 28.160 kişilik bir mevcutla çatışmaya girmiş bulunan muhafız piyadesi, 307'si subay olmak üzere, o gün 8.230 adam yitirdi. Bundan böyle, bölük kolu, savaşma biçimi olarak, tıpkı tabur yığını ya da saf gibi, mahkûm edilmiş bulunuyordu. Bundan böyle, en küçük bir sıkışık birliği, düşman ateşi karşısında bırakacak her türlü girişimden vazgeçildi; Alman tarafında, savaşma, şimdiye değin yürüyüş kollarının mermi yağmuru altında her zaman kendiliğinden ayrılmış bulundukları, ama yukardan, düzene aykırı bulunarak karşı çıkılmış olan o yoğun avcı birlikleri biçiminden başka bir biçim altında yürütülmedi. Er, bir kez daha, subaydan daha hınzır çıkmıştı; şimdiye kadar namlu dibinden doldurulan yivli tüfek ateşi altında yararlılığını gösteren tek savaşma biçimini içgüdüsel bir biçimde bulmuş olan oydu ve şeflerin karşı çıkmasına karşın, bunu metazori kabul ettirdi. Aynı biçimde, tüfeklerin korkunç ateş menzili içinde; sadece koşar adım kullanıldı.

Bukharin'in Marksizmi

Özgür Öztürk

Ekim devriminin ardından yaşanan iç savaş sırasında Lenin, Trotskiy'e bir ara "Eğer beyaz muhafızlar bizi ikimizi öldürürlerse Sverdlov ve Buharin bu işi yürütebilirler mi, ne dersiniz?" diye sorar.¹ Kastettiği "iş" devrime önderlik etmektir ve her ne kadar düşüncesini bir soru biçiminde dile getirmiş olsa da, yerlerine Sverdlov ile Bukharin'in geçeceğini tahmin ettiği açıktır. Bu önemli konuşmanın tek tanığı Trotskiy ve kesin tarihi belli değil, fakat muhtemelen 1918 sonu ile 1919 başı arasında gerçekleşmiştir. Zira Lenin'in sözünü ettiği iki genç devrimciden biri olan, Bolşeviklerin efsanevi örgütçüsü Yakov Sverdlov, 1919 yılı Mart ayında İspanyol gribi salgınında ölmüştür. Öte yandan, Trotskiy bu anıyı ilk kez 1924'te, Lenin'in ölümünün ardından kaleme almıştır ve o dönemde Bukharin ile karşıt kamplardadır.² Dolayısıyla, Bukharin'e çarpıcı bir övgü içeren bu anekdotun doğruluğundan kuşku duymak için herhangi bir neden yoktur: Lenin, Bukharin'e açıkça büyük değer vermiş, hatta onu bir ölçüde kendi ardılı olarak görmüştür. Nitekim vasiyeti olarak bilinen belgede de Bukharin'i hem partinin değerli ve önde gelen bir teorisyeni, hem de tüm partinin haklı sevgisini kazanmış birisi olarak nitelendirecektir.³

1 Lev Troçki, *Hayatım*, çev: Müntekim Öçmen, İstanbul: Yazın Yayıncılık, 1999, s. 361.

2 Trotskiy, otobiyografisinde, Bukharin'i genellikle "çocuksu", "histerik" gibi olumsuz sıfatlarla anar, bkz. *Hayatım*, s. 292, 497.

3 V.İ. Lenin, *Lenin'in Son Kavga*, çev: Meral Delikara Topçu, Ankara: Öteki Yayınevi, 1999, s. 197.

Nikolay İvanoviç Bukharin'in parlak kişisel özellikleri çokça vurgulanmıştır: enerjik, sevimli, kolay iletişim kuran biridir. Gençlere özgü canlı tavırları ve Trotskiy'in gözlemiyle daima "yaşlı bir öğrenci havası" vardır. Ayrıca biraz bohem, sanatçı bir kişiliğe de sahiptir.⁴ Tüm bunların yanı sıra, hemen her konuda geniş bilgisi olan bir entelektüeldir. Yazdığı metinlerde iktisattan tarihe, sosyolojiden felsefeye, estetikten fiziğe kadar birçok alanla ilgili tartışmalar yer alır. Genç kuşaktan (1888 doğumlu) sayılmasına rağmen, 1910'lu yıllardan itibaren birbiri ardına parlak eserler vermiştir. Lenin sonrası dönemde ise, 1920'lerin ortalarında parti içinde -dolayısıyla ülkede- belki de en çok sözü geçen teorisyen konumuna ulaşmıştır.

1920'li yıllar, Sovyetler Birliği'nin ve dünya komünist hareketinin izleyeceği çizginin büyük mücadeleler sonucunda şekillendiği, kritik bir zaman dilimini ifade eder. NEP (Yeni Ekonomi Politikası) adı verilen uygulamaların damga vurduğu ve 1921 yılından 1929'a kadar devam eden dönem boyunca, Sovyetler Birliği'nde etkili Bolşevik önderlerden biri Bukharin'dir. Bu dönemde Bukharin, *Pravda* gazetesinin yayın yönetmenliği, Kızıl Profesörler Enstitüsü'nde yöneticilik, SBKP Merkez Komitesi üyeliği, politbüro üyeliği gibi birçok resmi görevinin yanı sıra Komintern'in de başındadır (Komünist Enternasyonal Yürütme Komitesi sekreteri ve başkan). Fakat, NEP dönemi kapanırken Bukharin'in siyasal kariyeri de inişe geçmiştir. "Sağ sapma" ile mücadele kampanyasında Bukharin önce politbürodan ihraç edilmiş, ardından düzmece bir yargılama ile ölüm cezasına çarptırılıp 1938 yılında kurşuna dizilmiştir. Bolşevik Partisi'nin 1920'li yıllardaki en parlak ve en çok sevilen önder ve teorisyenlerinden biri, Stalinist propaganda aygıtının çabasıyla, uzun süre unutuluşun karanlığında kalacaktır.

Tarih yuvarlak rakamlara meraklıdır: Sovyetler Birliği Bukharin'in itibarını, doğumunun yüzüncü ve öldürülüşünün ellinci yılında iade etmiştir. SSCB'nin çöküşünü hemen önceleyen **glasnost** ve **perestroika** döneminde Bukharin, Stalinist politikalara gerçek bir alternatif sunan, "hümanist" ve "piyasacı" bir teorisyen olarak yeniden gündeme getirilmiştir. Bu dönemde Sovyetler Birliği'nde hâkim konuma geçen piyasa yanlısı bürokratlar, "1930'lu yıllarda Sovyet sanayileşmesi Stalinist zorla kolektifleştirme politikasına değil de Bukharin'in temsil ettiği ve NEP'in devamını öngören politikalara dayandırılıyorsa büyük insani bedeller ödenmeyecekti" görüşünü savunmuştur. Üstelik iddialar salt 1930'larla sınırlı tutulmayıp, SSCB'nin tüm tarihi boyunca yaşanan sorunlar devletçi zihniyete, katı merkezîyetçi anlayışa, piyasa düşmanı yaklaşıma bağlanmıştır. Sonuçta ortaya çıkan verimsiz ve baskıcı yapının ancak kapsamlı reformlarla düzeltilebileceği,

4 Ömrünün son aylarında Lubyanka hapisanesinde ölümü beklerken, *Felsefi Bezemeler* başlıklı bir felsefe kitabının yanı sıra, bir defter dolusu şiir ve çocukluk yıllarını konu alan otobiyografik bir roman yazmıştır: Nikolay Buharin, *Her Şey Nasıl Başladı*, çev: Anahid Azaryan, Ankara: Epos Yayınları, 2003; Nikolai Bukharin, *Philosophical Arabesques*, çev: Renfrey Clarke, New York: Monthly Review Press, 2005.

bunun da vaktiyle Bukharin'in temsil ettiği fakat Stalin tarafından boğulan “demokrasi ve piyasa dostu” çizginin yeniden canlandırılmasını gerektirdiği öne sürülmüştür. 1980'lerin ikinci yarısında bir süre gündemi kaplayan bu “reformcu” söylemlerin son analizde kapitalist restorasyona hizmet ettiği gayet iyi bilinmektedir. Dolayısıyla, Bukharin Sovyetler Birliği'nde kapitalizme dönüşü meşrulaştırmak için kullanılmıştır. Bukharin'i NEP'le, piyasayla, şiddet karşıtlığıyla özdeşleştiren ve neredeyse liberal bir azize dönüştüren görüşün yaygınlaşmasında Stephen Cohen'in etkili biyografisi de önemli rol oynamıştır.⁵

Bu yazıda “liberal Bukharin tezi” denilebilecek bu fikir eleştirilecektir.⁶ Hem Stalin taraftarlarının hem de piyasa yanlısı sosyalistlerin çizdikleri Bukharin portresi yanıltıcıdır. Bukharin bir piyasa sosyalisti değildir, piyasa ilişkilerine veya “kulak”lara (zengin köylülere) özel herhangi bir sempati duymamıştır. Bunu söylemek Bukharin'in kusursuz bir komünist olduğunu öne sürmek anlamına gelmez. Aksine, Bukharin'in çok “günahı” vardır: “tek ülkede sosyalizm” görüşünü ilk sistemleştiren kişi olması, Stalin'le işbirliği yapıp sol muhalefetin tasfiyesini yürütmesi, Komintern'in 1920'lerde Sovyetler Birliği'nin dış politika aracı gibi işlev görmesindeki ve başta Çin devrimi olmak üzere dünyada devrimci hareketlerin ezilmesine yol açan hatalı politikaların ısrarla sürdürülmesindeki rolü ilk akla gelenlerdir. Bu liste uzatılabilir. Fakat, Bukharin'in son nefesine kadar inançlı bir komünist olarak kaldığı da bir gerçektir.

“Liberal Bukharin” tezini tamamlayan bir diğer görüş, Bukharin'in, Savaş Komünizmi yıllarında partide en solda yer almasına rağmen, iç savaşı izleyen NEP döneminde aniden ve hızla en sağa kaydığı iddiasıdır.⁷ Bu iddia da yanıltıcıdır ve Bukharin'in önceleri “anarşist” sonraları “liberal” olduğuna dair yaygın kanaatleri beslemiştir. Oysa hem Bukharin'in teorik görüşleri sanıldığı kadar tutarsız değildir, hem de 1920'lerin ikinci yarısındaki çizgisi örtük olarak ima edildiği gibi piyasacı sosyalizm yönünde değildir. Aksine, olağanüstü üretken bir yazar olan Bukharin aslında kendi içinde son derece tutarlı bir teorik hatta ilerlemiştir ve bunun gerisinde modern kapitalizme ve emperyalizme dair görüşleri yatar. Yazıda, yüz yıl önce kaleme aldığı *Emperyalizm ve Dünya Ekonomisi* yapıtındaki emperyalizm teorisinden hareketle, Bukharin'in *Dönüşüm Döneminin Ekonomisi ve Tarihi Maddecilik* gibi diğer belli başlı yapıtlarında da karşımıza

5 Stephen F. Cohen, *Bukharin ve Bolşevik Devrimi*, birinci cilt, çev: Neşet Kocabıyıkoglu, İstanbul: Kavram Yayınları, 1991; ikinci cilt, çev: Ayşe Günaysu, 1992.

6 Buradakine benzer görüşler için bkz. Nicholas N. Kozlov, “Nikolai Ivanovich Bukharin: Reconsiderations on a ‘neo-Narodnik litterateur’”, *Review of Radical Political Economics*, Vol. 17, No 4, 1985; Lars T. Lih, “Political Testament of Lenin and Bukharin and the Meaning of NEP”, *Slavic Review*, Vol. 50, No 2, 1991; Anthony Stephen Novosel, *Nikolai Bukharin: Alternative or Interregnum?*, doktora tezi, University of Pittsburgh, 2005.

7 Bkz. Richard B. Day, “Dialectical Method in the Political Writings of Lenin and Bukharin”, *Canadian Journal of Political Science*, Vol. 9, No 2, 1976, s. 252.

çıkan Marksizm anlayışı ve çeşitli dönemlerde savunduğu bazı politikalar değerlendirilecektir.⁸ Bukharin 1930 sonrasında siyasal yaşamın dışına itildiğinden, yazdıkları eskisi kadar etki yaratmamıştır. Bu dönemdeki yapıtları arasında, hapishanede yazdığı *Felsefi Bezemeler* özellikle ilginç ve derinlikli bir çalışmadır. Fakat, bu yazıda yalnızca 1930 öncesindeki fikirleri tartışılacaktır.

Bukharin'in görüşleri kendi içinde tutarlıdır, fakat başka sorunlar barındırır. Ekonomik ve felsefi konularda birçok eseri bulunmasına rağmen Marksist kamp-ta bir "Bukharinizm" ekolü ortaya çıkmadıysa, bunun nedeni liberalliği veya tutarsızlıkları değil, kendine özgü Marksizm anlayışıdır. Nitekim Lenin, vasiyetinde Bukharin'in kişisel özelliklerine çarpıcı övgüler yönelttikten hemen sonra, onun teorik görüşlerinin "tümüyle Marksist olduğu da şüphelidir, zira onda skolastik bir yan vardır (hiçbir zaman diyalektiği incelememiş ve sanırım yeterince de anlamamıştır)" cümlesini yazdırmıştır.⁹ Bu ifade, parti yönetiminde Bukharin dışındaki herkesin tümüyle Marksist ve diyalektiğe uygun görüşler taşıdığı anlamına gelmez kuşkusuz. Fakat, partinin önde gelen bir teorisyeninden beklentiler ve ona uygulanacak standartlar doğal olarak biraz farklıdır. Gelgelelim Bukharin mekanik, indirgemeci ve "sosyolojik" bir Marksizm anlayışı geliştirmiştir. Böyle bir anlayış ise birçok kritik dönemeçte önemli teorik ve politik hatalar yapmasına yol açmıştır. Diyalektik olmayan felsefi yaklaşımı, Bukharin'i dramatik yanlışlara sürüklemiştir. Özetle: Bukharin'deki esas sorun liberal olması değil, mekanik olmasıdır.

Diyalektiğin önemine dair

Diyalektik neden önemlidir? Çünkü dünyayı hareketli, akışkan, sürekli değişen bir bütünlük olarak kavramayı ve daha önemlisi, böyle bir dünyanın devrimci politika açısından içerdiği potansiyelleri görebilmeyi sağlar. Bir anlamda değişmenin, hareketin bilimidir. Dünyaya daha farklı bir gözle bakmayı, onu sürekli akış halindeki yapılardan oluşan organik bir birlik biçiminde algılamayı olanaklı kılar. Kısacası, dünyaya diyalektik gözlüklerle bakıldığında devrimci dönüşüm imkânları daha açık görülür. Böyle bir bakış elbette belirli bir düşünsel disiplin gerektirir: özlerle görünüşler arasında, niceliksel ve niteliksel dönüşümler arasında, nedenlerle sonuçlar arasında ayırım yapabilmek, ayrıca bu kategorileri karşılıklı ilişkileri içinde kavrayabilmek gerekir. Bu düşünsel çabanın meyveleri ise pratik içinde ortaya çıkar.

Marx'ın, 1857 sonbaharı ile 1858 bahar ayları arasında, başta artık-değer teo-

8 Nikolai I. Bukharin, *Emperyalizm ve Dünya Ekonomisi*, çev: Uğur Selçuk Akalın, İstanbul: Kalkedon Yayıncılık, 2009; *Dönüşüm Döneminin Ekonomisi*, çev: Ergun Adaklı, İstanbul: Pencere Yayınları, 1989; *Historical Materialism: A System of Sociology*, International Publishers, 1925, <https://www.marxists.org/archive/bukharin/works/1921/histmat/index.htm>.

9 Lenin, *Lenin'in Son Kavgası*, s. 197.

risi olmak üzere belki en önemli teorik buluşlarını ilk kez *Grundrisse* defterlerinde geliştirdiği bilinir.¹⁰ O dönemde Marx'ı politik iktisat üzerine yıllardır sürdürdüğü çalışmalarını hızlandırması için kamçılayan şey, 1857 yılında patlak veren büyük ekonomik kriz olmuştur. Birkaç ay boyunca (bir yandan limonata içip bir yandan da sigara tütürerek) olağanüstü bir tempoyla gece gündüz çalışan Marx, *Grundrisse* defterlerinin sonuna geldiğinde, ekonomi politiğin eleştirisini ana hatlarıyla tamamlamış durumdadır. Marx, *Kapital*'e giden yolu açan bu çalışmaya başladığında, bir rastlantı sonucu eline geçen Hegel'in *Mantık Bilimi* yapıtını bir kez daha gözden geçirmiş¹¹, kendi dizgesini oluştururken Hegelci diyalektiğin kategorilerinden önemli ölçüde yararlanmıştır. Bu yararlanma Hegel'in kavramlarını alıp iktisadi konulara uygulamak biçiminde değildir. Marx, ele aldığı konunun (kapitalist üretim) kendi iç diyalektiğini izlemiş, bunu yaparken de Hegel'in formüle ettiği kategorilerin bir kısmını maddeci tarzda yorumlayarak kullanmıştır. Hegel mantığının neden-etki, öz-görünüş, zorunluluk-rastlantı, içerik-biçim gibi kategorileri ve bu kategoriler arasındaki ilişkiler, aslında herhangi bir düşünce sisteminin zaten dikkate alması gereken unsurlardır. Önemli olan nokta, dünyayı değiştiren teorisine son biçimini vermeden önce Marx'ın diyalektik üzerine çalışma gereği duymuş olmasıdır. Ne yazık ki Marx, "Hegel'in keşfettiği, ama aynı zamanda bir esrar perdesine bürüdüğü yöntemde **rasyonel** olan özü alalede insan aklına anlaşılabilir hale" getirmek için otuz-kırk sayfalık bir metin yazmayı çok istemesine rağmen¹², geride böyle bir yapıt bırakmamıştır.

Tıpkı 1857'de büyük ekonomik krizin başlamasıyla birlikte yapıtını tamamlamak üzere çalışmalarını hızlandığında ilk iş olarak Hegel'in *Mantık Bilimi*'ni bir kez daha gözden geçiren Marx gibi, Lenin de yaşamının kritik bir evresinde bu kitaba dönecektir. 1914 yılında Birinci Dünya Savaşı patlak verdiğinde, Lenin onca iş gücü arasında kendisine bir fırsat yaratıp *Mantık Bilimi* üzerinde çalışmaya koyulmuştur. Bu çalışma sonucunda Lenin, ömrünün geri kalan on yılında, politik düzeyde hayati önem taşıyan birçok yeni formülasyona ulaşmıştır.¹³ Ancak, işin kötüsü, tıpkı Marx gibi Lenin de, ulaştığı yöntemsel ilkeleri derli toplu bir yapıt biçiminde kamuya sunmamıştır. Marx'ın diyalektik yönteminin *Kapital*'de iş başında olması gibi, Lenin'in diyalektik anlayışı da başta *Emperyalizm* olmak üzere çeşitli yapıtlarında ve makalelerindedir. Lenin'in vasiyetinde Bukharin'e

10 Karl Marx, *Grundrisse: Ekonomi Politiğin Eleştirisi İçin Ön Çalışma*, çev: Sevan Nişanyan, İstanbul: Birikim Yayınları, 1979; ayrıca bkz. Mehmet İnanç Turan, *Marx'ın Grundrisse'si*, Ankara: Ütopya Yayınevi, 2015.

11 Marx'tan Manchester'deki Engels'e, 14 Ocak [İngilizce Toplu Eserler'de 16 Ocak] 1858, Karl Marx, Friedrich Engels, *Seçme Yazışmalar 1, 1844-1869*, çev: Yurdakul Fincancı, Ankara: Sol Yayınları, 1995 içinde, s. 113.

12 Marx, *Grundrisse*, s. 18.

13 Bkz. Kevin B. Anderson, *Lenin, Hegel ve Batı Marksizmi*, çev: Ertan Günçiner, İstanbul: Yordam Kitap, 2014.

diyalektik açısından eleştiri yöneltmesi, bu konuya verdiği önemin bir başka kanıtıdır.

Diyalektik, olguları bütünsel biçimde kavramayı, çelişkili ve devinim içindeki gerçeklikler olarak görmeyi gerektirir. Değişmeye yapılan vurgu, diyalektiğin devrimci karakterinin temelini oluşturur. Diyalektik bakışta her şey akıcı, dinamik ve değişkendir. Fakat böyle bir bakış geliştirmenin, özellikle Marx'taki biçimiyle diyalektiği kavramanın ve dahası çeşitli alanlara uygulamanın çok zor olduğu da bir gerçektir. *Mantık Bilimi*, felsefe tarihindeki en yoğun ve zorlu metinlerden biridir. Marx'ın, Hegelci diyalektik yöntemde rasyonel olanı "sıradan insan aklı için ulaşılabilir" hale getirmeye niyetlenmesi boşuna değildir. Öte yandan, *Kapital*'i okuyup anlamak ve örnek almak da pek kolay olmadığından, özellikle genç Marksistler için, diyalektik yöntemin tam olarak nasıl uygulanacağı her zaman biraz gizemli bir konu olmuştur.¹⁴ Diyalektik bir tersine dönüşle, dünyanın sırlarını açığa çıkarmayı amaçlayan bir düşünme biçiminin bizzat kendisi gizemlere bürünmüş; yalnızca aydınlanmış bir azınlığın ulaşabileceği bir düşünsel yetkinlik düzeyi ve hatta yarı mistik bir felsefe gibi algılanmaya başlanmıştır.

Marksizmin ustalarının diyalektiğin önemine dair birçok vurgusuna rağmen, kısmen diyalektik düşünmenin zorlukları nedeniyle, Marksist gelenekte zaman zaman diyalektiğe karşı çıkan yaklaşımların yaygınlaştığı görülür. Sovyetler Birliği'nde Lenin sonrası dönem bunun bir örneğidir. Özellikle 1920'li yıllarda, bilimin felsefeyi gereksiz hale getirdiği fikri güç kazanmış, mekanik düşünce alışkanlıkları baskın hale gelmiştir.¹⁵ 1921 sonrasında batıda kapitalizmin yeni bir geçici istikrar dönemine girdiğinin anlaşılması ve NEP döneminin genel iyimserlik havası, çelişki ve çatışmadan ziyade uyumun, devrimci dönüşümler yerine tedrici evrimsel gelişmenin daha fazla vurgulanmasına yol açmıştır. Bukharin'in düşünceleri hem bu dönemin genel eğilimlerinden beslenecek, hem de mekanik yaklaşımı güçlendiren önemli bir kaynak olacaktır.

Devlet, rekabet, emperyalizm

Bukharin'in modern devlete dair görüşleri **Leviathan** teması etrafında döner. Bu, Tevrat'ta adı geçen ve kötülüğü temsil eden büyük, efsanevi bir deniz canavarıdır. Feodalizmden kapitalizme geçiş çağı olan 17. yüzyılda, Avrupa'da profesyonel ordulara ve geniş bürokrasilere sahip mutlakiyetçi devletlerin kurulduğu dönemde, İngiliz Thomas Hobbes bu imgeyi sınırsız güce ve yetkiye sahip ege-men bir devleti anlatmak için kullanmıştır. Sonraları, 20. yüzyılın ilk yarısında,

14 "Diyalektik olarak düşünmenin, dogmatik, gözü kesin doğruluklarda olan ve dışavurum olarak elinde biçimsel mantık bulunan sıradan ortakduyuya karşı çıkmak olduğu ölçüde, çok sarp, çok güç bir şey olduğu sezilir." Antonio Gramsci, *Hapishane Defterleri*, çev: Kenan Somer, İstanbul: Onur Yayınları, 1986, s. 285.

15 A. Emery, "Dialectics versus Mechanics. A Communist Debate on Scientific Method", *Philosophy of Science*, Vol. 2, No 1, 1935, s. 10.

liberal serbest piyasacılığın yerini tekelci yapıların hâkimiyetine bırakması ve bunu izleyen dünya savaşı ve faşizm gibi deneyimler nedeniyle, Leviathan imgesi (“total devlet” veya Leviathan’la aynı anlama gelen “Behemoth” gibi terimlerle) yeniden dolaşıma girecektir. Kapitalizmin gelişmesiyle, önüne çıkan her şeyi ezip geçmeye kararlı mutlak bir güç, mitolojideki canavarların hepsinden çok daha korkunç bir yaratık doğmuştur. Bu modern devlettir, finans kapitalin baskı aygıtıdır. Bukharin’e göre, “İhtiyar Hobbes *Leviathan*’ında devlet iktidarıyla kıyaslanabilecek hiçbir güç olmadığını yazdıysa, onun Leviathan’ı, finans kapitalin devlet aygıtının temelindeki canavarca güce kıyasla sadece bir fino köpeğidir.”¹⁶ Doğrudan Leviathan imgesine çok sık referans vermese de, Bukharin’in birçok metninde mutlak güce sahip devlet teması örtük veya açık olarak yer alır. Dahası, bu tema yalnızca kapitalist devletle sınırlı biçimde değil, aynı zamanda sosyalizme geçiş çağıının devletiyle de ilişkili olarak düşünülür.

Bukharin *Emperyalizm ve Dünya Ekonomisi*’ni 1915 yılında yazmıştır. Yapıtın teorik arka planı Rudolf Hilferding’in 1910 yılında çıkan *Finans Kapital*’ine dayanır.¹⁷ Fakat Bukharin, Hilferding’in devlet-sermaye ilişkisine dair tezlerini bir miktar daha ileri taşır. Bukharin’e göre finans kapital, ulusal ekonomiyi, organize etmenin de ötesine geçerek, tek bir bütün halinde birleştirmiştir:

Tekil üretim kolları çeşitli yollarla bir araya gelerek tek bir kolektif vücut oluşturlar ve geniş ölçekte örgütlenirler. Finanskapital tüm ülkeyi demir kısıkaç içine alır. ‘Ulusal ekonomi’ paydaşları, mali gruplar ve devletten oluşan dev bir birleşmiş tröst haline gelir. Bu gibi oluşumlara kapitalist devlet tröstleri adını veriyoruz.¹⁸

Birinci Dünya Savaşı esnasında yazılan bu satırlar belirli bir haklılık payı içerirler. Zira dünya savaşı ortamında birçok devlet gerçekten de piyasayı denetim altına almış ve toplumsal üretimi ve tüketimi savaşın yarattığı ihtiyaçlar doğrultusunda yeniden düzenlemiştir. Bununla birlikte, Bukharin, savaşın, kapitalizmin gelişimi sonucunda ortaya çıkan eğilimleri yalnızca daha da belirgin hale getirdiği ve hızlandırdığı kanısındadır. Ulusal ekonominin salt ekonomik anlamda değil idari olarak da organik bir bütün halini alması, tek bir işletme biçiminde kaynaşması, ayrıca buna siyasal düzeyde yoğunlaşmanın eşlik etmesi ve böylece devletin tam da *Komünist Manifesto*’da yazıldığı gibi “burjuvazinin ortak işlerini yürüten bir komite”ye dönüşmesi, Bukharin’e göre gün gibi açık, kaçınılmaz süreçlerdir. Kapitalist devlet, sermayenin, herhangi bir dolayım içermeyen, doğru-

¹⁶ Bukharin, *Dönüşüm Döneminin Ekonomisi*, s. 21 (çeviri özgün metne uygun olarak değiştirildi). Ayrıca bkz. Nikolai Bukharin, “Toward a Theory of the Imperialist State”, 1915, <https://www.marxists.org/archive/bukharin/works/1915/state.htm>, s. 24.

¹⁷ Rudolf Hilferding, *Finans Kapital*, çev: Yılmaz Öner, İstanbul: Belge Yayınları, 1995. Ayrıca bkz. Özgür Öztürk, “100. Yılında *Das Finanzkapital*”, *Devrimci Marksizm*, No 12, 2011.

¹⁸ Bukharin, *Emperyalizm ve Dünya Ekonomisi*, s. 141.

dan iktidar aygıtıdır. Bukharin bunu, devletin yönetim kademelerinin tepelerinde burjuvaların bizzat kendilerinin yer almalarına bağlar.¹⁹ Modern kapitalist devlet, burjuvazinin kendi örgütüdür.

Bir noktayı açıklığa kavuşturmakta yarar var. Devletin sınıf karakteri konusunda Marksizm elbette herhangi bir ikircim taşımaz, nettir. Fakat, devletin sınıf doğası, doğrudan doğruya kapitalistlerin kendilerinin yönetimde yer almalarından ileri gelmez. Aslında bunun tersine, devletin yönetim kademelerinin tepesinde yer alanlar, burjuvazi adına yetki kullanmak suretiyle, kapitalist sınıfın bir parçası haline gelirler.²⁰ Kapitalist devleti “kapitalist” yapan şey, sermayenin genel çıkarlarını (en başta üretim araçlarının özel mülkiyetini) silahla koruması, işçi sınıfını ve geniş halk kesimlerini siyasal iktidardan titizlikle uzak tutması, burjuva egemenliğinin sürekli yeniden üretimini sağlamasıdır. Üst kademeler de dahil olmak üzere devlet aygıtında görev alanların hepsi de halkın içinden gelebilirler. Gelgelelim düzen ve istikrar adına işlev gördükleri ölçüde sermaye sınıfının parçasıdır.

Öte yandan, sermaye genel olarak değil ayrı sermayeler biçiminde var olduğu için, ekonomik anlamda toplumsal işbölümünün unsurlarını oluştursalar da, sermayeler arasında daima rekabet vardır. Sermaye-içi ilişkiler hem rekabeti hem de işbirliğini içerir. Bu durum bizzat devlet düzleminde de karşımıza çıkar. Kapitalist devlet, sermayeler arasındaki çelişkilerin çoğunlukla barışçıl biçimde uzlaşmalarla, kimi zaman da sert mücadeleler sonucunda çözümlendiği bir toplumsal alandır. Üstelik yalnızca sermaye-içi çelişkiler değil, burjuvazi ile işçi sınıfı arasındaki antagonistik çelişkiler de devlete çeşitli biçimlerde yansır. Dolayısıyla, kapitalist devlet, bağrında birçok çelişkiyi barındırır: toplumsal çelişki ve çatışmaları bir süre için bastırabilse de, yok etmeye muktedir değildir. Leviathan’ın gücü sınırsız gibi görünür, ama bu yalnızca görünüştür.

Bukharin’in teorik şemasında ise devlet, büyük burjuvazi ile birebir örtüştüğü gibi, aynı zamanda toplumsal çelişkileri de bastırmıştır. Dolayısıyla, Bukharin’in kullandığı devlet teorisi çarpıcı bir basitleştirmeye dayanır. Bu durum modelin açıklayıcı gücünü azaltır: devletle sermayeyi özdeşleştirmek suretiyle politik alanı daraltır ve devlete hiçbir özerklik payı bırakmaz. 20. yüzyılda devlet teorisi üzerine kafa yoran Marksistlerin genellikle bu türden indirgemeci modellere eleştiri yönelttikleri ve devletin göreceli özerkliğini vurguladıkları bilinmektedir:

19 “Bütün kapitalist ülkelerde Devlet sadece bir hâkim sınıf birliğidir ... Her yerde, bakanların, yüksek memurların, parlamento üyelerinin, ya kapitalistler, toprak sahipleri, fabrika sahipleri ve malî kodamanlardan ya da bunların sadık ve geliri iyi hizmetkârlarından - kapitalistlere korku ile değil inançla hizmet eden, avukatlar, banka yöneticileri, profesörler, subaylar, başpiskoposlar ve piskoposlar - oluştuğunu görürüz.” Nikolay Buharin ve Yevgeniy Preobrajenskiy, *Komünizmin Abecesi*, çev: Yavuz Alogan, İstanbul: Belge Yayınları, 1992, s. 85.

20 Bkz. Sungur Savran, “Sınıfları haritalamak: Sınıflar birbirinden nasıl ayrılır?”, *Devrimci Marksizm*, No 6-7, 2008.

tam da birçok çelişki barındırdığı için, devlet, toplumsal sınıflar karşısında “görelili” karakterde de olsa bir özerkliğe sahiptir. Devletin iç çelişkileri ve “boşluk”ları, devrimci politika için çeşitli olanaklar yaratabilir.

Fakat indirgemeciliğin de yararları vardır: devleti mutlaklaştırdığı için, hiçbir demokratizm yanlısına düşmeden, proletaryanın burjuva devlet aygıtını parçalaması gerektiğini kavramıştır. Bukharin'e göre “büyüyen devrimci mücadelede, proletarya burjuvazinin devlet örgütünü tahrip eder, onun maddi çerçevesini devralır ve kendi geçici devlet iktidarı örgütünü yaratır.”²¹ Lenin Bukharin'in burjuva devletine ve devletin nihai ortadan kalkışına dair fikirlerini ilk başta “anarşizan” bularak reddedecek, ancak daha sonraları, *Devlet ve Devrim*'i hazırladığı sıralarda olumlayacaktır.²²

Kapitalist toplumu kendi içinde bütünleşmiş kabul etmesi, Bukharin'in devlet teorisinin en ciddi sorunudur. Gerçekten de, Bukharin'in akıl yürütmesi izlendiğinde, toplumsal çelişkilerin ulusal düzeyde azaldığı sonucu çıkar. Bukharin'e göre kapitalizmde iki temel sorun veya “kapitalist toplumdaki uyumsuzluğun” iki temel sebebi vardır: birincisi üretim anarşisi ve bunun sonucunda aşırı-üretim ve ekonomik krizler, ikincisi ise sınıf mücadelesidir.²³ Finans kapital çağında, “devlet kapitalizmi” ile birlikte üretimdeki anarşi sona ermiştir.²⁴ Dolayısıyla, potansiyel çatışma alanı olarak yalnızca sınıf mücadelesi kalmıştır. Aslında, Leviathan devletin sınıflar arasındaki çelişkileri de bastırma gücüne sahip olduğu dikkate alındığında, “kapitalist toplumdaki uyumsuzluğun” iki temel sebebinden yalnızca birinin değil ikisinin de ortadan kalkmış olması gerekir! Bu ise uyumlu biçimde işleyen bir kapitalist düzen demektir. Fakat Bukharin teorisinin içerdiği bu sorunu görmez ve daha ziyade, emperyalizmin beraberinde getirdiği kan ve yıkım politikalarının işçi sınıfını devrimci fikirlere yönelteceğini düşünür. Bukharin'e göre kapitalizmde çelişkiler, ulusal düzeyde azalsa da uluslararası düzeyde şiddetlenir, ülkeler arasındaki rekabet artar. Lenin'in Bukharin'e diyalektik olmama eleştirisi yöneltmesinin nedeni bu basit ve kaba mekanik anlayıştır. Zira diyalektik bir bakışta, çelişkilerin bir düzeyde ortadan kalktığı ve daha genel bir düzeye aktarıldığı öne sürülmez. Çelişki her düzeydedir. Kapitalist devlet sermayenin hareket yasalarını askıya alamadığı gibi, bizzat devlet biçiminin gelişimi de her düzeyde yeni çelişkiler ve çatışma alanları yaratır.

Bu noktada, klasik Marksist emperyalizm teorileri başlığı altında bir arada dü-

21 Bukharin, “Towards a Theory of the Imperialist State”, s. 25. Ayrıca bkz. Novosel, a.g.e., s. 76-82; H. Ray Buchanan, “Lenin and Bukharin on the Transition from Capitalism to Socialism: The Meshchersky Controversy, 1918”, *Soviet Studies*, Vol. 28, No 1, 1976, s. 79.

22 Buchanan, a.g.e., s. 68; Cohen, *Bukharin ve Bolşevik Devrimi*, birinci cilt, s. 68-72; Sidney Heitman, “The Myth of Bukharin's Anarchism”, Theodor Bergmann, Gert Schaefer, Mark Selden (ed.) *Bukharin in Retrospect*, New York: M.E. Sharpe içinde, 1994, s. 232-233.

23 Buharin ve Preobrajenskiy, *Komünizmin Abecesi*, s. 93.

24 Bukharin, *Dönüşüm Döneminin Ekonomisi*, s. 14.

şünülen Hilferding, Bukharin ve Lenin'in teorileri arasındaki önemli bir farklılık açığa çıkar. Üçünün ortak noktası "tekelci kapitalizm" tezidir. Buna göre, kapitalizm, 19. yüzyıl sonu itibarıyla serbest rekabetçi niteliğini geride bırakmış ve tekelci karakter kazanmıştır. Sermayenin merkezileşme ve yoğunlaşması sonucunda, geleneksel kapitalist rekabet biçim değiştirmiştir. Üç teorinin benzerliği o kadar açıktır ki, Tony Cliff, Lenin'in emperyalizm teorisinin pek de özgün olmadığını ve Lenin'in birçok fikri Bukharin'den serbestçe aldığını öne sürebilmiştir.²⁵ Gerçekten de Lenin, Bukharin'in yapıtını henüz yayınlanmadan önce okumuş, hatta kitaba bir de önsöz yazmıştır. Fakat işin ilginç, bu önsözde, Bukharin'in çalışmasından hemen hiç bahsetmeden, Kautsky'nin ultra emperyalizm teorisini eleştirmeye girişmektedir! Dolayısıyla, Bukharin'in yapıtını pek beğenmediği izlenimini vermektedir. Başka bazı yazarlarsa Lenin'in, emperyalizme dair görüşlerini aslında Bukharin aracılığıyla Hilferding'den aldığını öne sürerler.²⁶

Tüm bu yorumlar elbette belirli bir haklılık payı taşır: Lenin gerçekten de, kendisinden önce bu konu üzerine yazan Hilferding'den, Bukharin'den ve hatta İngiliz liberal Hobson'dan birçok düşünceyi devralmıştır. Gelgelelim, Hobson'u bir yana bırakırsak, aynı teoriyi savundukları söylenen bu üç Marksist teorisyenin kapitalist rekabete dair görüşleri birbirinden çok farklıdır. Rekabet ve tekeller üzerine çalışmalar yapan Willi Semmler, bu konuda Bukharin ile Lenin'in Marx'a sadık kaldıklarını, fakat Hilferding'in, tekelci kapitalizmde rekabetin sona erdiği teziyle, Marx'tan ayrıldığını öne sürer.²⁷ Bununla birlikte, Bukharin ile Lenin arasında da önemli bir farklılık vardır: Bukharin tekelci kapitalizmde rekabetin ülke içinde ortadan kalktığını ve fakat uluslararası düzleme taşınmış olarak devam ettiğini savunur. Lenin ise tekelciliğin herhangi bir düzeyde rekabeti sona erdirmediği kanısındadır. Bir başka deyişle, Lenin için rekabet ile tekelcilik birbirini dışlamaz, ikisi bir arada bulunabilir.²⁸ Bukharin ise bir aradalığı ancak ikisini farklı düzlemlere yerleştirerek düşünebilmektedir. Kısacası, dünya kapitalizmi açısından bakıldığında Lenin ile Bukharin'in argümanları Hilferding'in karşısındadır; oysa ulusal ölçekte bakıldığında saflaşma daha farklıdır ve bu kez Lenin'in görüşü Hilferding ile Bukharin'e karşıdır. Sosyalizme geçişin nasıl gerçekleşeceği bakımından da önemli sonuçlar barındıran bu tezlere aşağıda dönülecektir.

Uluslararası rekabet

Bukharin'e göre modern devlet piyasa anarşisini denetim altına alır, ekonomik yaşamdaki çelişkilerin üstesinden gelir ve devlet kapitalizmini kurar. Sermaye

25 Tony Cliff, *Lenin, Cilt 2*, çev: Tarık Kaya, Bernar Kutluğ, İstanbul: Z Yayınları, 1994, s. 81.

26 Anderson, *Lenin, Hegel ve Batı Marksizmi*, s. 224.

27 Willi Semmler, "Theories of Competition and Monopoly", *Capital and Class*, No. 18, s. 99-100.

28 Anderson, *Lenin, Hegel ve Batı Marksizmi*, s. 226; Cohen, *Bukharin ve Bolşevik Devrimi*, birinci cilt, s. 63.

bir yandan ulusal düzeyde kendi içinde sıkı biçimde bütünleşirken, diğer yandan uluslararası düzeyde sert bir rekabete girer. Bir başka deyişle, ulusal düzeyde ortadan kalkan rekabet uluslararası düzeyde şiddetlenir. Devlet kapitalist tröstleri biçiminde örgütlenmiş ulusal formasyonlar, dünya ölçeğinde ekonomik, siyasi ve daha önemlisi askeri rekabet yürütürler.

Bu noktada, ulusal ölçekte işleyen tekelleşmenin dünya genelinde neden işlemediği sorusu akla gelebilir. Bukharin'in buna yanıtı, tekelleşmeye giden yolun kartellerden geçtiği, fakat kartelin dayanıksız bir örgütlenme biçimi olduğudur. Uluslararası ekonomik yapıdaki eşitsizlikler, farklı ülkelerden sermayeler arasında kurulacak kartel benzeri oluşumların yaşama şansını azaltır. Kapitalist işletmelerin ulusal ölçekte birleşmeleri için mantıklı nedenler mevcuttur, ancak uluslararası düzeydeki birleşmeler için böyle nedenler yoktur. Dolayısıyla, dünya ekonomisi ulusal sermaye bloklarından oluşur. Sermayenin uluslararasılaşması, ulusal devletleri ortadan kaldırmak bir yana, aksine bunların önemini daha da artırır. Uluslararasılaşma ulusal bir temelde gelişir. Sermaye bir yandan uluslararasılaşırken, bir yandan da ulusallaşır. Bu iki eğilim arasındaki çelişki, emperyalizm çağında dünyayı kaçınılmaz olarak savaşlara sürükleyen en temel çelişkidir.²⁹

Emperyalizm ne gibi sonuçlar doğurur? Bukharin'e göre emperyalizm, dünya ölçeğinde artan rekabet, militarizm, paylaşım savaşının şiddetlenmesi demektir. Tıpkı firmaların dikey bütünleşmesi ve yatay birleşmesi gibi, ülkeler de birbirlerini ilhak yoluyla merkezileşme sergilerler. Sanayileşmiş bir ülkenin geri bir tarım ülkesini sömürgeleştirmesi dikey tipte, Belçika gibi sanayileşmiş bir ülkenin Almanya'nın denetimi altına girmesi ise yatay tipte birleşmeye örnektir.³⁰ Güçlü olanın zayıfı boyunduruk altına aldığı bu tarz bir gidişatin sonucu, mantıken, tek bir evrensel devlet kapitalist tröstüdür. Ancak, Bukharin bu sonucu çıkaramaz. İşçi sınıfının durumu mutlak olarak bozulmakta, savaşın getirdiği yıkım da işçilerin milliyetçi fikirlerden kopmasına yol açmaktadır. Bu nedenle emperyalizm, tüm mantıksal sonuçlarına ulaşmadan devrim yoluyla sona erecektir. Emperyalist politikanın işçi sınıfı tarafından 'ulusal çıkar' olarak görülmesinin belirli bir maddi temeli vardır kuşkusuz. Özellikle vasıflı işçiler, daha iyi ücret alarak, emperyalist politikalardan dolayı da olsa çıkar sağlarlar. Fakat yine de, emperyalizmin beraberinde getirdiği savaş ve yıkım, toplumsal devrimi kaçınılmaz kılar. Kısacası savaş devrim doğuracaktır.³¹

29 Bkz. Anthony Brewer, *Marxist Theories of Imperialism*, London, New York: Routledge, 1990, s. 111-114; Özgür Öztürk, *Emperyalizm ve Kalkınma*, yüksek lisans tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi, 2005, s. 45-46.

30 Bukharin, *Emperyalizm ve Dünya Ekonomisi*, s. 143-144.

31 "Dünya çapında üretici güçler toplumların ulusal devlet yapısıyla bağdaşmaz ve bu karşıtık savaşla 'çözülür'. Savaşın kendisi, temel üretici güç olan işçi sınıfının varlığıyla bağdaşmaz ve bu çelişki yalnızca devrimle çözülebilir – ve gerçekten de çözülür." Bukharin, *Dönüşüm Döneminin Ekonomisi*, s. 84 (vurgular asıl metinde). Ayrıca bkz. Buchanan, "Lenin and

Emperyalizmin yarattığı dünya ekonomisi, bir yanda birkaç büyük gelişmiş sanayi ülkesinin, diğer yanda ise tarımsal tipte çevre ülkelerin yer aldığı ikili bir yapıya bürünmüştür. Bir ülke içinde kır ile kent arasındaki toplumsal işbölümü, kapitalizmin gelişmesiyle dünya ölçeğine genişlemiş; bazı ülkeler sanayi kentleri haline gelirken bazıları da tarımsal alanları oluşturmıştır. 1920’lerin başlarından itibaren dünya devrimi beklentileri bir süre için rafa kaldırıldığında Bukharin, sosyalizme geçişin on yıllar alacağını ve bu süreçte dünya kentleri ile dünya kır-ları arasında bir “işçi-köylü ittifakı” kurulması gerektiğini düşünecektir. Bu yeni vizyonda Sovyet Rusya, sanayileşmiş batı ile kırsal doğu arasında, dünya devriminin merkezi konumunu üstlenmektedir. Böylece Bukharin NEP’i evrenselleştirilmiş, köylü muhalefeti karşısında ‘stratejik bir geri çekilme’ olmaktan çıkarıp dünya genelinde kapitalizmden sosyalizme geçiş çağının bir karakteristiği haline getirmiştir.³² Komintern’in 1920’li yıllardaki Birleşik Cephe stratejisi bu kavrayışın bir uzantısı olarak biçimlenecek, burjuva partileriyle işbirliği politikası 1927 yılında Çin devriminin felaketli yenilgisine yol açacaktır.³³

Bukharin’in emperyalizm analizi doğrudan doğruya dünya ekonomisinden yola çıkar: dünya ekonomisi bir gerçekliktir, modern kapitalizm dünya kapitalizmidir. Bu durum “kapitalist üretim ilişkilerinin bütün dünyada egemen olduğu ve gezegenimizin bütün alanlarını güçlü ekonomik bağla birbirine bağladığı anlamına gelir. Günümüzde toplumsal ekonomi, somut ifadesini dünya ekonomisinde bulur. Dünya ekonomisi gerçekten yaşayan bir birimdir.”³⁴ Bu canlı yapı bir uluslararası işbölümüne dayanır, buna bağlı olarak da mübadele ilişkileri nihai olarak uluslararası düzeyde yürütülür. Bir dünya pazarı vardır ve bu da “dünya fiyatları” demektir. Bir başka deyişle, “yerel fiyatlar” giderek ortadan kalkar, zira meta fiyatları tüm dünyada eşitlenme eğilimindedir. Öte yandan, tıpkı metalar gibi, borç verilebilir para sermaye de bir dünya pazarına sahiptir ve bu durum ifadesini, uluslararası düzeyde faiz oranlarının eşitlenmesinde bulur. Yine, uluslararası göçler ve sermaye akışlarıyla, sermaye ilişkisinin iki kutbu olan emek ve sermaye de ülkeler arasında hareketli hale gelmiş, bunun sonucunda ücretler ve kâr oranları da ülkeler arasında eşitlenme eğilimine girmiştir. Kısacası, ücretler,

Bukharin on the Transition from Capitalism to Socialism”, s. 79.

32 Mark McNally, “Revisiting the Gramsci-Bukharin Relationship: Neglected Symmetries”, *History of European Ideas*, Vol. 37, No 3, 2011, s. 368. Ayrıca bkz. Cohen, *Bukharin ve Bolşevik Devrimi*, birinci cilt, s. 209-210; ikinci cilt, s. 17-18.

33 Bkz. Fernando Claudin, *Komintern’den Kominform’a*, çev: Yavuz Alogan, İstanbul: Belge Yayınları, 1990, s. 342 vd. Fakat Claudin’in Komintern politikasını tamamen Stalin’in belirlediği görüşüne kuşkuyla yaklaşmak gerekir. 1920’li yılların ortalarında, bu politikanın biçimlenmesinde Komintern’in başındaki kişi ve partinin önde gelen teorisyenleri olarak Bukharin’in daha önemli sorumluluğu vardır.

34 Bukharin, *Dönüşüm Döneminin Ekonomisi*, s. 12. Lenin bu kitabı okurken bu pasaja “bütün dünyada değil” biçiminde eleştirel bir not eklemiştir.

fiyatlar, kâr ve faiz oranları gibi belli başlı tüm ekonomik değişkenler dünya ölçeğinde eşitlenmektedir.³⁵

Bukharin'in mekanik yaklaşımı burada yine iş başındadır. Bu kavrayışta dünya ekonomisi, çelişkiler içerisinde oluşan karmaşık bir bütünlük değil, köstekli bir saat gibi tıkr tıkr işleyen, olmuş bitmiş bir şeydir. Ücretler, fiyatlar, faiz oranları vb. eşitlenmektedir; tıpkı neoklasik iktisatçıların hayal ettiği türden bir “tek fiyat kanunu” yürürlüktedir. Oysa aynı zamanda, eşitsiz gelişme nedeniyle, fiyatların ve ücret, faiz, kâr gibi ekonomik değişkenlerin sürekli farklılaşması da söz konusudur. Örneğin, kâr oranlarının eşitlenme eğilimi, bu oranların dünya genelinde her yerde eşit olacağı anlamına gelmez. Zira ortalama kâr oranının kendisi dinamik bir değişkendir. Bireysel kâr oranları, sürekli değişen ortalama bir yandan yaklaşırken, bir yandan da (hedef sürekli kaydığı için) ondan uzaklaşırlar. Sonuç olarak, kâr oranlarının eşitlenme eğilimi, her yerde tek bir kâr oranının geçerli olması değil, aksine bireysel kâr oranlarının **eşit olmaması** demektir. Bukharin ise her şey bir “denge”ye doğru hareket ediyormuş gibi akıl yürütür. Gerçekten de, Bukharin'in düşüncesinde denge kavramı merkezi önem taşır. Örneğin kapitalizmden sosyalizme geçiş, bir çoklu dengeler sisteminin bozulması ve yenisinin kurulması olacaktır.

Bukharin'in modern kapitalizme ve emperyalizme dair teorisinin mekanik niteliği, son analizde, politik bakımdan yetersiz veya düpedüz hatalı görüşler türetmesine yol açmıştır. Emperyalizm savaşı, savaş ise devrimi getirecektir. Tıpkı ekonomist yaklaşımların kapitalizmin ekonomik krizler sonucunda çökmesini beklemeleri gibi, Bukharin de az çok otomatik tarzda işleyecek bir mekanizma öngörür. Böyle bir perspektif somut mücadelelerin doyurucu biçimde kavranmasını engeller ve Chris Harman, Lenin'in emperyalizm teorisiyle kıyaslandığında, Bukharin'in teorisinin, emperyalist baskıya maruz kalan sömürge ve yarı-sömürge ülkelerdeki devrimci potansiyelleri işleme konusunda çok zayıf kaldığını –haklı olarak– belirtir.³⁶ Nitekim Bukharin, yakın arkadaşı Pyatakov'la birlikte, ulusal sorun konusunda Rosa Luxemburg'un görüşlerini benimsemiş, emperyalizm çağında ulusların kendi kaderini tayin hakkı ilkesinin artık geçerli olamayacağını düşünmüştür. Buna karşılık Lenin, yalnızca bu ilkenin kararlı bir savunucusu olmakla kalmaz, aynı zamanda emperyalist baskı koşullarında ulusal sorunun yarattığı devrimci imkânların da peşine düşer.³⁷ İşin ilginç, Bukharin, *Dönüşüm Döneminin Ekonomisi*'nin başlarında “**bütün sistemin çöküşü**, organik olarak en zayıf halkalardan başlayarak gerçekleşir” diye yazmıştır.³⁸ Ancak, bu öner-

35 Bukharin, *Emperyalizm ve Dünya Ekonomisi*, s. 28, 43, 50.

36 Chris Harman, “Analysing Imperialism”, *International Socialism*, No 99, 2003.

37 Cohen, *Bukharin ve Bolşevik Devrimi*, birinci cilt, s. 49, 64-5; ayrıca bkz. Horace B. Davis, *Sosyalizm ve Ulusallık*, çev: Kudret Emiroğlu, İstanbul: Belge Yayınları, s. 73-79.

38 Bukharin, *Dönüşüm Döneminin Ekonomisi*, s. 20.

meyi izleyip gerekli politik sonuçları çıkarmamıştır. Keza Hilferding de emperyalizmin ezilen ülkelerde bir ulusal uyanışı tetiklediğini gözlemlemiş, fakat tıpkı Bukharin gibi, bu gözlemden dünya devrimine dair politik sonuçlar türetmemiştir. Klasik Marksist emperyalizm teorisyenleri arasında yalnızca Lenin, emperyalizmin dünya devrimi açısından ortaya çıkardığı olanakları fark edebilmiştir. Bu bir tesadüf değildir. Lenin'in diyalektik kavrayışı, tıpkı rekabete dair görüşlerinin diğerlerinden farklı olması gibi, emperyalizm koşullarında ulusal soruna dair görüşlerinin de farklılaşmasına yol açmıştır. Bir süre Trotskiy'in sekreterliğini de yapan Amerikalı Marksist hümanizm düşünürü Raya Dunayevskaya'nın şu sözleri, Lenin ile Bukharin arasındaki farkı son derece isabetli biçimde ortaya koyar:

Buharin'in düz bir hat üzerinde ya da sayısal bir oran dahilinde kapitalist büyüme kavramının aksine, Lenin'in çalışması, “zıddına dönüşme” diyalektik ilkesine sıkı sıkıya bağlı kalır. “Nesnel” matematiksel büyüme yerine, öznenin öz-gelişmesini izlemenin anahtar noktası, bu ikincisinin hem rekabetçi kapitalizmin tekele, hem de işçi sınıfının bir bölümünün bir aristokrasiye dönüşmesini, yani bunların zıtlarına dönüşmesini, görme olanağını vermekle kalmaması, aynı zamanda, Hegel'in ifadesiyle, bunun yalnızca bir “ilk inkâr” olduğu bilincini de kazandırmasıdır. **Bu** tür bir gelişme, sizi “ikinci inkâr” [“inkârın inkârını”] bulmaya, ya da Marx'ın ifadesiyle, **yeni** devrimci güçler bulmak için kitlelerin içinde “daha derinlemesine” çalışma yapmaya zorlar. Böylece, Lenin, tam da kapitalizm bu yüksek “örgütlenme”, yani tekel aşamasına ulaştığında (ki emperyalizmin altında yatan budur), proleter devrimler için de “basil” [özgün metinde “bacilli” ki “virüs” olarak da karşılanabilir –öö] görevi görecek yeni, ulusal devrimci güçler bulmanın tam zamanı olduğunu savunmuştur.³⁹

Rekabet tekele, kapitalizm emperyalizme, işçi sınıfının bir bölümü aristokrasiye dönüşür. Fakat Marksistlerin görevi bunları saptamakla bitmez, tam tersine yeni başlar. Kapitalist gelişmenin ortaya çıkardığı yeni biçimler, devrimci politika için yeni olanaklar ve olasılıklar yaratır. Sosyalizm basit bir mantıksal ilerleme veya kapitalizmin yeterince geliştiğinde kendiliğinden dönüşeceği bir durum değildir. Aksine, karmaşık ve çok çeşitli toplumsal mücadeleler içinde şekillenecek bir tarihsel çağdır. Böyle bir karmaşıklıkla doğru analiz edebilmek ve politik düzeyde sağlıklı stratejiler formüle edebilmek için, Marksistler açısından diyalektik bir akıl yürütme olmazsa olmaz niteliktedir.

Sosyalizme geçiş

Sovyetler Birliği'nde iç savaşın devam ettiği ve Savaş Komünizmi uygulamalarının hüküm sürdüğü bir dönemde yazılan *Dönüşüm Döneminin Ekonomisi*,

39 Dunayevskaya'dan aktaran: Anderson, *Lenin, Hegel ve Batı Marksizmi*, s. 229 (vurgular asıl metinde).

Bukharin'in sosyalizme geçiş evresi konusundaki temel fikirlerini içerir. Bu fikirler, doğal olarak, modern kapitalizme ve emperyalizme dair teorisinin bir uzantısıdır. Kitabın yazıldığı 1920 yılı itibariyle, Dünya Savaşı'nın etkileri devam etmektedir ve Bukharin, kapitalizmin çöküş döneminin daha yeni başladığını ve “üretim ilişkilerinin **eski sisteminin** yeniden dirilmesi için hiçbir belirtinin bulunmadığını” düşünmektedir.⁴⁰ Fakat bir-iki yıl içinde bu belirtiler ortaya çıkacaktır. Hem dünya kapitalizmi yeni ve geçici (olacağı umut edilen) bir toparlanma evresine girecek, hem de Avrupa'da Ekim devrimiyle doruğa çıkan devrimci dalga durulacaktır. Bu ortamda Bukharin, daha 1922 gibi erken bir tarihte, resmen ilk kez 1924 Aralık ayında Stalin tarafından ilan edilecek olan “tek ülkede sosyalizm” tezinin düşünsel altyapısını hazırlayacaktır. Rusya'da sosyalizmin inşasını artık uluslararası devrimden bağımsız olarak tasavvur etmektedir.⁴¹ *Dönüşüm Döneminin Ekonomisi*'ni yazdığı sıralarda ise elbette tüm bunlardan habersizdir ve “savaş devrim doğurur” beklentisi henüz son derece canlıdır.

Bukharin'e göre, finans kapital çağında, sermayenin merkezileşme ve yoğunlaşma süreçleri birbirini besleyerek ilerler ve tüm ulusal ekonomiyi, “**finans krallarının ve kapitalist devletin vesayeti altında tek bir büyük birleşmiş işletme** şekline dönüştürmeye doğru çok güçlü bir eğilim yaratır.”⁴² Üretimin toplumsallaşması sonucunda ulusal pazarı tekelleştiren böyle devasa bir işletmenin oluşması, sosyalizmin önkoşuludur. Belirli bir dönemde “**devlet kapitalizmi** sisteminin varlığı, komünizmin inşasının ‘mümkün’ olduğunun deneysel bir kanıtıdır ... kapitalizm **devlet kapitalizmi** için ‘olgun’ hale geldiğinde, komünizmin inşası çağı için de olgunlaşmış demektir.”⁴³ Öte yandan, devlet kapitalizminin yarattığı eğilimler, sosyalizmde farklı bir sınıfın iktidarı altında ve yine farklı bir devlet örgütlenmesi ile, ama özünde büyük kırılmalara uğramadan, sürdürülecektir. Geçiş dönemi devleti, devlet kapitalizminin tersi olacaktır. Kapitalizmi izleyen tarihsel dönem, “**biçimsel açıdan** burjuva diktatörlüğü evresi ile **benzerliği** olan, yani **devlet kapitalizminin tersyüz** olacağı, **zıtların kendi karşıtlarına diyalektik olarak dönüşeceği proletarya diktatörlüğü** dönemi olmalıdır.”⁴⁴

Her ne kadar diyalektikten söz etse de, Bukharin bu çalışmada esas olarak “denge” kavramları ile akıl yürütür. Buna göre, normal zamanlarda kapitalizm belirli değişken denge koşulları altında işler. Oysa savaşla birlikte ortaya çıkan çözülme döneminde denge bozulur, Bukharin'in “genişletilmiş negatif yeniden üretim” diye adlandırdığı bir ekonomik daralma yaşanır. Bu durumda “kapitalist toplum çığırından çıkmıştır ve denge kategorileri **‘kritik’ dönem için geçerli**

40 Bukharin, *Dönüşüm Döneminin Ekonomisi*, s. 44-45.

41 Cohen, *Bukharin ve Bolşevik Devrimi*, birinci cilt, s. 208.

42 Bukharin, *Emperyalizm ve Dünya Ekonomisi*, s. 85 (vurgular asıl metinde).

43 Bukharin, *Dönüşüm Döneminin Ekonomisi*, s. 53 (vurgular asıl metinde).

44 Bukharin, a.g.e., s. 58 (vurgular asıl metinde).

olamaz.⁴⁵ Kapitalist toplumun temel ilişkileri çözülecek, bu esnada üretici güçlerde belirli bir azalma yaşanacak, fakat aynı zamanda yeni bir toplumun örgütsel biçimleri eskinin yerini almaya başlayacak, nihayetinde üretim yapısı daha üst bir biçim altında yeniden oluşturulacak ve üretim düzeyi yükselmeye başlayacaktır. Bu süreçte kritik önem taşıyan toplumsal ilişkilerden biri, teknik işlevler üstlenen profesyonel sınıfın yeni rejimin hizmetine koşulmasıdır.

Daha sonraki gelişmelerin ipuçlarını barındırması bakımından, geçiş evresinde sanayi ile tarım arasındaki ilişkiler anahtar özelliktedir. Tarım-sanayi ilişkisi konusunda Bukharin'in görüşlerinin, emperyalizm teorisini geliştirdiği 1915 yılından Savaş Komünizmi dönemine ve oradan NEP'e uzanan süreçte belirgin bir süreklilik taşıdığını vurgulamak gerekir. Emperyalizm teorisinde, modern kapitalist devleti ülke sınırları dışına iten fetihçi dürtünün üç temel nedenini saptar: satış pazarları için rekabet, yatırım alanları için rekabet ve hammadde elde etmek için rekabet.⁴⁶ Bu üç rekabet alanı içinde, hammadde pazarları için yürütülen rekabet ayrı bir dinamiğe sahiptir. Zira Bukharin'e göre, kapitalist gelişme sanayi ile tarım arasında dengesizlikler yaratır; sanayi aşırı gelişirken tarım durağan kalır. Bu nedenle, sanayisi daha gelişmiş bir ülkenin tarımsal ürün ve hammadde talebi daha fazladır. Bukharin, sanayinin gelişmesi tarıma yönelik talebi artırdığı için, tarımsal ürün fiyatlarının yükselmesinin kaçınılmaz olduğunu düşünür ve bazı verilerle bu durumu kanıtlamaya çalışır. Oysa aslında 20. yüzyılda karşılaşılan temel eğilim bunun tersi, yani tarımsal ürünlerin ticaret hadlerinde gerileme olacaktır (ihracatları tarımsal ürünlerle ve hammaddelerle sınırlı az gelişmiş ülkeler bu nedenle dünya ticaretinden uzun vadede zararlı çıkmıştır). Olgusal doğruluk bir yana, teorik açıdan kritik nokta, Bukharin'in sanayinin gelişimini tarım ile bağlantılı olarak düşünmesi, tarımsal ürün ve hammadde talebi karşılanmadığı takdirde sanayide büyümenin sürdürülemeyeceğini kabul etmesidir.

Kapitalizmden sosyalizme geçiş evresinde, üretimde çöküş veya "genişletilmiş negatif yeniden üretim" kaçınılmazdır. Bununla birlikte, tarım sektörleri, gerek tarımda toplumsallaşma düzeyinin sanayiye kıyasla daha düşük olması ve gerekse (Bukharin'e göre) tarımsal ürünlerin fiyatları olması gerekenin üzerinde kaldığı için, üretici güçlerdeki gerilemeden nispeten daha az etkilenir.⁴⁷ Dahası, tarımsal üretimin niteliği gereği, kırsal bölgelerde kolaylıkla oluşturulabilen re-

45 Bukharin, a.g.e., s. 43 (vurgular asıl metinde).

46 Bukharin, *Emperyalizm ve Dünya Ekonomisi*, s. 122.

47 Bukharin, *Dönüşüm Döneminin Ekonomisi*, s. 67. İki ana akım iktisatçıya göre, NEP döneminin başlarında, tarım ürünleri fiyatları Bukharin'in düşündüğü gibi sanayi malları karşısında görece olarak yüksek kalmamış, aksine fiyat kontrolleri ve hızlı enflasyon baskısı nedeniyle tarımsal ürünlerin ticaret hadleri gerilemiştir. Tarım üretiminde azalmaya yol açan bu "makas krizi" 1920'li yıllarda Sovyet iktisatçılarının en önemli tartışma konularından biridir. Bkz. Simon Johnson ve Peter Temin, "The Macroeconomics of NEP", *The Economic History Review*, yeni seri, Vol. 46, No 4, 1993.

zervler daima mevcuttur. Öte yandan, dönüşüm döneminde sanayi ile tarım arasındaki bağlar zayıflayacak, hatta kent ile kır arasındaki bağlantı kopacaktır.⁴⁸ Genel olarak, “Proletarya diktatörlüğünün kaçınılmaz sonucu, **proletaryanın örgütlenme eğilimi ile köylülüğün meta üretimine anarşik eğilimi arasında gizli ya da az çok açık bir mücadeledir.**”⁴⁹ Gelgelelim, en azından kentlerin beslenme sorunu nedeniyle, kent ile kır arasında yeni bir dengenin kurulması gerekir. Bukharin’e göre bu iki yoldan gerçekleşir: olduğu kadarıyla kentlerdeki stokların devreye sokulması ve/veya proletarya iktidarının zor kullanması ile. Fakat, proletarya devletinin başvuracağı zor, tıpkı devlet kapitalizmi sisteminde olduğu gibi, genellikle **ekonomik zor** niteliğinde olacaktır.⁵⁰ Bunun başlıca yöntemleri, tahıl fazlasının müsaderesi, aynı vergilendirme, fiyat kontrolleri, kredi mekanizmasının örgütlenmesi, üretim araçlarının kontrolü, üretim kooperatiflerinin kurulması gibi uygulamalardır. Bir başka deyişle, Bukharin’in “aşırı sol” kanatta yer aldığı bir dönemde tarıma ilişkin olarak yazdıkları, on yıl sonra NEP döneminin sonlarında tarımda zorla kolektifleştirme yöntemlerine karşı çıkarken kullanacağı argümanlarla az çok aynıdır. Bukharin zorun ve şiddetin her türüne karşı çıkan biri değildir, hatta ekonomi-dışı, fiziksel zorlama biçimlerine de ilke olarak itirazı yoktur. Dönüşüm evresinde, proletaryanın bazı kesimlerini disipline etmek için bile zor kullanmak gerekeceği kanısındadır.⁵¹ Bununla birlikte, proletarya ile köylülük arasındaki ilişkide esas olarak ekonomik yöntemlerin etkili olacağı kanaatini her zaman korumuştur.

Kuşkusuz, Savaş Komünizmi’nden NEP’e geçiş birçok Bolşevik önderde olduğu gibi Bukharin’de de bazı düşünsel kaymaları beraberinde getirmiştir. Bu dönemde Sovyet devleti yeni bir düzen kurma sorunuyla doğrudan yüzleşmek durumunda kalmıştır. İç savaşın sona erdiği 1920-21 kışında ülke harap halde-dir. Milyonlarca işçi ve köylü cephelerde can vermiştir. Sanayi üretimi Birinci Dünya Savaşı öncesindeki düzeyinin yalnızca sekizde biri, tarımsal üretim ise ancak üçte biri kadardır. İç savaş boyunca tahıl teslimatına zorlanan köylülüğün her yerde direnişe geçtiği, kentlerin ciddi açlık tehlikesiyle karşılaştığı, Kronstadt denizcilerinin isyan ettiği bir ortamda, 1921 yılında NEP uygulamaları başlatılmıştır. Savaş Komünizmi döneminin aksine, NEP’le birlikte özellikle tarımda mülk sahibi kesimlerin önü açılmıştır. Piyasa ilişkilerine ve her tür küçük ölçekli üretime izin verilmiş, birçok küçük ve orta boy işletme özel girişimcilere veya kolektiflere kiralanmış, tüm sektörlerde maddi özendiriciler getirilmiş, genç Sovyet devleti kapitalist dünya ile ekonomik ve siyasi ilişkilerini artırmıştır. NEP yıllarında, köylülüğün yaklaşık yüzde 10’unu oluşturan **kulaklar** daha da zen-

48 Bukharin, a.g.e., s. 69.

49 Bukharin, a.g.e., s. 73 (vurgular asıl metinde).

50 Bukharin, a.g.e., s. 73-74.

51 Bukharin, a.g.e., s. 121, 125.

ginleşmiş, tüketim mallarının perakende ticaretinin büyük kısmını ise **Nepmen** denilen yeni palazlanan kapitalistler yürütmeye başlamıştır.

Öte yandan, tam da yeni rejimin sosyalist inşa yolunda geçici bir geri adım olarak NEP'i devreye soktuğu dönemde, kapitalist dünya ekonomisinde toparlanma eğilimlerinin başladığı ve Ekim devrimi ile zirvesine ulaşan devrimci dalganın gerilediği belirginlik kazanmıştır. Bu yeni dönemde Bukharin'in görüşlerinde de belirli vurgu kaymaları görülmeye başlanır. Fakat bunlar teorik olmaktan çok konjonktürel, stratejik olmaktan çok taktiksel kaymalardır. Örneğin Bukharin, *Dönüşüm Döneminin Ekonomisi*'nde, sonraları Yevgeniy Preobrajenskiy'in adıyla özdeşleşecek olan "sosyalist ilk birikim" kavramını kullanmıştır.⁵² Bu kavramı daha sonra bir yana bırakmakla kalmayacak, sol muhalefeti köylülüğü orta-çağ yöntemleriyle sömürmeyi amaçlamakla suçlayacaktır! İşin aslında, Bukharin kendisi de tarımdan sanayiye kaynak aktarılması gerekliliğini inkâr etmez. Fakat "pompalamanın" makul ölçülerde olması gerektiğini öne sürer ve muhalefeti, altın yumurtlayan tavuğu kesmeye kalkışmakla eleştirir.⁵³

Bukharin önceleri ("solcuyken") sanayiden yana çıkıyormuş ve fakat sonra NEP döneminde köylülüğü (daha da kötüsü kulakları) temsil etmeye başlamış gibi bir durum söz konusu değildir. Zira NEP öncesi dönemde de esas fikri, sanayi ile tarım arasındaki bağların ekonomik yollarla kurulması gerektiği, ayrıca sanayinin hızlı gelişmesine karşılık tarımın geri kalmasının sanayileşme temposunu uzun vadede zaten sınırlayacağıdır. Bu görüşleri 1915'ten 1920'lerin sonlarına dek ana hatlarıyla aynı kalmıştır. NEP dönemi boyunca benimsediği temel perspektif, proletarya ile köylülüğün ittifakını (*smiçka*) bozmamaktır. İşçi sınıfı ile köylülüğün birliğini öne çıkarmış, böylece iki sınıf arasındaki karşıtlıkları arka plana atmıştır.⁵⁴ Bu dönemde Bukharin, her zamanki mekanik tarzıyla, işçi devletinin bu iki sınıf arasındaki çelişkileri uzun süre bastırabileceği hayalini sürdürmüştür. Buna karşılık Trotskiy ve genel olarak sol muhalefet, işçi sınıfı ile köylülük arasındaki balayı evresinin artık sona erdiğini savunacak, NEP döneminde tarımda küçük meta üretimine verilen tavizlerin sonlandırılması ve ağır sanayiye öncelik veren hızlı bir sanayileşme için tarımdan sanayiye çeşitli yollarla kaynak aktarılması gerekliliğini vurgulayacaktır.

Bukharin'in görüşlerindeki kayma teorik veya yöntemsel bir değişiklik değildir. Daha ziyade, değişen koşullar karşısında farklı bir politika izlemeye çalışmasından ileri gelmiştir. Bunun dışında, örneğin işçi sınıfının köylülüğe karşı

52 Bukharin, a.g.e., s. 87.

53 Bkz. Maurice Dobb, "The Discussions of the Twenties on Planning and Economic Growth", *Soviet Studies*, Vol. 17, No 2, 1965, s. 203.

54 Trotskiy'in izleyicilerinden Richard B. Day şöyle yazar: "Bukharin sadece işçilerle köylülerin birliğini gördü. Trotskiy bu birlik içinde karşıtlığın da var olduğunu gördü, bu karşıtlık yalnızca sanayinin genişlemesi ve bunu takiben tarımın sanayileşmesiyle aşılabildi." Day, "Dialectical Method in the Political Writings of Lenin and Bukharin", s. 260.

zor kullanması gibi bir konuda görüşleri değişmemiştir. Bukharin'in görüşlerinde değişmeyen başlıca unsur devlet gücüdür. Buna göre, tıpkı devlet kapitalizminde olduğu gibi, ekonominin “komuta tepeleri”ni ele geçirecek olan proletarya, diğer sektörleri kontrol edebilecek bir araca kavuşur. Bu perspektifte, örneğin, kulaklara savaş açmaya gerek yoktur, zira proletarya devleti zaten, bankaları, kredi kanalını, sanayi girdilerini, fiyatları, ulaşımı, piyasaları kontrol ettiğinden, kulaklardan çekinmesi için neden yoktur.⁵⁵ Hatta tam aksine, üretim güçlerinin çöktüğü geçiş evresinde, kulakların üretimi sürdürmeleri, kentlerin gıda ihtiyacını karşılamak suretiyle, son analizde sosyalizmin inşasına hizmet etmiş olacaktır. Fakat bu yaklaşım “piyasa sosyalizmi” denilen ekolden önemli ve temel bir noktada ayrılır: Bukharin'e göre piyasalar yalnızca geçiş evresine özgüdür, komünizmde piyasaların varlığını sürdüreceğini düşünmez. “Liberal Bukharin tezi”ni savunanları yanıltan şey, başlangıçta tüm Bolşevikler gibi geçiş evresini epey kısa bir dönem olarak tasavvur eden Bukharin'in, daha sonra bunun çok uzun bir dönem yayılacağını düşünmeye başlamasıdır. NEP'i birkaç kuşak boyunca devam edecek bir tarihsel evre biçiminde kavramıştır. Oysa 1926-27 gibi bir tarihten itibaren NEP'in kendi iç çelişkileri nedeniyle sürdürülemez hale gelmeye başladığı belirginleşecektir. 1925 ile 1928 arasında, tarımsal üretimdeki canlanmaya rağmen pazara getirilen tahıl miktarı gerilemiştir. Özellikle 1927 yılında şiddetli bir tahıl kıtlığı yaşanacak, bir yıl sonra ise gıda karnesi uygulamaları başlatılacak, kentli işçilerin NEP'e yönelik tavırları karşıtlığa dönecektir.⁵⁶ Bu dönemde Stalin'le ittifak içinde sol muhalefetin ezilmesi işini yürüten Bukharin ise, görüşlerinde kapsamlı bir revizyona gidecek durumda değildir. Sanayileşmede belirli bir hızlanmanın gerekliliğini kabul etmekle birlikte, bunun nasıl gerçekleşeceği ne dair hiçbir ciddi teorisi yoktur.

NEP öncesi Bukharin'in “anarşist” olarak kabul edilmesi ne kadar yanlışsa, 1929 yılındaki Bukharin'in “liberal” kabul edilmesi de o kadar hatalıdır. Bukharin anarşizmden liberalizme geçiş yapmış değildir. Daha ziyade, aynı ekonomist bakış açısını ve mekanik teoriyi sürdürmeye çalışmıştır. Politik düzeyin gereklerine karşı kör kalan, toplumsal güçlerin dinamiklerini ekonomik veriler üzerinden kavramaya çalışan bu tarz bir yaklaşım, Lenin'in Ekim devrimi öncesinde ulusal sorun konusundaki tartışmalarda bile eleştirisini çekmiştir. Bukharin'in gençliğinde izlediği varsayılan “solcu” çizgi asla anarşizan türde bir solculuk değildir; daha ziyade devlet-merkezli, ekonomist bir solculuktur. Kafa karıştırıcı olması bu yüzden. Reformizmden sakınır, demokratizm tuzağına düşmez, ama olayları aşırı basitleştirme ve sınıf mücadelesini küçümseme tehlikesi barındırır.

⁵⁵ Kozlov, “Nikolai Ivanovich Bukharin: Reconsiderations on a ‘neo-Narodnik litterateur’”, s. 45-46.

⁵⁶ Dobb, “The Discussions of the Twenties on Planning and Economic Growth”, s. 208. Ayrıca bkz. G.A. Bordiugov ve V.A. Kozlov, “The Turning Point of 1929 and the Bukharin Alternative”, *Soviet Studies in History*, Vol. 28, No 4, 1990, s. 18.

Bukharin’de mekanizm ve dengecilik

Mussolini’nin zindanında sabırla defterlerini dolduran büyük İtalyan Marksisti Antonio Gramsci’nin, Bukharin’in *Tarihi Maddecilik* kitabını pozitivist bularak eleştirdiği bilinir.⁵⁷ Bukharin’in NEP döneminin başlarında yazdığı ve kitleler için bir eğitim materyali olarak kurguladığı bu el kitabının alt başlığı, *Bir Sosyoloji Sistemi*’dir. Yapıtın ilk bölümünde, toplumsal bilimler tarihsel ve sosyolojik olmak üzere iki gruba ayrılır ve sosyolojiye, en soyut ve genel yasaları açığa çıkarması nedeniyle üstün bir paye biçilir. Bukharin’e göre Marksizm, daha doğrusu tarihsel maddecilik, toplumun genel yasalarını ortaya koyan, dört dörtlük bir sosyolojidir. Dahası, bu yasalar tıpkı doğa bilimlerindeki gibi nedenselliğe dayalı yasalardır. Buna karşılık Gramsci, Marksizmin bir tarihselcilik olduğunu öne sürecek, ayrıca doğa bilimleri ile toplum bilimleri arasında yöntemsel özdeşlik kurma anlamına gelen pozitivistliğe şiddetli bir itiraz getirecektir.

Bu tartışma, genel anlamıyla, aslında sosyal bilimlerde ve felsefede sık karşılaşılan bir yöntemsel sorunun Marksizm içindeki yansımasıdır. Tarih ile iktisat, ampirizm ile rasyonalizm, tümevarım ile tümdengelim arasındaki geleneksel ikilem, Bukharin’in iktisat eğitimi aldığı Avusturya’da 19. yüzyıl sonunda gerçekleşen ünlü “yöntem tartışması”nın (*Methodenstreit*) ana konusudur.⁵⁸ Karşımıza bazen felsefede rastlantı ile zorunluluk ayrımı biçiminde, bazen siyasette iradeci ve determinist eğilimler arasındaki bir çekişme kılığında da çıkan bu tartışmada, çok kabaca, Bukharin’in savunduğu “sosyolojik”, yapısalcı, rasyonalist çizginin genellikle siyasal öznelliğe fazla alan bırakmayan, determinist bir yaklaşım olduğu söylenebilir. Nitekim Bukharin’e göre, doğada ve tarihte ne bir rastlantı ne de özgür irade diye bir şey vardır, yalnızca henüz nedenini bilmediğimiz olaylardır bunlar; ama ilke olarak her şeyin nedenini bulabiliriz. Bir başka deyişle, Bukharin rastlantıya karşı zorunluluğu, iradeciliğe karşı determinizmi, ampirizme karşı rasyonalizmi vb. savunur.⁵⁹ Oysa diyalektikte, olguların her iki yönü de dikkate alınır:

57 Gramsci, *Hapishane Defterleri*, s. 273 vd. Fakat Gramsci’nin hegemonya kavramını ve başta köylülük olmak üzere diğer sınıflarla kurulacak ittifakları merkeze alan politik kavrayışı, aslında Bukharin’in temsil ettiği çizgiye çok uzak değildir. Bkz. McNally, “Revisiting the Gramsci-Bukharin Relationship: Neglected Symmetries.”

58 Yöntem tartışmasında, Alman Tarihçi Okulu diye anılan ve liberalizme karşı çıkan gelenekten Gustav Schmoller ile marjinalist iktisadı ilk formüle edenlerden biri olan liberal Carl Menger karşı karşıya gelmiştir. Schmoller sosyal bilimde evrensel yasalar bulunmadığını ve dolayısıyla teorilerin ampirik araştırmalara dayanması gerektiğini savunurken, Menger iktisat teorisinin tümdengelimsel niteliğini vurgulamıştır. O dönemde İngiltere’de de benzer terimlerle yürütülen bu tartışmanın arka planında, sanayi kapitalizmine özgü serbest ticaret politikasını evrensel yasalara dayandırmaya çalışan liberal yaklaşım ile yeni sanayileşen Almanya gibi ülkelerdeki daha korumacı-devletçi eğilimler arasındaki çekişme yatar.

59 Bukharin, *Historical Materialism*, 2. bölüm. Ayrıca bkz. Friedrich Engels, *Doğanın Diyalektiği*, çev: Arif Gelen, Ankara: Sol Yayınları, 1979, s. 277-278; Maurice A. Finocchiaro, “Philosophical Theory and Scientific Practice in Bukharin’s Sociology”, *Studies in Soviet Thought*, Vol. 21, No

rastlantılar, öznel unsurlar, olasılıklar reddedilmez.

Gramsci'nin Bukharin'e yönelik "pozitivizm" eleştirisi, salt sosyal bilim alanına dair bir mesele değildir. Bukharin gerçekten de, doğa bilimleri ile sosyal bilimi aynı yöntemsel temelde birleştirmeye çalışır. Toplumu bir mekanizma gibi kavrar. Bu çabasında esas olarak Alexander Bogdanov'un idealist bilimciliğine dayanmış, Bogdanov'un fikirlerine uzun süre büyük bir yakınlık duymuştur.⁶⁰ Bogdanov ise, bilindiği gibi, Lenin'in *Materyalizm ve Ampiryokritisizm*'de kıyasıya eleştirdiği düşünürlerden biridir (1909'da Bolşevik Partisi'nden atılmıştır).

Bogdanov, doğa ve toplum bilimlerini sonraları "tektoloji" adını verdiği genel bir sistem yaklaşımında birleştirmeye çalışmıştır. Buna göre her şey bir sistem olarak görülebilir ve bu nedenle her şey belirli yasalara uyar. Dolayısıyla, felsefeye ve hatta diyalektiğe gerek yoktur. Felsefe ömrünü tamamlamıştır ve Bogdanov'un ampiryo-monizm dediği bir geçiş felsefesinin ardından, yerini tektolojiye bırakacaktır. Lenin, Bukharin'in bu tip görüşlere ilgi göstermesini eleştirecek, 1920 yılında gönderdiği bir notta "Bogdanov seni kandırmış, eski tartışmaları ısıtıp getiriyor, sen de kanıyorsun!" diye yazacaktır.⁶¹

Sistem yaklaşımlarının Bukharin'in düşüncesi üzerindeki etkisi, özellikle "denge" kavramına verdiği merkezi önemde ortaya çıkar. Aslında Bukharin'in erken dönem yapıtlarında bu kavram yer almaz. Örneğin, yazımı 1914 yılında tamamlanan *Aylak Sınıfın Ekonomik Teorisi* başlıklı kitabında veya *Emperyalizm ve Dünya Ekonomisi*'nde "denge" kavramı neredeyse yoktur.⁶² *Aylak Sınıfın Ekonomik Teorisi*, Avusturya Okulu iktisatçılarının ve özelde Eugen von Böhm-Bawerk'in Marksist açıdan eleştirisi. Gelgelelim 1918 sonrasında Bukharin, Marksist diyalektikte temel önem taşıyan çelişki kategorisini denge kavramı ile karşılamaya çalışmaya başlar. Oysa denge kavramı, eleştirdiği burjuva iktisatçıların temel kavramıdır! Kuşkusuz, sosyal bilimlerde kullanıldığı biçimiyle denge nosyonu açıkça doğa bilimlerinden, özelde Newton mekaniğinden alınmadır. Bukharin'in durumunda ise bir yandan "sosyolojik" bir analiz yapma isteği, bir yandan da iktisatta denge kavramının kullanılıyor olması bu konuda belirli bir rahatlık getirmiş gibi görünmektedir.

Bukharin'in etkilendiği diğer düşünürler, 20. yüzyıl başında Marksizme karşı şiddetli bir saldırı başlatan sosyologlardır.⁶³ Fransa'da Emile Durkheim, Almanya'da Max Weber, İtalya'da Benedetto Croce ve Vilfredo Pareto gibi sosyo-

2, 1980, s. 168.

60 Bukharin'in Bogdanov'dan nasıl etkilendiği konusunda şu kaynaktan yararlanılmıştır: Oksana Mihailovna Mintus, *Evolyuksiya Filosojskih Vzgliyadov N.I. Bukharina*, doktora tezi, Nijnivartovsk, 2002, <http://elar.urfu.ru/bitstream/10995/473/1/urgu0159Ds.pdf>.

61 Mintus, a.g.e., s. 12-13.

62 Nikolai Bukharin, *The Economic Theory of the Leisure Class*, New York: International Publishers, 1927.

63 Mintus, a.g.e., s. 32.

loglar, tarihe ve topluma ilişkin olarak Marksizme alternatif açıklamalar getirmiş, örneğin sınıf kavramı yerine “statü grupları” gibi kavramlarla analiz yürütmüştür. Bukharin’in Marksizmi bir sosyoloji olarak kavrama girişimi, bir yandan bu yeni düşüncelere karşı bir atak çabası, ancak diğer yandan da sosyolojinin Marksizm üzerindeki etkisinin açığa vurulmasıdır.

Burada kritik soru, Bukharin’in neden yeni bir yöntem arayışına girdiğidir. Örneğin Lenin açısından Marksizme “sosyoloji” demek neredeyse bir hakarettir. Oysa Bukharin farklı bir perspektif geliştirme çabası içindedir. Bunun nedeni özgün olma arayışı değildir. Herman Schmid, Marksizmin ilk iki kuşağının temelde eleştirel bir teoriye ve pratiğe dayandığını, oysa Bukharin’in kuşağı için sorunun artık yalnızca devirmek değil, yeni bir düzen kurmak olduğunu hatırlatır.⁶⁴ Bu nedenle daha yapısal, özneye değil sisteme öncelik veren bir yaklaşım gerekli olmuştur. Bir başka deyişle, eleştirel bakış diyalektiğe dayanabilir, ama sorun “pozitif” bir bilim ortaya koymaksa eleştiriden başka bir şey gerekir. Bu yorum, Bukharin’in Ekim devrimi sonrasında “denge” teorilerine yönelmesinin arkasındaki kaygıları kısmen açıklar, ama yaşamının son yapıtının (hapishanede yazdığı *Felsefi Bezemeler*) “baştan sona diyalektik” oluşuyla neden övündüğü belirsiz kalır.

Yöntem tartışmaları soyut, önemsiz, “olmasa da olur” şeyler değildir. Büyük devrimci kuşak için kavramlar birer silah, felsefi tartışmalarsa hayati sorunlar olmuştur. Hücresinde ölümü bekleyen bir mahkûmun Hegel’in *Tinin Görüngübilimi* yapıtı üzerinde çalışması; veya Birinci Dünya Savaşı’nın kan ve yıkım ortamında Avrupa’nın göbeğinde bir devrimci parti önderinin her akşam oturup *Mantık Bilimi*’nin kategorik inceliklerini araştırmaya girişmesi ancak böyle anlaşılabilir. Bu bağlamda, Sovyetler Birliği’nde erken dönem planlama çabalarının -neredeyse zorunlu olarak- denge kavramları ile yürütüldüğünü anımsamakta yarar var. Yöntem tartışması son derece **pratik** bir sorun olarak ortaya çıkmıştır: Marx’ın yeniden üretim şemalarından hareket edilmiş, sektörler arasındaki girdi-çıkı bağlan-tılarına bakılmış, dengeyi sağlayacak oranların peşine düşülmüştür. Bogdanov’dan etkilenen yalnızca Bukharin değil, neredeyse 1920’lerin bütün bir Sovyet iktisatçı-ları kuşağıdır. Fakat tüm tartışmalar 1929 sonrasında kesilecektir. Stalin’in Aralık 1929’da tarım uzmanlarının bir kongresinde denge teorisini anti-Marksist ve “gü-lünç” ilan etmesinin ardından, teoriyi savunan V.G. Groman ve V.A. Bazarov gibi önemli iktisatçılar tutuklanacak; teorileri yaşamdan koparmanın mümkün olmadığı, bir kez daha ve polisiye tedbirlerle kanıtlanacaktır.⁶⁵

Bukharin’e dönersek, denge (**equilibrium**) kavramını 1920’den başlayarak en azından 1928’e kadar kullandığını görürüz. Buna göre, kapitalizmde dengenin her

64 Herman Schmid, “Bukharin’s Theory of Society”, Theodor Bergmann, Gert Schaefer, Mark Selden (ed.) *Bukharin in Retrospect*, New York: M.E. Sharpe içinde, 1994, s. 223-224.

65 A.A. Belykh, “A.A. Bogdanov’s Theory of Equilibrium and the Economic Discussions of the 1920s”, *Soviet Studies*, Vol. 42, No 3, 1990.

bozulması üretici güçlerde azalmaya yol açar. Kapitalizmde dengeler daima yıkım süreçlerine dayanır. Marx'ın ortaya koyduğu değer yasası, Bukharin'de denge yasası haline gelir. *Dönüşüm Döneminin Ekonomisi*'nde Pyatakov'la birlikte yazdığı teorik bölümde (dokuzuncu bölüm) şu tür açıklamalar yer alır:

Değer yasası basit meta üretimi sisteminin denge yasasıdır. Üretim maliyeti yasası, uyarlanmış meta sisteminin, kapitalist sistemin denge yasasıdır. Piyasa fiyatları yasası, bu sistemin salınımları yasasıdır. Rekabet yasası, bozulan dengenin sürekli yeniden kuruluş yasasıdır. Krizler yasası, sistemdeki dengenin periyodik olarak bozulup, yeniden kuruluşu yasasıdır.⁶⁶

Tarihi Maddecilik başlıklı kitabının temel (beşinci, altıncı ve yedinci) bölümleri de denge teorisine ayrılmıştır: toplumla doğa arasındaki denge, toplumun ögeleri arasındaki denge, dengenin bozulması ve yeniden kurulması. Buna göre, bir toplum, dışında yer alan doğa ile sürekli etkileşim içindedir. Bu etkileşimde yaşanacak dengesizlikler, toplumda “iç” dengesizliklerin yaşanması anlamına gelir. Toplumu oluşturan unsurlar ise şeyler, kişiler ve fikirlerdir. Bu üç unsur arasında belirli bir dengenin var olması gerekir. Toplumun üretici güçleri geliştikçe, doğa ile kurulan denge bozulur ve bu zorunlu olarak toplumsal yapının da değişmesini getirir. Tarihsel değişimin motoru, bu görüşte, üretim araçlarının gelişmesidir.⁶⁷ “Buhar çağı burjuva, elektrik çağı ise sosyalizm çağıdır.”

Buharin'in tezlerini ayrıntılı olarak izlemek gereksizdir. Zira kendisi de daha sonra denge kavramlarına dayalı çerçeveyi ve bu terminolojiyi terk etmiştir. Tüm bu kavramsal çabadan geride kalan, teknolojik determinist, mekanik ve kaba bir Marksist “sosyoloji” girişimidir. Bu girişim burjuva doğa bilimlerinin maddeciliğine dayanmış ve toplumsal süreçlerin evriminde teknolojiye abartılı bir belirleyicilik atfetmiştir. Macar Marksist düşünür Georg Lukács'a göre Bukharin, *Tarihi Maddecilik* yapıtında, “Doğa bilimlerinin ve onların yöntemlerinin tarihsel maddeci bir eleştirisini yapmak, yani onları kapitalist gelişmenin ürünleri olarak sergilemek yerine, bu yöntemleri toplumun incelenmesine duraksamadan, eleştirel olmayan, tarihsel olmayan ve diyalektik olmayan bir biçimde genişletmiştir.”⁶⁸

Fakat bu kavrayış basitçe ortadan kalkmış ve yerini diyalektik yaklaşımlara bırakmış değildir. Sovyetler Birliği'nde 1920'lerde mekanik yaklaşımı savunanlarla onları eleştirenler arasında yürütülen son derece canlı tartışmalar, Nisan 1929'da Moskova'da düzenlenen bir konferansta mekanistlerle formalistlerin (Abram Deborin'in idealist diyalektik okulu) resmi düzeyde mahkûm edilmesiyle kesilecektir.⁶⁹ Felsefe tartışmaları tepeden kararnamelerle ve zor yoluyla çözümlenecek-

66 Bukharin, *Dönüşüm Döneminin Ekonomisi*, s. 108.

67 Bukharin, *Historical Materialism*, 6. Bölüm, altbölüm j.

68 Georg Lukács, “Technology and Social Relations”, *New Left Review*, 1/39, 1966 [1923], s. 33-34.

69 Bkz. Emery, “Dialectics versus Mechanics. A Communist Debate on Scientific Method”, s. 10-12; Finocchiaro, “Philosophical Theory and Scientific Practice in Bukharin's Sociology”, s. 144.

tir. Daha sonraki dönemlerde ise diyalektiğe sözde saygı gösteren, ancak gerçekte teknolojik determinist karakterde bir resmi anlayış kuvvetli biçimde yerleşecektir. Örneğin Marksist teori üretim güçleri ile üretim ilişkilerinin çelişmeli birliğini vurguluyorsa buna itiraz getirilmemiş, fakat fiiliyatta üretim güçlerinin gelişimine öncelik verilmiştir. Böyle bir toplumun düşünsel üstyapısı ise genel itibarıyla tek-yanlılıkla, eleştiriden duyulan korkuyla, dogmatizmle, somut durumun somut analizi yerine şablonların geçirilmesi ile maluldür.

Sonuç

Bukharin'in diyalektiği denge terimleriyle yeniden yorumlamaya çalışan Marksist bir sosyoloji kurma girişimi başarısızlığa uğramıştır. Mekanik yaklaşım dünyanın tek-yanlı biçimde kavranmasına ve bunun sonucunda politik yanlışlara yol açar. Kuşkusuz, yanlış yapmak korkulacak bir şey değildir ve Marksistler kendi yanlışlarından öğrenmeye çalışırlar. Bu çerçevede, Bukharin'in yanlışları da tüm Marksistler için öğretici dersler içermektedir. Yazıda Lenin'in Bukharin'e getirdiği diyalektik olmama eleştirisi bir miktar açılmış ve yorumlanmıştır. Diyalektiğin yalnızca eski dünyayı yıkmak için değil, yeni bir dünyayı kurmak için de rehber olması gerektiği hiç duraksamadan söylenebilir.

Diyalektik, sağduyuya saçmalık olarak görünür. Zira ilk bakışta birbirine cepheden karşıt olan unsurlar arasında gerçekte iç bağıntılar bulunduğunu öne sürer. Gelişme sürecinde, bu unsurlar kimi zaman, bazı bakımlardan, tam da karşıt oldukları şeylere dönüşürler. Örneğin, emperyalizmle birlikte batı ülkelerinde işçi sınıfının bir bölümü "işçi aristokrasisi"ne dönüşür, buna bağlı olarak "burjuva işçi partileri" ortaya çıkar. Veya yine emperyalizmle birlikte, ulusal sorun patlamalı bir önem kazanır; emperyalizm kendi karşıtını doğurur, tüm dünyada emperyalizme karşı direnç noktaları oluşur. Milliyetçilik sosyalizmin azılı düşmanıdır, ama belli bazı bağlamlarda ve emperyalizme karşı mobilize olduğu ölçüde, devrimci bir karakter de kazanabilir. Kısacası kendi içinde somut olarak analiz edildiğinde, her somut durumda ilk bakışta fark edilemeyecek devrimci potansiyeller kaynaşır durur. Devrimci politika bunları diyalektik bir bakışla tespit edip işleme sanatıdır. Gerek Türkiye ve gerekse dünya devrimci hareketi açısından, bu sanatın öğrenilmesinde ve pratik içinde geliştirilmesinde sonsuz yarar vardır.

Lenin'in vasiyetinde Bukharin'i diyalektik eksikliği açısından eleştirmesi, hem onun bu sanatta henüz geri bir konumda olduğunu düşündüğünü, hem de ondan beklentilerinin yüksekliğini gösterir. Bukharin'in politik sahnede etkili olduğu dönemde bu beklentileri karşılayamadığı açıktır. Gelgelelim, bu yalnızca Bukharin'in değil, aslında tüm devrimci Marksistlerin görevidir. Bukharin'in mekanik düşüncelerinde karşımıza çıkan şey, ne yazık ki Marksist geleneğin neredeyse tamamına hâkim olan akıl yürütme alışkanlıklarıdır. Marx'ın başka bir bağlamda söylediği cümleyi uyarlarsak, anlatılan bizim hikâyemizdir.

120 yıl sonra Friedrich Engels

Sungur Savran

Modern komünist hareketin iki kurucusundan biri olan Friedrich Engels, bundan 120 yıl önce, 1895'te 75 yaşında hayatını yitirmişti. Her ne kadar bütün dünyada Engels'in Karl Marx'ın yakın çalışma arkadaşı olarak sürekli öncüler arasında adı geçerse de, birçok siyasi grubun simgeleri arasında Marx'ın, Lenin'in ve grubun meşrebine göre Stalin, Mao veya bir başka tarihi önderin yüzleriyle birlikte onun yüzü de yer alırsa da, Engels'in komünizmin ya da onun teorisi ve dünya görüşü olarak Marksizmin oluşumundaki rolü genellikle küçümser. Buna 1970'li yıllardan beri devam eden bir başka eğilimi eklemek gerekir. Batı'nın Marx uzmanlarına (Marksologlara) göre, Marx kapitalist dünyanın eleştirisinde verimli ve anlamlı bir çalışma yapmış olabilir; ama Engels, Marx'ın fikirlerini kabalaştırarak, gereksiz yere sistemleştirerek, bir dogmalar yığını haline getirerek Stalinizmin yolunu döşemiştir. Engels'in günümüzde ihmal edilmesinin en önemli nedenlerinden biri belki de bu suçlamadır.

Biz bu yazıda bu eleştiriye ortaya atan, geliştiren, sistemleştiren akımı ne tasvir edeceğiz, ne de iddialarına ayrıntılı olarak cevap vereceğiz. Bu akımdan söz ediyorsak, Engels'e ne kadar sistematik olarak haksızlık edildiğinin altını çizmek içindir bu. Söz konusu eleştirel literatürün taranması, iddialarının sınıflandırılması ve bu iddiaların değerlendirilmesi kendi başına ciddi bir çalışmanın konusu olacak kadar önemlidir. Bu yazının çok daha alçakgönüllü bir amacı var: Genç kuşaklara Engels'i ve Marksizme katkılarını tanıtmak.

Bundan tam 20 yıl önce, Engels'in ölümünün 100. yıldönümü ile Lenin'in doğumunun 125. yıldönümü vesilesiyle, bugünkü Devrimci İşçi Partisi'nin 1990'lı

yıllardaki atası Patronsuz Generalsız Bürokratsız Sosyalizm grubu bir anma toplantısı düzenlemişti. Bugün Engels'i anma ve onurlandırma görevimizi devam ettiriyoruz. Marksizmin tarihi şahsiyetleri, insanlığın modern çağda yaşamış en gelişkin evlatlarıdır. Onlardan öğrenecek çok şeyimiz var, örnek almamız gereken çok yanları var, onların bize bıraktığı çok şey var. Tabii onları, putlaştırmadan, zaaflarını ve hatalarını da görerek, ama tarihte temsil ettikleri büyük atılımın hakkını da vererek ele almalıyız. Yolumuza ışık tutabilmesi için onların pratiklerini ve düşüncelerini iyi öğrenmeliyiz. Onlara saygının en önemli biçimi onlardan öğrenmektir.

Deniz ile Lenin bir arada

Engels, Marx'tan iki yıl sonra, 1820'de, aynen müstakbel arkadaşı gibi Almanya'nın sınai bakımdan en gelişkin, tarihsel gelişmenin özgünlüğü dolaşısıyla da burjuva demokratik hukuki çerçevenin en ileri olduğu eyaleti Ren'de doğar. Ailesi düpedüz kapitalisttir, sanayi burjuvazisinin mensupları. Hem de o kadar güçlü kapitalistler ki, Almanya'daki işyerlerinin yanı sıra Britanya'da, 19. yüzyılda dünya sanayisinin kalbi olan Manchester'de bile fabrikaları vardır. Engels, babası tarafından daha lise sondayken okuldan alınır; önce bir başka işyerinde, sonra da baba şirketinde işe koşulur. 1842'den sonra Manchester'deki işyerine geçer. Ama artık devrimci olmuştur. Bundan sonra 1850'ye kadar neredeyse aileye hayrı dokunmaz. Ama 1850'den sonra Manchester'deki aile işletmesinde çalışmaya başlar.

Engels'in iş hayatına atılması, hakkında çok dedikoduya yol açmıştır. Bu kararın verilmesinde en ağırlıklı faktör Marx'ın *Kapital*'i yazabilmesi için ekonomik bakımdan desteklenmesidir. Bir de şu eklenmeli: Manchester'deki işletme baba şirketi olduğu için herkes Engels'in patron olduğunu varsayar. Oysa Engels 1864'e dek (yani hem Almanya'da, hem Britanya'daki gençlik stajını saymazsak) 14 yıl boyunca basit bir büro memuru gibi çalışmıştır. Ancak babası 1860'da öldükten sonra, o da 1864 gibi geç bir tarihte işin başına geçmiş ve hissedar olmuştur. Sonra da beş yıl içinde hızla kendini emekliye ayırmış, 1870'ten itibaren de Londra'ya yerleşerek kendini bütünüyle devrimci politikaya ve yazma işine vermiştir. İşten ayrıldığı gün sevgilisiyle ve Marx'ın kızlarından biriyle birlikte kutlama yaparken, "özgürlüğümün ilk günü" demiştir. Yani 75 yıllık yaşamının sadece beş yılında patron konumunda olmuştur. Engels'in borsada da zengin olduğu söylenir, yazılır. Bunun nedeni de aynıdır. Bir yandan Marx ailesine sürekli ekonomik destek verirken, bir yandan da özgürleşmek, kendi emeğini ve enerjisini de devrime ayırmak. Öte yandan, parayla ilişkisinin nasıl bir ilişki olduğunu anlatan çok güzel bir örnek vardır: Zengin kapitalist baba (1860'ta) öldüğünde beş çocuğundan dördü miras konusunda birbirlerine girince Friedrich bu tablonun parçası olmamak ve annesini rahatlatmak için mirastan bütünüyle feragat etmiştir!

Bu noktaya gelmişken bir meseleye değinmek yararlı olabilir. Marx kendisi küçük burjuva bir aileden geliyordu, eşi Jenny'nin ailesi ise düpedüz aristokrattı. Engels'e gelince, o da kapitalist bir aileden geliyor. Marx ve Engels sosyalist olmanın da ötesinde modern sosyalizmin öncüleri olduğuna göre, demektedir bazıları, sosyalizmi bir sınıfa, işçi sınıfına bağlamanın ne gereği var? Sosyalizm (ahlaki) bir seçiştir demek ki.

Bu düşünce, iki karşıt açıdan bakıldığında da yanlıştır. Bir açı şudur: "Sosyalizmin burjuvanın hayatında ne yeri var?" Bu soru, iki meseleyi birbirine karıştırır. Sosyalizm ancak büyük kitleler onu benimseyip onun uğrunda mücadele etmeye başlayınca maddi bir güç haline gelir. Bu açıdan sosyalizmin taşıyıcıları işçi sınıfının içinden gelen kitlelerdir. Bu modern tarih boyunca doğrulanmıştır. Ama bu, diğer sınıflardan bireylerin de düşünce yoluyla, başka alanlardaki deneyimlerinin etkisi altında ve sınıf mücadelesinin yarattığı duygularla sosyalist olmasına neden engel olsun? Tarih boyunca insan toplumlarında adaleti, eşitliği, özgürlüğü çok çeşitli türden kişiler savunmuştur. Bugün burjuva toplumunda bu neden farklı olsun?

Meseleye öteki uçtan yaklaşıncı, akla gelen soru şudur: "Sosyalizmin burjuvazinin saflarında yetişmiş aydınlara ne ihtiyacı vardır?" Bunun cevabı toplumsal işbölümünün işçi sınıfını düşünsel alanda zayıf kılmasında yatar. Bütün hafta fabrikada, tarlada, madende, tersanede canı çıkan işçi, eğitimi de geliştiremez, dünyanın bütünsel işleyişini kavrama konusunda da eksik kalır. Oysa işçi sınıfı, tarihin gördüğü en yüksek kültüre sahip sınıfı, burjuvaziyi devirip onun yerine dünyayı yönetecektir. Dolayısıyla, aydınlara ihtiyacı vardır. İşte bu aydınlar da karşı sınıfın içine doğmakla birlikte ondan kopmaya hazır aydınlar olacaktır.

Parantezi kapatalım. 1870'ten sonra, Marx'ın da 1850'den itibaren yerleşmiş olduğu Londra'ya taşınan Engels, sevgili arkadaşının 1883'teki ölümüne kadar onunla birlikte, onun ölümünden sonra ise kendi başına, hem uluslararası işçi hareketinin ve sosyalist hareketin gelişmesi için karınca gibi pratik çalışma yapmış, hem de Marksizmin çeşitli alanlarda geliştirilmesi amacıyla araştırmış ve yazmıştır. Öldüğünde ardında Marksizmin fikirlerine ve programına dayanarak inşa edilmiş koskoca bir İkinci Enternasyonal bırakmıştır. Marx öldüğünde adı bütün Avrupa hareketinde saygıyla anılmakla birlikte takipçileri bir avuç gibi görünüyordu. Engels ölürken Marx ile birlikte kurdukları hareketin dev bir sosyalist işçi hareketi haline geldiğini biliyordu.

Bu hayat, 1848 Alman devriminde silah elde karşı devrimin güçlerine karşı çarpışan bir militanı, sadece doğduğu ülke Almanya'da değil, bütün Avrupa'da ve Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) burjuva partilerinden bağımsız bir işçi sınıfı partisini inşa için gecesini gündüzüne katan Leninvari bir faaliyete götüren bir çizgide yaşanmıştır. Yani hem Deniz Gezmiş'in hayatıdır, hem Lenin'in. Bu hayat, bir devrimcinin yapabileceği her türlü faaliyeti içeren bir hayattır. Hiç ama hiç unutulmamalı, bir an akıldan çıkarılmamalı: Aynen Marx'ın hayatı gibi,

Engels'in hayatı da fildişi kulesinde teori yapan bir aydının ya da komünizme sadece fikirleriyle katkıda bulunan bir düşünürün hayatı değildir. Silahlı mücadeleye varana kadar işçi sınıfını örgütlemeye ve devrimle iktidarı ona kazandırarak sınıfsız bir toplumun yolunu açmaya adanmış bir hayattır. Ne Marx'ı, ne de Engels'i başka türlü anlamak mümkün değildir.

Paris'ten Londra Highgate Mezarlığı'na 40 yıllık yoldaşlık

Marx ile Engels'in arkadaşlığı, dostluğu, yoldaşlığı ve çalışma ortaklığı tarihinde az görülen türdendir. İki dev, önce 1842'de Marx *Rheinische Zeitung* (Ren Gazetesi) adında bir demokrat gazetenin editörü, Engels ise müstear adla yazılar yazan gencecik bir yazarken Köln'de kısaca tanışırlar. Sonra birbirlerinin yazılarını okumaya başlarlar. Her ikisi de Hegel'de doruğuna ulaşan Alman felsefesinin devrimci kanadının mensubudur. Ama her ikisi de çevrelerindeki ego patlamalarına, kendine düşkünlüklere tepki içindedir. Genç ve daha az genç çevrelerinin felsefi anlamda Hegel'in idealist yaklaşımlarını sürdürmesine karşı mesafe koymaya başlamışlardır. Hegel'in izleyicilerinden Ludwig Feuerbach'ın Hegel'i maddi dünyanın belirleyiciliğini görmezlikten geldiği için eleştirmesi her ikisini de etkilemiştir. Marx Hegel'in hukuk felsefesini eleştirir, devletin ve bürokrasinin gerisinde koskoca bir toplum olduğunu keşfetmeye başlar. Engels 1842'de çalışmak için gittiği Manchester'de ilk elden yaşadığı deneyimler temelinde kapitalizmi daha hızla kavrar ve (birazdan sözünü edeceğimiz) çalışmalar yayınlamaya başlar. Nihayet Engels Paris'e Marx'ı ziyarete gider. 23 Ağustos-2 Eylül 1844 arasında on gün boyunca tartışır, konuşurlar. Asla sona ermeyecek dostluk ve ortaklık başlamıştır. Marx 26 yaşındadır, Engels 24.

Ortaklık deyince, Marx'ı ve Engels'i akademik ölçülerle ele alanlar hemen yazdıkları ortak yapıtlara dönerler. Bu yapıtların önemini yadsıyacak değiliz. Modern çağı bunlar aydınlatmıştır. Ama Marx ile Engels her ikisi de devrimcidir. İlk ve temel dürtüleri, Marx'ın tam da aynı yıl, 1844'te, kendi düşünme süreci için düştüğü notlar olan "Feuerbach Üzerine Tezler" diye bilinen aforizmalarının on birincisinde söylediği gibi, "filozoflar[ın] bugüne kadar dünyayı yorum[lamış]" olmalarıyla yetinmeyip, "dünyayı değiştirmek"tir. Dolayısıyla birlikte devrimci faaliyete ve örgütlenmeye dalarlar. Marx Paris'te canlı olan sosyalist hareketin içinde çalışır, polemikler yapar (özellikle Proudhon'a karşı yazılmış olan *Felsefenin Sefaleti*). Engels Londra'da zaten o dönemin güçlü işçi hareketi Çartistlerle ilişki kurmuştur. Kapitalizmin sarsıcı bir eleştirisini ilk kez *İngiltere'de İşçi Sınıfının Durumu* başlığını taşıyan ayrıntılı incelemesinde ortaya koyar. Ayrıca her iki kentte ve daha sonra Almanya ile Fransa arasındaki konumu dolayısıyla avantaj sağlayan Brüksel'de Alman komünist işçi çevreleriyle ilişki kurmuşlardır. Bu çalışmayı koordine etmek için Komünist Haberleşme Komiteleri adında uluslararası bir ağ oluştururlar. Bütün bu çalışma tarihi önemde iki ürün verir.

Birincisi, *Komünist Manifesto*'dur. Bu, 1847'de iki kongre toplayan Komünist Liga'nın Marx ve Engels'e verdiği **örgütsel görev** sonucunda yazılmış bir parti manifestosudur. Komünizmin uluslararası planda hâlâ bir numaralı kaynağı olan bu metin genellikle Marx'ın adıyla hatırlanır. Metnin bir edebi şaheser olmasını Marx'ın kalemine borçlu olduğumuz doğrudur. Ama fikirler o kadar ortak ki! *Manifesto* aslında büyük ölçüde Engels'in daha önce kaleme aldığı, "komünizmin esasları"nı ortaya koyan bir metinden hareketle yazılmıştır.

Manifesto 1848 Şubatı'nda yayınlanır yayınlanmaz önce Paris'te, ardından Almanya'da, sonra da Avrupa'nın dört bir köşesinde devrimler patlak verir. Marx ve Engels hızla Almanya'ya geçerler, işçi sınıfının en gelişkin olduğu bölge olan (ve her ikisinin de doğduğu) Ren eyaletinde Köln kentine yerleşirler, *Neue Rheinische Zeitung* (Yeni Ren Gazetesi) adında bir gazete çevresinde Alman devriminin proletaryanın etrafında oluşacak bir demokratlar cephesi doğrultusunda gelişmesi için öncü bir mücadele vermeye başlarlar. 1848 sonunda gericilik baskın çıkmaya başlarken güney Almanya'da bir silahlı ayaklanma patlak verir. Engels bu silahlı ayaklanmaya katılır, elde silah devrimcilik yapar. Ayaklanma ve daha genel olarak devrim yenilgiye uğradıktan sonra Marx ve Engels Almanya'dan ayrılmak zorunda kalırlar. İşte 1842'den beri işçi sınıfı içinde ve devrimci çevrelerde sürdürülen faaliyetin ikinci ürünü, Marksist hareketin, ilk kez Alman devriminde ana hatları *Komünist Manifesto*'da ortaya konulmuş olan bir program temelinde, Komünist Liga'nın, yani tarihin ilk Marksist partisinin öncülüğünde iktidar mücadelesi vermesidir. Önderlerin birinin yaşı 30'dur, ötekinin 28. Alman devrimi deneyimi Marx ve Engels'in bütün yaşam çabasına damgasını vuracak büyük tarihsel dönüşüm noktasıdır.

Standart tarih yaklaşımı, Marx ve Engels'in gençliklerinde bir "delilik" yaptıktan sonra işin kitabı yanına döndükleri türünden bir izlenim yaratır. Şurası doğrudur: 1850 yılında Marx Londra'ya, Engels de Manchester'e yerleştikten sonra uzun bir teorik çalışma dönemi başlar. Ama bunun nedeni gençlik deliliğinden sonra olgunlaşma falan değildir. Marx, 1848 devriminin 1847'de patlak veren ekonomik krizin ürünü olduğu kanısındadır. Bu kriz aşıldıktan sonra devrimin duraladığı saptamasını yapar; bir sonraki krize kadar kapitalizmin sırrını ortaya koyacak teorik çalışmasını bitirebilmek için hummalı bir çalışmaya girer. Engels ise aile şirketine çalışarak Marx'a destek olur, kendisi de sürekli yazar, çizer. Marx ile Engels'in (devrimin yenilgisinin etkisiyle paramparça olan) Komünist Liga'yı tasfiye ettikleri (1852), yeni bir örgüt de kurmadıkları ve bu anlamda Lenin'den farklı olarak işçi sınıfı partisinin sürekliliğinin ve bağımsızlığının önemini bu dönemde henüz kavramamış oldukları ortadadır. Ama, bu, kimseye Marx ve Engels'in sağa sola akıl vermek için "teori yaptıkları"nı söyleme hakkını vermez.

Birincisi, bitirilmeye çalışılan yapıt *Das Kapital*'dir! Bugün devrimcilikten yorulan herkes "yazacağım" diye ortaya çıktığında, ne yazacağını bile bilmeden

önemli bir şey yapacakmış süsü veriyor buna. Biraz izan! Biraz tevazu! Bununla, Marx ve Engels'in en azından yardımcı kadrolar aracılığıyla (etraflarında onların fikirlerine bağlanmış işçiler ve aydınlar vardır çünkü) Komünist Liga'nın sürekliliğini sürdürmeye çalışmamalarının devrimci faaliyet açısından yanlış olmadığını söylemiyoruz. Elbette yanlıştı bu. Sadece eleştiride biraz ölçülü olmanın gerekliliğini ya da Marx'ın taklit edilmesinin veya insanın kendisini örgüt faaliyetinden çekmesinin gerekçesi olarak gösterilmesinin gülünç olduğunu anlatmaya çalışıyoruz.

İkincisi, bu seçiş somut kriterlere bağlanmıştır. Nitekim 1857-58'de dünya çapında ekonomik krizin ilk işaretleri görülmeye başlar başlamaz Marx (aralarındaki mektuplaşmalarda okunabilecek samimi düşüncelerin kanıtladığı gibi) telaş içinde teorik çalışmasını tamamlayıp devrimci faaliyete dönebilmek için kendini paralamıştır! Yani "ben biraz yazayım" diye kenara çekilip gevşeyerek bir daha geri gelmeyenlere örnek olamaz Marx.

Üçüncüsü, 1857-58 kısa bir kriz olarak geçtikten sonra, 1860'lı yıllarda dünya çapında devrimci bir dalga yükselmeye başlayınca, Marx devrimci örgütçülüğe **boyly boyunca** dönmüştür. Bu dalga ABD'de köleci Güney ile köleciliğin ilgası için mücadele eden Kuzey'i karşı karşıya getiren İç Savaş ile başlamıştır. Marx 18. yüzyılda Amerikan devriminin yaşlı kıtada burjuva devrimi için bir işaret fişegi olduğu gibi, köleliğin ilgası için verilen (ve Amerika'ya göçmüş olan Marksist devrimcilerin de saflarında kahramanca çarpıştığı) İç Savaş'ın da Avrupa işçi sınıfını 1848'den beri içinde bulunduğu uyuşukluktan kurtaracağını öngörmüştür. Bu öngörü doğru çıkar. Britanya işçi hareketinin Amerika'daki ilerici davaya gösterdiği örnek dayanışma, Polonya'da 1863'te patlak veren köylü ayaklanması, Almanya'da işçi hareketinin, İtalya ve başka ülkelerde devrimci faaliyetin yükselmesi, sonunda 1871'de Paris Komünü ile taçlanacaktır. Marx ve Engels buna hazırdır. Çünkü 1864'te daha sonra Birinci Enternasyonal olarak bilinecek olan Uluslararası İşçi Birliği'nin kuruluşuna işçilerin daveti üzerine katılan Marx, kısa süre içinde bu hareketin beyni ve baş örgütçüsü olmuştur. Engels Manchester'den Akdeniz ülkelerindeki seksiyonların sorumluluğunu yapmıştır, ama esas emekli olup 1870'te Londra'ya gelir gelmez Marx'ın Enternasyonal'deki hemen hemen bütün görevlerini devralır ki Marx teorik çalışmasına dönebilsin.

Nihayet, teorik çalışmaya en fazla yoğunlaştıkları dönem olan 1850'li yıllarda bile Marx ve Engels işçi hareketiyle ve örgütlenme faaliyetiyle ilişkilerini bütünüyle kesmemişlerdir. Marx Londra'da Çartistlerle bağıni sürdürmüştür. 1856'ya kadar her ikisi de Çartistlerin gazetesi *People's Paper*'a (Halkın Gazetesi) düzenli olarak yazmışlardır. Marx onyılın başında komünistlerin devrimci faaliyetleri dolayısıyla yargılandıkları Köln davası konusunda faal olmuş, daha sonra *Köln (Komünistler) Davası Üzerine Açıklamalar* başlığıyla yayınlanacak olan kitap boyu bir teşhir çalışması hazırlamıştır. Onyılın sonunda ise komünistlerin bağımsız bir işçi partisi kurma çabasına darbe vurmak için Marx'a hücum eden Vogt

adlı bir demokrata cevap olarak, daha sonra *Bay Vogt* (ya da *Herr Vogt*) adını taşıyacak koskoca bir kitap yazmıştır. Arada Polonya ayaklanmasını incelemek için çok zaman sarf etmiştir. Engels ile birlikte, Almanya’da (Ferdinand Lassalle ile birlikte) ve Amerika’da (oraya göçmüş komünist devrimciler aracılığıyla) işçi sınıfının örgütlenme faaliyetine destek olmuşlardır vb. Bütün bunlar, köşesine çekilmiş “kitabını yazan” Marx ve ona destek olan Engels imgesinin ne kadar yanlış olduğunu ortaya koyar.

Birinci Enternasyonal (1864-76) dönemi örgütlenme faaliyetleri, Paris Komünü için yaptıkları çalışmalar, 1870’li yıllarda özellikle Alman işçi hareketinin inşası için gösterdikleri çaba ve Rusya’da emeklemeye başlayan devrimci harekete verdikleri pratik ve teorik destek, Marx’ın 1883’teki ölümüne kadar iki arkadaşın devrimci faaliyetle hiçbir şekilde ilişkilerini kesmediklerini açıkça ortaya koyar. Marx’ın ölümünden sonra Engels’in uluslararası işçi hareketinde oynadığı rolü aşağıda ayrıca ele alacağız.

Kısacası, Marx ve Engels 40 yıl boyunca beraber çalıştılar demek, bazılarının hemen aklına gelen ilk şey demek değildir. Yani Marx ve Engels, “fikir arkadaşı” değildiler. Terimi dar anlamında, fiziksel bir indirgemecilikle ele almazsak “silah arkadaşı” idiler. Yani aynı uluslararası devrimci işçi hareketi ya da partisi içinde mücadele eden iki yoldaştılar. Teorik çalışmaları da insanlık daha iyi yorumlasın diye yapılmamıştır. İnsanlık daha iyi yaşasın diye yapılmıştır. Bunun için devrimci faaliyetin gerektiğini biliyorlardı. Teorik çalışmaları, o devrimin, proleter devriminin yolunu ışıktırdı diye yapılmıştır. Şimdi, bunu hiç unutmaksızın, teorik alandaki ortaklık ve işbirliklerine artık geçebiliriz.

Kutsal Aile’den Kapital III. cilde yarım yüzyıllık fikir işbirliği

Engels müthiş bir alçakgönüllülükle her zaman kendi rolünü Marx’ınkine göre ikincil olarak sunmuştur. Bu konudaki ünlü metaforu “ikinci keman”dır:

Marx’ı kaybettiğimizden bu yana onu temsil ettiğimin sanılması benim için bir talihsizlik. Bir ömür boyunca, bana uygun düşen işi yaptım, yani ikinci keman oldum; doğrusu alnımın akıyla, az-çok bu işin üstesinden geldiğime inanıyorum. Ve Marx gibi olağanüstü bir birinci kemana sahip olduğum için mutluyum.

Bu teşhise itiraz etmek zordur, ama Engels’in insan düşüncesinin Marksizmde ifadesini bulan dev sıçramasındaki rolünü azımsamak da yanlış olur. Görelim.

Engels 1842’den itibaren Manchester’de, yani 19. yüzyılda “dünyanın atölyesi” olan Britanya’nın en büyük sanayi merkezinde çalışmaya başladığı için, hem kapitalizmin gerçek dünyasını (bunun ürünü yukarıda sözünü ettiğimiz *İngiltere’de İşçi Sınıfının Durumu* başlıklı kitaptır), hem de o dönemde bir Britanya bilimi durumunda olan siyasal iktisadı (Adam Smith, David Ricardo ve diğerleri) incelemiştir. Yani Engels’in felsefeden, hukuktan ve devlet konusunun

incelenmesinden “sivil toplumun anatomisi”ne dönüşü ve siyasal iktisada dalışı Marx’tan öncedir. Sadece bu kadar da değil. Bu çalışmasının ürünü olarak yazdığı, *Ekonomi Politik’in Eleştirisinin Anahatları* başlıklı çalışma (1843) bu alanda Marx’ın yaptığı her şeyden öncedir. Bir kere kavram hemen dikkat çekecektir. Marx’ın *Kapital*’deki yaklaşımına damgasını vuracak kavram, **“ekonomi politik’in eleştirisi” ilk kez Engels tarafından biçimlendirilmiştir**. Daha da ötede, bu çalışmanın Marx üzerinde olağanüstü bir etki bıraktığı biliniyor. Herkes Marx’ın 1844 *Paris Elyazmaları*’nı, öteki adıyla *Felsefi ve Ekonomik Elyazmaları*’nı, Marksizmin felsefeden ekonomi politığe geçişinin bir yatağı olarak çok önemser ama Marx bu elyazmalarını kaleme almadan önce *Anahatlar*’ı okumuştur!

1844’te Paris’te birlikte geçirilen on günden sonra, Marx ile Engels bir süre boyunca bir dizi çalışmalarını ortak yapar, ortak imzalarlar. İçinden çıktıkları “sol Hegelci” akımı eleştirdikleri *Kutsal Aile* ve yine bu okulu eleştirirken kendi maddeci (materyalist) tarih anlayışlarını ilk kez derli toplu ifade ettikleri *Alman İdeolojisi* (her ikisi de 1845) böyledir. Bu dönemin doruğu olan *Komünist Manifesto* (1848) da böyledir. Üstelik yukarıda belirtildiği gibi bu büyük bildirge Engels’in 1847’de kaleme aldığı “Komünizmin İlkeleri” broşürüne yaslanır. Bütün bu ortak kitap ve metinleri kaleme alan hep Marx olmuştur. Ama çok uzun ortak mesai yatar bunların ardında.

1850’li yıllarda Marx ekonomi politik çalışmalarını derinleştirdiğinde, işbirliği giderek ortak çalışmalar yayınlamaktan işbölümüne doğru bir değişim gösterir. Ama yine birinin katkısının nerede başlayıp ötekininkinin nerede bittiği, tarihçilerin bile uzun süreler boyunca anlayamayacağı kadar belli olmadan. Örneğin, Marx’ın *New York Tribune* gazetesine köşe yazarı gibi yazılar yazması söz konusu olduğunda, onun imzasıyla yayınlanan yazıların bir bölümü aslında Engels’in kaleminden çıkmıştır. Bu durumun en çarpıcı örneği daha sonra *Almanya’da Devrim ve Karşı Devrim* başlığıyla kitaplaştırılacak olan 1848 Alman devrimi yazılarıdır. Onlarca yıl bunları Marx’ın yazdığı sanılmış, gerçek sonradan ortaya çıkmıştır. Buna karşılık, Engels’in 1876-78 yılları arasında Alman sosyalist basınında yayımlandıktan sonra kitaplaştırılan çalışması *Anti-Dühring*’in ekonomi politik’in tarihine ilişkin 10. bölümü Marx’ın eseridir. Ama bu da keşfedilecek bir gerçek olarak kalmıştır.

Sadece ortak yazmak değil. Her iki düşünür de kendi çalışmaları için her zaman diğerini başhakem olarak kabul etmiştir. *Kapital*’de Engels’in katkısı, kapitalist şirketin ve sanayinin işleyişi konusunda içeriden bilgi sağlamaktan karşılıklı tartışmaya, oradan yazılanları Engels’in okumasına kadar uzanan bir yelpazeye yayılır. Daha da önemlisi, Marx 1867’de birinci cildi kendisi yayına hazırladıktan sonra ikinci ve üçüncü ciltler onun ömrü boyunca gün yüzünü görememiş, Marx öldükten sonra notlarını keşfeden Engels, kimi yazımı ilerlemiş, hatta bazen tamamlanmış bölümlerden oluşan, kimi ise sadece başlangıç notları olan bu müsveddeler üzerinde hayatının sonuna kadar süren müthiş yoğun bir çalışmayla

bunları yayınlamıştır.

Kapital'in bu iki cildinin, ama özellikle üçüncü cildinin Marx'ın bu büyük yapıtının bütünsel anlamının kavranabilmesi için ne kadar önemli olduğunu burada uzun uzadıya anlatmak mümkün değil. Sadece şunu belirtelim: Marx'ın bütün amacı, kapitalizmin, toplumsal yapının neresinde yer alırsa alsın bütün insanlara gösterdiği yüz (yani ilişkilerin tezahür biçimi) ile gerçek ilişkilerin birbirlerinden çok farklı olduğunu, farklı olmakla kalmayıp yüzey görünüşünün özdeki ilişkileri gizlediğini göstermektir. Birinci cilt sadece gerçek, özdeki ilişkileri ortaya koymuştur. Üçüncü cilt olmayınca bu temel önerme kanıtlanamayacaktır, iki ayaktan biri eksik kalacaktır. Engels, Marx'ın okunmaz el yazısını da sökerek bu iki cildi yayına hazırlamakla *Kapital*'i bizlere armağan etmiş olmaktadır. Bu işi, Marx'ın düşüncesini onun kadar tanıyan ve kapasiteleri bakımından onun gibi yükseklerle erişebilen bir başka insan daha olamayacağı için başka kimsenin yapması mümkün değildi. Engels'in bütün öteki katkılarını silip atsak, sırf *Kapital*'in ikinci ve üçüncü ciltlerini yayına hazırlamış olması dahi proleter devrimine ve sınıfsız toplumu kurma davasına ebediyen unutulmayacak bir katkıdır.

Engels'in bu iş üzerinde çalışırken ne yaptığının gayet iyi farkında olduğunu da kaydetmeliyiz. Sık sık *Kapital* üzerinde yapmakta olduğu çalışmanın “her şeyden daha önemli” olduğunu yazmıştır çalışma arkadaşlarına mektuplarında. O kadar önemli ki, oluşmasında çok büyük bir rol oynadığı İkinci Enternasyonal'in 1889'da Paris'te yapılan (ve sonradan kuruluş kongresi olarak kabul edilen) toplantısına, çok önemseddiği halde katılmamıştır. Neden? “Uzak durmam lazım... [yoksa] buraya bir sürü görevle dönerim (...) İnsan böyle şeyleri bir kongrede reddedemez, ama, üçüncü cilt [*Kapital*] gün yüzüne çıkacaksa, benim reddetmem şart.” İşte bu kadar önemli görmektedir yapmakta olduğu işi. Haklı olarak!

Ayrıca bunun büyük bir fedakârlık olduğuna da işaret etmek gerekir. Birazdan göreceğimiz gibi, Engels diyalektik maddeci yaklaşımı doğa bilimlerine uygulamayı erkenden kendi görevi olarak benimsemiş, yıllar boyunca bu konuda dirsek çürütmüştü. Bu çalışmanın ürünü olarak bir kitap hazırlıyordu. Başka bütün öteki kişisel çalışmalarını ihmal etmesini bir kenara bıraksak bile bir bakıma “hayatının eseri”, neredeyse kendi *Kapital*'i olarak planladığı bu çalışmaya son halini verememiş olması, Marx'ın *Kapital*'ine verdiği önceliğin ne kadar özverili bir davranış olduğunu bize gösterir. Bu adamlar birer dev, birer büyük deha oldukları halde sorunları egoları değildir. Sorunları davaya en iyi nasıl hizmet edileceğidir! *Kapital*'in ikinci ve üçüncü ciltlerine Engels'in de imzası konulsa yeridir!

Bütün bunlardan dolayı şöyle söyleyebiliriz: İşbirliği, Engels 1895'te ölene kadar sona ermemiştir. Birbirlerini etkiledikleri ilk birkaç yılı bırakıp dar anlamda ortak çalışmaya başladıkları tarih olarak *Kutsal Aile*'nin yazıldığı yılı başlangıç alırsak, işbirliği 1845'te başlamış 1895'e kadar devam etmiş demektir. Sembolizme bakın: koskoca bir yarım yüzyıl!

Bu bölüme son vermeden önce Engels'in “ikinci keman” benzetmesinin bir

yere kadar doğru olmakla birlikte Engels açısından aşırı alçakgönüllü bir ifade olduğunu da vurgulamak gerekir. Bakın Marx kendi çalışmaları hakkında ne diyor: “Biz [Engels ve ben] ortak bir plan doğrultusunda ve ön mutabakat uyarınca çalışıyoruz.” Daha ötede Marx, aynen arkadaşı gibi büyük bir alçakgönüllülükle şöyle diyor: “Senin de bildiğin gibi: 1) Her konuda daima geç kalırım ve 2) her zaman senin ayak izlerini takip ederim.”

Engels’in özel katkısı

Şimdiye kadar Engels’in kişisel dost, yoldaş ve fikir arkadaşı olarak Marx’la ortak davalarına yaptığı katkıları ele almış olduk. Şimdi bir de Engels’in ortak olarak geliştirdikleri düşünce havuzuna kendi köşesinden yaptığı katkıları ele alalım. 1844’ten Marx’ın ölümüne dek yaptıkları faaliyette, düşünce ve devrimci pratik alanlarında hep diyalog içinde olduklarını, birbirlerine sürekli danıştıklarını, yaptıkları her çalışmayı birbirlerine gösterdiklerini asla unutmada. Şöyle ifade edelim: *Kapital*’in, *18 Brumaire*’in, *Fransa’da İç Savaş*’ın tartışmasız Marx’ın yapıtları olduğu gibi, tartışmasız Engels’in olan yapıtları bir gözden geçirelim.

Erken aşamada ortak havuza katkı olarak görülebilecek çalışmalara yukarıda değindik: *Ekonomi Politikin Eleştirisinin Anahatları*, *İngiltere’de İşçi Sınıfının Durumu* ve “Komünizmin İlkeleri”. Bunların hepsinin 1840’lı yılların çalışmaları olduğunu biliyoruz. Marx ile Engels’in ortak imzalarını taşıyan kitapların da 1840’lı yıllarda kaleme alındığını biliyoruz. Engels, 1850’li ve 1860’lı yıllarda çalışma hayatına ve siyasi konulara ayırdığı zamanın dışında derinlemesine bir çalışmayla bir kitap yazacak zamanı anlaşılan bulamamıştır. Bu iki onyıll boyunca yazdıkları hep kısa parçalardır. Esas verimli çağı 1870’li ve 1880’li yıllardır.

Engels’in olgunluk yapıtını betimlemek için hangi alanlarda yoğunlaştığına işaret etmek en ufuk açıcı yöntem olacaktır. Genel kural olarak öyle görünüyor ki Engels, Marx’ın derinleştiği alanları ona bırakacak, kendisi onun derinleşme fırsatı bulamadığı alanlara yoğunlaşacaktır. Marx tabii her şeyden önce tarih ve ekonomi alanlarına odaklanmıştır. Marx’ın *Kapital*’inin ve onun ardında yatan ve çok geniş bir tarihe ve coğrafyaya yayılan çalışmalarının, kendi ortak yöntemlerinin, diyalektiğin insan toplumlarına yeterince kapsamlı bir yaklaşımı sağlayacağına belli ki inanmış olan Engels, bu yöntemi yukarıda da ifade ettiğimiz gibi doğa bilimleri alanına uygulamak istemiştir. Burada açık seçik bir işbölümü söz konusudur. Bu büyük işbölümünün dışında da benzer bir kalıbın daha ikincil olarak uzmanlık alanlarına uygulandığı görülmektedir. Marx matematik, tarım ve felsefe konusunda uzmanlık alanı denebilecek kadar yoğun çalışmalar yapmışken, Engels kendi çabasını onun bir ölçüde açıkta bırakmış olduğu alanlar üstünde yoğunlaştırır: savaş ve askerlik sanatı, konut sorunu, kadim tarih. Üçüncü olarak, Engels asıl Marx’ın alanı olan felsefede ve sosyalizmin tarihinde önemli yapıtlar vermiştir. Dördüncüsü, Engels Batı’da “vülgarizasyon” olarak anılan sıradan hal-

kın anlayabileceği biçimde ifade etme işini (buradaki kelime “völger” kelimesinde olduğu gibi “bayağı, kaba” gibi anlamlar taşımaz, Latince’deki “*vulgate*” yani halk teriminden türeyen bir sözcüktür bu) çok iyi yapar. Çalışmalarının önemli bir bölümü, bu olumlu anlamda “völgarizasyon” çalışmalarıdır aynı zamanda. Şimdi bu alanlarda verdiği eserlere kısaca göz atalım.

Doğa bilimi alanında diyalektik ve tarihsel maddeciliğin uygulanması projesi, 1870’li yılların ortalarından 1880’li yılların ortalarına kadar aralıklı olarak devam etmiş bir çalışmadır. Ama tam anlamıyla kitaplaştırılamamıştır. Engels’in bir ölçüde geliştirdiği bir elyazması vardır ortada. Ama kendi elyazmasını kitaplaştıracığına Marx’inkini (*Kapital*’i kast ediyoruz elbette) yayına hazırlamıştır! Dolayısıyla bu elyazması onun ölümünden sonra tamamlanmamış bir kitap halinde yayınlanmıştır: *Doğanın Diyalektiği*. Ancak bu durumu hafifleten bir başka kitap vardır, o da *Anti-Dühring*’dir. Dühring adlı, sosyalist ama Marx’a aşırı derecede eleştirel yaklaşan bir aydının kitapları 1870’li yıllar Almanyasında sadece genç aydınlar üzerinde değil işçiler üzerinde de önemli etkiler yaratmaya başlamıştı. Dühring bütün doğa bilimlerini de içine alan çok kapsamlı bir felsefi sistem kurma peşindeydi. Alman sosyalistleri, bu kadar geniş kapsamlı bir sistemle ancak engin kültürüyle Engels’in başa çıkabileceğini bildikleri için ona Dühring’e bir cevap vermesi için uzun uzadıya baskı uyguladılar. Sonunda Engels, doğa bilimi üzerine çalışmalarını da kullanarak 1876-78 arasında sosyalist basında makaleler yayınladı. Bunlar daha sonra *Bay Eugen Dühring Bilimi Altüst Ediyor* başlığını taşıyan bir kitap haline getirildi. Kısaca *Anti-Dühring* olarak bilinen işte bu kitaptır.

Engels’in diyalektiği doğa bilimine uygulama girişimi, özellikle son yarım yüzyılda Marksistler arasında gözden düşmesinde rol oynayan faktörlerden biridir. Batı Marksizminin akademik dünyasında bu girişim nedense çok itici görülmüştür. Biz doğa bilimleri konusunda katıyen söz söyleyebilecek durumda olmadığımız için sadece bir noktaya değinerek geçeceğiz. Engels, derdini çok iyi anlatır. Mesele elektronların, protonların ve nötronların artı ya da eksi işareti değildir. Mesele değişimdir. Ona göre, doğa bilimlerinin 19. yüzyıldaki gelişmesi, toplumların tarihinde olduğu gibi doğada da her şeyin sürekli bir değişim içinde olduğunu ortaya koymuştur. Engels bu değişimin bütün doğayı kapsayan üç uğrağına işaret eder. Astronomi evrenin ve dünyanın kökenine ilişkin teorileriyle cansız doğanın da bir tarihi olduğunu ortaya koyar. Hayatın kendisinin, yani canlılar evreninin de bir tarihi olduğu, belirli bir aşamada ortaya çıkmış olduğu artık bilinmektedir. Nihayet insanın canlılar âlemi içinden uzun bir değişim, dönüşüm, seçim ve adaptasyon süreci sonucunda ayrıştığı ve meydana geldiği de evrim teorisince gösterilmiş bulunmaktadır. Demek ki üç ana uğrak, **evren, hayat ve insan tarihsel gelişmenin ürünüdür**. Yani Engels doğanın da bir tarihi olduğunun altını çizmektedir. Diyalektik, Hegel’deki idealist biçimi bir kez aşıldığında, doğrudan doğruya değişimin biçimlerinin ve dinamiğinin incelenmesinin yöntemidir.

O zaman demek ki doğa bilimlerinde de diyalektiğin izin sürmek gerekir. Engels doğa bilimlerinin kendi gelişmesi içinde, bu diyalektiği kısmi ve tedrici biçimde ortaya çıkarttığını ileri sürer, ama bu keşfin felsefi temellere kavuşturulmasının çok daha sağlıklı sonuçlara yol açacağına ısrar eder.

Engels özel olarak Darwin'i ve evrim teorisini çok önemsemiştir. Ona (ve Marx'a) göre evrim teorisi sınıf mücadelesinin doğa bilimindeki temelidir. Bir bütün olarak doğa ile bir bütün olarak insanın dünyası arasındaki belirleyici bağ/ geçişi oluşturur. Darwin'in biyolojik türler için yaptığı bir bakıma Marx'ın insanın toplumsal doğası için yaptığı buluşun paralelidir. Ama Engels, evrim teorisinin sadece popüler algılamada değil, biyologlar arasında da yalnızca "en güçlünün hayatta kalması" olarak sunulmasını aşağılamayla ve alayla karşılar. Ona göre, türler arası ve içi bu güçlülük yarışı imgesi, aslında kapitalist piyasadaki rekabete ilişkin kafalardaki imgenin doğa dünyasına transplantasyonudur. Bir kez bu yapıldı mı, burjuva düşünür dönüp bu sefer de "gördünüz mü, rekabet doğada da temel ilke, demek ki toplumun örgütlenme ilkesinin de bu olması gerekir" diyecektir. Böylece kapitalist ekonomiden doğaya taşınan bir ilke sırası geldiğinde kapitalizmi haklı göstermek için kullanılmaktadır! Bu yaklaşımın en ileri ve vahşi ifadesini, toplumda da zayıfların yok olup gitmesinin yararlı olacağını vaz eden sosyal Darvinizmde ve onun uzantısı olarak 20. yüzyılın ilk yarısında aşağı ırk ve bireylerin yok edilmesi yoluyla ırkın temizlenmesini öngören "eugenics" hareketinde bulduğunu biliyoruz. Engels, aynen erken çağında, kapitalizmin sosyo-ekonomik karakterinin ürünü olan işsizlik ve düşük ücret illetini doğal nedenlere bağlayan Malthus'un nüfus ilkesiyle olduğu gibi, olgunluk çağında da aynı işlevi başka biçimde gören sosyal Darvinizm ile de mücadele etmiştir.

Engels'in üslubu o kadar yalın, düşünsel formülleri o kadar berrak, düşünsel zinciri öylesine akıcıdır ki, *Anti-Dühring* kuşaklar boyunca Marksizmin ana kaynaklarından biri olmuştur. Ancak polemik yapılan şahsiyetin özellikleri yüzünden kitapta "yok yok" olduğundan kitap hem uzamakta, hem de bazı bölümleri doğa bilimlerinde yetişmemiş insanlar için anlaşılmaz ve sıkıcı olabilmektedir. Fransız sosyalistleri (ilk girişim Marx'ın damadı Paul Lafargue'dan gelir) kitabın bazı bölümlerini alarak yeni bir derleme yapmışlardır. Engels buna İngiliz maddecilerini eleştirel biçimde değerlendiren bir önsöz yazmış ve ortaya Marksizmi en iyi anlatan popüler yapıtlardan biri olan *Ütopik ve Bilimsel Sosyalizm* çıkmıştır. (Bu kitapçık tabii daha sonra sayısız dile çevrilmiştir.) Bu, Engels'in Marksizmin felsefi temellerini ortaya koyduğu ilk yapıttır aynı zamanda. Burada esas olarak bilimsel sosyalizmin kendinden önceki ütopik sosyalistlere olan borcunu ödüyor, ama onlardan çok büyük farklarını da ortaya koyuyordu. Bundan bir süre sonra yayınladığı *Ludwig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu* ise Marksizmin Alman felsefesi ile ilişkisini anlatır. Marx'ın ekonomik yapıtının, özellikle *Kapital*'in bütünüyle İngiliz ekonomi politığının eleştirel bir değerlendirmesine yaslandığı hatırlanırsa, kurucu ataların, Lenin'in "Marksizmin üç kay-

nağı” olarak sunduğu Alman felsefesi, İngiliz ekonomi politiği ve Fransız sosyalizmi ile ilişkileri konusunda kendi kalemlerinden değerlendirmeleri böylece tamamlanmış oluyor.

Kadim tarih alanında Engels Amerika kıtasının kuzeydoğusunda yaşayan Amerika yerlisi (“Kızılderili”) kabilelerin toplumsal yaşamının ayrıntılı bir incelemesine girişen antropolog Lewis Morgan’ın çalışmasından hareketle, Marx’ın notlarından da yararlanarak, Marx’ın hemen ölümünün ardından Marksist literatürün en önemli yapıtlarından birini yayınlamıştır: *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni*. Elbette ana tezler Morgan’dan gelir, ama bunların geniş bir Marksist tarih anlayışını temellendirmesi bütünüyle Engels’in katkısıdır. Bu kitap Marksizm için çok önemlidir. Birçok neden arasında birkaçını hızla sayalım.

Birincisi, Marksizm, bazılarının sandığı gibi hiç de “devletçi” bir akım değildir, tam tersine (anarşizm kadar ama ondan çok daha akıllı biçimde) devlet karşıtıdır. Bunu da devletin toplumsal hayatın genel işleyişi için gerekli olmadığı, devleti yaratan ve gerekli kılanın toplumun sınıflara ayrışması olduğu, devletin bir sınıfın başka sınıfları hâkimiyeti altında tutmak için kullandığı bir aygıt olduğu fikrine dayandırır. *Köken*’de, Engels, bir ekonomik artığın olmadığı, dolayısıyla özel mülkiyete dayalı sınıfsal ayrışma tanımayan toplumların, insanlık tarihinin çok büyük bölümünü (bugün biliyoruz ki yüzde 95’ini) kapsadığını, bu toplumlarda devlet olmadığını bilimsel olarak ortaya koyar. Devlet bu kadar uzun bir tarihsel dönem var olmadığına göre gelecekte de olmayabilir. Bütün mesele sınıfların ortadan kaldırılmasıdır.

İkincisi, özel mülkiyetin de belirli koşullarda var olabilen, tarihsel bir kurum olduğu ortaya konulmuştur *Köken*’de. Yani insanın “sahip olma” ve “rekabet” gibi asli, ayrılmaz, doğal özellikleri falan yoktur, bütün bunlar tarihi ürünlerdir. Tarihsel koşulları ortadan kalkınca bunlar da özel mülkiyetle birlikte ortadan kalacaktır.

Üçüncüsü, *Köken*, Marksizmin kadınların ezilmesi olgusunu tarihi ve ekonomik olarak temellendirmesinde bir dönüm noktasıdır. Engels, kadının tarihi gelişme sonucunda erkeğin karşısında yenik düşerek ezilen cins haline gelişini sosyo-ekonomik temellerde açıklamıştır. Bugün bu kitapta savunulan şu ya da bu ayrıntı düzeyindeki tarihsel olgunun Engels’ten sonra ortaya çıkan yeni verilerle yanlışlanmış olduğunu söylemek moda olmuş durumda. Bunun bir düzeyde zerre kadar önemi yoktur! Önemli olan Engels’in kadının ezilmesini toplumun sosyo-ekonomik yaşamı üzerinde temellendirmesi, doğal olarak “ikinci sınıf” bir yaratık olmadığını kanıtlamış olması, dolayısıyla var olan toplumsal zincirlerin kırılması halinde kadının kurtuluşunun ve özgürleşmesinin mümkün olduğunu ortaya koymuş olmasıdır. Anaerkil toplumlar tarihte var olmuş mudur, olmamış mıdır gibi tartışmalar bu tarihsel atılımın yanında önemsiz kalır. Bizim bildiğimiz, Morgan gibi dar bir alanda çalışan uzmanlar dışında, 19. yüzyılda, elbette kendi cinslerinin ezilmesi ve kurtuluşu konusunda çalışmış kadın aktivistler ve

düşünürlerin yanı sıra, büyük düşünür olarak kabul edilip kadınların ezilmesi sorununu mesele edinen **sadece iki erkek** vardır. Biri ilerici liberal John Stuart Mill, öteki ise Friedrich Engels. Bu durumda Marksizmin kadın sorununa duyar-sız kalmış olduğunu ileri sürmek biraz olgulara aykırı kaçmıyor mu?

Engels'in 1872'de kaleme aldığı altı değişik yazısından oluşan *Konut Sorunu* başlıklı kitap ise kapitalizmde konutun, mimarinin ve şehirciliğin nasıl sınıf ilişkilerinin ve sınıf mücadelesinin damgasını taşıdığını ortaya koyar.

Nihayet, Engels'in en özel uzmanlık alanına geliyoruz: savaş ve askerlik sanatı. Engels bu alanda o kadar gelişkin bir bilgi dağarcığına sahipti ki, arkadaş-ları arasında takma adının "general" olmasını bir yana bırakalım, yazdığı birçok savaş analizi yazısı, imzasız yayınlandıkları için burjuva tarihçilerince uzun süre boyunca, kimliğini belli etmek istemeyen Prusyalı ya da Avusturyalı generallerin veya harp uzmanlarının çalışmaları sanılmıştır! Bu analizleri arasında en ünlülerinden biri, 1870 yılında Prusya-Fransa savaşında belirleyici bir muharebe olan Sedan savaşına ilişkin olarak, olaydan bir hafta önce, coğrafi koşulları, birlik sayılarını, iki ordunun farklı birliklerinin konuşlanmasını vb. gözden geçirerek Fransız ordusunun yapmayı planladığı anlaşılan manevrayı yaparsa büyük bir hezimete uğrayacağını öngörmüş olmasıdır. Sadece bu kadar da değil: Yenilginin tam tamına nerede yaşanacağını da saptamıştır! Bu muharebe Fransız İmparatoru III. Bonaparte'ın devrilmesiyle sonuçlanmıştır. İşin ilginç yönü bu tür bir askeri öngörü kapasitesinin, Marksist partiye büyük siyasi avantajlar kazandırmasıdır. Marx, Birinci Enternasyonal'in kendisine verdiği bir görevi yerine getirerek Enternasyonal adına yazdığı bir bildirimde bu askeri öngörüye yaslanarak doğru bir siyasi analiz yapmış ve bu analiz de çarçabuk doğrulanmıştır! Bize daha yakın bir konuda, Kırım savaşı konusunda da Engels'in askeri dehasının kendini gösterdiği hep vurgulanır. Bu yazıları, Marx ile Engels'in Osmanlı hakkındaki yazılarını bir araya getiren *Doğu Sorunu* başlıklı derlemede okumak mümkündür.

Engels sadece askerlik sanatı üzerine uzman değildi. Orduların yapısı, savaşın teknolojik altyapısı, profesyonel, paralı asker ve gönüllü orduları ile yurttaşlar ordusunun farklılıkları, askerlik ve savaşa ilişkin ne varsa Engels'in ilgi alanına giriyordu. Eklemeye gerek var mı? Engels ve Marx (burada, alışıldan farklı olarak Engels'in adını bilhassa öne yazıyoruz!) bütün yurttaşların askerlik görevi yapacağı bir orduyu öteki ordu türlerine göre üstün görüyordu. Nedeni de işçi sınıfının silah kullanmayı öğrenmesinin devrimci içeriğiydi.

Marx'tan sonra Engels

Marx'ın 1883'te uzunca bir hastalıktan sonra hayatını yitirmesi, hareketin en önemli önderinden yoksun kalması anlamını taşıyordu. Aslında epeyce yol gidilmişti. Teorik alanda *Kapital*, göz kamaştırıcı bir yapıt olması dolayısıyla, her ne kadar susuş kumkumasına getirilmeye çalışılsa da etkisini çok yaygın hissettiriyordu. Pratik alanda Marx ve Engels, uluslararası işçi hareketinde işçi sınıfı-

nın mücadelesine zararlı bir dizi yönelişe karşı zafer kazanmıştı: Komünist Liga döneminde hareketin işçi sınıfı temelinde yürümesi yolunda verdikleri mücadele kazanılmıştı. Enternasyonal döneminde gerek İngilizler arasında (John Weston), gerek Proudhon'da, gerekse kendilerine çok daha yakın olan Lassalle'de ortaya çıkan, sendikaların bir işe yaramayacağı yolundaki çok zararlı sonuçları olabilecek yaklaşım yenilgiye uğratılmıştı. Nihayet ve en önemlisi, politikayı düzen içi bir faaliyet gibi gören her türlü anarşist unsura karşı Marx Enternasyonal'in kararlarına işçi sınıfının bütün burjuva partilerinden bağımsız bir siyasi partiye ihtiyacı olduğunu geçirmişti. Ama Paris Komünü ertesinde yenilginin yarattığı demoralizasyon kadar anarşistlerin liderlerinden biri olan Bakunin'in yıkıcı ve manipülasyonlara dayanan propagandası dolayısıyla zayıfladığı bir momentte Enternasyonal tasfiye edilmişti.

Marx öldüğünde hareket zayıf bir anında idi. Üstelik bu hareket yeniden ayağa kalktığında, daha önce ulaştığı sağlam başlangıç noktalarından yola çıkıp çıkmayacağı da belli değildi. Engels'in Marx'tan sonraki 12 yıllık hayatında yaptığı hemen hemen her şey, mirasın Marx'ın getirdiği yerden geri düşmesini engellemeye, temellerini sağlamlaştırmaya, hatta mümkün olduğunca ileri gitmesini sağlamaya yönelik olmuştur. *Kapital*'in yayınlanmamış olan iki cildini yayına hazırlamak gibi bir görevin harekete ne kadar büyük bir katkı olduğu anlatılamaz. Öteki uçta Engels hareketin gelişmesine katkıda bulunmak için çok sayıda ülkenin partilerinin liderleriyle sürekli bir temas içinde kalmıştır. Kendisi, Marx'ın kızlarından Laura Lafargue'a bir mektubunda durumu şöyle betimliyor:

Beş büyük ve birçok küçük Avrupa ülkesi ile ABD'deki hareketi izlemek zorundayım. Bu maksatla üç Almanca, 2 İngilizce, 1 İtalyanca **günlük gazete** ve 1 Ocaktan itibaren bir de Viyana gazetesi alıyorum, toplam 7 tane. **Haftalıklardan** ise Almanya'dan 2, Avusturya'dan 7, Fransa'dan 1, Amerika'dan 3 (2 İngilizce, 1 Almanca), 2 İtalyanca, ve 1'er tane de Lehçe, Bulgarca, İspanyolca ve Çekçe geliyor ki, bu dillerden üçünü henüz yeni öğreniyorum.

Tabii bu tablo Engels'in yabancı dillerle ilişkisini getiriyor akla. Dil konusunda az görülen bir yeteneğe sahip Engels. 12 dili o dillerde yazışma yapabilecek kadar iyi biliyor, arkadaşlarının ifadesiyle bir ikinci 12 dilde de "kekeleyebiliyor"! Enternasyonalist çalışma bakımından yabancı dil bilgisinin önemini bilenler bu çalışkan adamın, politik ve teorik alanlardaki gayretine bu alanda da ne kadar büyük emek kattığını anlayacaklardır.

Engels'in Marx sonrası dönemde yürüttüğü faaliyet, bilindiği gibi, II. Enternasyonal'in kuruluş dönemine rastlar. I. Enternasyonal'in Marksist yöneliş açısından kazanımlarını koruyup ilerletmek bu yüzden çok somut bir anlamda önemlidir. I. Enternasyonal, Bakunin anarşistlerine, Proudhon "mütüalist"lerine, Britanya'nın "trade-unionist" bilinç yayıcısı sendikacılarına, Lassalle önderliği-

nin Bismarckçılığına karşı Marksist perspektifin ve programın üstünlüğünü büyük mücadelelerden sonra sağlamıştı. II. Enternasyonal 1889’da neredeyse Marksist bir örgüt olarak kurulacaktı. Ama baştan itibaren içinde daha sonra oportünizm ve revizyonizm olarak nitelenecek akımları da içeriyordu. Enternasyonal’e bağlı partiler, en başta Almanya Sosyal Demokrat Partisi (SPD), ama onun yanı sıra SPD’nin Avusturya’daki kardeşi, Britanya’da Labour (İşçi Partisi) ve Jean Jaurès önderliğinde birleştikten sonra Fransız hareketi, büyüdükçe, güçlendikçe, burjuva kurumları içinde (belediyelerde, parlamentoda vb.) güç kazandıkça, sendikaları birer düzen içi pazarlık manivelası olarak kullanmayı öğrenince, bu zararlı eğilimler görülmedik derecede güçlenecekti. İşte Engels’in hayatının son demlerinde verdiği büyük mücadele bu eğilime karşı idi.

Burada bu mücadeleyi sistematik biçimde ele alamayız. Bazı kilometre taşlarıyla yetinmek zorundayız. Bu konuya girerken şunu söyleyelim: İkinci Enternasyonal’de revizyonizme ve Rusya’da bunun ifadesi olarak önce “ekonomizm”e, ardından Menşevizme karşı mücadelesinde, Lenin kavramlarının ve düşüncelerinin çoğunu Engels’ten devralmıştır. En önemlisi belki de “oportünizm” kavramıdır. Bizim geriye doğru izini sürdüğümüzde görebildiğimiz kadarıyla bu kavramın mucidi Engels’tir. Ama bu kavrama ilişkin bir berraklığa gitmeden önce, başka bir noktayı vurgulamamız gerekiyor.

“Parlamente budalalık” ya da “dar kafalılık” olarak Türkçeleştirilebilecek olan, Batı dillerinde (İngilizce’deki biçimiyle söyleyecek olursak) “cretinism” olarak ifade edilen kavram da aslında Marx ve Engels’ten, ama bizim görebildiğimiz kadarıyla esas olarak Engels’ten gelir. Üstelik bu kavram, öyle 1870’li ve 1880’li yıllarda değil, ta 1848 devrimi içinde ve için formüle edilmiştir. Engels’in *Almanya’da Devrim ve Karşı Devrim*’de verdiği şu harikulâde (ve hasmın canını acıtacak kadar hiciv dolu) tanıma bakar mısınız?

Parlamente budalalık, talihsiz kurbanlarında, tarihte ve gelecekte tüm dünyanın, kendilerinin de üyesi olma onurunu taşıdıkları belirli temsil organlarındaki oy çoğunluğu tarafından yönetilip belirlendiğine ve meclis duvarları dışında olup biten savaşlar, devrimler (...) [vb.] bütün her şeyin, o anda yüce meclislerinin gündemini işgal eden önemli konu her ne ise, bununla alakalı kıyas kabul etmez olaylarla karşılaştırıldığında bir hiç olduğuna cidden inanmak şeklinde kendini gösteren bir bozukluktur.

Muhtemelen kavramın tarihteki ilk tanımını olan bu muhteşem pasajı geçmeden önce “cidden” kelimesine dikkatinizi çekmek isteriz. Koskoca cümlemin içine hince ve hınzırca sokuşturulmuş bu kelime, parlamente dar kafalılığın girdabına kapılmış “solcu”ların sadece kelimenin kötü anlamında, yani halkı uyutmak için “politikacılık” yapmakta olmadıklarını, tamamının olmasa bile büyük çoğunluğunun parlamente süreçlerin her şeyden, savaşlardan, devrimlerden vb. daha belirleyici olduğuna kendilerinin de inandığını bıyık altından bir gülüşle ifade eder!

Engels, 1880’li ve 1890’lı yıllarda kitleleşme ve parlamenter başarı ortamında bu “bozukluğun” nüksettiği teşhisini yapar. Bunun bir sonucu olarak da oportünizm eğilimini gösterir. 1891’de Almanya Sosyal Demokrat Partisi (SPD), 1875’te Lassalle’cılarla Marksistler arasındaki birleşme sırasında kabul edilmiş olan (ve Marx’ın ünlü “Gotha Programı’nın Eleştirisi” metninde yerden yere vurduğu) programın yerine yeni bir program kabul ettiğinde (“Erfurt Programı” diye bilinir), Engels bu metin üzerine bir değerlendirme yazmıştır. Bu metinde içinde bulunulan anın başarısı için hareketin geleceğini harcamaya razı olmak, yani bugün çıkan fırsatların (“opportunity”) hareketin esas tarihsel hedefine zarar verecek biçimde üzerine atlamak, oportünizm olarak tanımlanmıştır. Revizyonizmin ünlü sözcüsü Eduard Bernstein, 1899’da yayınladığı ünlü *Sosyalizmin Varsayımları* kitabında “amaç hiçbir şeydir, hareket her şeydir” derken, hiç referans yapmadan, ama gayet bilinçli biçimde Engels’in mahkûm ettiği oportünizmi adını vermeden savunuyordu. Engels, anlık avantajlar için hareketin geleceğini boşlamayı karşısına alıyordu. Bernstein ise gelecek önemsizdir, önemli olan bugün elde edilendir demektedir.

İşte bu Bernstein Engels’in erkenden hedefi haline gelecektir. Daha doğrusu Engels ile Marx’ın. Bernstein 1899’da revizyonizmin manifestosu olarak iş gören ünlü kitabını yayınladıktan sonra onunla esas mücadele eden Rosa Luxemburg olarak bilinir: *Devrim mi, Sosyal Reform mu?* başlıklı kitabında Rosa, Bernstein’ı yerden yere vurmuştur. Genellikle bilinmeyen, Bernstein bu eğilimlerini çok daha erken, 1879’da ilk kez ve elbette çok sınırlı biçimde ortaya döktüğünde Engels ile Marx’ın ona ve fikir arkadaşlarına karşı çok ciddi bir savaş açtığıdır. O zamanki adıyla Almanya Sosyal Demokrat İşçi Partisi’nin (SAPD) o dönemdeki yayın organı olan *Sozialdemokrat*’ın, üyelerinden biri henüz 29 yaşındaki Bernstein olan Yayın Kurulu, partinin proletarya politikasını terk ederek burjuvaziye ve küçük burjuvaziye açılmasını savunan bir küçük “Manifesto” yayınlayınca, Marx ile Engels, bu sonuncunun kaleme aldığı bir “Genelge Mektup”la bu gelişmeye sert bir müdahale yaparlar. Genelge söz konusu Yayın Kurulu üyelerinin sosyal demokrat bir küçük burjuva partisi kurmasının en doğru yol olacağını, iki partinin ittifak kurup kurmayacaklarının daha sonra tartışılabileceğini belirtir.

Bu genelgenin daha sonra Bolşevizme ve genel olarak devrimci Marksizme bırakacağı önemli bir miras da büyük partilerin parlamento grubunun “parlamentar dar kafalılığın” yatağı olarak düzene her türlü adaptasyonun üreyebileceği bir topluluk olması riskine karşı, parlamento grubunun partinin bütününe karşı mutlak biçimde tâbi olmasını ilke olarak savunmasıdır. Bolşevizmin bu ilkesi de aslında Engels’ten ve Marx’tan gelmektedir.

Engels, iyi bir Marksist olarak, büyümekte olan işçi partilerine, yani Marksist partilerin o dönemdeki adıyla “sosyal demokrasi”ye musallat olan bütün bu zararlı eğilimler karşısında (parlamenter “dar kafalılık”, oportünizm, reformizm vb.), sadece bunlarla nasıl mücadele edileceğine ilişkin bir tartışmaya girişmekle

yetinmemiş, bunların maddi temelini de kavramaya çalışmıştır. Burada da genellikle Lenin'in zihninin ürünü olarak bilinen bir kavramın ilk mucidi Engels'tir: "işçi aristokrasisi". Engels, içinde yaşadığı Britanya'nın işçi sınıfı için çok erkenden "burjuvalaşma" teşhisi koyar. Bunu da Britanya'nın dünya pazarı bağrındaki avantajlı konumuna atfeder. Zamanla "işçi aristokrasisi" kavramını kullanmaya başlar. Bu teşhis daha sonra bütün emperyalist ülkeleri kapsayacak şekilde genişleyecektir. Yani Lenin'in emperyalizm teorisinin komünist hareketin strateji ve taktikleri açısından en önemli boyutlarından biri olan işçi aristokrasisi teorisi, kökenini en ufak bir kesinti olmaksızın Engels'te bulur. (Tabii emperyalizm Marksizm içinde bir teorik kavram olarak 20. yüzyılın başında doğmuştur, Engels'te bu anlamda mevcut değildir.)

Bu konuya son vermeden önce ekleyelim: İkinci Dünya Savaşı sonrasında aynı olguyla bir kez daha karşılaşan Maoculuk ve ona akraba olmakla birlikte ondan ayrı bir akım olarak görülmesi gereken Üçüncü Dünyacılık, bu durumdan emperyalist ülkelerin işçi sınıfının kapitalist düzenle bütünleşmiş olduğu, devrimci karakterini toptan yitirmiş olduğu sonucunu çıkarmıştır. Engels'in (ve elbette Lenin'in) bakış açısının bu gerici teorik sonuçla hiçbir ilgisi yoktur. Bir yandan, "işçi aristokrasisi" de proleterdir ve 20. yüzyılda tekrar ve tekrar görüldüğü gibi, bıçak kemiğe dayandığında düzenin karşısına geçebilir. Bir yandan da, emperyalist ülkelerin proletaryasının sadece bir kesimini kapsar. Nitekim 1890'lı yıllarda Britanya'da işçi aristokrasisinin ayrıcalıklarından yoksun vasıfsız işçiler ayağa kalkarak mücadeleye giriştiklerinde ve şimdiki İşçi Partisi'nin (Labour Party), devrimci bir program temelinde olmasa da Britanya tarihinde ilk kez burjuvaziden bağımsız bir parti olarak inşasına omuz verdiklerinde yaşlı Engels bütün umudunun bu işçi katmanlarında olduğunu ifade etmiştir.

Engels "işçi aristokrasisi" ve biraz alaylı biçimde burada icat edeceğimiz bir deyimle "parlamento aristokrasisi", yani bir işçi partisinin parlamenter politikada güçlenmesinin kaymağını yiyen zümreler dışında, aydınların oynayabileceği rolü de çok eleştirel biçimde ele alır. Aşağıdaki pasaj her aydının çerçevelerek çalışma masasının üzerine asması gereken bir dizi uyarı içeriyor:

Aldıkları "akademik" eğitimin (...) onlara subaylık rütbesi ve partide buna denk düşen bir konum hakkı vermediğini; partimizde herkesin kendi çalışmalarıyla kendini göstermesi gerektiğini; partide sorumlu konumların, tartışmasız şekilde var olsa bile sadece yazınsal yetenek ve teorik birikimle kazanılamayacağını, bunların yanı sıra parti mücadelesinin koşullarını iyi bilmek ve bunun biçimlerine uyum sağlamak, kişisel güvenilirliğini ve kişilik sağlamlığını kanıtlamak ve nihayet, savaşçı saflarına katılmaya hazır olmak gerektiğini, kısacası, "akademik eğitilmişler", toplamda işçilerden öğrenecekleri şeylerin, işçilerin onlardan öğreneceklerinden çok daha fazla olduğunu anlamalılar.

Nasıl devrimci irade, disiplin, alçakgönüllülük ve inanç dolu satırlar! Çok

insan, bunların Marx ile Engels'in değil Lenin, Trotskiy ve Luxemburg'un kaleminden çıkacağını bekler. Ama işte büyük entelektüel, doğa bilimleri uzmanı, feylesof, Marksizmin iki teorisyeninden biri böyle konuşuyor, Lenin değil!

Engels'in oportünizm ve reformizme karşı verdiği bu mücadele sırasında, ölümüne aylar kala çok talihsiz bir olay da yaşanmıştır. Yaşlı devrimcinin Marx sonrası dönemde önemli mücadele araçlarından biri, Marx'ın doğrudan devrimci mücadeleyi öne çıkaran çalışmalarını devrimci mesajlar içeren önsözlerle yeniden yayınlamak olmuştur. Bu bapta, Marx'ın 1848'de Fransa'da yaşanan Şubat ve Haziran devrimlerini (tarihte, işçi sınıfının doğrudan öncülük ettiği ilk devrim 1848 Haziran devrimidir) analiz ettiği *Fransa'da Sınıf Mücadeleleri* kitabını da bir önsözle birlikte yayına hazırlamıştır. Bu kitap ve önsöz 1895'te yayınlanacaktır. Bu aşamada SPD artık Almanya'nın en güçlü partilerinden biri haline gelmiştir. (Birinci Dünya Savaşı'na doğru, çoğunluğu elde edememekle birlikte birinci parti haline gelecektir.) Parti yöneticileri, aşırı devrimci bir dilin partinin "saygınlığına" zarar getireceği kaygısıyla Engels'in önsözünü kuşa çevirirler. Ortaya çıkan metin, neredeyse devrimin miadının dolduğu izlenimini bırakmaktadır. Engels bu sansüre çok öfkelenir. Ama olan olmuştur, yaşlı ustanın ölümünden çok kısa bir süre önce düşüncesi iğdiş edilerek kayda geçirilmiş, kitap raflardaki yerini almıştır! Bu olay Engels'in bütün mücadelesine rağmen oportünizmin (anın ihtiyaçlarının geleceği tehlikeye atması!) en azından Alman partisi içinde, ama aslında Enternasyonal çapında nasıl derinden derine gelişmekte olduğunun çok çarpıcı bir belirtisidir. Siz Bernstein 29 yaşında, 1879'da o bildiriye yayınladığı halde kitabını neden tam 20 yıl sonra, 1899'da yayınladı zannediyorsunuz? Bizim (hiçbir kanıt sunamadan ileri süreceğimiz) kanaatimiz, Bernstein'ın Engels'in ölümünü beklediğidir!

Stalin'e karşı Engels

Engels'in son yıllardaki faaliyetinin üzerinde durulabilecek başka birçok yanı var. Ama artık burada keselim. *Kapital*'in iki cildinin yayına hazırlanması, II. Enternasyonal'in ve partilerinin kuruluşu için bir bilgelik odağı olarak oynadığı rol ve oportünizme karşı verdiği mücadele, bizce yaşlı Engels'in, değeri ebediyen eskimeyecek katkılarıdır. Yalnız bitirmeden önce son bir noktaya değinmek istiyoruz. Marx ile Engels, geleceği öngörme konusunda, dengini bir daha bir tek Trotskiy'de bulacak bir dehaya sahiptiler. Daha ileri gidelim: Engels'in bu konuda Marx'tan da üstün olduğunu söyleyenler vardır. Bu da epey bir şey demektir! Marx, ta 1848'den başlayarak ve 1867'de daha da derinleştirerek kapitalizmin dünyayı ve insan ilişkilerini zamanla ne hale getireceğini, tam da bu üretim tarzının iç çelişkilerinden hareketle öngörebilmiş bir dâhidir! Tek bir örnek ile yetinelim: Burjuvazinin ideologları dahi, 1990'lı yıllarda, Berlin Duvarı'nın çökmesi dolayısıyla Marksizmin prestiji yerlerde sürünürken bile, Marx'ın (ve elbette unutmadan Engels'in) ta 1848'de *Komünist Manifesto*'da onların "küreselleşme"

diye ideolojik bir ad taktıkları uluslararasılaşma sürecini nasıl milimi milimine öngörmüş olduğunu heyecanla ve şaşkınlıkla teslim etmişlerdir!

Bu öngörü kapasitesinin bir de komünizm adına yaratılacak felaketleri öngörme gibi bir yanı var. İki büyük devrimci sanki Stalinizm diye bir felaketin devrim sonrası toplumun üzerine çökeceğini sezmiş gibidirler. Burada konumuz Engels olduğu için, Marx'ı bırakarak onun üzerinde duralım. Engels'in hayatının iki ayrı evresinden iki örnek vereceğiz. İlki ta 1847'den, "Komünizmin İlkeleri"nden. Bu metin işçiler için anlaşılması kolay olsun diye soru-cevap halinde düzenlenmiştir. Bir soru da şudur: "Bu devrimin [yani komünist devrimin] yalnızca tek ülkede yer alması olanaklı olacak mıdır?" Engels'in cevabı kelimesi kelimesine şöyledir:

Hayır. Dünya pazarını yaratmış olan büyük sanayi, yeryüzündeki bütün halkları ve özellikle de uygar halkları öylesine birbirine bağlamıştır ki, her halkın başına gelecekler, bir ötekine bağlıdır... Komünist devrim, bu yüzden, hiç de salt ulusal bir devrim olmayacaktır. Bu, bütün uygar ülkelerde, yani en azından İngiltere, Fransa, Amerika ve Almanya'da, aynı zamanda yer alan bir devrim olacaktır... Bu, dünya çapında bir devrimdir ve dolayısıyla kapsamı da dünya çapında olacaktır.

Sorulan soru sanki Stalin'in gelecekte ortaya atacağı teze ("tek ülkede sosyalizm") ilişkin, verilen cevap da o tartışma içinde Marksizmin enternasyonalist bakışını temellendiriyor.

İlk nokta genç Engels'tendi, ikincisi ise yaşlı Engels'ten. Marx ile Engels'in (aynen Trotskiy hakkında Stalinistlerin geliştirdiği efsane gibi) köylü düşmanı olduklarına dair temelsiz bir rivayet vardır. Oysa, vakit kaybetmemek için delillere değinmeden söyleyelim ki, işçi-köylü ittifakı ta 1848 Alman devriminden Marx ile Engels'in hayatlarının sonlarında devrimin yeni diyarı olarak gözlerini diktikleri Rusya'nın gelecek devrimine kadar birçok bağlamda ikilinin esas stratejisi olmuştur. Ama işçi-köylü ittifakının sosyalizme yürüme bakımından bir çelişki içerdiği, en azından Ekim devriminden itibaren bilinen bir şey: Köylü ya küçük toprak sahibidir, ya da kapitalizm-öncesi zulüm sisteminin sonucu olarak toprak açlığı içindedir. Ona zaten sahibi olduğu toprak için güvence verildikten, toprağı olmayana da toprak verildikten sonra bütün bu topraklara el konulması demek, köylünün devrimin karşısına geçmesi demektir. Engels bu sorunun proletarya iktidarı tarafından nasıl ele alınması gerektiğini anlatıyor:

Sonra, iktidara geçtiğimizde, büyük toprak sahipleri için yapmak zorunda kalacağımız gibi, küçük köylüleri (karşılığını ister ödeyerek, ister ödemeyerek) **zorla kamulaştırmayı aklımızdan bile geçiremeyeceğimiz de bir o kadar açık**. Küçük köylü karşısındaki ödevimiz, ilkin, onu buna zorlayarak değil, ama örnekler aracılığıyla buna götürerek ve toplumun yardımını onun buyruğı altına koyarak, onun bireysel mülkiyeti ve işletmesini, kooperatif işletmeye dönüştürmektir (vurgu bizim).

Biz her zaman 20. yüzyıl sosyalist inşa deneyiminin Marksizmin programını uyguladığı için değil, uygulamadığı için çöktüğünü, yani Marksizmin yanlış olduğunu değil doğru olduğunu gösterdiğini söyledik. Stalinizmin “tek ülkede sosyalizm” ve “zorla kolektifleştirme” uygulamalarının nasıl Marksist programa bütünüyle aykırı olduğunu görebiliyor musunuz? Engels, 20.yüzyılın büyük tartışmalarını nasıl da sezmiş gibi!

Öngörü dehası

Öngörü meselesini açtığımıza göre birkaç örnek vererek bitirelim. Engels’in askeri öngörülerinin ne kadar güçlü olduğunun bir örneğini yukarıda Sedan Muharebesi bağlamında aktarmıştık. Şimdi daha politik konulara dönelim.

Yukarıda, Alman işçi sınıfı hareketinin ilk örgütlenme aşamalarında, özellikle 1860’lı yıllardan itibaren Ferdinand Lassalle’in önemli bir önder olduğunu, Marx ve Engels’in ona önem vermekle birlikte politik hatalarını ciddiyetle ele aldıklarını birkaç kez geçerken ifade etmiştik. Bu hatalar arasında belki de en önemlisi, Lassalle’in Alman birliğinin tepeden, junker yöntemleriyle ve Prusya hâkimiyeti altında inşasının en önemli tarihsel aktörlerinden biri olan Bismarck’la ittifak arayışdır. Marx ve Engels buna elbette sınıf bağımsızlığı temelinde karşı çıkmışlardır. Engels, Almanya’daki askerlik sorununu da içeren bu tartışmada öne çıkmıştır. Ona göre, Bismarck, bütün politikasını, üç sınıfı (kapitalizm-öncesi büyük toprak sahibi junker’leri, burjuvaziye ve işçi sınıfını) dengede tutma üzerine yerleştiren Bonapartist bir yaklaşım izlemektedir. Burjuvaziye karşı bir denge oluşturmak için işçi hareketini kullanmasına kanmamak gerekir. “Bu hareket, işçileri bağımsız bir güce dönüştürdüğü ve böylece hükümet için tehlikeli hale geldiği an, birden her şey sona erecektir.”

Bu satırlar 1865’te yazılmıştır. Bu aşamada sadece Lassalle’in örgütü ADAC vardır. 1869’da Marksistler, başlarında Wilhelm Liebknecht (Karl’ın babası) ve August Bebel olmak üzere ayrı bir örgütlenmeyi başarırlar (“Eisenach’çılar”). 1875’te bu iki örgüt birleşir. Alman sosyalist işçi hareketi hızla büyümektedir. 1878’de Bismarck, her türlü sosyalist örgütlenmeyi yasaklayan Anti-Sosyalist Yasa’yı meclisten geçirir. Engels 13 yıl sonra kelimesi kelimesine haklı çıkmıştır. Neden? Kehanet değil elbette. Sınıf çıkarlarının, güçlerinin ve aktörlerinin dakik bir analizi. Marksizmin yöntemi.

İkinci örnek, Engels’in kendi ülkesinden ziyade Rusya’yla ve bir bütün olarak Avrupa devrimiyle ilgili. Marx ile Engels’in 1870’li yılların ikinci yarısından itibaren Rusya ile yakından ilgilendiği, geçmişte Avrupa gericiliğinin kalesi olarak gördükleri bu ülkenin şimdi tersine Avrupa devrimini tetikleyebilecek bir dinamit fiçisi karakteri kazanmaya başladığını kavradıklarını biliyoruz. Engels hayatının sonunda bir mektubunda Marx’ın da Rusya’daki baş muhataplarından biri ve ilk Rus Marksist grubu olan Emeğin Kurtuluşu mensubu Vera Zasuliç’e Rus toplumunun Lenin ve Trotskiy tarzı bir analiziyle burjuvazinin nasıl (İngiltere ve

Fransa'dan farklı olarak, fakat Almanya'ya benzer biçimde) mutlakiyetçi eski rejimin kanatları altına sığınmaya yatkın olduğunu, proletaryanın kendi mücadelesini siyasi demokrasi mücadelesiyle birleştirmek zorunda kalacağını, onun öncülüğündeki devrimin ise Avrupa'da ilk olarak Alman proletaryasını ayaklandıracığını yazmıştır. 1890'lı yıllar! Lenin yeni Marksist olmuş, Trotskiy daha kısa pantolonlu. Engels, 1917-18 yıllarında Rus proleter devrimi ve Alman devrimini tam tamına gerçekleştirdiği biçimiyle öngörmüştür. Neden? Kehanet mi? Hayır, Marksist yöntemin ufuk açıcı tarzda kullanılması.

Son örnek Lenin'in "Kâhince Sözlere" başlıklı bir yazısına konu olacak kadar çarpıcıdır. Engels Birinci Dünya Savaşı'nı, süresine ve ölü sayısına varana dek, ayrıntısıyla bir çeyrek yüzyıl öncesinden öngörmüştür! Bakın 1887'de ne yazıyor:

Prusya-Almanya için bundan sonra bir dünya savaşından başka herhangi bir savaş olanaklı değildir. Bu dünya savaşı da şimdiye kadar hayal edilmemiş derecede kapsamlı ve şiddetli olacaktır. **Sekiz ila on milyon** asker birbirini katledecek, bunu yaparken Avrupa'yı herhangi bir çekirge ordusunun bugüne kadar yaptığından çok daha yoksun bırakacak biçimde yiyip bitirecektir. Otuz Yıl Savaşı'nın yıkımları **üç ya da dört yıla** sıkışmış ve bütün kıtaya yayılmış olarak yaşanacaktır... (vurgular bizim).

Engels imparatorlukların çökeceğini, savaşın devrime yol açacağını falan da öngörüyor! Biz uzatmayalım. Sadece okurumuza alıntıda vurguladığımız sayıların tam tamına gerçekleştiğini hatırlatalım. Gerisi, Lenin'in, *Devrimci Marksizm*'in bu sayısında yayınlanmakta olan yazısında okunabilir.

Şimdi işin neredeyse şaka gibi olduğu bir noktaya geliyoruz. Herkesin bildiği gibi, Birinci Dünya Savaşı, Bosna-Hersek'in başkenti Saraybosna'da bir Sırp milliyetçisinin Avusturya-Macaristan imparatorluğunun velihtına karşı düzenlediği bir suikastle başlar. Bu olay (şimdi artık biraz alayla hatırlatıldığı gibi) okul kitaplarında esas nedenleri gizlemek için savaşın nedeni olarak da gösterilir. Engels bunu bile öngörmüştür! O olayın yaşanmasından 30 yıldan fazla bir süre önce, 1882'de yazdığı satırlarda, Çar'ın ajanlarının Balkanlarda ve özellikle Bosna-Hersek'te sürdürdüğü pan-Slav kışkırtıcılığı sonucunda, "ne kendilerinin, ne Avusturya'nın ne de Bismarck'ın kontrol edebileceği bir savaşı kucaklarında bulmaları iştenden değildir" demiştir! Ne demeli?

Final

Marx 1883'te öldü. Cenazesinde az sayıda yakını, dostu ve izleyicisi vardı. Engels, mezarı başında yaptığı konuşmada, "yaşamakta olan en büyük düşünür"ün öldüğünü, Marx'ın çok büyük bir bilim insanı olduğunu belirtiyor, ama onun "her şeyden önce bir devrimci" olduğunu vurguluyordu. Bu devrimci

Avrupa ve Amerika kıtalarında milyonlarca işçinin sempatisini kazanmış olan Uluslararası İşçi Birliği'nin (Birinci Enternasyonal'in) hem düşünsel planda, hem de pratik alanda önderi olmuştu. Ama 1883'te bu örgüt artık yoktu ve işçi hareketinin geleceği belirsizdi. Bu yüzdendir ki mezarının başında sadece bir avuç insan toplanmıştı.

Bundan sadece on yıl sonra, 1893'te İsviçre'nin Zürih kentinde 18 ülkenin sosyalist örgütlerinden ve işçi partilerinden 400'den fazla delegenin önünde konuşurken Engels bu salonun Marx'ın fikirlerine ve programına kazanılmış olduğunu bilmenin iç rahatlığıyla şöyle diyecektir: "Marx hayatta değil; fakat hâlâ yaşıyor olsaydı, Avrupa'da ve Amerika'da bir ömür boyu yarattığı esere onun kadar haklı bir gururla bakabilecek biri daha olmayacaktı."

Engels, Marx'ın başarıları konusunda konuşurken daima takındığı alçakgönüllü tavır içinde elbette kendisinin şahsi katkısını gündeme bile getirmeyecektir. Ama o anda, yoldaşıyla, dostu, arkadaşı, ağabeyiyle birlikte bütün bir ömür boyu kendilerini parladıktan sonra insanlığa ne kadar büyük bir miras bırakıyor olduklarını görmekten mutlaka derin bir mutluluk duyuyor olmalıdır.

Engels o mutlu günden iki yıl sonra hayata gözlerini yumdu. Ama bugün, 120 yıl sonra, gönül rahatlığıyla söyleyebiliyoruz ki, Marx ile ortak eseri, bütün ihanetlere rağmen, hâlâ yaşıyor.

Kaynaklara ilişkin not

Bu yazı serbest vezin yazılmıştır. Uzun yıllar boyunca Marx ile Engels'ten öğrenmeye çalışan birinin ömür boyu edindiği bilgilerinden derlenmekle birlikte son aşamada iki çok değerli kaynaktan beslenmiştir. Bunlardan biri Ekim devrimi döneminin değerli aydını David Riazanov'un kendi alanında hâlâ bir klasik olan yapıtıdır: *Karl Marx/Friedrich Engels. Hayatı ve Eserlerine Giriş* (çev. Ragıp Zarakolu, İstanbul: Belge Yayınları, 5. Baskı, 2011). Öteki ise son dönemin hasadıdır, siyahi bir Amerikalı araştırmacının çok değerli bir eseridir: August H. Nimtz, *Demokrasi Savaşçıları Olarak Marx ve Engels* (çev. Can Saday, İstanbul: Yordam Kitap, 2012).

Kitap Tanıtımı

Marx'ın Grundrisse'si

Marx'ın Grundrisse'si
Mehmet İnanç Turan
Ütopya Yayınevi

Marksizmin kaynaklarından birini ekonomi politiğin eleştirel aşılması oluşturur. Marksizm, burjuva bilimi olan ekonomi politiğin yaptığı burjuva toplumun tahlilinin eleştirisini yaparak onu aşar. Ne var ki, bu eleştirel aşma bir çırpıda gerçekleşmez; bir süreç boyunca adım adım gerçekleşir. Nicelikten niteliğe sıçrama süreçsel gelişimin son halkasıdır.

Marx'ın Kapital'i ekonomi politik eleştirinin hemen hemen bütün yanlarını kendisinde toplar. Grundrisse ise ekonomi politiğin eleştirisinin tohumudur; tohum gelişip büyümüş Kapital'i yaratmıştır.

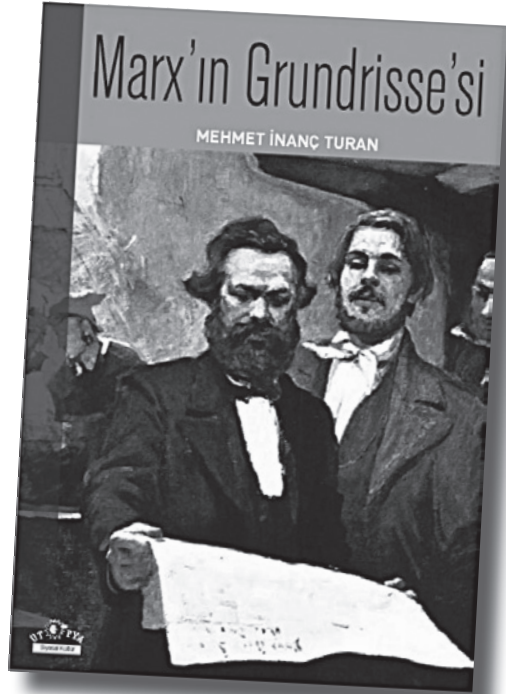
Marx'ın Grundrisse'si Marksizmin tohumunun hangi fikirleri geliştirerek ekonomi politiği aşmaya başladığını göstermeyi amaçlıyor. Grundrisse'yi sınır kabul ederek ondan önceki dönemin fikirleriyle, ondan sonraki dönemin düşüncelerini kıyaslıyor. Marksizmin gelişim bütünlüğü başka türlü kavranamaz.

Grundrisse, Marx'ın yeniden gözden geçirerek okuyucuya sunduğu bir eser değildir. Anlaşılması zor soyut formüllerle doludur. Kapital'le tanışmamış bir insanın doğrudan doğruya Grundrisse ile tanışması ve onu anlaması büyük zorluk içerir. Bu açıdan Kapital'den yararlanarak Grundrisse okunup anlaşılabilir. Bu çalışma, Kapital'den yararlanarak Grundrisse'yi çözmeyi hedefliyor.

Marksizmin ekonomi politiği aşma köprüsünün başlangıcı Marksizmin doğuşuyla başlar, Grundrisse ve Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı ile devam eder. En sonunda Kapital'de son bulur.

Grundrisse 1857-1858 elyazmalarıdır. Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı 1859 yılında doğmuştur ve Grundrisse'nin çocuğudur. Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı, Marx tarafından redakte edildiğinden dolayı Grundrisse'yi (daha iyi) anlamaya hizmet eder. Gerekli olduğu ölçüde bu çalışmadan aktarmalar yapılacaktır.

Demek ki, Grundrisse, Marksizmin doğuşu ile büyümüş hali arasında oturur; bizim hem Marksizmin geçmişini, hem de geleceğini kavramamızı sağlar. İşte Grundrisse'nin önemi!



Kirov cinayeti

Kirov Cinayeti ve Stalin,
Robert Conquest, çev. Gün Zileli,
İstanbul: H₂O Yayınevi, 2015.

Mehmet İnanç Turan

1 Aralık 1934'te Leningrad Sovyet binasında (Smolnıy'de), SBKP Merkez Komite üyesi ve Leningrad parti sekreteri Kirov öldürüldü.

Robert Conquest, *Kirov Cinayeti ve Stalin* isimli kitabında bu cinayette Stalin'in sorumluluğunu araştırır. Cinayette Stalin'in parmağı var mıdır? Kitabın konusu bu.

Conquest'in Kirov cinayetine ilişkin sunduğu bilgilere bakmadan önce yazarın kendisine biraz değinmek gerekir. Conquest, Batı'da Sovyet tarihi hakkında yazmış önemli tarihçilerden biridir. Ama son derecede gerici bir bakış açısı vardır. Sadece Stalinizmi değil Leninizmi de, daha genel olarak komünizmi de karşısına almış, hayatının sonuna kadar cepheden eleştirmiştir. (Conquest üç ay önce 98 yaşında hayata gözlerini yummuştur.)

Böyle yazarların kitaplarını hep çok dikkatli okumak gerekir. Mesele bunların açıkça yalan söylemeleri değildir. Bu ender olarak elbette olabilir. Ama asıl mesele, olayları yorumlarken kendi görüşlerinin etkisi altında anlattıkları tarihe belirli bir bakış getirmeleridir.

Buna karşılık, Sovyet, Çin ve diğer bürokratik işçi devletlerinin tarihlerini büyük ölçüde bu tür yazarlardan öğrenmek zorundayız. Çünkü elde Marksist kaynak yok denecek kadar azdır. Sovyet kaynakları da ters yönde propaganda içerir.

Elbette onların da okunması gerekir, ama bunların büyük çoğunluğu yaygın olarak okunan Batı dillerine çevrilmemiştir. Hele Türkçe'ye hiç çevrilmemiştir.

Dolayısıyla, burjuva tarihçilerinin çalışmaları kullanılacaktır, ama hep temkinle, hep titiz bir eleştiri süzgecinden geçirilerek, hep ileri sürülen olguların ve fikirlerin nasıl belgelendiğine bakılarak. Conquest'i de böyle sunmak gereklidir.

Şimdi kitabın Kirov cinayeti hakkında bize ne öğretebileceğine geçebiliriz.

Cinayet nasıl işlendi?

Kirov, 29 Kasım 1934'te Moskova'daki Komünist Parti Merkez Komitesi toplantısından yeni dönmüştü. 1 Aralık 1934'te toplantısı vardı.

1 Aralık 1934 akşamı Kirov, Smolnii'ye geldi. Kirov'u koruyan kişisel koruması Borisov ile birlikte gelmişlerdi; ama Kirov binaya girerken Borisov yanında yoktu: Smolnii'in merdivenlerini Kirov yalnız çıkıyordu.

Borisov, Kirov'a bağlı bir muhafızdı. Kirov ona güvenirdi. Borisov, İçişleri Halk Komiserliği'nin (NKVD'nin) adamları tarafından alıkonulmuştu. Bu nedenle Kirov binaya yalnız girdi.

Kirov çalışma odasının bulunduğu üçüncü kata çıktı. Kirov önce Leningrad Komitesi ikinci sekreteri olan Mihail Çudov'un da katıldığı bir toplantı yaptı. Toplantıdan sonra kendi çalışma odasına doğru koridorda yürümeye başladı. O sırada Nikolayev, Kirov'u ensesinden vurdu. Çudov ve diğerleri silah sesini duymuşlardı; Kirov'un yanına koşular. Kanlar içindeki Kirov'u kurtarmaya çalıştılar; ama her şey için geçti: Kirov öldü.

İlginçtir ki, Kirov'u vuran Nikolayev, Kirov'u vurduktan sonra bayılmıştı; Kirov'un yanına düşmüştü. NKVD görevlileri onu yakaladılar; NKVD merkeze götürdüler.

Nikolayev çok iyi biçimde korunan Smolnii'ye hiçbir muhafıza yakalanmadan nasıl girmişti? NKVD buna niçin göz yummuştu?

Nikolayev otuz yaşındaydı. 1920 yılında partiye girmişti. Bir bacağı sakattı. 1934 yılının başlarında parti disiplini çiğnediği gerekçesiyle partiden atılmıştı. Nikolayev, Milda Draula adlı bir kadınla evliydi; iki çocuğu vardı.

Milda, Letonyalıydı ve daha önemlisi Letonya konsolosu George Bissenieks'in karısıyla dostça ilişkileri vardı. (İlerideki mahkemelerde bu konsolos Troçki'yi suçlamak için kullanılacaktır.)

Nikolayev cinayetten önce üzerinde bir tabanca ile iki kez yakalanmıştı; ama her ne hikmetse iki kez de NKVD görevlileri tarafından serbest bırakılmıştı.

Nikolayev'in Smolnii'ye elini kolunu sallayarak girmesi, Kirov'un koruması Borisov'un cinayet sırasında Kirov'un yanında olmasının NKVD tarafından engellenmesi, Nikolayev'in iki kez silahla yakalanmasına rağmen serbest bira-

kılmasıyla birlikte ele alınırsa cinayette NKVD'nin bir rolü olduğu ortaya çıkar.

Kirov

Kirov 1886 doğumluydu. 19 yaşında partinin saflarında çarpışan bir gençti. Partinin silahlı milislerine katıldı. 1905'te Tomsk'daki parti komitesine seçildi. 1906'da tutuklandı, 1909'da tahliye edildi.

1917 Ekim Devrimi'nde Tüm Rusya Sovyet Kongresi'nde delege oldu. Devrimden sonra Gürcistan'a Sovyet büyükelçisi olarak atandı. 1921-1926 arasında Azerbaycan Komünist Partisi Merkez Komitesi sekreterliği görevinde bulundu. 1926'da Politbüro yedek üyesi oldu.

Leningrad parti örgütü devrimden sonra Zinovyevcilerin kalesi olmuştu. Aralık 1925 Parti Kongresi'nde Zinovyevcilerin Stalinciler tarafından yenilmesinden sonra durum değişti. Leningrad'da Ocak 1926'dan itibaren Kirov, birinci sekreter konumuna yükseldi. Stalin'in 1920'li yıllar boyunca Sol Muhalefet'e karşı işbirliği yaptığı Bukharin'e karşı açtığı savaşta Stalin tarafında durdu. Ama Bukharin ile dostluğunu bozmadı.

İlkesel olarak Stalin'in politikalarına karşı çıkmadı. 1930-1933 döneminde bu tutumunu sürdürdü. Gerçi 1932'de Riyutin ve grubunun Stalin'e başkaldırmasından sonra, Stalin'in yanında durmasına rağmen onların idam edilmesini istemedi. Bolşevik kanının dökülmesine taraftar olmadı.

Stalin'in gözünde Kirov kendisinin adamıydı; ne var ki, onu “yumuşak” bir politikacı olarak görüyordu. Stalin kadar sert değildi; uzlaşmacı bir karakteri vardı.

Şubat 1934'de toplanan XVII. Kongre'de Kirov gizli oylamada seçime katılan 1966 delegeden en yüksek oyu aldı. Ama Komünist Partisi'nin Genel Sekreteri olmayı kabul etmedi. Robert Conquest'in, Antonov-Ovseyenko'dan aktardığına göre şöyle dedi: “Eğer ben Genel Sekreter olursam, bu, partinin bütün politikalarının sorgulandığı anlama gelir - kolektifleştirme, sanayileşme, milliyetler politikası, genelde sosyalizmi kurma çizgimiz. Hayır, bunu kabul edemem.”¹

Stalin seçim sonuçlarını öğrendi ve değiştirilmesini istedi. Stalin'in dediği yapıldı. Seçim sonuçlarının değiştirildiği; aslında Kirov'un Stalin'den 300 oy fazla aldığı, ileri bir tarihte (13 Aralık 1987'de) Mikoyan'ın o zamana kadar yayımlanmamış anıları yayımlandığında ortaya çıktı. (Stalin yıllar sonra bu 1966 delegenin 1108'ini halk düşmanı olarak öldürdü.)

Kongre sonrasında Stalin, Kirov'a tepki göstermedi; aksine seçim hilesini onayladığı için ona sıcak davrandı. Ama Kirov'un Stalin'e bir rakip olarak ortaya çıktığı bu kongrede belli olmuştu. Stalin bunu unutmayacaktı.

Temmuz 1934'te NKVD yeniden düzenlendi; bu örgütün başına Halk

¹ Kirov, aktaran Robert Conquest, *Kirov Cinayeti ve Stalin*, çev. Gün Zileli, HİO Yayınevi, 2015, s. 42-43.

Komiseri olarak Yagoda atandı.

Bir de gizli Devlet Güvenlik Komitesi kuruldu. Bu komitede Yezhov, Agranov ve Stalin'in sekreteri Poskrebişev yer aldı. Bu gizli komite doğrudan Stalin'e bağlıydı. NKVD'nin üstünde egemendi.

1934 yazında Stalin, Kirov'u Soçi'ye çağırdı. Kirov'u Politbüro üyesi olarak Kafkasya'ya göndermek istediğini söyledi; Kirov bunu kabul etti. Stalin, Kirov'u Moskova'dan uzaklaştırmak istiyordu.

Kirov suikast denemesi sayılabilecek bir araba kazası geçirdi.

Leningrad'a döndüğünde onu bir sürpriz bekliyordu. Leningrad NKVD şefi Medved'in haberi olmadan Zaporoziyets Moskova'dan bir grup NKVD memuru Leningrad'a getirmişti. Medved, Kirov'a şikâyetinde bulundu. Kirov onun yanında yer aldı. Bu darbenin Stalin tarafından planlandığı belliydi. Kirov, Stalin'e telefon açtı. Stalin sertçe, bunun NKVD'nin bir iç sorunu olduğunu söyledi. Kirov, Zaporoziyets'in görevden alınmasında ısrar etti. Stalin ret yanıtı vererek telefonu kapattı.

1 Aralık 1934'te Kirov öldürüldü. Kirov'un öldürüldüğü akşam Stalin bu olayı bekliyormuş gibi bütün ülkeyi bağlayacak terörizmle mücadele kararını aldırdı. 10 Aralık'ta bu karar yasa haline getirildi:

Kirov vurulur vurulmaz Çudov haber vermek üzere Stalin'e telefon etti. Aynı akşam, terörizmle ilgili bir karar yayınlandı:

- 1) Soruşturma makamlarının, terör eylemlerini hazırlamak ya da düzenlemekle suçlananların davalarını hızlandırması;
- 2) Yargı organlarının, af ihtimali nedeniyle kategorideki suçlara ilişkin ölüm cezalarını bekletme yoluna gitmemeleri; çünkü SSCB Merkez Yürütme Komitesi, kendisine ulaşması muhtemel bu tür dilekçeleri dikkate almayacaktır;
- 3) NKDV organlarının, yukarıdaki kategoride yer alan suçlara karşı aldığı ölüm cezası kararlarının derhal infaz edilmesi.²

Cinayetteki şüpheliler

Zaporoziyets, Stalin'in adamıydı. Daha önce aktardığımız gibi katil Nikolayev, Kirov cinayetini işlemeden önce iki kez üzerinde silahla yakalanmıştı. Onu serbest bıraktıran kimdi?

Kirov'un bulunduğu yerlerde, Nikolayev üstünde tabancayla yakalandığında, görevli muhafızın itirazına rağmen, her iki seferde de -ki bu konuda Stalinist ve anti-Stalinist kaynaklar hemfikirdir- Zaporoziyets'in emriyle serbest bırakıldığı da bir gerçektir.³

Gizli Politik Bölüm, Nikolayev'in tavırlarının ve tehditlerinin uzun süredir farkındaydı. Durumu Zaporoziyets'e rapor ettiler ve Zaporoziyets, Nikolayev'le,

² A.g.e., s. 55.

³ A.g.e., s. 58.

onun bir arkadaşı (bir polis muhbiriydi) vasıtasıyla temasa geçti. Bir anlatıma göre, Zaporoziyets tabancayı sağladı ve ajanı da, Nikolayev'i esas hedefi olan yerel Kontrol Komisyonu'nun bir üyesi yerine, Kirov'a suikast düzenlenmesi konusunda ikna etti.⁴

Kirov'un baş muhafızı Borisov, Kirov'a kendini adanmış bir kişiydi. Kirov da onunla iyi arkadaştı. Cinayet sırasında Borisov'un, Kirov'un yanında olmasını NKVD engellemiştir: Kirov'u yalnız bırakarak Katil Nikolayev'e olanak sağlamıştı.

Cinayetten sonra 2 Aralık günü öğleye doğru NKVD, Borisov'u Smolnii'ye gönderme talimatı aldı. Borisov bir kamyonla gönderildi. Kamyon, Voinov sokağına geldiğinde önde oturan NKVD'li direksiyona asıldı ve kamyon sert olmayan biçimde bir deponun duvarına çarptı. Sonradan Borisov'un kazada öldüğü duyuruldu. Oysa gerçek farklıydı: "Aslında muhafızlar tarafından demir çubuklarla öldürülmüştü. Bu versiyon, göreceğimiz gibi, daha sonra Stalinist ve post-Stalinist resmi anlatımlarda genel kabul görür. Kamyondaki katiller de daha sonra ortadan kaldırılmıştır."⁵

Leningrad NKVD'nin önemli liderleri (Medved, Fomin, Gorin, Lobov, Yanişevski, Petrov Baltseviç, Moseviç) tutuklandı. Ama Zaporoziyets orada yoktu. Leningrad dışındaydı. Daha sonra Zaporoziyets adı öne çıkarılmadan "ihmalîlik" suçlamasıyla bir ceza alacaktı; senaryoya uygun olması için. Ama NKVD onun ceza dönemini bir tatile çevirecekti:

Görünüşte hüküm giymiş bu adamlara uygulanan olağanüstü muamele yaygın olarak bilinmekteydi. 'Eski Bir Bolşevik'in Mektubu'ndan (1936), polis görevlilerinin, gönderildikleri kamplarda 'yönetmelik sorumluluk aldığı' öğrenilmektedir.

Zaporoziyets ve diğerlerinin NKVD yüksek çevrelerinde bile aşağı yukarı açık bir şekilde kolları ve rahat ettirilmeleri, davanın gerçek özünü tartışılmaz bir şekilde ortaya koymaktadır.⁶

Cinayetin kurbanları

Cinayetin kurbanları ilkten sona doğru sürekli değişti. Stalin adım adım kurbanlarını değiştirerek; kurbanları birbirine bağlayarak, sonunda kitlesel bir terör ortamı yaratmayı başardı. Kirov cinayeti, Stalin'e muhalif olanları haklamaya hizmet etmeliydi.

İlk kurbanlar, "Beyaz Muhafızlar" oldu. 5 Aralık – 18 Aralık arasında 102'si idam edildi.

4 A.g.e., s. 58.

5 A.g.e., s. 61.

6 A.g.e., s. 112.

Stalin davayı sonra Zinovyevcilere yöneltti. Uydurma bir “Leningrad Terörist Merkezi” yaratılacaktı. Moskova’ya giden Yezhov, Stalin’le görüştü. Stalin’in kişisel olarak saptadığı “Leningrad Terörist Merkezi Üye Listesi” ile Leningrad’a geri döndü. Katil Nikolayev, Leningrad terörist merkezinin emriyle Kirov’u öldürmüştü (!)

Eski polis şefi Bakayev ve Merkez Komite Sekreteri Yevdokimov, 14 Aralık’ta tutuklandı. Ardından Zinovyev ve Kamenev (ikisi de Politbüro üyeliği yapmıştı) 16 Aralık’ta tutuklandılar. Tutuklananlar arasında Zalutski, Kuklin, Federov ve Safarov vardı. Hepsi eski Merkez Komite üyeleri idi.

Zinovyev sorgusunda, “Parti karşıtı Zinovyev grubunu suikasttan politik olarak sorumlu tutmakla” partinin haklı olduğunu söyledi. Bu bir başlangıçtı. “İtiraf” zorla alınacaktı. Yevdokimov “itirafa” başlamıştı:

Terörist tutumla suçlanmamız konusunda şunu açık bir şekilde ifade etmek isterim: Evet, bunun sorumluluğunu üstlenmeliyiz; çünkü son on yılı aşkın bir zamandır çevremizdekileri düşmanlıkla zehirledik ve Kirov cinayeti gibi büyük bir suçu mümkün hale getirdik.⁷

Ayrıca Yevdokimov itirafının sonunda Stalin’i selamlamayı da ihmal etmiyordu.

Bu itiraflara dayanılarak Zinovyev, Kuklin, Gertik, Sahov, Kamenev ve diğerleri, 5-10 yıl arasında cezalara çarptırıldılar.

Ayrıca NKVD Özel Soruşturma Kurulu’nun kararıyla 78 kişi toplama kampına gönderildi.

1935 Mart ayına gelindiğinde Leningrad’daki tutuklama ve sürgünler 60 bin kişiye ulaşmıştı.

1935 yılında en eski Bolşeviklerden Merkez Yürütme Kurulu Sekreteri Avel Yenukidze aniden partiden atıldı.

7 Nisan 1935’te ceza yaşını 12’ye indiren yasa çıkarıldı. Tutuklanan muhalifleri çocuklarıyla tehdit edip yalan itiraf almak için!

Temmuz 1935’te suçlananların aile üyelerinin, akrabalarının suçlamalardan haberdar olmasalar bile cezalandırılacağına dair ek yasa çıkarıldı.

Kirov cinayetine bağlı olarak yeni bir dava dosyası hazırlanıyordu: Troçkistler de işin içine katılacaktı. Yeni hedefin ismi: Troçkist-Zinovyevci Terörist Merkez’di.

Yeni dava için daha önce ceza almış Zinovyev, Kamenev, Yevdokimov, Bakayev bulundukları yerden getirildi. Yeni davanın sanığı olan Smirnov ile yüz-

⁷ Yevdokimov, aktaran Robert Conquest, *Kirov Cinayeti ve Stalin*, H₂O Yayınevi, 2015, s. 97.

leştirilmek için. Dava dosyasında çelişkileri önlemek amacıyla böyle yapılıyordu. Bir de Zinovyev ve Kamenev'den Troçki hakkında uydurma itiraflar almak için. Kamenev'in oğlu NKVD'nin elindeydi.

Temmuz 1935'te itiraf vermeyi kabul ettiler. 10 Ağustos 1935'te Yevdokimov da itiraf verenlere katıldı. Artık iddianame hazırды: 15 Ağustos'ta yayımlandı. İddianameye göre: Zinovyev, Kamenev, Yevdokimov, Bakayev; Troçkist olan Smirnov, Ter-Vaganyan, Miraçkovski ile bir merkez oluşturmuşlardı. Adları "Troçkist-Zinovyevci Terörist Merkez" idi. Suç: Kirov'u öldürmekti. Ayrıca Gestapo (Alman gizli servisi) işin içine karıştırılıyordu. Cinayeti Gestapo'nun da yardımıyla bu merkez işlemiştir.

Temmuz 1935 yargılamasında Zinovyev ve diğerleri Kirov cinayetinde "ahlakî-politik" bakımından sorumlu tutulmuştu. Şimdi bu yeni davada "Troçkistlerle" birlikte Kirov'u öldürmekle suçlanıyorlardı. Uydurma dava dosyası, uydurma bir mahkemeyele tamamlandı. Sanıklar kurşuna dizildi.

Kirov cinayetinin kurbanları bitmemişti. Yeni hedef "Kirovcular"dı. Leningrad'da Kirov'un etrafında olanlar cezalandırılacaktı. Önce Leningrad'a dışarıdan yardım edenlerin olduğu iddia edildi. Harkov bölge komitesinin birinci sekreteri Karl Brandt 1937'de tutuklandı. Ağustos 1938'de kurşuna dizildi. Karl Brandt'ın karısı sadece "halk düşmanının karısı" olmaktan dolayı 20 yıl cezaya çarptırıldı.

Çudov ve Kodatski, Kirov'un başta gelen yardımcılarıydı. Kirov onlara güvenirdi. 30 Ekim 1937'de ikisi de kurşuna dizildi. Aynı günde on üç Merkez Komitesi üyesi de idam edildi.

Pozern, Ugarov, Smorodin, 25 Şubat 1939'da kurşuna dizildi.

1934'te Kirov zamanında Merkez Komitesi'nin Leningradlı yedi üyesi vardı. Hepsisi kurşuna dizildi.

Leningrad Sendikaları Başkanı, Kirov fabrikasının parti sekreteri Alekseyev öldürüldü.

Novgorod ve Akulov bölge yürütme komitelerinin başkanları Brigadniy, Vasilev de aynı akıbete uğradı.

Kirov'un özel himayesi altındaki sanayi işletme yöneticileri (M.K. Ots, N. Penkien, F. Antyuhin, Kondrikiv) öldürüldü.

Leningrad'a yapılan zulmün boyutunu yıllar sonra (1961'de) *Pravda* yazdı:

Leningrad Parti örgütü, Sergey Mironoviç Kirov cinayetinden sonra Leningrad'da meydana gelen adaletsiz baskıların sonucunda, Parti'de, Sovyet'te, ekonomik alanda ve diğer alanlarda büyük personel kaybına uğramıştı. Dört yıl boyunca Leningrad'da dürüst ve tamamen masum insanlara karşı aralıksız bir şekilde dalga dalga baskı uygulandı. Sorumlu bir göreve yükseltilmek genellikle bir uçuğun kenarına doğru ilerlemek anlamına geliyordu. Çok sayıda insan, sahte, ale-

lacele uydurulmuş suçlamalar içeren sorgulamalarla ve yargılanmaksızın ortadan kaldırıldı. Yalnız görevliler değil, aynı zamanda aileleri de baskıya uğradı, hatta daha başından ailelerinden koparılmış tamamen masum çocuklar bile.⁸

En son Kirov cinayeti bahane edilerek “Sağcılar” hedef tahtasına yatırılacaktı. “Sağcılar ve Troçkist Blok” davası başlayacaktı.

Piatakov, Radek ve diğer on beş sanık, Zinovyevcilerin yedek merkezini oluşturuyordu (!)

Şubat 1937’de “Sağcıların” lideri olarak Bukharin ve Rikov tutuklandı. Yagoda, Stalin’in pis işlerini daha önce yapmıştı. Çok şey biliyordu. Yok edilmesi gerekiyordu. Yagoda, Nisan 1937’de tutuklandı. Zaporoziyets’in durumu da aynıydı. O da çok şey biliyordu.

Bukharin, Yagoda ve diğerlerinin açık yargılanması 2 Mart 1938’de başladı. Bukharinciler ta baştan, Troçkist-Zinovyevci komplonun bir ortağı olarak gösteriliyordu. Açık mahkemede Bukharin ve Rikov, Kirov cinayetine karıştıklarını kabul etmediler; ama yine suçlu bulundular.

Suçlanan bütün kurbanlar kurşuna dizildi. Stalin muhaliflerini “Kirov cinayetini” kullanarak ortadan kaldırmıştı. Ayrıca bu işe bulaştırdığı insanları da ortadan kaldırdı; geriye suç izi bırakmadı.

Suçlu kim?

Stalin öldükten sonra Stalinciler arasında bir iktidar kavgası başladı ve bu kavgayı Hruşçov kazandı. 1956’da XX. Parti kongresinde Stalin’in suçlarını sayarken Kirov cinayetinde Stalin’in parmağı olduğunu ifade etti. Araştırmacılar önüne birçok belge sunuldu. Bu belgeleri inceleyenlerden biri olan Robert Conquest bir sonuca varıyor:

Bizim görüşümüz, Stalin’in açıkça kuşku altında olduğudur.⁹

Batıyı ziyaret eden resmî olmayan konuşmacılar, Hatta Sovyet akademisyenleri Stalin’in suçluluğunu kabul ettiler.¹⁰

Sorun çıkartan bir ast ortadan kaldırılmıştır; aynı zamanda mutlak bir Stalin otokrasisinin yolu açılmıştır. Gördüğümüz gibi, cinayeti işlemekle suçlanan eski muhalifler arasında hiç kimsenin bundan herhangi bir şekilde yararlanma olanağı yoktur; ayrıca NKVD’nin önde gelenlerinden hiçbirinin böyle bir cinayeti işlemesi için akla yatkın neden de yoktur. Bu yüzden, suikastı kendi amacı için kimin kullanabileceği sorusuna cevabımız, Stalin olmak zorundadır.¹¹

⁸ *Pravda*, 31 Ekim 1961, aktaran Robert Conquest, a.g.e., s. 139.

⁹ A.g.e., s. 177.

¹⁰ A.g.e., s. 194.

¹¹ A.g.e., s. 180.

Kitap Tanıtımı

Emekçileri Okumak

Emekçileri Okumak
Mustafa Kemal Coşkun
Evrensel Basım Yayın



Türkçe edebiyatta, işçi sınıfının hangi özellikleriyle yer aldığına dair yapılacak kuşbakışı bir gözden geçirme, yoksulluk ve çaresizlik içinde insan olmaya çalışanların öyküsü olarak özetleyebileceğimiz ve zaman zaman yoksulluk edebiyatı olarak küçümsenmiş olan konular toplamı olacaktır. Edebiyatta

işçi birey, merhametli, çalışkan, ezikliğini dışa vurmaya çekinen, alçakgönüllü, kimi zaman beklenmedik ataklarla başını belaya sokmaktan da çekinmeyen tiplerdir. Olağan hayatı içinde işçi, güçlüklerle baş edebilmek için zaten pek çok yol geliştirmek zorunda kalan, kavganın ve didişmenin yabancı olmaktan insandır. Bu özelliğini sınıf mücadelesi alanında gösterdiğinde, alışılmış algıyı yıkar. Munis, mütevekkil, ağırbaşlı ve söz dinleyen biri olmaktan çıkar. Ancak kişisel özellikler, sınıf olarak hareket etmeye başladıklarında biçim de değiştirirler. Elinizdeki kitapta incelemeye konu olan öyküler ve romanlar, işçi ve insan olarak görünürde ayrı ayrı akıp giden kişilik özelliklerinin hangi sıçrama noktalarında tek bir kimlik olarak birleştiklerini gösteren pek çok örnek sunmaktadır.

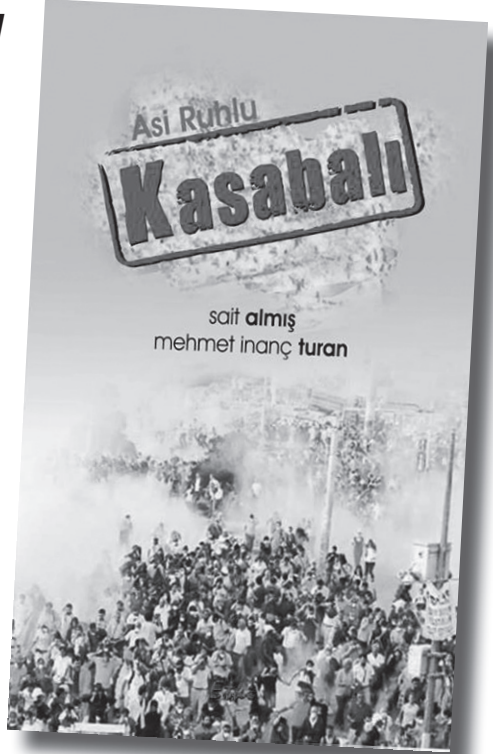
Bu derlemede yer alan çalışmalar, bir yandan işçi sınıfı kültürüne yönelik diğer araştırma ve tartışmalara değerli bir katkı sunacaktır, diğer yandan sınıf mücadelesi politikalarının geliştirilmesi, zenginleştirilmesi için önemli bir kaynak sağlayacaktır. Çünkü araştırmalar, yalnızca bir olgu hakkındaki bilgimizi geliştirmekle kalmıyor, aynı zamanda ele aldığı varlığın yeniden kurulması ve geliştirilmesi için de yol açıyor. İşçi sınıfına yakışan da budur!

Aydın Çubukçu

Kitap Tanıtımı

Asi Ruhlu Kasabalı

Asi Ruhlu Kasabalı
Sait Almış
Mehmet İnanç Turan
Etki Yayınları



Sait Almış ve Mehmet İnanç Turan'ın Asi Ruhlu Kasabalı adlı kitabı Etki Yayınlarından çıktı.

Kitap, Kasaba diye anılan Turgutlulu bir devrimci gencin gözünden, yetmişlerdeki devrimci mücadeleyi anlatıyor. Sözlü tarih çalışması olan kitapta öne çıkan konuların başında, tarihsel "Türkiye Komünist Partisi" (TKP) içinde yaşanan, ideolojik ayrışma ve bu süreçte yaşanan ölümlü olaylar var.

Daha sonra TKP içindeki muhalefetin lideri olan R.Yürükoğlu'nun, "İşçinin Sesi" örgütünde ortaya çıkan muhalefete karşı TKP merkezinin kendisine yapılan örgütsel baskıların aynısını kendisine muhalefet eden üyelerine karşı nasıl uyguladığı anlatılıyor.

Kitap solun çok eski bir hastalığına çözüm yolu arıyor. Kanayan yaranın üstünü örterek, pansuman yaparak iyileşmeyeceği, yaraya radikal çözümün neşter vurmak olduğunu savunuyor.

